

"ใหม่ใต้ถุนเรือน" : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัด
สุรินทร์

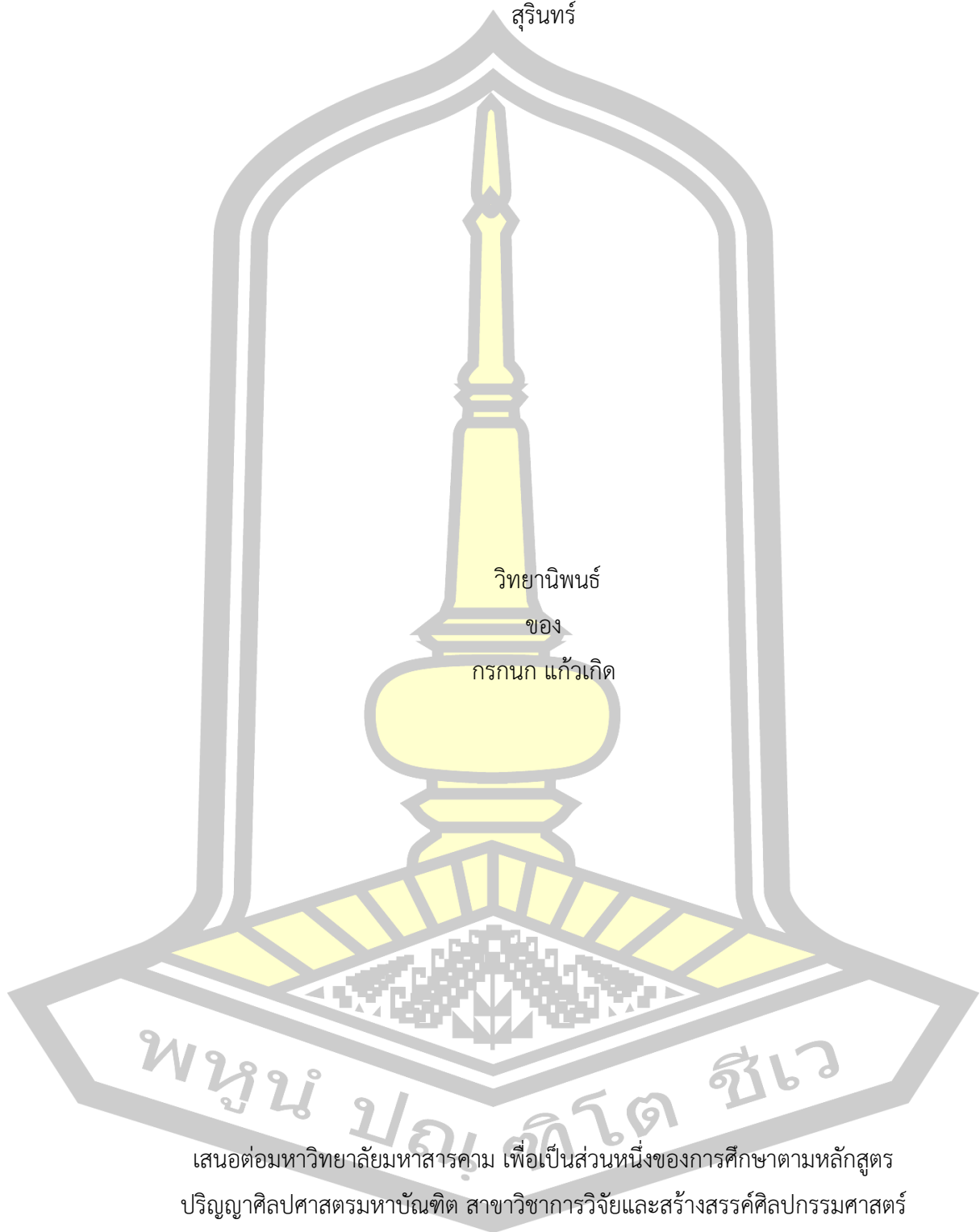
วิทยานิพนธ์
ของ
กรกนก แก้วเกิด

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์
พฤษภาคม 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

"ไหมใต้ถุนเรือน" : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัด

สุรินทร์

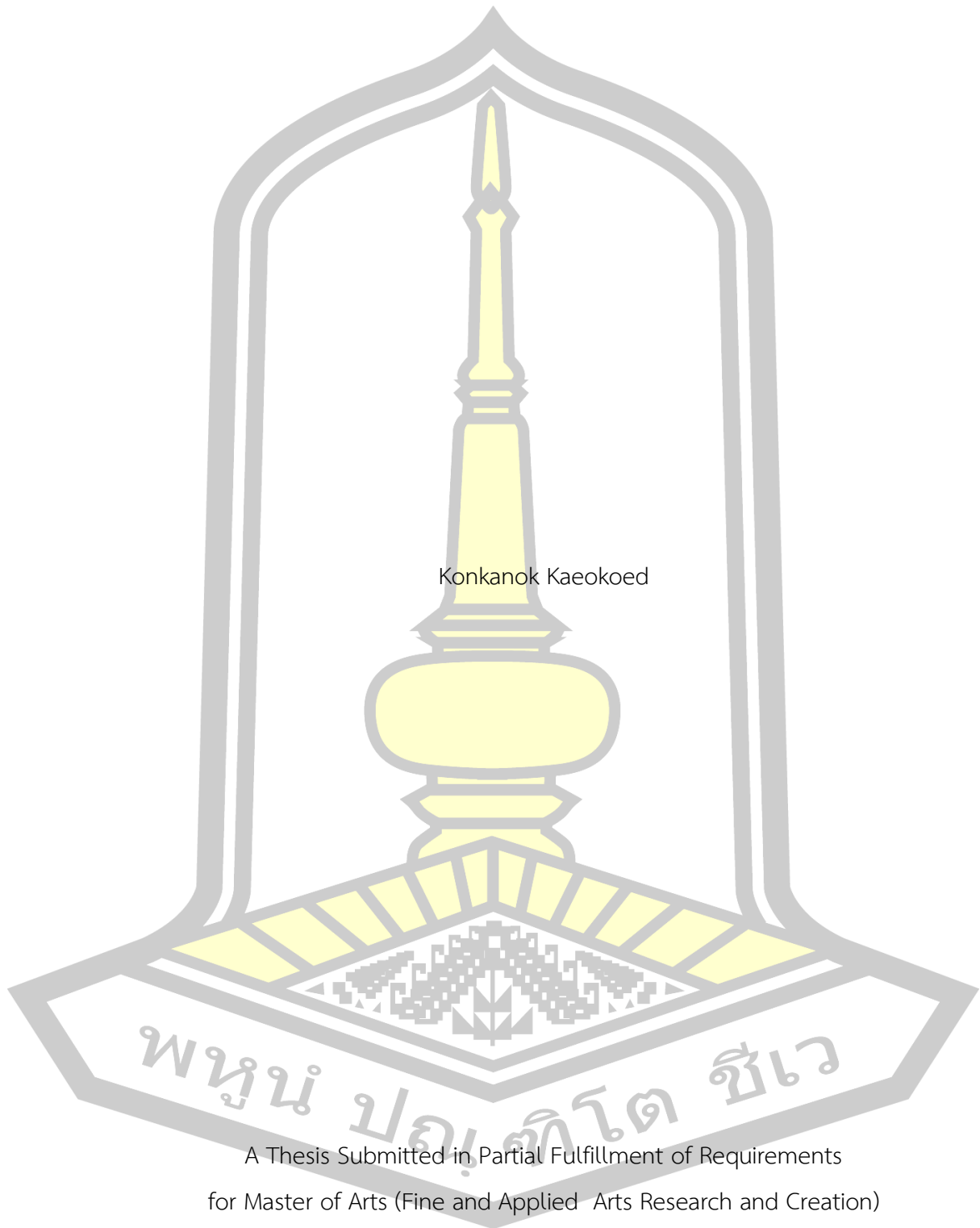

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์

พฤษภาคม 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

“Mai Tai Tun Reuan” : Re-Invention of tradition Thai Khmer Art textile Surin Province

Konkanok Kaeokoed

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (Fine and Applied Arts Research and Creation)

May 2021

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวกรรณก แก้วเกิด
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. ทรงวิทย์ พิมพะกรรณ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. เมตตา ศิริสุข)

.....กรรมการ

(รศ. ดร. พิทักษ์ น้อยวังคลัง)

.....กรรมการ

(ศ. ดร. ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. พีระ พันลูกท้าว)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

(ศ. ดร. ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรม

ศาสตร์

(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	"ไหมใต้ถุนเรือน" : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน เขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์		
ผู้วิจัย	กรกนก แก้วเกิด		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เมตตา ศิริสุข		
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	การวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรม ศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2564

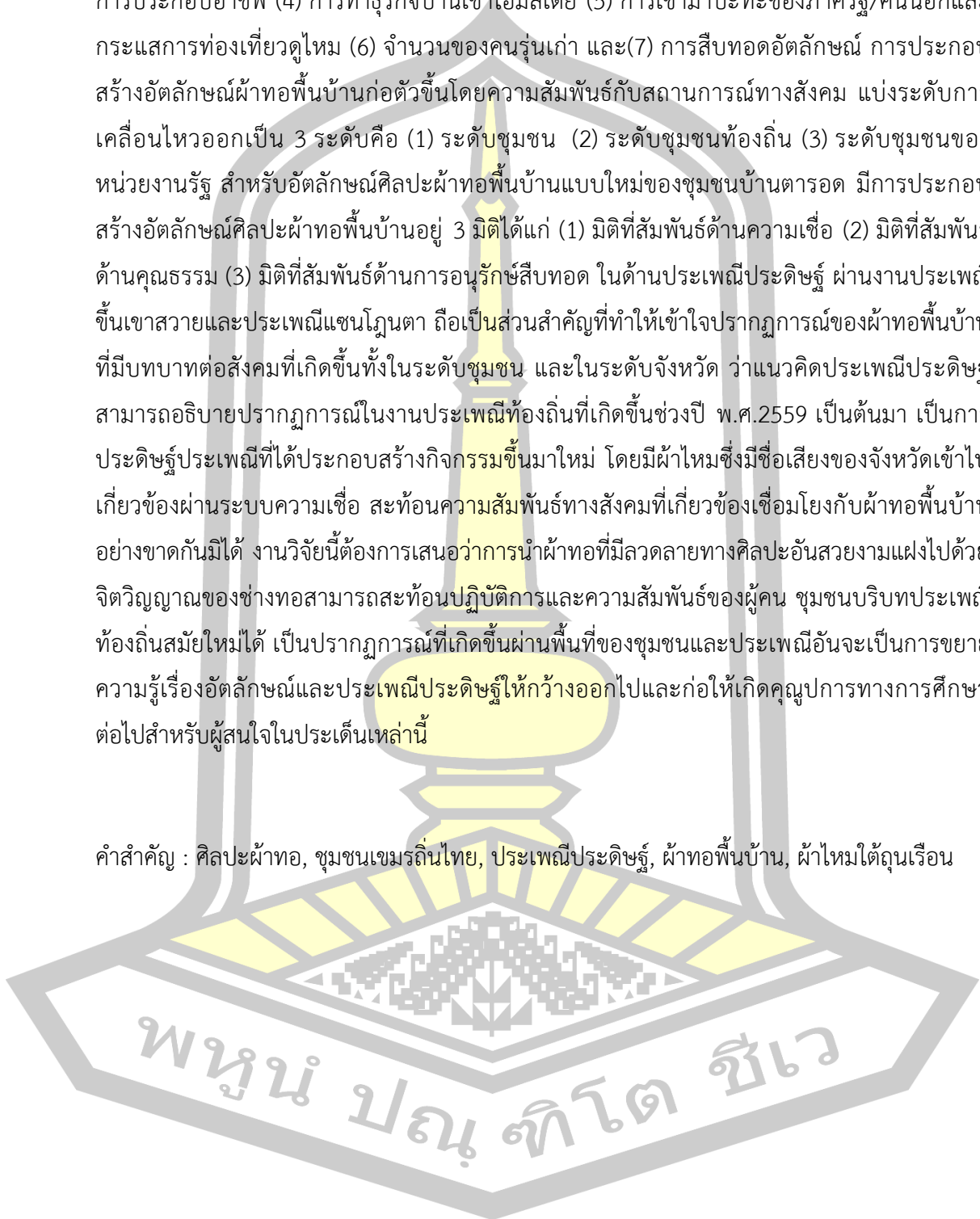
บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง "ไหมใต้ถุนเรือน" : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อ ศึกษาอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ศึกษาการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะไหมใต้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมใต้ถุนเรือนชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวายอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์และเสนอแนวทางในการสืบทอดและการธำรงรักษาอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านที่เหมาะสมกับชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้แนวคิดประเพณีประดิษฐ์ของ อีริค ฮอบส์บอว์ม และแนวคิดอัตลักษณ์วัฒนธรรม นำเสนอศิลปะผ้าทอพื้นบ้านที่ถูกใช้ในทุกช่วงวัย ตั้งแต่เกิดจนตายและในงานประเพณีท้องถิ่น ผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพ และเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมของการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน

ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ของลวดลายศิลปะผ้าทอได้ถูกพัฒนารูปแบบเพื่อเคลื่อนตำแหน่งของลวดลายศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน โดยอิทธิพลจากสังคมและอิทธิพลของตัวเองที่ลื่นไหลไปตามวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยอาศัยความเหมือน และความต่างกันสื่อสารผ่านลวดลายศิลปะผ้าทอที่เป็นภาพตัวแทน จนกลายเป็นอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอ สามารถจำแนกโดยใช้ลวดลายเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทได้ 5 กลุ่มใหญ่คือ (1) ลายเรขาคณิต และ (2) ลายธรรมชาติ (3) ลายเครื่องใช้ (4) ลายจากศาสนา (5) ลายจินตนาการในอุดมคติ ซึ่งอัตลักษณ์นี้ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดกระบวนการสำนึกร่วมกัน และเห็นความสำคัญของลวดลายศิลปะผ้าทอของตนเอง ดังนั้นคนในชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้าง อนุรักษ์ รักษา และปรับเปลี่ยนความเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนตนเองได้ ปัจจัยหลักๆ ที่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่น

ไทยชุมชนบ้านदारอดมี 7 ปัจจัย ได้แก่ (1) ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน (2) การศึกษา (3) การประกอบอาชีพ (4) การทำธุรกิจบ้านเช่าโฮมสเตย์ (5) การเข้ามาปะทะของภาครัฐ/คนนอกและ กระแสการท่องเที่ยวดูใหม่ (6) จำนวนของคนรุ่นเก่า และ(7) การสืบทอดอัตลักษณ์ การประกอบ สร้างอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นบ้านก่อตัวขึ้นโดยความสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางสังคม แบ่งระดับการ เคลื่อนไหวออกเป็น 3 ระดับคือ (1) ระดับชุมชน (2) ระดับชุมชนท้องถิ่น (3) ระดับชุมชนของ หน่วยงานรัฐ สำหรับอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบใหม่ของชุมชนบ้านदारอด มีการประกอบ สร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านอยู่ 3 มิติได้แก่ (1) มิติที่สัมพันธ์ด้านความเชื่อ (2) มิติที่สัมพันธ์ ด้านคุณธรรม (3) มิติที่สัมพันธ์ด้านการอนุรักษ์สืบทอด ในด้านประเพณีประเพณี ผ่านงานประเพณี ขึ้นเขาสวายและประเพณีแซนโฌนตา ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ของผ้าทอพื้นบ้าน ที่มีบทบาทต่อสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชน และในระดับจังหวัด ว่าแนวคิดประเพณีประเพณี สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในงานประเพณีท้องถิ่นที่เกิดขึ้นช่วงปี พ.ศ.2559 เป็นต้นมา เป็นการ ประดิษฐ์ประเพณีที่ได้ประกอบสร้างกิจกรรมขึ้นมาใหม่ โดยมีผ้าไหมซึ่งมีชื่อเสียงของจังหวัดเข้าไป เกี่ยวข้องผ่านระบบความเชื่อ สะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับผ้าทอพื้นบ้าน อย่างขาดกันมิได้ งานวิจัยนี้ต้องการเสนอว่าการนำผ้าทอที่มีลวดลายทางศิลปะอันสวยงามแฝงไปด้วย จิตวิญญาณของช่างทอสามารถสะท้อนปฏิบัติการและความสัมพันธ์ของผู้คน ชุมชนบริบทประเพณี ท้องถิ่นสมัยใหม่ได้ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านพื้นที่ของชุมชนและประเพณีอื่นจะเป็นการขยาย ความรู้เรื่องอัตลักษณ์และประเพณีประเพณีให้กว้างออกไปและก่อให้เกิดคุณูปการทางการศึกษา ต่อไปสำหรับผู้สนใจในประเด็นเหล่านี้

คำสำคัญ : ศิลปะผ้าทอ, ชุมชนเขมรถิ่นไทย, ประเพณีประเพณี, ผ้าทอพื้นบ้าน, ผ้าไหมใต้ถุนเรือน

TITLE	“Mai Tai Tun Reuan” : Re-Invention of tradition Thai Khmer Art textile Surin Province		
AUTHOR	Konkanok Kaeokoed		
ADVISORS	Assistant Professor Metta Sirisuk , Ph.D.		
DEGREE	Master of Arts	MAJOR	Fine and Applied Arts Research and Creation
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2021

ABSTRACT

Research project of “Mhai Tai Thoon Ruan” : Resurrection and invention of traditional Thai-Khmer community's textile art in Surin Province. It is qualitative research which the main objectives are; studying the identity of local textile art in Thai-Khmer community in Surin province. Studying of resurrection and invention of Mhai Tai Thoon Ruan, local textile art identity of Thai-Khmer community. Case study regarding the textile "Mhai Tai Thoon Ruan" of Baan Ta Rod community, Sawai Sub-District, Mueang District, Surin Province. Studying of local textile according to local tradition creating from resurrection and invention of the identity of local textile art in Thai-Khmer community in Surin province lead to synthesis and providing guideline to inherit and preserve the suitable identity of local textile art in Thai-Khmer community in Surin Province using the traditional invention concept of Eric Hobsbawm and the traditional identity concept which demonstrating local textile art that has been used in all ages from birth till death in folk custom through the qualitative research with in-depth interview data collection, participant observation and non- participant observation of local textile.

Research result indicated that the identity of textile art pattern was developed and modified its pattern according to social influence and self-influence harmonizing with similar culture. Similarity and distinction were communicated through the textile art pattern until becoming textile art identity which was divided into 5

major groups which are: (1) Geometric pattern (2) Natural pattern (3) Utensil pattern (4) Religious pattern and (5) Ideal imaginary pattern. The textile art identity has established community awareness to realize the significance of their textile art. The main factors that have influenced in modification on the identity of local textile art in Baan Ta Rod Thai-Khmer community are (1) History of the community (2) Education (3) Occupation (4) Homestay business (5) Government involvement/Outsiders and Tourism on how to make silk (6) Number of old people and (7) Identity inheritance. The combination of local textile art identity was established in relevant to social situation which was divided into 3 levels as follows (1) Community level (2) Local community level (3) Government community level. The new textile art identity of Baan Ta Rod community consists of 3 dimensions which are (1) Dimension of belief (2) Dimension of moral (3) Dimension of conservation inheritance in traditional invention through Khuen Khao Sawai tradition and Sand Doen Ta tradition. These traditions have played an important part in the apprehension of local textile phenomenon which has affected the society in both community level and provincial level. Traditional invention was involved in local festival in 2016 onwards. It is the new traditional invention which was related essentially to local textile. This research project was to present the beauty of textile art pattern that represent the weaver's spirit which has reflection on human relations and modern folk custom. It is phenomenon that pass through local community and tradition which would expand knowledge of textile identity and traditional invention for those who are interested.

Keyword : Textile art, Thai khmer, The Invention of tradition, local textile, Mai Tai Tun Reuan Textile

กิตติกรรมประกาศ

ไหมใต้ถุนเรือน ผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน คนสังคมและชุมชนท้องถิ่น เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาไม่คิดว่า จะมีโอกาสได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับ การเข้ามาศึกษาต่อในสาขาวิชาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทำให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้บริบท และวิถีชีวิตของช่างทอผ้าในชุมชน ของสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชน จากช่างทอผู้เปี่ยมด้วยความรู้และประสบการณ์และจุดประกาย ความอยากรู้ในศาสตร์ด้านนี้

กราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมตตา ศิริสุข อาจารย์ที่ปรึกษา ที่เมตตาให้แนวคิด คำแนะนำ ปรับปรุง เป็นผลให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ศุภชัย สิงห์บุศย์ และคณะกรรมการทุกท่านที่กรุณาให้ตรวจทาน แนะนำแนวทางให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นงานศึกษาด้านศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของตลาดไหมใต้ถุนเรือนชุมชนเขมรถิ่นไทยเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณชุมชนบ้านดาด และสมาชิกทุกคนของตลาดไหมใต้ถุนเรือนที่ให้ข้อมูลที่จำเป็น แก่ผู้ศึกษา กราบขอบคุณ คุณแม่เอียน สุบินนามและ คุณศิริชัย ใจดีก ที่เมตตาบอกเล่าความเป็นมา ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านและประเพณีท้องถิ่น ขอขอบคุณวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์และนักเรียนนักศึกษาที่ให้การช่วยเหลือในเวลาเรียน และในการลงพื้นที่สำรวจการ ทอผ้าพื้นบ้านของคนในชุมชนท้องถิ่น จังหวัด สุรินทร์ที่ให้ความเมตตาในการลงพื้นที่ทุกครั้ง

กราบขอบพระคุณพ่อคุณแม่ น้องสาว น้องชาย และเพื่อนๆสาขาวิชาการวิจัยและสร้างสรรค์ ทางศิลปกรรมศาสตร์ทั้งในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจในการ สอบ ขอบใจนักเรียน นักศึกษาแผนกวิชาคอมพิวเตอร์กราฟิก ที่มีน้ำใจช่วยเหลือแนะนำตัวอย่างเกี่ยวกับ ผ้าไหมจากบ้านของตนเอง

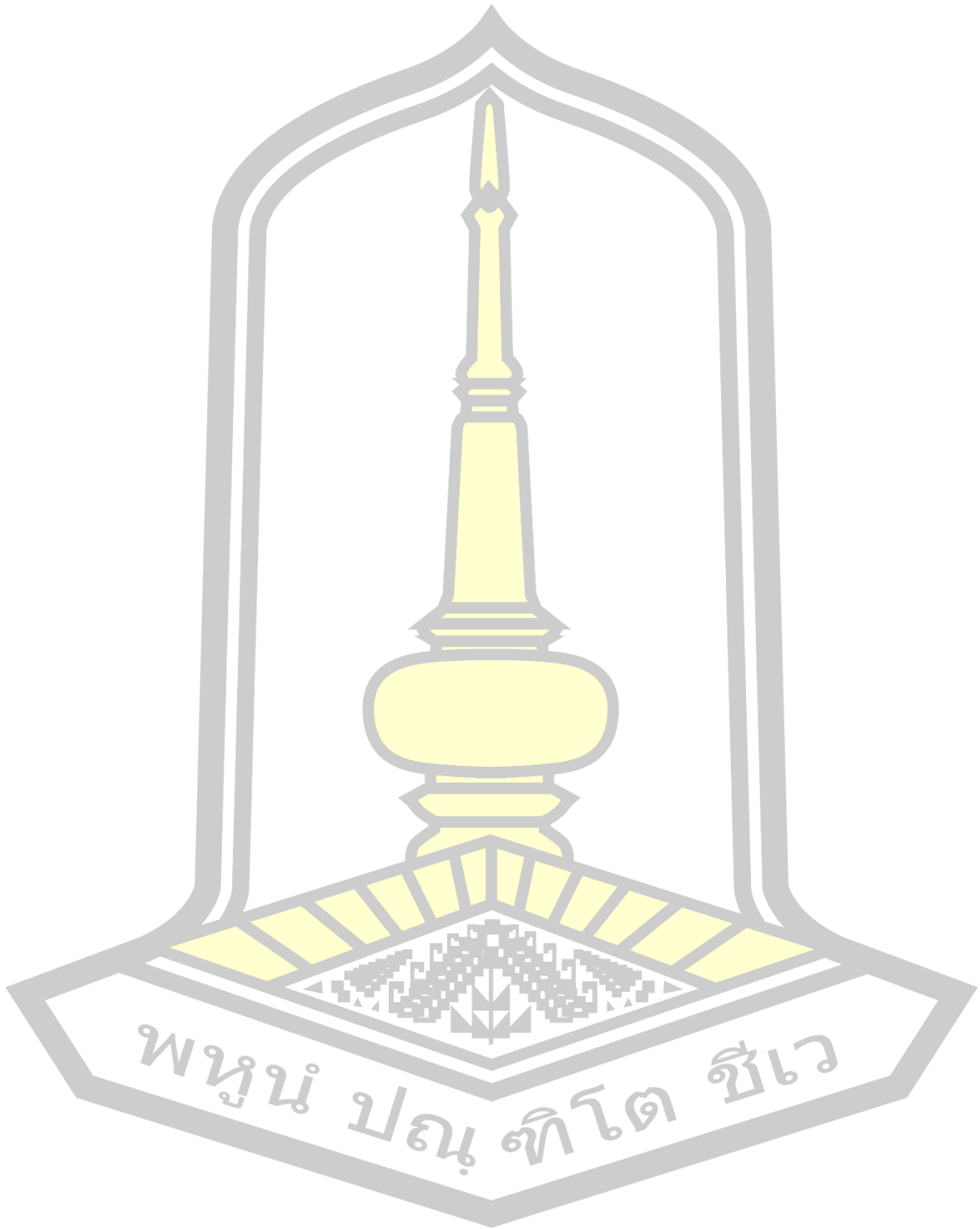
คุณค่าและประโยชน์ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ขออุทิศให้บรรพบุรุษโณนตาตระกูลแก้วเกิด และตระกูลพรศรี คุณความดีของท่านในอดีตช่วยให้ลูกหลานคนนี้ได้ได้รับความเมตตาจากคนท้องถิ่น ให้ความร่วมมือในการลงพื้นที่ทุกครั้งและท้ายสุดความผิดพลาดประการใด ผู้ศึกษาขอน้อมรับไว้กับตนและ ผลการศึกษาเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการศึกษาเกี่ยวกับ ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย

กรกนก แก้วเกิด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ณ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	10
คำถามการวิจัย.....	10
ขอบเขตการวิจัย.....	11
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	12
ทบทวนวรรณกรรม.....	13
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบโครงสร้างการวิจัย.....	47
ระเบียบวิธีวิจัย.....	48
ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย.....	53
บทที่ 2 พัฒนาการของพื้นที่ชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์และวิถีชีวิต.....	55
กับการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน.....	55
ประวัติความเป็นมาของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์.....	55
วิถีชีวิตของชุมชนกับกระบวนการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน.....	62

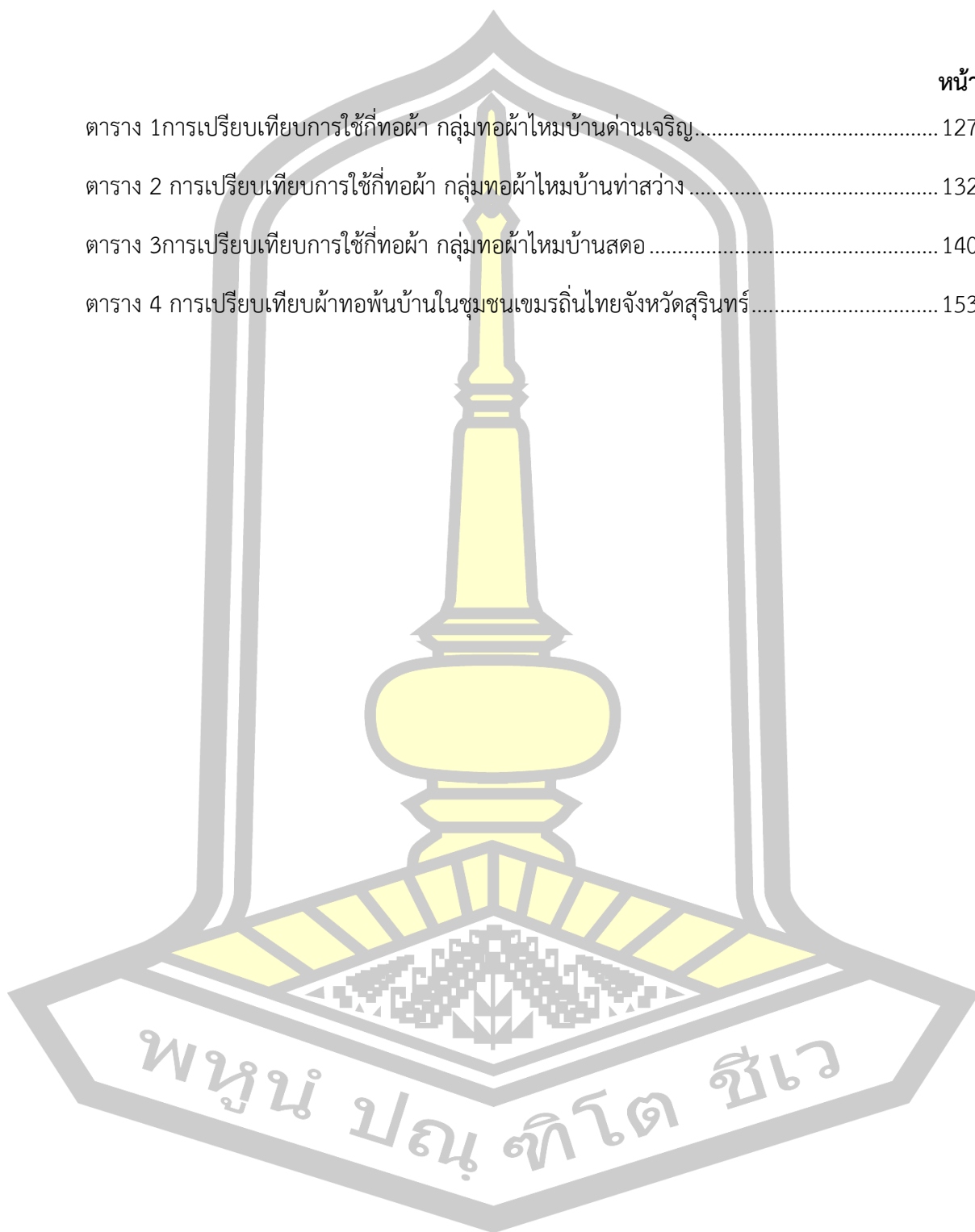
บทที่ 3 อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์.....	100
การจำแนกประเภทของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์	100
กระบวนการทอผ้าของชุมชนเขมรถิ่นไทยแบบดั้งเดิมในจังหวัดสุรินทร์.....	110
ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนต่าง ๆ ของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์.....	125
อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	142
สรุป150	
บทที่ 4 กระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยชุมชนบ้านตารอดจังหวัดสุรินทร์	156
กระบวนการรื้อฟื้นการผลิตผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านตารอด	156
การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านตารอด	174
สรุป193	
บทที่ 5 ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของชุมชน.....	196
นโยบายภาครัฐและการส่งเสริมการใส่ผ้าทอพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์	196
ผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีขึ้นเขาสวาย	210
ผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีแซนโฌนตา.....	216
สรุป224	
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	228
ความมุ่งหมายของการศึกษา.....	228
สรุปผลการศึกษา.....	228
อภิปรายผลการศึกษา.....	232
ข้อเสนอแนะ.....	240
บรรณานุกรม.....	242
ภาคผนวก.....	249

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 การเปรียบเทียบการใช้ก๊อผ้า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ.....	127
ตาราง 2 การเปรียบเทียบการใช้ก๊อผ้า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง.....	132
ตาราง 3 การเปรียบเทียบการใช้ก๊อผ้า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านสตอ.....	140
ตาราง 4 การเปรียบเทียบผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์.....	153

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 โครงสร้างและแนวคิดการวิจัย	48
ภาพประกอบ 2 จำลองการสวมใส่ “ตบปั๋ง” ของเด็กไม่เกิน 3 ปี ในสมัยโบราณ.....	64
ภาพประกอบ 3 การสวมใส่เสื้อผ้าของเด็กในปัจจุบัน	64
ภาพประกอบ 4 การสวมใส่เสื้อผ้าของเด็กผู้หญิงในสมัยโบราณ	65
ภาพประกอบ 5 ตัวอย่างการสวมใส่เสื้อผ้าของเด็กที่เกินอายุ 3 ปีขึ้นไป	66
ภาพประกอบ 6 จำลองการแต่งกายในวัยหนุ่มสาวในสมัยโบราณ	67
ภาพประกอบ 7 ตัวอย่างการสวมใส่เสื้อผ้าของวัยหนุ่มสาวในปัจจุบันเวลาออกงานพิธีกรรม	68
ภาพประกอบ 8 ตัวอย่างการสวมใส่เสื้อผ้าของวัยกลางคนของชาวเขมรถิ่นไทยสมัยโบราณ	70
ภาพประกอบ 9 ตัวอย่างการสวมใส่เสื้อผ้าของวัยกลางคนขณะออกงานพิธีกรรม.....	70
ภาพประกอบ 10 จำลองการแต่งกายในวัยสูงอายุในสมัยโบราณ	71
ภาพประกอบ 11 ตัวอย่างการสวมใส่เสื้อผ้าของวัยสูงอายุในปัจจุบันเวลาออกงานพิธีกรรม	72
ภาพประกอบ 12 ตัวอย่างผ้าขะม้าใหม่ที่ทำมาเพื่อเด็กแรกเกิดนอน	75
ภาพประกอบ 13 บอนเจาะกราบหรือฟูกสำหรับบ่าวสาวนั่ง	76
ภาพประกอบ 14 ฝ่ายชายแห่ขันหมากไปบ้านฝ่ายหญิง	77
ภาพประกอบ 15 การเปิดเขียนหมาก พานหมากพลูหรือเขียนหมาก	77
ภาพประกอบ 16 การเจาะกราบ ในพิธีบายศรีสู่ขวัญของเจ้าบ่าว.....	78
ภาพประกอบ 17 การเจาะกราบ ในพิธีแต่งงานของคู่บ่าวสาว.....	78
ภาพประกอบ 18 การเซ่นผี มีทั้งผู้ร่วมพิธี ผู้ทำพิธี และเครื่องเซ่นไหว้.....	79
ภาพประกอบ 19 การไหว้ผ้าสมมา.....	80
ภาพประกอบ 20 ชุดเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวในพิธีบายศรีสู่ขวัญ ก่อนเข้าพิธีแต่งงานในวันรุ่งขึ้น .	83
ภาพประกอบ 21 ชุดเจ้าบ่าว-เจ้าสาว คนชาวเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์.....	84

ภาพประกอบ 22 พระศรีวิสุทธิคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์ ให้กับนาคที่เข้าอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติ ...	86
ภาพประกอบ 23 บรรพชาอุปสมบทหมู่ 302 รูป เฉลิมพระเกียรติ ของจังหวัดสุรินทร์.....	86
ภาพประกอบ 24 ผ้าทอไหม เป็นผ้าสไบชายหรือผ้าขาวม้า นาคใช้พาดไหล่ก่อนเข้าอุปสมบท	87
ภาพประกอบ 25 ผ้าทอไหม ผ้าโฮลเปราะห์ ผ้าโสร่ง นาคใช้นุ่งเข้าพิธีอุปสมบท	87
ภาพประกอบ 26 ผ้าโฮลเปราะห์สำหรับใช้ในพิธีกรรมงานบวช	88
ภาพประกอบ 27 การแต่งกายของนาคแบบโบราณ	89
ภาพประกอบ 28 การแต่งกายของนาคแบบโบราณ และโหรพราหมณ์	89
ภาพประกอบ 29 การแต่งกายของนาคและผู้ร่วมพิธีอุปสมบทชุมชนเขมร และกวย จังหวัดสุรินทร์ ..	90
ภาพประกอบ 30 ของเช่นไหว้ในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญนาค.....	91
ภาพประกอบ 31 ผ้าทอไหมลายโฮลสีดำ ไว้สำหรับนุ่งมาร่วมงานศพ.....	93
ภาพประกอบ 32 กระบวนการนำผ้าทอมาใช้ในพิธีการเก็บกระดูกผู้ตาย	94
ภาพประกอบ 33 การประดับตกแต่งสถานที่ ใช้ผ้าทอพื้นบ้านแบบโบราณในงานศพ	95
ภาพประกอบ 34 ตัวอย่างการนำผ้าไหมมาใช้ประดับตกแต่งในบ้านงานศพ	96
ภาพประกอบ 35 ตัวอย่างการนำผ้าไหมลายโฮลมาใช้ประดับตกแต่งในบ้านงานศพ	96
ภาพประกอบ 36 ตัวอย่างผ้าที่นิยมใช้ในชีวิตประจำวัน.....	97
ภาพประกอบ 37 ความแตกต่างของผ้าไหม ผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย จ.สุรินทร์.....	102
ภาพประกอบ 38 ตัวอย่างผ้ามัดหมี่ทางเดียว	104
ภาพประกอบ 39 ตัวอย่างผ้ามัดหมี่สองทาง.....	104
ภาพประกอบ 40 ตัวอย่างผ้ายกดอก.....	105
ภาพประกอบ 41 ตัวอย่างผ้าพื้น	106
ภาพประกอบ 42 ตัวอย่างผ้าลายตาราง	106
ภาพประกอบ 43 ตัวอย่างผ้าลายเรขาคณิต.....	107
ภาพประกอบ 44 ตัวอย่างลายธรรมชาติ	108
ภาพประกอบ 45 ตัวอย่างลายเครื่องใช้.....	109

ภาพประกอบ 46 ตัวอย่างลายจากศาสนา.....	109
ภาพประกอบ 47 ตัวอย่างลายจินตนาการในอุดมคติ	110
ภาพประกอบ 48 อุปกรณ์การทอผ้าของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์	112
ภาพประกอบ 49 การใช้เครื่องมือโบราณทอผ้าไหมพื้นบ้าน	113
ภาพประกอบ 50 การใช้กี่กระตุกทอผ้าไหมพื้นบ้าน	114
ภาพประกอบ 51 กระบวนการทอผ้าของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์.....	116
ภาพประกอบ 52 การต้มไหมเพื่อแยกไหมตัวกับไหมเส้น	118
ภาพประกอบ 53 การปั่นไหมดิบเข้าอึก (ระเว้ซัด) เพื่อตรวจหาปุ่มปม.....	118
ภาพประกอบ 54 การปั่นไหม การกรอไหม.....	119
ภาพประกอบ 55 การอันตวงไหมหรือการตวงไหมเส้นพุ่ง	120
ภาพประกอบ 56 การมัดหมี่โดยใช้เชือกฟางมัดเพื่อขึ้นลาย.....	121
ภาพประกอบ 57 การย้อมสีไหม	122
ภาพประกอบ 58 การกรอไหมเข้าหลอดไหม.....	123
ภาพประกอบ 59 ผ้าไหมมัดหมี่ ทอยกลูกแก้ว 8 ตะกอ สำหรับคลุมพระแท่นวัชรอาสน์ ประเทศ อินเดีย.....	127
ภาพประกอบ 60 ช่างทอผ้าใช้เครื่องมือโบราณทอผ้ามัดหมี่ ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ	128
ภาพประกอบ 61 ช่างทอผ้าใช้กี่กระตุกทอผ้ามัดหมี่ ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ	128
ภาพประกอบ 62 ผ้าทอพื้นบ้านลวดลายต่าง ๆ ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ.....	129
ภาพประกอบ 63 ผ้าทอพื้นบ้านของชุมชน บ้านด่านเจริญ ต.เทียม อ.สังขะ จ.สุรินทร์.....	130
ภาพประกอบ 64 ผ้าไหมยกทองโบราณบ้าน	132
ภาพประกอบ 65 รูปแบบการทอผ้ายกทอง บ้านนายวีระธรรมตระกูลเงินไทย	133
ภาพประกอบ 66 ช่างทอผ้ายกทอง บ้านนายวีระธรรม ตระกูลเงินไทย	134
ภาพประกอบ 67 ตลาดผ้าไหมบ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.....	135
ภาพประกอบ 68 ชาวบ้านชาย-หญิง ตำบลท่าสว่าง ใช้กี่กระตุกทอผ้าพื้นสีเดียว 2 ตะกอ	136

ภาพประกอบ 69 ชุดตัวอย่างใช้ผ้าทอที่ใช้ที่กระตุกทอผ้าพื้นสีเดียว ของชุมชนบ้านท่าสว่าง.....	137
ภาพประกอบ 70 ช่างทอบ้านสตอ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสุรินทร์ กำลังใช้กี่ทอมือโบราณในการทอผ้า	138
ภาพประกอบ 71 ชุดตัวอย่างลายผ้าทอมัดหมี่ ของบ้านสตอ.....	139
ภาพประกอบ 72 ผลกระทบที่มีผลกับการเปลี่ยนแปลงผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทย	141
ภาพประกอบ 73 ช่างทอผ้าแม่เยียน สุบินนาม ช่างทอผ้าลายโบราณ	143
ภาพประกอบ 74 ผ้าโฮลโบราณและผ้าโฮลประยุกต์.....	144
ภาพประกอบ 75 ผ้าไหมลายโครงสร้างลวดลายโบราณดั้งเดิมของจังหวัดสุรินทร์	144
ภาพประกอบ 76 ผ้าทอสไบขาวม้ามีขีด นิยมทอใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ.....	145
ภาพประกอบ 77 ช่างทอผ้าแม่เยียน สุบินนาม ทอโดยใช้กี่พื้นบ้าน อยู่ใต้ถุนเรือนบ้านของตนเอง	145
ภาพประกอบ 78 ศิลปะของผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย	146
ภาพประกอบ 79 โครงสร้างศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านตารอด	148
ภาพประกอบ 80 อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนบ้านตารอด	149
ภาพประกอบ 81 แสดงลักษณะผ้าทอของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์	152
ภาพประกอบ 82 หนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน “ตลาดไหมใต้ถุนเรือน”	158
ภาพประกอบ 83 บริบทและบทบาทของตลาดไหมใต้ถุนเรือน	158
ภาพประกอบ 84 เพจ Facebook ตลาดไหมใต้ถุนเรือน แหล่งขายผ้าไหมทางออนไลน์	159
ภาพประกอบ 85 บอร์ดนำเสนอตลาดไหมใต้ถุนเรือน พร้อมคิวอาร์โค้ดสำหรับแสกนเข้าชมผ้าไหม	160
ภาพประกอบ 86 ผังการนำเที่ยวดูไหม “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน” ชมวิถีชีวิตการทอผ้าแบบดั้งเดิม	162
ภาพประกอบ 87 การท่องเที่ยวดูไหม “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน”	163
ภาพประกอบ 88 ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือนกับสังคมในตำบลสวาย	165
ภาพประกอบ 89 ความแตกต่างระหว่างผ้าทอพื้นบ้านโบราณ และผ้าทอพื้นบ้านประยุกต์ ลายโฮล	169
ภาพประกอบ 90 ผ้าทอพื้นบ้าน ลายสัตว์ 6 ตะกอยกดอก.....	169

ภาพประกอบ 91	ผ้าทอพื้นบ้านประยุกต์ลายดอกมะเขือ	170
ภาพประกอบ 92	การเทียบสีระหว่างการย้อมไหมสีธรรมชาติและสีเคมี ของมัดหมี่ลายโฮล.....	171
ภาพประกอบ 93	ผ้าลายโฮล 3 ตะกอ ย้อมสีธรรมชาติ ของมัดหมี่ลายโฮล	171
ภาพประกอบ 94	ผ้าลายโฮล 6 ตะกอยกดอกแก้ว ย้อมสีเคมีทั้งผืนของมัดหมี่ลายโฮล.....	172
ภาพประกอบ 95	ผ้าลายโฮล 6 ตะกอยกดอกแก้ว ย้อมสีธรรมชาติทั้งผืนของมัดหมี่ลายโฮล.....	172
ภาพประกอบ 96	การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านตารอด.....	175
ภาพประกอบ 97	ที่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน	178
ภาพประกอบ 98	แสดงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ดั้งเดิมและใหม่ ของผ้าทอพื้นบ้าน	184
ภาพประกอบ 99	ลายดอกมะเขือจิกขาว(ลายดั้งเดิม) ทอเต็มผืน 3 ตะกอ กั้นหอย	186
ภาพประกอบ 100	ผ้าไหมลายโฮลประยุกต์เชิงดอกมะเขือ 6 ตะกอ	187
ภาพประกอบ 101	ลายดอกมะเขือประยุกต์ 6 ตะกอ ยกดอกลายลูกแก้ว.....	188
ภาพประกอบ 102	ผ้าไหมลายประยุกต์สไลด์มะเขือสีเขียวทอง 6 ตะกอ ยกดอกพริกไทย	188
ภาพประกอบ 103	การประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นบ้านกับสถานการณ์ทางสังคม.....	190
ภาพประกอบ 104	อัตลักษณ์ใหม่ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านตารอดความสัมพันธ์ทางสังคม	192
ภาพประกอบ 105	วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ได้กำหนดวันศุกร์เป็นวันอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย .	199
ภาพประกอบ 106	วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ได้กำหนดให้ผู้เรียนนั่งขึ้นใหม่มาเรียนทุกวันศุกร์ ..	199
ภาพประกอบ 107	กิจกรรมลานบุญ ลานธรรม ทุกวันศุกร์ผู้เรียน ทำบุญ ใส่บาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม	200
ภาพประกอบ 108	การแต่งกายของผู้เรียนหญิง-ชาย ยืนต้อนรับผู้มาเยือนวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์	201
ภาพประกอบ 109	องค์ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน	204
ภาพประกอบ 110	ผู้เข้าร่วมงาน“สภากาแฟ”ของจังหวัดสุรินทร์ สวมใส่ผ้าชิ้นใหม่	205
ภาพประกอบ 111	ตัวแทนของอาชีวศึกษาจังหวัดสุรินทร์ได้แต่งกายด้วยชุดผ้าไหมเข้าร่วมงานของผู้	205

ภาพประกอบ 112 บุคลากรในหน่วยงานราชการร่วมใจกันแต่งกายด้วยการนุ่งผ้าชิ้นใหม่ เพื่อร่วมกิจกรรมต้อนรับและเลี้ยงอาหารช้าง ในจังหวัดสุรินทร์.....	206
ภาพประกอบ 113 ผู้เข้าร่วมงานเกษียณอายุราชการ สวมใส่ผ้าไหม.....	206
ภาพประกอบ 114 ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ประชาชนและตัวแทนหมูนสลากกาชาดสวมใส่ผ้าไหมในงานเทศกาลประจำปีของจังหวัดสุรินทร์	207
ภาพประกอบ 115 ผู้เข้าร่วมงานสวมใส่ผ้าไหม ในงานประเพณีลอยกระทงของจังหวัดสุรินทร์.....	207
ภาพประกอบ 116 การเปรียบเทียบราคาและยอดขายผ้าไหมในแต่ละเดือนต่อปี.....	208
ภาพประกอบ 117 การแต่งกายด้วยชุดผ้าไหมมาร่วมงานประเพณีขึ้นเขาสวาย	212
ภาพประกอบ 118 ขบวนรถแห่ผ้าไหม.....	212
ภาพประกอบ 119 ขบวนประกวดรถแห่ผ้าไหม	213
ภาพประกอบ 120 องค์ประกอบการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีขึ้นเขาสวาย.....	214
ภาพประกอบ 121 ตัวอย่างการใช้เสื้อผ้าไหมในพิธีแซนโฌนตา	218
ภาพประกอบ 122 เครื่องเซ่นไหว้ ในพิธีแซนโฌนตา	219
ภาพประกอบ 123 ผวงสุรินทร์ ประธานในพิธีเปิดงานประเพณีแซนโฌนตา.....	221
ภาพประกอบ 124 ขบวนพ้อนรำการแสดงศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้าน	222
ภาพประกอบ 125 องค์ประกอบการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีแซนโฌนตา	223
ภาพประกอบ 126 แสดงบทบาทของผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์.....	225

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

“ไหมใต้ถุนเรือน” เป็นชื่อที่ถูกตั้งขึ้นมาจากการรวมกลุ่มกันของช่างทอผ้า โดยการทอใช้เอง และทอเพื่อขายหารายได้เข้าชุมชน ในชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และตั้งเป็นชื่อร้านว่า “ตลาดไหมใต้ถุนเรือน” เป็นกลุ่มที่มีเรื่องราววิถีชุมชนและกระบวนการผลิตผ้าไหมที่เป็นวิถีดั้งเดิม ซึ่งกระบวนการผลิตผ้าไหมดังกล่าวถือเป็นศิลปะบนผืนผ้าซึ่งบ่งบอกถึงที่มาของวัฒนธรรมและความผูกพันระหว่างผ้ากับคนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ที่ได้ผลิตขึ้นมาจนทำให้ผ้าไหมสุรินทร์มีชื่อเสียงโด่งดังได้ในระดับประเทศมาจนถึงปัจจุบัน

ผ้าทอพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ในเขตอีสานใต้ของประเทศไทย จากความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ของอีสานส่งผลต่อความเป็นอยู่ของชาวอีสาน โดยเฉพาะสภาพความไม่อุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ซึ่งทำให้ชาวอีสานมีความเป็นอยู่อย่างยากลำบาก ส่วนความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีก็ส่งผลให้อีสานเป็นแหล่งรวมของชาติพันธุ์หลายกลุ่มอันนำไปสู่วัฒนธรรมอันหลากหลายของอีสาน อย่างไรก็ตามวิถีวัฒนธรรมร่วมกันของชาวอีสาน คือ การทอผ้า ซึ่งมีเอกลักษณ์แตกต่างไปตามชาติพันธุ์ (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2546) นอกจากนี้ยังพบรูปแบบการทอผ้ามัดหมี่ในเขตอีสานใต้อีกมาก เช่น ผ้ามัดหมี่ศิลปะเขมรซึ่งส่วนใหญ่จะมีในหมู่ชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และจังหวัดศรีสะเกษ ผ้ามัดหมี่ที่มีชื่อเสียงและเป็นเอกลักษณ์ของชาวสุรินทร์ก็คือผ้ามัดหมี่โฮล ชาวสุรินทร์เชื้อสายเขมรจะมีศิลปะการมัดย้อมที่แตกต่างจากจังหวัดอื่นมากก็คือการมัดย้อมเป็นรูปต่างๆ เช่น สัตว์ รูปคน และรูปสัญลักษณ์อื่นๆ เช่น นครวัด พนมรุ้ง นอกจากนี้มีศิลปะการมัดย้อมที่แตกต่างกับจังหวัดอื่นแล้ว ชาวสุรินทร์ยังสามารถทอผ้ามัดหมี่ขึ้นสูงอันเป็นเครื่องราชบรรณาการที่ประเทศเขมร สมัยเป็นเมืองขึ้นของไทยเคยนำมาถวาย พระเจ้าแผ่นดินสยามอยู่เสมอ ทำให้ผ้ามัดหมี่ชนิดดังกล่าวได้กลายเป็นเครื่องแต่งกาย เพื่อแสดงบรรดาศักดิ์ของขุนนางสมัยนั้นอีกด้วย ผ้าชนิดนั้นคนไทย เรียกว่า ผ้าสมปักปุมหรือผ้า (วีระ พันธุ์สุวรรณ, 2553) อย่างไรก็ตามในเขตอีสานใต้ยังพบว่า รูปแบบผ้ามัดหมี่สองทางนั้นมีเฉพาะที่จังหวัดสุรินทร์แห่งเดียว ที่เรียกว่า “ผ้าอัมปรม” ถ้าจะเปรียบเทียบลักษณะผ้ามัดหมี่สองทางของอินเดียและญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่ามีลักษณะที่ใกล้เคียงกันมาก ถึงแม้ว่าการทอผ้าของอินเดียและญี่ปุ่นจะทำให้มองเห็นสีสันที่แตกต่างกันในลายผ้าที่ใหญ่กว่าผ้าอัมปรมเดิมของไทยก็ตาม แต่ถ้าหากผู้ทอผ้าอัมปรมต้องการลายใหญ่เหมือนผ้าอินเดียและญี่ปุ่นแล้วก็ย่อมจะทอได้โดยไม่ต้องมัดย้อมเพิ่มเติมแต่ประการใดเลย (วีระ พันธุ์สุวรรณ, 2553) เมื่อก้าวถึงผ้าอัมปรม ซึ่งเป็นผ้าทอที่มีลวดลายยากต่อการทอ เพราะต้องใช้สมาธิในการทอเป็น

อย่างมาก แต่ที่ตลาดใหม่ไต้หวัน เรือยนต์ ยังพบว่า มีช่างทอผู้สืบทอดการทอผ้ามัดหมี่สองทางนี้ อยู่จนถึงปัจจุบัน ซึ่งต่างจากชุมชนอื่นในจังหวัดสุรินทร์ที่ไม่มีช่างทอเหลืออยู่ หรือมีแต่ได้ผู้สืบทอดศาสตร์การทอผ้ามัดหมี่สองนี้แล้ว

จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่พูดภาษามอญเขมร โดยมีประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมากที่สุดในประเทศไทย ซึ่งเป็นประชาชนกลุ่มหลักของจังหวัดสุรินทร์ ชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์ถูกเรียกและเรียกตนเองว่า “เขมรถิ่นไทย” (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2536) ชาวเขมรถิ่นไทยมีศิลปวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงทั้งด้านการแสดงและศิลปะการทอผ้าไหม กรณีศิลปะผ้าไหมจัดว่าเป็นศิลปะพื้นบ้านของชาวเขมรถิ่นไทย ที่ได้รับการยอมรับจนกระทั่งถูกยกระดับให้กลายเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ และเรียกว่า “ผ้าไหมสุรินทร์” ซึ่งก็คือผ้าไหมในวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านของเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

ทั้งนี้ การทอผ้าไหมเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ของชาวสุรินทร์มาช้านานแล้ว ผ้าไหมสุรินทร์เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างชื่อเสียงและรายได้เสริมที่สำคัญของเกษตรกร ซึ่งใช้เวลาว่างหลังทำการเกษตรโดยการทอผ้าจนมีคำกล่าวที่ว่า “พอหมดหน้านา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก” จากการศึกษาลายผ้ามัดหมี่ในประเทศไทยซึ่งมีอยู่ประมาณ 800 ลาย โดยกระจายอยู่ในท้องที่ของจังหวัดสุรินทร์มากกว่า 500 ลาย ซึ่งจุดเด่นของผ้าไหมมัดหมี่สุรินทร์คือ การออกแบบลายผ้าที่มีความหลากหลาย ลึกซึ้ง สลับซับซ้อนของการมัดหมี่ ซึ่งเป็นศิลปะการทอผ้าโดยใช้วิธีมัดแล้วย้อมสี (Tie and Dye) เพื่อให้ได้รูปร่าง ลายผ้าที่ต้องการ นอกจากผ้ามัดหมี่ที่มีความหลากหลายแล้ว ผ้าโฮล เป็นผ้าที่ชาวสุรินทร์มีความภาคภูมิใจและเป็นเอกลักษณ์ของผ้าไหมมัดหมี่สุรินทร์โดยแท้ ที่ยากแก่การเลียนแบบและเป็นผ้าที่ชาวสุรินทร์นิยมย้อมด้วยสีธรรมชาติ (องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย, 2559) วัฒนธรรมการทอผ้าไหมเป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าที่สั่งสมสืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เป็นผลผลิตที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยรูปแบบการทอส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมกับวิถีการดำเนินชีวิต ในแต่ละยุคจากนั้นได้มีการปรับปรุงพัฒนารูปแบบการทอผ้าไหม จากลวดลายที่เรียบง่ายสู่รูปแบบที่ซับซ้อน วิจิตรบรรจง ประณีต งดงามตามลำดับ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวที่ปรากฏในปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าปัจจุบันการทอผ้าไหมของชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกัน ในการผลิต เพื่อธุรกิจการค้ามีการผสมผสานระหว่างลวดลายดั้งเดิมกับ ลวดลายที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ แต่สิ่งที่ยังคงไว้ อย่างแน่นอนคือการอนุรักษ์การทอผ้าไหมแบบ พื้นถิ่นดั้งเดิม (วีระ พันธุ์สุวรรณ, 2553) ผ้าไหมทอมือเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีผลมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงของคุณค่าและมูลค่าคู่สังคมไทยมาช้านาน เอกลักษณ์วัฒนธรรมอันล้ำค่านี้ได้มีจุดเริ่มต้นจากครอบครัว ชุมชน ภูมิภาค ตลอดจนระดับประเทศ การผลิตเพื่อการใช้เองหรือการแลกเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้าที่เป็นธุรกิจ มีการประกอบการที่

เริ่มซับซ้อนขึ้น ธุรกิจที่เปรียบเสมือนฐานรากเศรษฐกิจเหล่านี้ต้องประสบปัญหาและต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติเพื่อการพัฒนา (สมบัติ สมัครสมาน, 2553) เช่นเดียวกับตลาดใหม่ได้ถูกรื้อถอนที่ต้องการพัฒนาผ้าทอ และพัฒนาฝีมือช่างทอในชุมชน ให้เป็นธุรกิจของคนในชุมชน และต้องการให้ผ้าทอพื้นบ้านมีชื่อเสียงในระดับประเทศ

ขณะเดียวกัน จังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งทอผ้าไหมที่มีความสำคัญและมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีชุมชนโบราณซึ่งยังคงยึดอาชีพทอผ้าถึง 28 ชุมชน รวมถึงชุมชนบ้านตารอด ซึ่งอยู่ในตำบลสวายด้วย จากการลงพื้นที่ที่ประชาคมหมู่บ้านในเขตตำบลสวายและสอบถามประชาชนผู้ผลิตโดยตรงพบว่าผ้าไหมตำบลสวาย เป็นผ้าไหมที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีลายผ้าไหมมากมาย โดดเด่นด้านการออกแบบ เป็นศิลปะที่สวยงาม ลึกซึ้งเป็นเอกลักษณ์ โดยสมัยก่อนชาวบ้านยึดถืออาชีพทอผ้าไหมเป็นอาชีพเสริม ซึ่งทำแบบครบวงจร ตั้งแต่ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม สาวไหม คิดประดิษฐ์ลายไหม ย้อมไหม จนถึงการทอผ้าไหมที่สวยงามโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ในอดีตการทอผ้าไหมจะทอเพื่อเอาไว้ให้ลูกสาวเวลาออกเรือนเมื่อมีครอบครัว และใช้ในพิธีต่าง ๆ แต่ปัจจุบันสถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงไป จึงทอไว้ใช้เองและเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ให้ครอบครัวอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้สามารถพบเห็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับผ้าไหม เช่น ในปัจจุบันหลายสถานการณ์ใช้นุ่งหรือสวมใส่ผ้าไหมในงานบุญงานกุศล งานมงคลต่าง ๆ และการออกร้านจำหน่าย เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย, 2559) รวมทั้งการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยผ่านสังคมยุคดิจิทัลโดยที่คนไทยจำนวนไม่น้อยยังไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ส่งผลต่อวิกฤตค่านิยมทัศนคติและพฤติกรรมในการดำรงชีวิต (กองแผนและงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2560) ส่งผลให้รูปแบบลวดลาย การผลิต การขาย และการใช้ผ้าทอพื้นบ้านเปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกับกลุ่มช่างทอผ้าพื้นบ้านของตลาดใหม่ได้ถูกรื้อถอนที่ต้องปรับตัว และพัฒนาตนเองตลอดเวลาเพื่อรับมือกับสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนไป

เพื่อทำความเข้าใจ “ไหมใต้ถุนเรือน” ผู้วิจัยจึงขยายความเข้าใจในฐานะบริบทของไหมใต้ถุนเรือน ซึ่งเป็นผ้าทอมือพื้นบ้าน ตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนทอผ้าที่นำเสนอผ้าทอในรูปแบบของตลาดขายผ้าไหมของชุมชนบ้านตารอด ซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร ซึ่งมีความเคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีมาก ปัจจุบันเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ที่ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ทางกายภาพรายรอบไปด้วยภูเขาสวายซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำจังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันคนบ้านตารอดส่วนใหญ่ทอผ้าเป็นอาชีพหลัก ทำนาเป็นอาชีพรอง โดยเป็นชุมชนหนึ่งในตำบลสวายที่มีการทอผ้าที่เก่าแก่มาอย่างยาวนาน และมีชื่อเสียงในจังหวัดสุรินทร์ ผ้าทอในตำบลสวายไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าแต่ละชุมชนเริ่มทอผ้ามาตั้งแต่สมัยใด จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่กล่าวว่ามี การทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มมานานแล้ว ความเก่าแก่ ความงาม และลักษณะเฉพาะของผ้าทอที่มี

ลวดลายที่โดดเด่น มีบางลวดลายที่ซับซ้อนสีสันไม่ฉูดฉาด ชุมชนตำบลสวาย จังหวัดสุรินทร์เป็นหนึ่งในแหล่งอารยธรรมเก่าแก่และเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมที่ใช้ศิลปะ วิทยาการที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาแต่โบราณ โดยเคยเป็นอาชีพเสริมสำหรับผู้หญิงในชุมชนที่วันนี้กลายเป็นมรดกอันล้ำค่าในฐานะงานศิลปหัตถกรรมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ (ท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลสวาย, 2561) ศิลปะบนผ้าไหมสุรินทร์ เรียกได้ว่าเป็นยุคร่วมสมัยกับเขมรจากประวัติศาสตร์เส้นทางสายไหม เริ่มต้นจากสุรินทร์สู่เขมร (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์, 2558)

เรื่องราวการเกิดขึ้นของพื้นที่ ตลาด “ไหมใต้ถุนเรือน” เกิดจากวิกฤตการณ์ผ้าไหมในปี พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นปีที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จสวรรคต ทำให้ผ้าไหมที่เป็นมัดหมี่ราคาตกต่ำเป็นอย่างมาก ร้านค้านายทุนต่างพากันกดราคาผ้าไหม เนื่องจากประชาชนหันมาสวมใส่ผ้าสีดำ ทำให้ช่างทอไม่มีตลาดที่จะส่งผ้าไหมออกไปจำหน่ายจนเกิดปัญหาในชุมชนและช่างทอไม่มีรายได้มาจุนเจือครอบครัว ซึ่งเกิดจากวิกฤติทางการค้าที่ถูกกดราคา จากเหตุการณ์นี้เองจึงเกิดเป็นปรากฏการณ์การรวมกลุ่มกันของชุมชน เพื่อสร้างและผลิตผ้าไหมเพื่อขายโดยชุมชนเอง และสร้างอัตลักษณ์โดยการดึงอัตลักษณ์ลายผ้าดั้งเดิมของชุมชนขึ้นมา รวมทั้งการขายออนไลน์และเปลี่ยนใต้ถุนบ้านให้เป็นตลาดขายผ้าไหม ซึ่งหลังจากมีการขายออนไลน์ พร้อมเขียนเรื่องราววิถีชุมชนและกระบวนการผลิตผ้าไหมที่เป็นวิถีดั้งเดิมของชุมชนเขมรถิ่นไทย ผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้มีผู้คนสนใจผ้าไหม เข้ามาซื้อผ้าไหมทั้งในเพจตลาดไหมใต้ถุนเรือน และมาซื้อมาชมที่ตลาดไหมใต้ถุนเรือน โดยชาวบ้านจะนำผ้าไหมของตนเองมารวมกันที่ใต้ถุนบ้านซึ่งเปิดเป็นตลาดให้คนที่สนใจสามารถเลือกและจ่ายเงินกับเจ้าของผ้าเองได้เลย (ท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลสวาย, 2561) นอกจากนี้ผู้ที่เข้ามาเที่ยวยังสามารถเดินชมกระบวนการทอผ้าตามบ้านตามชุมชนได้ อีกทั้งมีบริการนำชมวิถีชุมชนการทอผ้าไหมและการส่งต่อลูกค้าไปกลุ่มช่างทอผ้าอื่น ๆ ในชุมชนที่เป็นเครือข่ายกัน ทำให้เห็นการเชื่อมโยงกันระหว่างคนทอผ้ากับกลุ่มคนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุน จนเกิดเป็นสังคมวัฒนธรรมแบบใหม่ โดยยังคงให้ความสำคัญกับกระบวนการทอผ้าพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยจนถึงปัจจุบัน ในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ ทั้งด้านการรับรู้ ด้านแนวคิด ด้านรูปแบบ ด้านเศรษฐกิจ และด้านรสนิยม อันส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบงานผ้าทอพื้นบ้าน ทำให้ชุมชนพยายามสร้างความเข้มแข็งให้สามารถดำรงอยู่ได้โดยการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นตัวตน ให้อยู่ได้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปให้สอดคล้องกันกับบริบทภายนอกชุมชน และภายในชุมชน มีการท่องเที่ยว มีคนอื่นเข้ามาร่วมดูร่วมสังเกตการณ์ ชุมชนจึงต้องมีการประดิษฐ์อัตลักษณ์ มีการจัดระเบียบให้มีการทอผ้า และการจัดแสดงผ้าในที่ต่าง ๆ พร้อมนำเสนอการท่องเที่ยว การแสดงตรงนี้จึงเป็นการประดิษฐ์อัตลักษณ์ เป็นปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกับจุดยุทธศาสตร์ (Positioning) ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมา คือ เป็น

องค์กรหลักในการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อสร้างความ เป็นอยู่ดีกินดีมีความสุขให้กับประชาชนชาวสุรินทร์ โดยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ ดียิ่งขึ้น ทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย และการส่งเสริมอาชีพควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ของจังหวัด (กองแผนและงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2560) ดังนั้นตลาดใหม่ ใต้ถุนเรือนจึงเปลี่ยนแปลงตนเองพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วยการตั้งกลุ่ม และจัดตั้งเป็น วิสาหกิจชุมชน ภายใต้ชื่อ “ตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน” เพื่อการขายผ้าทอพื้นบ้าน จากช่างทอและ นำเสนอการท่องเที่ยวดูไหม ดูกระบวนการผลิตผ้าทอถึงหน้าบ้านของช่างทอได้โดยตรง

ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชน “ตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน” ยังสอดคล้องกับการเตรียมความพร้อมของ ประเทศในด้านการพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 5 ปีนี้ต้อง มุ่งเน้นในเรื่องสำคัญคือ การพัฒนาผู้ประกอบการให้เป็นผู้ประกอบการทางเทคโนโลยี เทคโนโลยีเพรียมีร์ รวมทั้งเชื่อมโยงระหว่างภาคการผลิตที่เป็นกลุ่มใหญ่ของประเทศ ได้แก่ เกษตรกรรายย่อย วิสาหกิจ ชุมชน วิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมกับสถาบันวิจัย สถาบันการศึกษาเพื่อให้สามารถเข้าถึงและ นำผลงานวิจัยพร้อมใช้มาต่อยอดใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ โดยดำเนินการควบคู่กับการส่งเสริมสังคม ผู้ประกอบการที่ผลิตได้และขายเป็น เช่นเดียวกับการพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อย ขนาดเล็กและขนาด กลางวิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อขยายฐานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความ ครอบคลุมมากขึ้น เป็นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม หน่วยดำเนินการ ควบคู่ไปกับการพัฒนา และส่งเสริมสังคมผู้ประกอบการเพื่อส่งเสริมผู้ประกอบการที่ผลิตได้และขาย เป็น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานยกรัฐมนตรี, 2560) จากนโยบายด้านการพัฒนาชุมชนจากภาครัฐได้ช่วยผลักดันให้ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย ได้เป็น ชุมชนที่ทอผ้าไหมเพื่อดำรงชีพ โดยมีนักวิชาการเข้ามาให้การสนับสนุนด้านความรู้และเป็นที่ปรึกษา โดย ดร.อัครเดช สุพรรณฝ้าย ได้เข้ามาช่วยในเรื่องการขายออนไลน์ โดยใช้ชื่อเพจว่า "ตลาดใหม่ใต้ถุน เรือน" ซึ่งช่างทอผ้าไหมของตนเองมาวางขาย โดยใช้ใต้ถุนบ้านเป็นตลาด ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ สนับสนุนการเรียนรู้และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน ดังจะเห็นว่าอิทธิพลของอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว นำไปสู่กระแสการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อที่จะทำให้ท้องถิ่นหรือชุมชนกลับมามีชีวิตชีวา และสะท้อนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับอดีตหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การท่องเที่ยวเชิงโหยหา อดีต โดยการท่องเที่ยวมักจะมีขยับขยายประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน มาเป็นส่วนหนึ่งใน องค์กรประกอบของงานโดยให้ความหมายว่า เป็นวิถีชีวิตในอดีตที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ซึ่งตลาดใหม่ใต้ถุนเรือนได้นำความเป็นอดีตที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชุมชนซึ่งปรากฏในรูปแบบกิจกรรม การทอผ้าแบบพื้นบ้านดั้งเดิม ผนวกกับการท่องเที่ยวเข้ามาร่วมด้วย เช่น กิจกรรมเที่ยวดูไหม กิจกรรมกรรมกว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน โสมสเดย์ เป็นต้น ดังที่ชนิดา ชิตบัณฑิตย์ กล่าวว่าการ

ห้องทอเย็บเป็นรูปแบบการประดิษฐ์นวัตกรรมหรือสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ผลิตสร้างขึ้นในสมัยใหม่เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปรับตัวในสังคมสมัยใหม่ หรือการนำเอาอดีตมาผลิตเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม การทอเย็บ (ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล, 2541) ปราบฏการณดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดประเพณี ประดิษฐ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวคิดที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์การเกิดขึ้นของประเพณีสมัยใหม่ซึ่งมี ลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากประเพณีเดิม กล่าวได้ว่าการทอเย็บเป็นหนึ่งในประเพณีประดิษฐ์ที่ สร้างขึ้น ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมขณะเดียวกันอุตสาหกรรมการทอเย็บ ก็ได้สร้างประเพณี ประดิษฐ์ ในรูปแบบการจัดงานประเพณีวัฒนธรรมเพื่อรองรับการเติบโตของอุตสาหกรรม การ ทอเย็บ โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจในโลกใหม่ ดังจะเห็นได้ว่าการทอเย็บ มักจะนำวัฒนธรรมของท้องถิ่น นำมาแสดงเพื่อเผยแพร่แล้วยังปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นสินค้าเพื่อการ บริการให้กับผู้ซื้อผ้าทอพื้นบ้านและนักทอเย็บอีกด้วย

สถานการณ์เหล่านี้มีวิธีสืบทอดกันมาตามวิถีของชุมชนในหลายๆแห่ง ที่อาจมีชุมชนตาม ท้องถิ่นสืบสานตามวาระและโอกาสของชุมชนตนเองแม้ไม่ได้ใหญ่โตมหึมาแต่หวังให้เกิดผลทาง ธุรกิจการขายผ้าไหมและการทอเย็บในชุมชน รวมถึงการคาดหวังให้เกิดกระแสการตื่นตัวของกลไก ตลาด โลกาภิวัตน์ที่หวังสร้างมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ จากศิลปวัฒนธรรมที่จับต้องได้และเปลี่ยนแปลง มูลค่าเชิงศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเหล่านั้นให้กลายเป็นเงินตรา ซึ่งถือเป็นการนำเสนอการแสดง ศิลปวัฒนธรรม ที่ผ่านการจัดสรรอย่างเป็นระบบแบบแผน ตามความมุ่งหวังของหน่วยงานภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงการทอเย็บแห่งประเทศไทย กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือแม้กระทั่งเอกชน แน่แน่นอนว่าปราบฏการณประเพณีวัฒนธรรม ประดิษฐ์ใหม่เหล่านี้จะต้องสืบสาวเล่าเรื่องจากตำนานประเพณีในอดีตทั้งจากประวัติศาสตร์การบอก เล่าตำราเอกสารต่าง ๆ เพื่อบันทึกเรื่องราวอย่างน้อยสามารถทำให้ผู้ชมในงานได้มีความรู้สึกได้ว่า สายตาโหยหาอดีตความเป็นไทยในอดีตก่อนที่จะหายไปจากความทรงจำมาสู่ความจำใหม่และต่อกย้ำ ให้เห็นถึงการพึ่งพาตนเองได้ (ถนอม ซากักดี, 2562)

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันชุมชนบ้านดาดอด ซึ่งเป็นหนึ่งในชุมชนตำบลสวย อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นชุมชนต้นแบบของกิจกรรม Village tourism 4.0 ภายใต้โครงการ Village to the world 4.0 ที่การทอเย็บแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดขึ้นซึ่งเป็นกิจกรรมที่ขานรับนโยบายของ รัฐบาลในการพัฒนาและสนับสนุนการทอเย็บแบบวิถีชุมชนให้ยั่งยืน โดยนำเอาอัตลักษณ์และ เอกลักษณ์ของชุมชน ทั้งผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อและสถานที่ทอเย็บภายในชุมชนมาบูรณาการจนเกิดเป็น เส้นทางทอเย็บแบบวิถีชุมชน ที่นักทอเย็บได้สัมผัสถึงบรรยากาศแบบวิถีชีวิตพื้นเมือง ร่วมกับ ชาวบ้านในชุมชนที่คอยให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น เป็นหมู่บ้านทอเย็บที่อนุรักษ์การทอผ้าไหมไว้ มากที่สุดในประเทศไทย และลวดลายของผ้าไหมที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากอำเภอรื่น ๆ ในจังหวัด

สุรินทร์มีการนำลายพื้นฐานของชุมชนมาประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย และด้วยความหลากหลายของลายดั้งเดิมที่ชุมชนมี ส่งผลทำให้สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดได้อย่างน่าสนใจ (ท่องเที่ยววิถีชุมชน ตำบลสวาย, 2561) จากการสอบถามกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหมโดยตรง พบว่าผ้าไหม ชุมชนบ้าน ตารอด ตำบลสวาย มีลายผ้าไหมมากมายโดดเด่นด้านการออกแบบ เป็นศิลปะที่สวยงามลึกซึ้งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ (องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย, 2559) ซึ่งการให้ความสำคัญในความละเอียดของลวดลาย และต้องมีสีสันที่ประสานกลมกลืนในบางครั้งดูเป็นสีเดียวหรือสองสี อันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอของชาวสุรินทร์ เป็นเหตุให้แต่ละครอบครัวแต่ละหมู่บ้านนิยมถ่ายทอดเฉพาะลายที่มีความนิยม เช่น บ้านพลวงนิยมทอลาย “สมอ” บ้านบัลลังก์ นิยมทอลาย “อันลุยชิม”, บ้านนาแห้วนิยมทอลาย “โฮล” และ “อัมปรม” บ้านสวายนิยมทอผ้า “โหนดเลอก” และ “ดอกมะเขือ” มากกว่าลายอื่น ๆ (อัจฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิตร บุญนาค, 2536) ปัจจุบันชุมชนต่าง ๆ ในตำบลสวายเป็นชุมชนทอผ้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งอุตสาหกรรมครัวเรือน ด้านการผลิตผ้าไหมไทยที่ใหญ่ระดับประเทศมีการอนุรักษ์วิถีทอผ้าได้ถูกรื้อฟื้น เป็นกลุ่มที่รวมกันของช่างทอผ้าไหม เพื่อร่วมกันทอผ้าให้ได้คุณภาพและนำเสนอให้กับลูกค้าโดยตรง และเป้าหมายคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของช่างทอผ้า และชุมชน เพื่อจะได้สืบทอด การทอผ้าไหมที่สวยงามต่อไปในอนาคตข้างหน้า (ท่องเที่ยววิถีชุมชน ตำบลสวาย, 2561)

จากกระแสการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนนำไปสู่การฟื้นฟูและการผลิตสร้างขึ้นใหม่ในสถานที่ท่องเที่ยวตลาดไหมใต้ถุนเรือน เป็นรูปแบบหนึ่งในกระแสการท่องเที่ยวเชิงโยธยาอดีต กล่าวคือเป็นการอ้างอิงตนเองกับอดีตและนำไปสู่กระบวนการแปรรูปเป็นสินค้าผ้าไหม ดังจะเห็นได้จากผู้จัดสร้างตลาดไหมใต้ถุนเรือน พยายามคัดเลือกคัดสรรและนำเสนอรูปแบบตลาดไหมให้เป็นตลาดมีชีวิต ตลาดของคนในท้องถิ่นจนนำไปสู่ข้อถกเถียงหรือข้อสงสัยถึงเจตนาของเจ้าของผู้จัดสร้าง และรูปแบบตลาดที่อยู่ใต้ถุนเรือนบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งเป็นสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนตลาดไหมใต้ถุนเรือนว่าจะสามารถสะท้อนวิถีชีวิตดั้งเดิม ของชุมชนมากน้อยแค่ไหนหรือเป็นเพียงจุดขายเพื่อการท่องเที่ยว และการสร้างประเพณีประดิษฐ์มีส่วนในการอธิบายวัฒนธรรมการทอผ้าในชุมชน โดยแสดงให้เห็นถึงกระบวนการหรือพื้นวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งปรากฏในงานบุญต่าง ๆ ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมอยู่รวมไปถึงข้อถกเถียงเกี่ยวกับประเพณีประดิษฐ์กับการสะท้อนให้เห็นถึงการประชันความหมายในอัตลักษณ์ชุมชนทั้งในแง่มุมบริบทการท่องเที่ยวเพื่อมาชมวิถีชีวิตคนทอผ้าและบริบทของชุมชนจากประเด็นและข้อถกเถียงดังกล่าวนำไปสู่การทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ของพื้นที่ในการศึกษาตลาดไหมใต้ถุนเรือนครั้งนี้

ดังจะเห็นได้ว่าแต่ละท้องถิ่นต่างพัฒนาแหล่งทอผ้าให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อมารองรับผู้มาซื้อและกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งมีทั้งรูปแบบปรับปรุงผ้าทอที่มี

บริโภคนิยมของนักทอ่งเที่ยว แต่ในอีกแง่หนึ่งการทอ่งเที่ยวกับสร้างกลไกอำนาจเพื่อกำหนด
 ตอบสนองกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในระบบอุตสาหกรรมการทอ่งเที่ยว ดังที่ Eric Hobsbawm,
 1983 กล่าวว่าประเพณีประดิษฐ์ได้กลายเป็นเครื่องมือหรือทรัพยากรแห่งอำนาจที่สำคัญยิ่งในโลก
 สมัยใหม่ที่กลุ่มต่าง ๆ ผลิตขึ้นมาเพื่อประลองกำลังสนามของอำนาจผ่านเทคนิค อำนาจ กลไก
 สถาบันต่าง ๆ และปรากฏการณ์ไหลเวียนปฏิสัมพันธ์อยู่ในชีวิตประจำวันของเรา ขณะเดียวกันต่าง
 สะท้อนให้เห็นการต่อรองของกลุ่มต่าง ๆ (นักทอ่งเที่ยว ผู้ประกอบการ หน่วยงานของรัฐ และ
 ชาวบ้าน) ที่เข้ามานิยามหรือสร้างประเพณีประดิษฐ์ เพื่อตอบสนองกลุ่มตนประกอบกับการสร้าง
 สถานภาพของกลุ่มเพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม จนนำไปสู่เวทีประเพณีสาธารณะ ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิด
 ประเพณีประดิษฐ์สามารถนำไปวิเคราะห์ ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของตลาดใหม่ได้ถุนเรือนได้ เนื่องจากใน
 สถานที่ทอผ้าดังกล่าวมีการรื้อฟื้นศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชน ดังเห็นได้จากการจัดต้อนรับ
 นักทอ่งเที่ยวที่เข้ามาซื้อ เข้ามาชมผ้าไหมในชุมชน การรื้อฟื้นพิธีกรรมประเพณีในท้องถิ่น ส่งเสริมให้
 ชุมชนได้ใช้ผ้าไหมในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเข้าวัดทำบุญ งานศพ งานแต่งงาน งานบวช ประเพณี
 ขึ้นเขาสวาย และประเพณีแซนโฎนตาตลอดจนความขัดแย้งการประชันความหมาย ซึ่งเป็นการสร้าง
 วัฒนธรรมการสวมใส่ผ้าทอพื้นบ้านในงานประเพณีเหล่านี้ให้ยังคงอยู่ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการสร้าง
 อัตลักษณ์ของชุมชน ที่ใช้แนวคิดประเพณีประดิษฐ์ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นกระบวนการ
 ผลิตศิลปะผ้าทอซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า และด้วยการที่กระแสการสร้างกลุ่มตลาด
 ใหม่ กลายเป็นแรงดึงดูดใจสำหรับผู้สนใจซื้อผ้าไหม ทำให้มองเห็นถึงนักทอ่งเที่ยวที่สะท้อนความเป็น
 ชุมชนดั้งเดิม การทอ่งเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือผู้ที่ต้องการรื้อฟื้นงานผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมเหล่านี้
 นั้นกลับมามีชีวิตอีกครั้ง มักจะอ้างว่าตลาดแบบนี้เป็นแหล่งทอ่งเที่ยวที่เหมาะสมกับการเรียนรู้วิถีชีวิต
 ดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นขณะเดียวกันก็สร้างความรู้สึกลอยลางอดีต ในแหล่งทอ่งเที่ยว แนนอนผู้ชายผ้า
 ไหมได้นำภาวะลอยลางอดีตมาเป็นจุดขาย ที่ได้นำบรรยากาศในอดีตมาปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นสินค้า เพื่อ
 ตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อและนักทอ่งเที่ยว ดังจะเห็นได้จากกระแสการทอ่งเที่ยวในรูปแบบการ
 อ้างอิงตัวเองกับอดีตในรูปแบบต่าง ๆ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมชุมชนซึ่งยังไม่มีใครศึกษา ผู้วิจัยใน
 ฐานะนักวิจัยและใกล้ชิดกับชุมชนจึงได้เล็งเห็นประเด็นทางวิชาการที่มีความสำคัญต่อชุมชน และประสงค์
 ที่ต้องการจะศึกษากระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทย
 จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้กลุ่มผ้าไหมได้ถุนเรือนเป็นกรณีในการศึกษา ซึ่งจะให้เห็นถึงกระบวนการรื้อฟื้น
 และประดิษฐ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านที่เกิดจากชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และมีการต่อรองทางวัฒนธรรมกับ
 ภาครัฐ ซึ่งจากการศึกษาเบื้องต้นทำให้ผู้วิจัยได้เห็นมุมมองด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปะผ้า
 ทอพื้นบ้านของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ประเพณี การทอ่งเที่ยวผ้าไหมในวิถีชุมชน
 ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการรวมกลุ่มของคนในชุมชน เพื่อสร้างตัวตนท่ามกลางคนอื่นเพื่อนำเสนอ “ไหม

ได้ถูกรื้อถอน” ให้คงอยู่ต่อ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชน และกลุ่มคนอื่น ๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำ ข้อมูลดังกล่าวมาเป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นหรือเทียบเคียงในการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “ไหมได้ถูกรื้อถอน : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์”

จากเหตุและปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาไหมได้ถูกรื้อถอน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมศิลปปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ รวมถึงศึกษาการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย และศึกษาศิลปปะผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้กรณีของกลุ่มตลาดไหมได้ถูกรื้อถอน ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์เป็นหน่วยในการวิเคราะห์

ความมุ่งหมายของการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ไหมได้ถูกรื้อถอน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ มีความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมศิลปปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปปะไหมได้ถูกรื้อถอนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมได้ถูกรื้อถอนชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์

คำถามการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน และผ้าทอมีความเป็นมาอย่างไร ก่อกำเนิดขึ้นเมื่อใด ผ้าไหมพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์โดยเฉพาะชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีความสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทยอย่างไร
2. การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีอัตลักษณ์ศิลปปะผ้าไหมได้ถูกรื้อถอนที่สร้างขึ้นใหม่ในชุมชนเขมรถิ่นไทย แต่ยังคงสืบรากฐานวัฒนธรรมแต่ดั้งเดิมนั้นมีการพัฒนาขึ้นมาได้อย่างไร มีวิธีการผลิตศิลปปะผ้าทอในอดีตและปัจจุบันที่มีความแตกต่างกันอย่างไร มีปัจจัยการผลิตและการแบ่งปันการ

ผลดีอย่างไร ใครเกี่ยวข้อง และดำเนินการอย่างไร ยังคงความเป็นศิลปะผ้าทอมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างไร

3. หน่วยงานภาครัฐมีการส่งเสริม สนับสนุน และกระตุ้นให้ผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยมีบทบาทอย่างไรในบริบทงานประเพณีท้องถิ่น ศิลปะผ้าทอมีความสอดคล้องกับประเพณีท้องถิ่นอย่างไร มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือไม่อย่างไร ชุมชนมีบทบาทอย่างไรในประเพณีนี้ และมีวิธีการเลือกใช้ศิลปะผ้าทออย่างไรในงานประเพณี

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ไหมใต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์” มีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

การเลือกพื้นที่ศึกษามีความสำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงและเพียงพอแก่การอธิบายปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาลักษณะพื้นที่ทำการศึกษจะต้องสอดคล้องและตรงตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยปัญหาการวิจัย และกรอบความคิดในการวิจัย ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีเลือกพื้นที่ในการศึกษาแบบเจาะจงโดยกำหนดเกณฑ์ของพื้นที่ที่ศึกษาไว้ดังนี้

1.1 พื้นที่หลักในการปฏิบัติงานสนาม เพื่อศึกษาด้านประวัติความเป็นมาและกระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทย โดยการวิจัยนี้ศึกษาที่กลุ่มที่เรียกตนเองว่าตลาด “ไหมใต้ถุนเรือน” ชุมชนบ้านตารอด หมู่ที่ 2 ตำบลสวายอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่การวิจัย เพราะมีเหตุผลในการเลือกดังนี้ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้จากเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นแหล่งในการผลิตผ้าทอพื้นบ้านโดยคนในชุมชนเอง และเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับผู้วิจัย ซึ่งเอื้อต่อการลงปฏิบัติภาคสนาม และง่ายต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

1.2 พื้นที่ส่งเสริมการใช้ผ้าทอพื้นบ้านสู่ประเพณีท้องถิ่น และที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย พื้นที่ในที่นี้ คือ พื้นที่ในเขตจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งความสัมพันธ์กับการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน เป็นพื้นที่การวิจัย เพราะมีเหตุผลในการเลือกดังนี้ เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับผู้วิจัย ซึ่งเอื้อต่อการลงปฏิบัติภาคสนาม และง่ายต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนต่อประเพณีท้องถิ่น

2. ขอบเขตช่วงเวลาในการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยจะศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนกลุ่มตลาด “ไหมใต้ถุนเรือน” เพื่อให้เห็นพัฒนาการของคนทอผ้าในชุมชนเขมรถิ่นไทย ซึ่งทำให้เห็นถึงศิลปะการทอผ้าพื้นบ้าน

ดังกล่าวที่มีความสัมพันธ์กับการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีอัตลักษณ์ศิลปะ ผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน เขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ในหน่วยการศึกษา วิเคราะห์ ผู้วิจัยเน้นศึกษาและปฏิบัติการภาคสนาม ในชุมชนกลุ่มตลาด “ไหมใต้ถุนเรือน” และในงานประเพณีท้องถิ่น โดยการวิจัยนี้เริ่มศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มจับกลุ่มของช่างทอผ้า จนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2563 โดยการศึกษาเชิงองค์รวมทั้งปีตามความมุ่งหมายของการวิจัย และใช้กรณีศึกษาในชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นหน่วยในการศึกษาหลักของการวิจัย

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.1 เนื้อหาด้านอัตลักษณ์วัฒนธรรมศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมศิลปะลายผ้าในชุมชน ประวัติความเป็นมาของไหมใต้ถุนเรือน

3.2 เนื้อหาด้านกระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีอัตลักษณ์ศิลปะการทอผ้าไหมกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน

3.3 เนื้อหาด้านความสัมพันธ์ของผ้าทอพื้นบ้านกับบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. เขมรถิ่นไทย ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึงคนไทยในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งพูดภาษาเขมรมีสำเนียงความหมายใกล้เคียงกับภาษาพูดของคนในประเทศกัมพูชา ที่ใช้ภาษาวัฒนธรรมมอญเขมร เป็นประชากรหลักในงานวิจัย ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ได้เข้ามาอยู่อาศัยและได้สร้างสังคมวัฒนธรรมของคนเขมรถิ่นไทย ในจังหวัดสุรินทร์ มีการพัฒนาสังคมวัฒนธรรมในกลุ่มของตนเองและได้ฝึกฝนสานเชื่อมโยงกับความเป็นคนสุรินทร์ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เป็นพลวัต มีความสัมพันธ์และเป็นผู้ก่อตั้งศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน “ผ้าไหมสุรินทร์” นอกจากนี้คนเขมรถิ่นไทยที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ยังได้มีการขยายพื้นที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ๆ หรือจังหวัดใกล้เคียง และมีส่วนในการประกอบสร้างศิลปะการทอผ้างดังกล่าว

2. ไหมใต้ถุนเรือน ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึง ชื่อที่ถูกตั้งขึ้นมาจากการรวมกลุ่มกันของช่างทอผ้า โดยการทอใช้เอง และทอเพื่อขายหารายได้เข้าชุมชน ในชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และตั้งเป็นชื่อร้านว่า “ตลาดไหมใต้ถุนเรือน” เป็นกลุ่มที่มีเรื่องราววิถีชุมชนและกระบวนการผลิตผ้าไหมที่เป็นวิถีดั้งเดิม

3. การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะ ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึง กระบวนการการปรับเปลี่ยนรูปแบบงานผ้าทอพื้นบ้าน ทำให้ชุมชนพยายามอยู่ต่อโดยการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนให้อยู่ได้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ให้สอดคล้องกันกับบริบทภายนอกชุมชน และภายในชุมชน จนเกิดเป็นสังคมวัฒนธรรมแบบใหม่ โดยยังคงให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิม มีการนำเรื่องราวและผ้าทอดั้งเดิมขึ้นมา รื้อฟื้นและเปลี่ยนแปลงใหม่จนเป็นประเพณีที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาโดยมีผ้าทอเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรม

4. ศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึง ปฏิบัติการสร้างศิลปะผ้าทอ ทั้งเส้น สี และลวดลายที่เกิดบนผืนผ้าไหมสุรินทร์ของชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

5. ประเพณีท้องถิ่น ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึง ประเพณีแซนโถงตาและประเพณีขึ้นเขาสวาย ซึ่งคนในชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้ให้ความสำคัญกับผ้าไหมที่ทอขึ้นมาเป็นอย่างมาก นำไปสวมใส่และใช้เป็นองค์ประกอบหลักสำคัญในงานประเพณี

6. อัตลักษณ์ ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึง เป็นปรากฏการณ์สนามที่เห็นเด่นชัดได้ด้วยตา นั้นคือรูปแบบ ลวดลาย วัสดุ อุปกรณ์ วิธีการผลิตของผ้าทอพื้นบ้าน โดยผ้าทอพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ซึ่งเป็นอาชีพหลักและอยู่ในทุกช่วงช่วงชีวิต ทุกพิธีกรรมของชุมชนเขมรถิ่นไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในสังคมอย่างเห็นได้ชัด

ทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา “ไหมใต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์” โดยจัดจำแนกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกได้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์
2. ความหมายและความเป็นมาของผ้าทอในจังหวัดสุรินทร์
3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
  - 3.1 แนวคิดอัตลักษณ์วัฒนธรรม
  - 3.2 แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอ
  - 4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีอัตลักษณ์

4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดอัตลักษณ์วัฒนธรรม

เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม ศิลปะ วัฒนธรรมดังกล่าว
ดังจะเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลส่วนนี้มาประกอบการอธิบายและเพื่อทำความเข้าใจ
ปรากฏการณ์ ประวัติความเป็นมาที่เกิดขึ้น และมีสาระสำคัญเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะเป็นไฟส่องทาง
เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

จากหนังสือเส้นทางอารยธรรมรถกล้าคำสุรินทร์ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์,
2556) ระบุไว้ว่าหากย้อนกาลเวลาไปยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากหลักฐานโบราณคดีที่ขุดค้นพบและที่
ปรากฏในพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ยังพบแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ของชุมชนโบราณยุคโลหะตอนปลาย
เป็นจำนวนมากอันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทั้งศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม ศาสนา
เศรษฐกิจ และการปกครอง มีคูเมืองสามชั้น และปราสาทหินที่เก่าแก่ที่สุดและมากที่สุดในประเทศ
ไทย ที่สร้างมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ “อาณาจักรเจนละ” แห่งที่ราบลุ่ม
ตอนกลางของแม่น้ำมูลโดยเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายและการประกอบศาสนกิจระหว่างดินแดน
ภาคตะวันออกเฉียงใต้ของเทือกเขาพนมดงรัก

จนกระทั่งสมัยอยุธยาตอนปลายได้มีการอพยพของชนหลายเผ่าที่แตกต่างกันเข้า
มาตั้งชุมชนขึ้นใหม่ โดยมีชนเผ่า “ส่วย กวย กวย” เป็นกลุ่มแรก และต่อมาจึงมีชนกลุ่มอื่น เช่น เขมร
ลาว ไทย และจีน ตามมาในยุคหลัง จึงทำให้จังหวัดสุรินทร์มีทั้งศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่
หลากหลายและอารยธรรมที่อาจผสมผสานกันในบางเรื่อง แต่ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ไว้ได้จนถึง
ปัจจุบันคือ “การเลี้ยงช้าง” ที่ชนชาวส่วยมีความชำนาญตั้งแต่การจับช้างป่า ในอดีตการเลี้ยงช้างและ
การฝึกช้างเพื่อใช้งานและการศึกสงครามทำให้จังหวัดสุรินทร์มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก จึงได้ส่งเสริม
ให้มีประเพณีเทศกาลงานช้างจังหวัดสุรินทร์ไปพร้อม ๆ กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในงานประเพณี
ที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวไม่ควรพลาด เช่น ประเพณีขึ้นเขาสวาย ประเพณีแซนโฎนตา งานบวชนาคช้าง
งานมหรหรรษาแห่เทียนพรรษาและตักบาตรบหลังช้าง การทอผ้าไหมยกทองที่ขึ้นชื่อลือชาว่าเป็นผ้า
ไหมที่สวยงามเป็นหนึ่งในแดนสยาม และการผลิตเครื่องเงินประจำอันเลื่องชื่อ

จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเนื้อที่ประมาณ
8,124.056 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 5,077,535 ไร่) ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 450 กิโลเมตร
ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์ ทิศใต้ติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา โดยมีความยาวตลอดแนว

ชายแดนประมาณ 90 กิโลเมตร พื้นที่อันเป็นที่ตั้งเมืองสุรินทร์นี้ได้รับการสันนิษฐานจากนักประวัติศาสตร์ ว่ามีชุมชนอาศัยอยู่เมื่อประมาณ 2,000 ปีล่วงมาแล้ว พบหลักฐานการอยู่ของมนุษย์ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ยุคโลหะตอนปลาย ซึ่งมีการใช้เครื่องมือเหล็กแล้ว ซึ่งยังปรากฏให้เห็น ชุมชนโบราณกว่า 59 แห่ง จากสภาพภูมิศาสตร์ ที่มีอาณาเขตต่อเนื่องกับพื้นที่ที่เคยเป็นอาณาจักร ขอมโบราณ ทำให้ชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ได้รับวัฒนธรรมขอมมาโดยตลอด ตั้งแต่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง ไม่ปรากฏหลักฐานเด่นชัดที่แสดงถึงการอยู่อาศัยของชุมชน ในสมัยต่อมา จนกระทั่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2260 จึงปรากฏร่องรอยขึ้นอีกครั้งหนึ่งในพงศาวดารอีสาน ชาวพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งที่เรียกตัวเองว่าส่วยหรือกวย ซึ่งอาศัยอยู่แถบเมืองอัตปือ แสนแป แคว้นจำปาศักดิ์ ซึ่งขณะนั้นเป็นดินแดนของไทย และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการจับช้าง ปามาเลี้ยงไว้ใช้งาน พวกนี้อพยพข้ามลำน้ำโขงมาสู่ฝั่งขวา โดยได้แยกย้ายกันไปตั้งชุมชนที่เมืองสิง (อ.จอมพระ) บ้านโคกล่าดวน (อ.ขุขันธ์ จ.ศรีสะเกษ) บ้านอัจจะปะนึ่ง (อ.สังขะ) และบ้านกุดปะไท (อ.ศีขรภูมิ) ซึ่งชุมชนชาวกวย (กวย) มีหัวหน้าปกครองชื่อ เชียงปุม กระทั่งราวปี พ.ศ. 2302 ในสมัย พระที่นั่งสุริยามรินทร์แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้มีช้างเผือกแตกโรงออกจากกรุงศรีอยุธยา เชียงปุมจึงได้ ร่วมกับผู้นำหมู่บ้านอื่นๆ ติดตามช้างเผือกส่งคืนกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ เชียงปุมจึงได้รับแต่งตั้งเป็น หลวงสุรินทร์ภักดี ต่อมาได้ย้ายชุมชนจากบ้านเมืองที่มาอยู่ที่คูประทายสมัน (เมืองสุรินทร์) และได้ สร้างความดีความชอบต่อมาจนได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวางเจ้าเมือง สุรินทร์คนแรก

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าจังหวัดสุรินทร์ได้รับวัฒนธรรม เขมรมาก่อนที่จะมีชนเผ่ากวย ถึงแม้จะมีเจ้าเมืองเป็นคนเชื้อสายกวย แต่ชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่เป็นชน เผ่าเขมร จึงทำให้ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่หลากหลายทั้งของชาวกวย และชาวเขมรยังคงอยู่ จนถึงปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจ และเพื่อช่วยให้เห็นภาพประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์วัฒนธรรม ของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนงานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นบ้าน ของชุมชนเขมรถิ่นไทยว่าเป็นอย่างไร ซึ่งจากหนังสือเอกสารประกอบการประชุม (คณะทำงานทาง วิชาการ, 2555) ระบุว่ากลุ่มชาติพันธุ์เขมรในภาคอีสาน เป็นดินแดนที่มีชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม กลุ่มดั้งเดิมในดินแดนอีสานเป็นกลุ่มชน มอญ เขมร (กรมศิลปากร, 2532) แต่การแยกย้ายไปอยู่เป็น กลุ่มๆนั้น ทำให้แต่ละกลุ่มมีชื่อเรียกเฉพาะของตนเองออกไป กลุ่มที่มีบทบาททางการเมืองคือชาว เขมรหรือขอม คำว่า “เขมร” หรือ “ขอม” เป็นคำที่อ้างถึงในเอกสารท้องถิ่นไทยอีสาน ล้านนา และ กลุ่มเมืองแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ยม และน่าน ใช้เรียกกลุ่มคนที่มาจากท้องถิ่นตอนกลางของ ประเทศเขมร แต่กลุ่มขอมในบริเวณดังกล่าวกลับไม่เคยเรียกตนเองว่า “ขอม” หากแต่เรียกตัวเองว่า

“ชาวกัมพูชา” หรือชาวเขมร คำว่า “ขอม” จึงเป็นความเข้าใจของคนต่างถิ่นที่มีต่อชาวเขมร (สุทิน สอนองพันธ์, 2532) ขอมจึงหมายถึงกลุ่มเชื้อชาติชาวเขมร

เขมรถิ่นไทยเป็นชื่อทางวิชาการ ได้กำหนดขึ้นเพื่อเรียกผู้ที่พูดภาษาเขมร ซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยทั่วไปชาวเขมรถิ่นไทยเรียกตัวเองว่า “คแมร” หรือ “คแมร-ลือ” แปลว่าเขมรสูง เรียกภาษาเขมรและชาวเขมรในกัมพูชา ว่า “คแมร-กรอม” แปลว่า เขมรต่ำ และเรียกคนไทยว่า “ซิม” ซึ่งตรงกับคำว่า “สยาม” ในภาษาไทย เมื่อพิจารณาเขตการปกครอง นักภาษาศาสตร์ได้แบ่ง ภาษาเขมรเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ภาษาเขมรเหนือหรือเขมรสูง (เขมรถิ่นไทย) 2) ภาษาเขมรกลางเป็น ภาษาของผู้ที่อยู่ในกัมพูชา 3) ภาษาเขมรใต้เป็นภาษาของคนเวียดนามเชื้อสายเขมร ปัจจุบันพบชาวเขมรถิ่นไทยอาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ปราจีนบุรี ตราด จันทบุรี ฉะเชิงเทรา และสระแก้ว นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี สันนิษฐานว่าบริเวณที่ราบสูงโคราช เคยเป็นที่อยู่ ของชาวขอม หรือชาวเขมรโบราณ ดูจากกลุ่มปราสาทขอมโบราณ ศิลาคารึก ประติมากรรมที่พบ มากในบริเวณดังกล่าวเช่น ปราสาททภูมิโปน ปราสาทไปร้มน้อย ปราสาทพนารวัน ปราสาทหินพิมาย เป็นต้น ชาวเขมรถิ่นไทยน่าจะอพยพมาสมัยหลังในช่วง พ.ศ. 2324-2325 (ปราโมทย์ ทัศนสุวรรณ, 2537)

ครอบครัวของชาวเขมรถิ่นไทยมีความคล้ายคลึงกับครอบครัวไทยพื้นเมืองคือ พ่อบ้านเป็นหัวหน้าครอบครัว แม่บ้านดูแลกิจกรรมภายในบ้าน ชาวเขมรถิ่นไทยให้เกียรติแก่เพศชาย ในการดำเนินกิจกรรม หรือตัดสินเรื่องต่าง ๆ ครอบครัวเขมรถิ่นไทยมีการอยู่ร่วมกัน หลายครอบครัว อาจประกอบด้วยปู่ย่าตายาย ลุงป้า น้าอา พ่อแม่ ลูกหลาน พี่น้องจำนวนมากครอบครัวใดที่มีลูกสาวหลายคน สมาชิกก็มีแนวโน้มขยายมากขึ้น นอกจากนั้นชาวเขมรถิ่นไทยยังเชื่อเรื่องโชครางของขลัง ฤกษ์ยามเครื่องรางของขลัง บางอย่างสามารถป้องกันภัยและรักษาโรคได้

การแต่งกายของชาวเขมรถิ่นไทยผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุง (ซำปิวัด) ซึ่งเป็นผ้าไหมพื้นเมืองที่มีชื่อ คือ ผ้าโฮล ผ้าอัมปรม ผ้าซิ่น ผ้าซาคู ส่วนผู้ชายนุ่งโจรสรง สำหรับเสื้อผู้หญิงใส่เสื้อแขนกระบอก ผู้ชายใส่เสื้อคอกลม เครื่องประดับจะเป็นเครื่องเงิน เรียกว่า ประเก้อม (ประคำ) นำมาร้อยเป็นสร้อย ต่างหู เป็นต้น เขมรถิ่นไทยมีการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ เจริียง เป็นการขับร้องหรือแห่กลอนสด เนียะเจริญ หมายถึง ผู้ขับร้อง ภาษาที่ใช้เป็นภาษาเขมร เจริียงมีด้วยกันหลายประเภท เช่น เจริียง นอรแกว เป็นการร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง เจริียงอาโย มีการรำประกอบการร้อง เจริียงซันตูก เป็นการสนุกสนานของหนุ่มสาวซึ่งไปช่วยแต่งงานและงานมงคลในยามค้ำคืน เจริียงตรัว จะเป็น การร้องประกอบเสียงขอ เจริียงจรวง เป็นการร้อง ประกอบเสียงปี่ นอกจากนั้นยังมีกันตรึม เป็นการละเล่นประกอบดนตรี รำตรุษ เล่นในเทศกาลสงกรานต์ (แคแจต) รำสาก เป็นการรำประกอบ

เสียงดนตรีและเสียงกระทบสาก ผู้รำประกอบด้วยชายหญิงรำเป็นคู่ ๆ รอบวงกระทบสาก (อัจฉรา ภา
นุรัตน์, 2536)

จากหนังสือข้อมูลจังหวัดสุรินทร์ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2556) ระบุว่า
จังหวัดสุรินทร์ประชากรร้อยละ 90 อาศัยอยู่ในเขตชนบท โดยมีประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง
ได้แก่ เทศบาลเมืองสุรินทร์ และเทศบาลตำบลอีก 24 แห่ง เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทาง
วัฒนธรรมประเพณีและความเป็นอยู่ เนื่องจากประชากรที่พูดภาษาต่างกัน 3 กลุ่มหรือ “สุรินทร์ 3
เผ่า” คือ เขมร กูย และลาว แต่ประชากรทั้งหมดมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายมีความสามัคคี ต่างได้
รักษาวัฒนธรรมประเพณีภาษาของตนเองไว้เป็นอย่างดี และเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น

จังหวัดสุรินทร์มีประเพณีที่สำคัญมากมายได้แก่ ประเพณีบวชนาคช้าง ประเพณี
ขึ้นเขาสวายระฆังพันใบไหว้ 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ งานช้างและกาชาดสุรินทร์ ประเพณีแซนโถงตา กันตรึม
การกวนข้าวทิพย์ การแต่งงานหรือแซนกา กะโน้บติงตอง เรือมอันเร หรือ ลูตอันเร เรือมตรด เรือม
อ้ายย โซง ลีเกเขมร มโหรี เจริียง และเจริญเบริน เป็นต้น

ประเพณีความเชื่อที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่รับ
เอาวัฒนธรรมประเพณีมาจากกัมพูชา นำมาผสมผสานกับที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่น แล้วจึงนำมาปรับใช้กับ
ชีวิตในชุมชนตน ประเพณีบางอย่างนับวันแต่จะเลือนหายไป เพราะถูกบดบังด้วยคตินิยมใหม่ เว้นแต่
ประเพณีที่ผู้อาวุโสถือปฏิบัติและยอมรับอย่างเข้มข้น ประเพณีดังกล่าวจะได้รับการถ่ายทอดสู่บุตร
หลานของเจ้าของ หรือผู้รู้ผู้ชำนาญมีการถือปฏิบัติมาจนถึงกระทั่งปัจจุบัน ประเพณีดั้งเดิมที่สำคัญ
ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีจัดงานศพ ประเพณีทำบุญวันสารท ประเพณีม้าล่อช้าง
ประเพณีบอกงาน และประเพณีแต่งงาน เป็นต้น (คณะทำงานทางวิชาการ, 2555)

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว เขมรและไทยคล้ายกันมากแต่พวก เขมรมักจะมีผิวคล้ำกว่า
ไทย และมักนิยมไว้หนวดเครารุ่มร่าม ส่วนความเป็นอยู่ การนับถือศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี
และวัฒนธรรม จะมีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของไทย ซึ่งของไทย ลาว หรือของไทยลาวมาก
เพราะต่างก็อยู่ในวัฒนธรรม แบบพุทธศาสนาและสังคมชวานาเหมือนกัน แต่ความเชื่อบางอย่างที่มี
ความแตกต่างกันออกไป เขมรยังคงรักษาภาษาของตนไว้เป็นอย่างดี ผิดกับพวกกูย ซึ่งละเลยภาษา
พูดของตนเสียมากแล้ว (คณะทำงานทางวิชาการ, 2555)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดสุรินทร์ ที่ควบคู่กับการ
พัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร โดยพบว่าจังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติ
พันธุ์ลาว กูย และเขมร แต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ทางเชื้อชาติ และวัฒนธรรม แต่ประชาชน
สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีลักษณะเด่นอันแสดงถึงเอกลักษณ์
ของตน มีความสัมพันธ์ต่อประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนา เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์

ไทยเขมร ที่มีปฏิบัติสืบทอดกันมาในท้องถิ่นตั้งแต่โบราณ มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่คนในชุมชนจัดขึ้นประจำปี กลายเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาสู่ลูกหลานในปัจจุบัน และยังคงสืบสานปฏิบัติรุ่นสู่รุ่นสืบมา ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อใช้ในการศึกษาเป็นแรงบันดาลใจจากสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการคิดประดิษฐ์ลวดลายบนผืนผ้าของคนทอผ้า และศึกษาประวัติความเป็นมาชาวเขมรถิ่นไทย ของชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์มากขึ้น

2. ความหมายและความเป็นมาของผ้าทอในจังหวัดสุรินทร์

งานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โหนดไต้ถุนเรือน : การร้อยพันและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของผ้าทอ ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า มีชุดความรู้เพื่ออธิบายความหมายและความเป็นมาของผ้าทอในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้เห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ในแง่มุมต่าง ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การทอผ้าไหม คือการขัดสานระหว่างเส้นไหมยืนและเส้นพุ่งจำนวนมากจนเกิดเป็นเนื้อผ้า ซึ่งการทอผ้าไหมเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทำผ้าไหม การทอผ้าไหมนี้จะต้องอาศัยช่างที่มีฝีมือในการทำมาก กล่าวคือ การทอผ้าไหม ซึ่งถือเป็นศิลปะพื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นองค์ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ ความคิดสร้างสรรค์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา และเป็นความสามารถในเชิงแก้ปัญหา มีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (วิฒนะ จุฑะวิภาต, 2552)

เรื่องราวของผ้าเป็นเรื่องราวของการถ่ายทอดวัฒนธรรม การแสดงอัตลักษณ์ และการสื่อความหมายโดย ใช้ผ้าเป็นสัญลักษณ์ ข้อมูลจากเอกสารโบราณจากบันทึกของนักเดินทางจีนจูตาควน (Zhou Daguan) เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่ากลุ่มชนชาติที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ชายขอบของประเทศไทยและประเทศกัมพูชายุคปัจจุบันมีฝีมือในการทอผ้ามาแต่อดีต จูตาควนได้เดินทางมาเยือนอาณาจักรเขมรโบราณในช่วง (ค.ศ. 26-27) จูตาควน ได้บันทึกไว้ว่าชาวสยามที่อาศัยอยู่บริเวณชายขอบและในเขตเมืองพระนครได้ทอผ้าไหมให้ชาวเขมรโบราณใช้ แสดงว่าในยุคนั้นชาวสยามโบราณ ทอผ้าให้ชาวเขมรโบราณใช้ ต่อมาในยุคกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 5 มีหลักฐานระบุว่าราชสำนักสยามได้รับวัฒนธรรมเรื่องผ้าไหมชั้นสูงมาจากกลุ่มเขมร เนื่องจากกลุ่มชนชาวเขมรได้ทอผ้าไหมให้กับราชสำนักสยาม และราชสำนักสยามสั่งทอจากหัวเมืองเขมร หรือกัมพูชา และสั่งทอจากหัวเมืองที่ชาวเขมรถิ่นไทยในปัจจุบันอาศัยอยู่ ผ้าชั้นดีหรือผ้าชั้นสูงจึงมาจากหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ทอผ้าและส่งผ้าถวายราชสำนักสยาม กษัตริย์สยามจะพระราชทานผ้าไหมให้ขุนนางตามตำแหน่งยศศักดิ์ ที่ต้องได้รับผ้าเบี่ยงหวัดรายปี ผ้าตระกูลเขมร เช่น ผ้าสมปักปุม นั้นเป็นผ้าที่ทอ

ส่งมาจากกัมพูชา ในยุคนั้นประชาชนเขมรใช้ผ้าปุ่นนุ่ม ทัวไปเป็นผ้าพื้น ๆ แต่ในเมืองสยามกลับกลายเป็นผ้าไหมที่ต้องนุ่งตามตำแหน่งยศศักดิ์ ดังนั้นเส้นทางวัฒนธรรม การทอ การผลิต การใช้ผ้าไหมตระกูลเขมรจึงย้อนกันไปมาระหว่างราชสำนักสยาม กัมพูชา และกลุ่มชาวเขมรถิ่นไทย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันของสามกลุ่มวัฒนธรรม (สยาม กัมพูชา เขมรถิ่นไทย) การที่ราชสำนักสยามสั่งทอผ้าจากกลุ่มเขมร ถิ่นไทย แสดงว่าราชสำนักพอใจในฝีมือการทอผ้าของชาวเขมรถิ่นไทย และอาจนับได้ว่ากลุ่มทอผ้าชาวเขมรถิ่นไทยเป็นช่างทอผ้าให้หลวงแต่อยู่อาศัยในหัวเมือง (ต่างจังหวัด) ในส่วนของช่างทอผ้าท้องถิ่นของกลุ่มเขมรถิ่นไทยนั้นได้ทอผ้ารับใช้ราชสำนักอยู่หลายครา แต่การทอผ้าแบบราชสำนักเพื่อใช้คนท้องถิ่นซึ่งเป็นราษฎรธรรมดาสามัญใช้นั้นย่อมผิดธรรมเนียม ทางออกของการทอผ้าแบบราชสำนัก เพื่อใช้ในท้องถิ่นต้องดัดแปลงให้ผ้าที่ต่างจากผ้าที่ทอให้ราชสำนัก ผ้าท้องถิ่นบางชนิดที่ถูกดัดแปลงจากผ้าราชสำนัก ได้กลายเป็นผ้าดั้งเดิมในวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มเขมรถิ่นไทย ดังเช่น ผ้าโฮล และผ้าอันลู่ยืม ฯลฯ ดังนั้น ประวัติศาสตร์การใช้ผ้าของกลุ่มชนชาวสยาม ชาวเขมรกัมพูชา และชาวเขมรถิ่นไทยได้แสดงให้เห็นถึงการ ถ่ายทอด วัฒนธรรมด้านการทอผ้าและการใช้ผ้าที่ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาอย่างยาวนาน (เด่นดวง บุญปก, 2562)

ในปัจจุบันการนุ่งห่มด้วยผ้าโบราณหรือการแต่งกายเลียนแบบโบราณมีความหมายอย่างมากในเรื่องของ สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ที่เป็นการแสดงออกถึงความเป็นไทย ความเป็นชาติ ผ้ากลายเป็นสัญลักษณ์ทาง วัฒนธรรมของชาติ เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ผ้ายังคงมีคุณค่าต่อคนในสังคมไทยอยู่เสมอแม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไป ในอดีตคุณค่าของผ้าคือสัญลักษณ์ที่กำหนดให้คนนุ่งตามฐานันดรศักดิ์ แต่ในปัจจุบันความสำคัญ แบบเดิมได้พินาศไปแล้ว การสวมใส่ผ้าโบราณของคนยุคปัจจุบันมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความดี มีระดับ มีรสนิยม สื่อถึงความเหนือกว่าผู้อื่น เหนือกว่าคนธรรมดาสามัญทั่วไป ในพื้นที่บ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์มีการรื้อฟื้นการทอผ้าชั้นสูงตามแบบโบราณ โดยกลุ่มทอผ้าจันทร์โสมมาด้วยการทอผ้าไหมยกทองที่ใช้ไหมน้อยหรือไหมเส้นเล็กละเอียด ที่ผ่านการย้อมสีธรรมชาติมาแล้วถักทอกับกะไหล่ทอง (เส้นสีทอง) ที่ส่งนำเข้าจากประเทศอินเดียทอแทรกให้เกิดลายยกดอก เป็นการทอผ้าที่ใช้เทคนิคการจกผ้าผสมกับเทคนิคการยกผ้าด้วยการใช้ตะกอจำนวน 700-1,500 ตะกอ ทำให้ผ้ามีความงดงามเป็นพิเศษและมีลวดลายสลับซับซ้อน เป็นกรรมวิธีการทอชั้นสูงที่มีความ ละเอียดวิจิตรบรรจงยุ่งยาก ใช้เวลานานและใช้งบลงทุนสูงมาก การทอผ้าชั้นสูงตามขนบโบราณเป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่นให้กับกลุ่มทอผ้าจันทร์โสม เป็นสิ่งที่ช่างทอผ้าชาวบ้านทั่วไป โรงงานทั่วไป หรือเทคโนโลยีเครื่องทอที่ทันสมัยไม่สามารถทำได้ การสวมใส่ผ้าทอแบบโบราณจากกลุ่มทอผ้าจันทร์โสม หรือนุ่งห่มเลียนแบบโบราณใน

ยุคปัจจุบันกลายเป็นความนิยม การรี้อฟื้นผลิตผ้าโบราณขึ้นมาใหม่จึงมิใช่การผลิตขึ้นเพียงเพื่อชื่นชมความงามเท่านั้น ผ้าโบราณถูกผลิตขึ้นมาใหม่เพื่อใช้งาน เพื่อสร้างคุณค่าแห่งเกียรติยศ คุณค่าทางอัตลักษณ์ การสวมใส่ผ้าโบราณเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่สามารถบ่งบอกถึงคุณค่าของสิ่งที่เคยสูญหาย มีน้อย หรือหายาก ในยุคอดีตที่คนในปัจจุบันสามารถไขว่คว้ากลับมาใช้ได้ การดำรงอยู่ของผ้าโบราณในยุคใหม่แสดงให้เห็นว่าผ้าโบราณยังคงมีคุณค่า และมีมูลค่าที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาและน่าจะเป็นสิ่งที่คงอยู่คู่สังคมไทยในทุกยุคสมัย (เด่นดวง บุญปก, 2562)

ในขณะที่ เมธวดี พยัฆประโคน, 2560 ได้ให้ความหมายและความเป็นมาของผ้าทอในจังหวัดสุรินทร์ว่า การทอผ้าไหมของจังหวัดสุรินทร์เป็นภูมิปัญญาโบราณที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีสีสันทันและลวดลายบนพื้นผ้าจับตา จับใจ สำหรับใช้นุ่งห่ม ผ้าจึงเป็นทั้งวิถีศิลปะ ประณีตศิลป์ และมีประโยชน์ใช้สอยจึงมีความหมายมากกว่าทัศนศิลป์ ผ้าทอในจังหวัดสุรินทร์รับอิทธิพลหลายทิศทาง เช่น รับอิทธิพลกัมพูชา ผ่านอินเดียผ่านและอินโดนีเซีย รับอิทธิพลกวยซึ่งเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองเดิม และรับอิทธิพลลาวที่ย้ายเข้ามาภายหลัง พื้นที่จังหวัดสุรินทร์จึงเป็นแหล่งวัฒนธรรม 3 ชนเผ่า จากบันทึกของระบบสารสนเทศศูนย์อนุรักษ์ผ้าไหมกรมหม่อนไหม (ออนไลน์) กล่าวไว้ว่า ผ้าพื้นเมืองชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ประกอบไปด้วยผ้า 9 ชนิด คือ ผ้าโฮล ผ้าหางกระรอก ผ้าอัมปรม ผ้าขิด ผ้ามัดหมี่ ผ้ายกดอก ผ้าอันลวยซิม ผ้าละเบ็ก และผ้าสมอ

จากประวัติความเป็นมาของผ้าทอพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ที่มีมาตั้งแต่ยุคกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน เห็นได้ว่าคนเขมรถิ่นไทยให้ความสำคัญกับผ้าทอและมองว่าผ้าไหมนั้นเป็นของมีค่ามากในยุคนั้น จึงมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน โดยผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านกระบวนการทอผ้าไหมคือ ผู้หญิง ที่ถูกปลูกฝังการทอผ้ามาตั้งแต่วัยเด็ก ดังนั้น จังหวัดสุรินทร์จึงมีกลุ่มแม่บ้านที่นิยมทอผ้าหลังฤดูเก็บเกี่ยวกระจายอยู่ทั่วทุกพื้นที่ภายในจังหวัดสุรินทร์ จึงทำให้จังหวัดสุรินทร์กลายเป็นแหล่งผ้าไหมทอมือพื้นบ้านขนาดใหญ่ของประเทศแห่งหนึ่งที่ยังคงมีการสืบทอด ความรู้เรื่องการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน เกิดการตกผลึกทางความรู้จนทำให้ผ้ามีเอกลักษณ์เฉพาะผ้าที่มีชื่อเสียงที่สุดของจังหวัดสุรินทร์คือ “ผ้าโฮล” ผ้าโฮลมี 2 แบบคือผ้าโฮลสำหรับผู้ชาย (โฮลเปราะ) และผ้าโฮลสำหรับผู้หญิง (โฮลเสรีย) ผ้าทั้ง 2 แบบมีลวดลายแตกต่างกันและได้รับความนิยมในกลุ่มสตรีสูงอายุเนื่องจากมีโครงสร้างลวดลายสวยงามสีสันทันเครื่องขริบตบสนองความต้องการภายในท้องถิ่นเป็นหลัก (เมธวดี พยัฆประโคน, 2560)

เมื่อศึกษาข้อมูลความเป็นมาของผ้าทอในจังหวัดสุรินทร์แล้ว ในปัจจุบันจะพบว่าแหล่งสืบสานการผลิตผ้าโฮล หรือผ้ามัดหมี่ที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ เช่น บ้านนาตัง อำเภอ

เขวาสินรินทร์ หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง บ้านจันรม ตำบลตาอ้อ อำเภอเมือง บ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง บ้านแกใหญ่ ตำบลแกใหญ่ อำเภอเมือง บ้านเขวาสินรินทร์ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ บ้านจารพัต ตำบลจารพัต อำเภอศีขรภูมิ ผ้าโพล จึงนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสุรินทร์ ที่ได้รับความนิยมนจากผู้ซื้อผ้าไหม ถือได้ว่าเป็นผ้ามัดหมี่เอกลักษณ์ของเมืองสุรินทร์ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่พูดภาษาเขมรที่ยังคงเอกลักษณ์และรักษารูปแบบสีสันทน ลวดลาย ความประณีตงดงาม ด้วยเทคนิคการทอแบบโบราณอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นไว้ได้ และยังคงมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย, 2559)

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การทอผ้าไหมของจังหวัดสุรินทร์เป็นภูมิปัญญาโบราณที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีสีสันทนลวดลายบนผืนผ้า สำหรับใช้นุ่งห่ม ผ้าจึงเป็นทั้งงานวิจิตรศิลป์ ประณีตศิลป์ และมีประโยชน์ใช้สอยจึงมีความหมายมากกว่าทัศนศิลป์ การทอผ้าไหม จึงถือเป็นศิลปะพื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีเรื่องราวของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การแสดงอัตลักษณ์ และการสื่อความหมายโดยการใช้ผ้าเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งจังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งผ้าไหมทอมือพื้นบ้านขนาดใหญ่ของประเทศแห่งหนึ่งที่ยังคงสืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน จึงทำให้มีผ้าทอแบบโบราณที่เป็นเอกลักษณ์และมีชื่อเสียงที่สุดของจังหวัดสุรินทร์คือ “ผ้าโพล” ผ้าทอจึงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานจากหลักฐานระบุว่าราชสำนักสยามได้รับวัฒนธรรมเรื่องผ้าไหมชั้นสูงมาจากกลุ่มเขมร ในยุคนั้นประชาชนเขมรใช้ผ้าปูม่นุ่งห่มทั่วไปเป็นผ้าไหมพื้น ๆ แต่ในเมืองสยามกลับกลายเป็นผ้าไหมที่ต้องนุ่งตามตำแหน่งยศศักดิ์ การใช้ผ้าไหมตระกูลเขมรจึงย้อนกลับไปมาระหว่างราชสำนักสยาม กัมพูชา และกลุ่มชาวเขมรถิ่นไทย เมื่อถึงยุคปัจจุบันการนุ่งห่มด้วยผ้าทอโบราณหรือผ้าทอพื้นบ้านกลายเป็นเรื่องของการแสดงความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความดี มีรสนิยม ผ้าทอพื้นบ้านได้ถูกรื้อฟื้นและผลิตขึ้นมาใหม่เพื่อเพื่อการใช้งาน เพื่อสร้างคุณค่าแห่งเกียรติยศ คุณค่าทางอัตลักษณ์ ปังบอกถึงคุณค่าที่เคยสูญหายไป มีน้อยหรือหายาก จึงทำให้ผู้วิจัยได้มองเห็นความหมายและความเป็นมา รวมถึงบทบาทของผ้าในหลากหลายมิติ จากสภาพแวดล้อม ประวัติศาสตร์ และรากฐานการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์กับกลุ่มชุมชน สังคม ทำให้มองเห็นถึงกระบวนการสร้างความหมายของผ้า ที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามอัตลักษณ์ตามแบบวิถีที่แตกต่างกันตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ไหมใต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ใช้แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี “The invention of Tradition” ของ Eric Hobsbawm and Terence Ranger (1983) และแนวคิด

เรื่องอัตลักษณ์วัฒนธรรม (Cultural Identity) มาเป็นกรอบการอธิบายและวิเคราะห์ตีความ และตอบวัตถุประสงค์งานวิจัย 3 ข้อดังนี้ 1) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะไหมใต้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมใต้ถุนเรือนชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งผู้วิจัยจะใช้ 2 แนวคิดนี้ในการอธิบายและทำความเข้าใจปรากฏการณ์สนามของงานวิจัย โดยการศึกษาพบข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

3.1 แนวคิดอัตลักษณ์วัฒนธรรม

จากความมุ่งหมายของงานวิจัยที่ต้องศึกษาไหมใต้ถุนเรือน ซึ่งเป็นตัวบทที่ต้องศึกษาประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมของชุมชน อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยในการอธิบายครั้งนี้มีกระบวนการสื่อความหมายถึงอัตลักษณ์ดังกล่าว โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์วัฒนธรรม (Cultural Identity) จากนั้นวิชาการจำนวน 10 ท่านได้ให้ความหมายไว้และการตีความหมายจนกลายเป็น “อัตลักษณ์” ขึ้นมานั้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดดังกล่าว อันจะเชื่อมโยงมาสู่การใส่ตัวความหมาย และอธิบาย “ไหมใต้ถุนเรือน” การศึกษาอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ดังนี้

อัตลักษณ์ชุมชน Community identities อัตลักษณ์ และการพัฒนาเพื่อเคลื่อนเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของชุมชนของ ฌูรุงค์ จิตรนิรัตน์, 2553 ระบุว่า อัตลักษณ์ (identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินคำว่า "identities" เดิมใช้คำว่า idem ซึ่งมีความหมายว่าเหมือนกัน (the same) คำว่า "อัตลักษณ์" เป็นคำที่ใช้กัน โดยทั่วไปในศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา โดยมีจุดเริ่มต้นและพัฒนาขึ้นมาในสำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic interaction) โดย จอร์จ เฮิร์เบิร์ต มีด (George- Herbert mead, 1863-1931) ที่ได้กล่าวถึงตัวตน (the self) ว่าเป็นสมรรถนะอันเป็นของมนุษย์ โดยเฉพาะในการที่จะคิดคำนึงถึงธรรมชาติและสังคมรอบตัวผ่านการสื่อสารและภาษาโดยตัวตนนั้นเกิดจากการได้รับอิทธิพลมาจากสองแนวทาง คืออิทธิพลจากสังคมโดยตรงและอิทธิพลของตัวเอง ผ่านกระบวนการที่มีขั้นตอน 2 ด้านที่ปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคม ขณะที่ "I" เป็นพฤติกรรมและลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล "I" และ "Me" ปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลาโดยที่ "I" จะทำหน้าที่ในการเชื่อมร้อย "Me" ที่หลากหลายให้เข้าด้วยกัน (Popenoe, 1993) ตัวตนจึงสามารถยืดขยายได้ตามขอบเขตของความสัมพันธ์ตัวเราต่อสิ่งอื่น ซึ่งขอบเขตความสัมพันธ์ที่ว่านี้ก็อาจลื่นไหลไปมาได้ขึ้นกับตัวแปรต่าง ๆ ทางสังคมเช่น เพศ อายุ เชื้อชาติ ความคาดหวังทางสังคม (ฌูรุงค์ จิตรนิรัตน์, 2553)

กล่าวได้ว่าแนวคิดของจอร์จ เฮิร์เบิร์ต เมด เป็นรากฐานและแกนความคิดสำคัญในการอธิบายแนวคิดด้วยอัตลักษณ์ในระยะต่อมา (Dorothy and et al ., 1998)

เบญจวรรณ สุพันธ์อ่างทอง, 2555 กล่าวว่า อัตลักษณ์ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์ ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัวหรือจุดเด่นของบุคคลองค์กร และสถานที่เพื่อให้เป็นที่รู้จักและดึงดูดความสนใจจากกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่มีการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ แข่งขันกันอย่างรุนแรง อัตลักษณ์ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในหลายบริบทได้แก่ อัตลักษณ์ของวัยรุ่นฮิต อัตลักษณ์ของเพศที่สาม อัตลักษณ์ชุมชน เป็นต้น

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ Identity เป็นคำที่ถูกพูดถึงโดยทั่วไปในปัจจุบันทั้งในระดับสากล ระดับท้องถิ่นและระดับบุคคล โดยอัตลักษณ์ไม่เพียงแต่จะเป็นประเด็นทางวิชาการที่กำลังได้รับความสนใจมากขึ้น ในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางความคิดเพื่อที่จะเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมเศรษฐกิจและการเมืองให้ชัดเจนเท่านั้นแต่หากยังเป็นเรื่องราวในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นมิติของชาติพันธุ์ ชนชาติศาสนาและสถานภาพทางครอบครัว

Kathryn Woodward, 1997 กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่าเป็นคำที่ต้องเชื่อมโยงกับคำว่าความแตกต่างและ difference การที่คนให้นิยามตัวเองว่า ฉันคือใคร มักจะวางอยู่บนรากฐานของความเข้าใจ ฉันแตกต่างจากใคร เช่น แตกต่างกันที่ศาสนา เชื้อชาติ ภาษา เช่น คนไทยบอกว่าตัวเองแตกต่างจากคนลาวที่เจริญกว่า มีวิถีชีวิตไปในทางวัดมากกว่าชาวลาว การสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างมักนำมาซึ่งการถือว่าคนอื่นเป็นคนนอกเป็นคนแปลกหน้า และมักนำมาซึ่งการทะเลาะเบาะแว้งหรือการรบราฆ่าฟัน ถ้าจำเป็นเพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนเองให้คงอยู่เพราะเราไม่สามารถไปใช้ชีวิตในกรอบของคนอื่นได้

Kathryn Woodward, 1997 อ้างถึงใน (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546) ว่า ประเภทของอัตลักษณ์มี 2 ระดับคืออัตลักษณ์บุคคล personality อัตลักษณ์ทางสังคม Social Identity เพื่อศึกษาความเกี่ยวข้องและปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองระดับนี้เมื่อตั้งคำถามว่าอัตลักษณ์ของคนคนหนึ่งคืออะไรนั้น จะตอบได้จาก 2 มุมมองคือ คำตอบของบุคคลผู้นั้นนิยามตนเอง และคำตอบจากผู้อื่นที่นิยามบุคคลผู้นั้น โดยอาศัยเกณฑ์ความเหมือน และความต่างกันสื่อสารผ่านสัญลักษณ์ ซึ่งคำตอบที่ได้อาจมีมากกว่า 1 รูปแบบ เพราะในตัวบุคคลคนหนึ่งนั้นมีการประกอบสร้างอัตลักษณ์อย่างเป็นกระบวนการโปรเซส และเต็มไปด้วยความหลากหลายภายใต้บริบทที่แตกต่างกันไป

Hall, 1997 อ้างถึงใน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2545) ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์หรือ Identity ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือเกิดขึ้นบ่อยๆ แต่ก่อตัวขึ้นมาภายในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งวัฒนธรรมนั้นก็เป็นโครงสร้างทางสังคม (Social construction) ที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว และเป็นวงจรซึ่งเรียกว่าวงจรแห่งวัฒนธรรม (Circus of

Culture) ดังนั้นอัตลักษณ์จึงถูกผลิต (Product) ถูกผู้ถูกบริโภค (Zoom Image) และถูกควบคุมจัดการภายใต้วัฒนธรรมพร้อมกับการสร้างความหมายต่างๆ ที่ผ่านระบบของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic System of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งต่างๆทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่สามารถนำไปสร้างอัตลักษณ์ได้

นอกจากแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวงจรทางวัฒนธรรมแล้วยังมีนักมานุษยวิทยาที่อธิบายเรื่องของอัตลักษณ์ในทางวัฒนธรรมการดำรงชีวิตและการเปลี่ยนแปลง (Identity Survival and checking) การบ่งบอกอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติของกลุ่มชนเช่นโจเซฟบี (Joseph B. Aceves, 1974) ได้อธิบายว่า ฮีโร่ทางวัฒนธรรม (Culture Heroes) ว่าเป็นเรื่องที่แสดงถึงความสำคัญของสัญลักษณ์ประจำกลุ่มและความภาคภูมิใจประจำกลุ่ม ความสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจะทำให้เห็นถึงความแตกต่าง และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ซึ่งความแตกต่างนี้ควรได้รับการยอมรับมากกว่าการตำหนิหรือการขัดแย้งระหว่างกลุ่มคน เพราะเกิดจากความแตกต่าง และการไม่ยอมรับในวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มนั้น ๆ และการยอมรับในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มจะทำให้บุคคลได้รับการยอมรับเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ง่ายมากขึ้น

การศึกษาความหมายของมโนทัศน์ “อัตลักษณ์” (Identity) มักเป็นการศึกษาในแนววัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) มักจะถูกกล่าวควบคู่ไปกับมโนทัศน์อำนาจการนิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทนความจริง (Representation) เมื่อนำไปสัมพันธ์กับคำกล่าวเหล่านี้จึงทำให้ “อัตลักษณ์” มีความหมายที่แตกต่างไปจากความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไป นอกจากนี้ พจนานุกรมภาษาไทย-อังกฤษ หรืออังกฤษ-ไทย (วิทย์ เทียงบูรณธรรม : 1049) แปล Identity ว่าเอกลักษณ์ตรงกับความหมายของคำนี้ในพจนานุกรม ภาษาอังกฤษ (Oxford Advance Learner’s 1973 : 487 ; Collins Dictionary 1996) ว่า สิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่งและมีนโยบายต่อไปว่า เป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้น ที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมา หรือแตกต่างจากสิ่งอื่น และสิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเราแตกต่างจากเขาหรือพวกเขาหรือคนอื่น ไม่จำเป็นต้องเป็นหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบขึ้นมาเป็นตัวเราและพวกเรา ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มียอยู่ในธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยสังคม (Social Construct) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่างพวกเรา หรือคนอื่น (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2545)

อีกงานชิ้นหนึ่งที่เน้นย้ำให้เห็นกรอบแนวคิดของนักวิชาการไทยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ คืองานของ ธีรยุทธ บุญมี, 2546 ได้ศึกษาเรื่อง “ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” พบว่าในยุคปัจจุบันนั้น อัตลักษณ์ที่แสดงออกของกลุ่ม มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) และอัตลักษณ์กลุ่ม (Collective Identity) อัตลักษณ์ 2 ส่วนนี้จะกระจายตัวในสังคมแต่ละแบบ และประวัติศาสตร์แต่ละช่วงแตกต่างกัน ซึ่งอัตลักษณ์

บุคคลบางอย่างเป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมจนเกือบจะจับต้องได้ รู้สึกได้ เช่น รูปร่าง หน้าตา เพศ สถานะ ความรู้ เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์กลุ่มจะเป็นลักษณะร่วม โดยอาศัยสัญลักษณ์บางอย่างซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม โดยทั่วไปแล้วคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าถ้าอยู่ในสังคมกลุ่มเล็ก ๆ เช่น ชุมชน หมู่บ้าน จะมีอัตลักษณ์กลุ่มแบบที่ค่อนข้างชัดเจน สามารถรู้สึกได้ สัมผัสได้มากกว่าอัตลักษณ์กลุ่มที่กว้างขวางขึ้นไปเรื่อย ๆ เช่น ความเป็นพลเมืองของชาติ หรือความเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ กล่าวอีกทางหนึ่งถ้าเป็นกลุ่มใหญ่ก็จะรู้สึกมีความเป็นนามธรรมสูงกว่า ส่วนกลุ่มเล็ก ๆ มีลักษณะเป็นนามธรรม หรือความเป็นจินตนาการต่ำกว่า

นอกจากแนวคิดดังกล่าวจะสอดคล้องกับลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลแล้ว ในระดับกลุ่มหรือในสังคมแต่ละแห่ง ยังมีลักษณะการร่วมกันหรืออัตลักษณ์กลุ่ม (Collective Identity) อันจะส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างสำนึกร่วมกันของกลุ่มต่าง ๆ ส่งผลต่อสมาชิกในชุมชนได้เห็นความสำคัญถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีอะไรที่ต่างไปจาก “พวกเขา” ในความสำนึกร่วมกันนั้น สามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม ฉะนั้นสังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างธำรงรักษาและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ (Schlesinger B, 1993)

การเปลี่ยนแปลงความหมายของอัตลักษณ์ดังกล่าวสัมพันธ์อย่างมากกับการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน ในบริบทโลกาภิวัตน์มิติเวลาที่เร็วขึ้น และมิติพื้นที่ที่ดูหดแคบเข้ามา เพราะการปฏิวัติเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้ความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลาย ซับซ้อนและรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับประสบการณ์เวลา พื้นที่และแบบแผนชีวิตประจำวัน มีผลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกที่เรามีเกี่ยวกับตัวเอง สิ่งที่เคยเป็นมาตรฐานของระบบคุณค่าและการนิยามอัตลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางศาสนา ค่านิยมเรื่องเพศ คุณค่าประเพณีวัฒนธรรมเก่าๆ หรือค่านิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ ล้วนกระทบกระทั่งในรูปแบบต่าง ๆ กับพลังโลกาภิวัตน์การปรับเปลี่ยนนี้แสดงออกได้หลายลักษณะและหลายมิติในระดับจุลภาค จะพบการปรับเปลี่ยนประสบการณ์ และแบบแผนชีวิตประจำวันของปัจเจก ซึ่งเชื่อมโยงถึงการปรับเปลี่ยนสัมพันธ์กับผู้อื่นในระดับมหภาค เราเห็นขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมใหม่ ๆ ขบวนการเหล่านี้ต้องการเสนอความหมาย และทิศทางใหม่ในเชิงสังคมวัฒนธรรม และมีกระบวนการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ จากการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เข้าช้อนนับเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำให้ต้องมีการทบทวนคำว่าวัฒนธรรมหรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (อภิญา เพ็ญพสุกุล, 2546)

จากหนังสือเรื่องรัฐ ชาติ ชาติพันธุ์ ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยความเป็นชาติ ความเป็นรัฐ และปัญหาชาติพันธุ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งชาติพันธุ์เป็นกระบวนการหนึ่งในการจัด

องค์กรทางสังคม ซึ่งรวมถึงการสร้างอัตลักษณ์การสร้างภาพลักษณ์และการสื่อสารทางสังคมด้วย ประการแรกคือแกนทางวัฒนธรรมได้แก่ความเชื่อและวิถีชีวิตลักษณะปัจจัยพื้นฐาน อาหาร บ้านเรือน เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เป็นต้น ภาษาที่กำความทรงจำร่วมกันทางสังคม และอื่น ๆ แน่แน่นอนว่า การทางวัฒนธรรมนี้เชื่อมโยงถึงเชื้อสายและบรรพบุรุษ แต่ประเด็นดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นใน ฐานะส่วนหนึ่งของกระบวนการทางวัฒนธรรมมากกว่าที่จะดำรงอยู่รอบ ๆ ด้วยตัวเอง พื้นที่ทาง วัฒนธรรมก็จะเกิดการกำหนดธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ที่ถือกันว่าดีงามหรือนอกคอกขึ้น เป็นสนาม ทางการด้านวัฒนธรรม ส่วนพื้นที่ในด้านการสร้างองค์ความรู้ก็จะเกิดสนามทางการด้านวิชาการ การ เรียนการสอน และการวิจัยขึ้นตามมาตรฐานที่กำหนดว่าอะไรคือความรู้ อะไรคือศาสตร์ อะไรคือความ ไม่รู้ รวมทั้งพื้นที่ของจิตวิญญาณ หรือปัญญา ก็จะเกิดสนามทางด้านศาสนาเพื่อกำหนดความเชื่อวัตร ปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความเชื่อความศรัทธา (วีระ สมบูรณ์, 2553)

จากหนังสือชาติพันธุ์สัมพันธ์ แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาใน การศึกษาแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ประชาชาติ และการจัดองค์ความรู้ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ (สุเทพ สุนทร เกษัช, 2548) อ้างถึง คลิฟฟอร์ด เกียร์ช กับการปฏิบัติเชิงบูรณาการที่มาของคำว่าลักษณะพื้นฐาน ดั้งเดิม อีกอย่างหนึ่งก็คือบทความทางมานุษยวิทยาของ คลิฟฟอร์ด เกียร์ช ที่พิมพ์อยู่ในหนังสือของ เขา The interpretation of culture ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ.1973 ในบทความที่มีชื่อว่า The Interpretation of culture เกียร์ชได้ให้ความสนใจของเสถียรภาพทางสังคม และการเมืองของรัฐที่เกิดขึ้นใหม่หลังยุคอาณานิคมในทศวรรษ ปี ค.ศ.1960 โดยมีข้อโต้แย้งว่าในรัฐที่ เกิดใหม่จำนวนมากความผูกพันพื้นฐานดั้งเดิม (Primary Attachments) ที่กลุ่มชนมีต่อคนอื่นซึ่งมี เชื้อชาติเดียวกัน เป็นญาติพี่น้องหญิงชายที่พูดภาษาเดียวกัน มีความรู้สึกในอดีตและอนาคตร่วมกัน บนพื้นฐานของประสบการณ์ในภูมิภาค ศาสนา ประชาคมทางวัฒนธรรม และจารีตประเพณีเดียวกัน ถือเป็นพื้นฐานของความรู้สึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชน ประชาคมดังกล่าว จะถือว่ามีความตัวตนที่พวกเขา มีความใกล้ชิดและเป็นส่วนหนึ่ง

นอกจากการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์วัฒนธรรมแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมคือความหมาย ของคลิฟฟอร์ด เกียร์ช เพื่อช่วยอธิบาย “ใหม่ใต้ถุนเรือน” การรื้อฟื้นและ ประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ได้มากขึ้นด้วย โดยจาก หนังสือวัฒนธรรมคือความหมาย ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ช (อคิดิน รพีพัฒน์, 2551) ระบุว่า วัฒนธรรมคือโลกทัศน์ ค่านิยม และคุณสมบัติอื่น ๆ ของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง (หรือสังคมหนึ่ง) โดยเฉพาะซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมของคนกลุ่มอื่น ๆ แนวคิดแบบนี้เป็นแนวคิดหลักในแนวคิดเรื่อง วัฒนธรรมของสำนักมานุษยวิทยาอเมริกันมาตั้งแต่อดีต เป็นแนวคิดแบบของโบแอส มีด และเบเนดิก

นอกจากนี้ยังพบข้ออ้างจำกัดความของไทเลอร์ว่าเป็นความพยายามแรกเริ่มที่จะให้คำนิยามของวัฒนธรรม เหมือนกับเกียร์ชที่กล่าวว่า

“วัฒนธรรมหรืออารยธรรมคือองค์รวมที่ซับซ้อนซึ่งรวมถึงความรู้ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามารถ และลักษณะนิสัยอื่นๆ ที่คนได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม” (อคิน รพีพัฒน์, 2551)

แนวคิดวัฒนธรรมของเกียร์ช ยังมีอีกมิติหนึ่งที่สำคัญมากซึ่งเป็นมิติที่ตอบคำถามว่าเราจะรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมได้อย่างไร เกียร์ชเขียนไว้ว่า

“แนวคิดวัฒนธรรมที่ข้าพเจ้ายึดถือ ... บ่งชี้ถึงรูปแบบของความหมาย (pattern of meaning) ที่ได้รับสืบทอดกันมาในรูปของสัญลักษณ์เป็นระบบของแนวคิดที่ได้รับสืบทอดกันมา (inherited conception) และแสดงออกมาในรูปของสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้ในการติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้และพัฒนาเพื่อสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทัศนะที่มีต่อชีวิต” (อคิน รพีพัฒน์, 2551)

สำหรับเกียร์ชการศึกษาชาติพันธุ์วรรณา เป็นการศึกษาวัฒนธรรมเกียร์ชเชื่อเหมือนเวเบอร์ว่ามนุษย์ (เหมือนแมงมุม) ห้อยตัวอยู่ในสายใยของความหมายที่ตัวเองได้สร้างขึ้น สายใยเหล่านี้คือวัฒนธรรม และการศึกษาวัฒนธรรมก็คือการเสาะหาความหมายและการตีความหมาย ไม่ใช่การทดลองตามแบบวิทยาศาสตร์เพื่อหากฎเกณฑ์ที่ใช้ได้ทั่วไป

เกียร์ชบอกว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไปเพราะความหมายเป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไปการที่จะสามารถใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อบอกเล่าเรื่องต่อกันและกันได้ ความหมายของสัญลักษณ์ก็ต้องเป็นที่รู้กันในหมู่ผู้ใช้สัญลักษณ์นั้นเป็นเครื่องมือของการสื่อสารระหว่างกัน ในกรณีที่สัญลักษณ์ใดสัญลักษณ์หนึ่งถูกใช้เพื่อสื่อระหว่างสมาชิกของสังคมหนึ่งสังคมใดได้ ความหมายของสัญลักษณ์นั้นก็ต้องเป็นที่รู้กันทั่วไปในสังคมนั้น

ในความเห็นของเกียร์ช การศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมนั้นจะทำโดยการแยกส่วน และสร้างกฎที่จะใช้ทั่วไปในการศึกษานั้น ไม่ได้สิ่งเดียวที่จะช่วยในการศึกษา เช่นนั้นได้ก็คือความคุ้นเคยและความเข้าใจโลกในจินตนาการ โลกทัศน์ของชาวพื้นเมือง เจ้าของวัฒนธรรมผู้มีการกระทำของเขาเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ ดังนั้นการทำงานของนักมานุษยวิทยาจึงต้องการการอยู่อาศัยในสังคมที่ศึกษาอยู่เป็นเวลานาน เพื่อให้สนิทสนมคุ้นเคยกับชาวพื้นเมืองที่นั่น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดอัตลักษณ์วัฒนธรรม โดยได้เชื่อมโยงความหมายระหว่างอัตลักษณ์ และ วัฒนธรรม เข้าด้วยกัน จากที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลายดังกล่าวข้างต้นดังนี้ อัตลักษณ์ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดย

สังคมซึ่งก่อตัวขึ้นมาภายในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งวัฒนธรรมนั้นก็เป็ยโครงสร้างทางสังคม ที่ถูกผลิต ถูกผู้บริโภค และถูกควบคุมภายใต้วัฒนธรรมพร้อมกับการสร้างความหมาย ผ่านระบบของการสร้างภาพตัวแทน ซึ่งชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ สามารถบ่งบอกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้อย่างน่าภูมิใจ และเห็นความสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม จนทำให้เห็นความแตกต่างระหว่าง ลาว กูย และเขมรถิ่นไทย ซึ่งความแตกต่างนี้ได้เป็นที่ยอมรับในอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนได้อย่างชัดเจน ทั้งกระบวนการผลิตผ้า กระบวนการใช้ผ้าทอ รวมถึงการที่สามารถแยกแยะลวดลายศิลปะของผ้าทอพื้นบ้านของชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยได้ด้วยเช่นกัน อัตลักษณ์ที่แสดงออกของชุมชนเขมรถิ่นไทยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคืออัตลักษณ์บุคคลที่เป็นรูปธรรมของคนเขมรถิ่นไทยนั้นคือ ผิวเข้ม ปากหนา หน้าคมตาโต และมีภาษาเฉพาะของตน เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์กลุ่มจะเป็นลักษณะร่วม มีลักษณะเป็นนามธรรมนั้นคือการเป็นสมาชิกของชุมชนที่มีแนวคิดร่วมกัน สามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม ฉะนั้นสังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้าง อนุรักษ์ และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เพื่อการถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์ผ้าทอพื้นบ้าน ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัว เพื่อดึงดูดความสนใจจากกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในหลายบริบท อาจลื่นไหลไปมาได้ขึ้นกับตัวแปรต่าง ๆ ทางสังคม จนกลายเป็นอัตลักษณ์ชุมชนเขมรถิ่นไทย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวทางการศึกษาของแนวคิดข้างต้น ไปใช้เป็นแนวทางสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ ทาบมองปรากฏการณ์ของอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ เพื่อทำให้เห็นถึงอัตลักษณ์วัฒนธรรม โดยวิธีการนำเสนอศิลปะผ้าทอดังกล่าวในบทบาทต่าง ๆ เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองอันได้มาซึ่งผลประโยชน์ในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์

3.2 แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์

จากวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ต้องศึกษา “ไหมใต้ถุนเรือน” ซึ่งเป็นตัวบทที่ศึกษากระบวนการรื้อฟื้น และประดิษฐ์ประเพณีอัตลักษณ์ศิลปะผ้าไหมใต้ถุนเรือน ที่สร้างขึ้นใหม่ในชุมชนเขมรถิ่นไทย แต่ยังคงสืบรากฐานวัฒนธรรมแต่ดั้งเดิมนั้นมีการพัฒนาขึ้นมาอย่างไร ใครเกี่ยวข้อง และดำเนินการอย่างไร โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี “The invention of Tradition” ของ Eric Hobsbawm and Terence Ranger (1983) ในการอธิบายและศึกษาถึงกระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ประเพณีพื้นบ้านจากเดิมที่ไม่เคยได้รับความสนใจจากหน่วยงานของรัฐ และเอกชนที่สนใจด้านการท่องเที่ยวเท่าไรนัก แต่ปัจจุบันประเพณีในวิถีอีสานกลายเป็นการแสดงเชิงประเพณีในชุมชนท้องถิ่นและชาติพันธุ์ ที่ค่อนข้างมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของท้องถิ่นและชุมชน มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นแตกต่างไปจากประเพณีท้องถิ่นอื่น ๆ รวมทั้งประเพณีของส่วนกลาง

ด้วยโดยเฉพาะในทัศนะของนักทอ่งที่พยายามค้นหาความแปลกใหม่ทั้งในแง่บรรยากาศเทศกาล และกิจกรรมการทอ่งที่เกี่ยวซึ่งส่งผลทำให้หน่วยงานของรัฐ อย่างเช่น ททท. หรือการทอ่งที่เกี่ยวแห่ง ประเทศไทย ได้นำเอาศิลปะประเพณีในวิถีวัฒนธรรมอีสานมาประดิษฐ์สร้าง เพื่อใช้ส่งเสริมกิจกรรมทางการทอ่งที่เกี่ยวของภูมิภาคให้เกิดขึ้น ฉะนั้นประเพณีที่ถูกผลิตสร้างขึ้นมาใช้เป็นเวทีทางการทอ่งที่เกี่ยวจึงมีสถานภาพเป็นประเพณีแบบประดิษฐ์ ไม่ใช่ประเพณีแบบจารีตดั้งเดิมที่อยู่ในวิถีแบบชาวบ้านนับแต่อดีตมาซึ่งก่อให้เกิดกลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วม และจัดการกิจกรรมเชิงประเพณีที่ไม่ใช่เพียงชาวบ้านเท่านั้น (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2556)

“ประเพณีประดิษฐ์” หรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า “invention of tradition” นั้นเป็นแนวคิดหนึ่งทางด้านสังคมศาสตร์ ที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งโดยมีสาระสำคัญของแนวคิดก็คือ “การนำเอาเรื่องราวในอดีต ซึ่งในท่อนี้หมายถึงข้อมูลประเพณีมาใช้ในบริบทของสังคมปัจจุบัน” ตั้งถือเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่มีการหยิบยืมเอาวัฒนธรรม หรือประเพณีในอดีตมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายใหม่ ภายใต้เงื่อนไขของบริบทและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน การสร้างประเพณีที่เรียกว่า “ประเพณีประดิษฐ์” จึงไม่ใช่ประเพณีที่อยู่ในขนบธรรมเนียม ประเพณีที่สืบทอดกันมาเนิ่นนาน แต่ถ้าว่าเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้เอง หรืออาจจะเป็นการประยุกต์การแปลงนำเอาเรื่องราวเก่าแก่โบราณทางวัฒนธรรมประกอบสร้างจนทำให้ผู้คนมองเห็น และเชื่อว่าประเพณีที่มีมาแต่โบราณหรือมีการสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งบรรพชนก็ได้ (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2556)

คำว่า Invented Tradition หรือ ประเพณีประดิษฐ์ เป็นคำที่เริ่มปรากฏขึ้นในงานศึกษาของ อิริค ฮอบส์บอว์ม (Eric Hobsbawm) และ เทอร์เรนจ์ เรนเจอร์ (Terrance Ranger) ที่ชื่อว่า The Invention of Tradition โดย ฮอบส์บอว์ม (Hobsbawm) มอง ประเพณีประดิษฐ์ ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น อันเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคมที่ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของกฎระเบียบ และข้อปฏิบัติ (Set of Practices) เช่น ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม เรื่องเล่า ตำนาน คติชน ประวัติศาสตร์และสัญลักษณ์ต่าง ๆ หรือที่รวมเรียกว่า วัตถุโบราณ (Ancient Material)¹ โดยมีความเด่นชัดในแง่ของการพยายามอ้างอิง อดีต ของสังคม แล้วนำมาสร้างเป็น ประเพณีประดิษฐ์ จนเกิดการปฏิบัติซ้ำ (Repetition) การปฏิบัติ อย่างเป็นทางการ (Formalization) และปฏิบัติอย่างมีพิธีการ (Ritualization) ด้วยการอ้างอิงที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนเป็นที่ยอมรับโดยปริยาย (Automatically Implies) เพื่อรับใช้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง ในช่วง เวลาที่กำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง (Eric Hobsbawm, 1983)

Eric Hobsbawm เป็นผู้เสนอแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ โดยได้นิยาม

คำว่าประเพณีในความหมายใหม่ และเสนอว่าประเพณีเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ การศึกษาประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่หรือประเพณีขึ้นมาใหม่ จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำ ความเข้าใจสังคมหรือตอบสนองสังคมที่มีการโยกย้ายความเป็นอดีต นอกจากนั้นประเพณีประติษฐ์ยังนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงกระบวนการรื้อฟื้นทางวัฒนธรรม ทั้งจากการอ้างอิงความสัมพันธ์ดั้งเดิมในอดีตรวมทั้งการผลิตสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ในขณะที่เดียวกันประเพณีประติษฐ์ยังเป็นเครื่องมือ ในการรับใช้กลุ่มบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง (ยุทธกาน ดิสกุล, 2553)

ในขณะที่นักประวัติศาสตร์อย่าง Terence Ranger ชี้ให้เห็นว่าเมื่อมีการ บันทึกให้กลายเป็นหลักฐานอย่างเป็นทางการหรือกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนแล้ว ประเพณีใหม่ก็ ถูกสร้างขึ้นอย่างสมบูรณ์ เพราะประเพณีเริ่มกลายเป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ประเพณีเมื่อถูกประติษฐ์ ขึ้นมาแล้ว จึงเปลี่ยนแปลงได้ยาก ประเพณีกลายเป็นสิ่งที่สร้างความมั่นคงให้กับอนาคต ถ้าจะกล่าว อีกนัยหนึ่งประเพณีเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยทำให้มนุษย์มีชีวิตรอด การรอดชีวิตแสดงให้เห็นถึง ความต่อเนื่องไปในอนาคตด้วยการปรับเปลี่ยน ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ก็ล้วนแล้ว แต่ช่วยทำให้มนุษย์ ต่างวัฒนธรรมกันสามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่ตัวเองต้องปรับตัวเข้าหาการเปลี่ยนแปลง พิธีกรรมมาเป็นละครเวที เช่น พิธีกรรม St. Nicolas ของพวก Slovenia ในสหรัฐอเมริกาถูกเปลี่ยนแปลงให้กลายมาเป็นอนุกรมเพื่อรักษาประเพณีของพวกเขาเองให้มีความต่อเนื่อง การประติษฐ์ทาง วัฒนธรรมเป็นการสร้างความต่อเนื่องที่ไม่ต่อเนื่อง เพราะประเพณีได้เปลี่ยนรูปไปเพื่อโลกปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็พร้อมที่จะกลายรูปต่อไปสำหรับโลกอนาคต นอกจากนี้ Terence Ranger เห็นว่า ประเพณีประติษฐ์เป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการสิ่งแปลกๆใหม่ๆที่เกิดขึ้น ประเพณีเป็นตัวจักร สำคัญในการก่อให้เกิดความทันสมัย เมื่อประเพณีประติษฐ์เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสมัยใหม่ ก็ทำให้ประเพณีประติษฐ์เป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนแปลงในโลกของอาณานิคม ในดินแดนอาณานิคมประเพณีประติษฐ์ ที่ถูกนำเข้ามาโดยเจ้าอาณานิคมกลับทำให้ประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้มีความลึกซึ้ง และมีเสน่ห์มากขึ้น โดยพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้มีความหมายแบบเดิม พิธีกรรมของราชสำนักโมกุล ที่เคยเชื่อมสายสัมพันธ์ระหว่างคนใกล้ชิดเพื่อนพ้อง ข้าราชการบริพารกับกษัตริย์เท่านั้นได้เปลี่ยนมาเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับพวกที่อยู่ต่ำกว่า พิธีกรรม จึงมีความหมายเพียงแค่ว่าคนที่อยู่ต่ำกว่ากับคนที่อยู่สูงกว่า (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2549)

แนวคิดประเพณีประติษฐ์โดย Eric Hobsbawm ได้สร้างข้อถกเถียงหนึ่ง ขึ้นมา คือ Eric Hobsbawm พยายามสร้างการแยกชัดตรงกันข้ามเพื่อให้เห็นว่า ก่อนยุคสมัยใหม่มี “ประเพณีดั้งเดิม” (genuine traditions) ซึ่งมีลักษณะแข็งทื่อและไม่สามารถตอบสนองต่อการ เปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ได้ แต่เมื่อเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ การเปลี่ยนกาลและเทศะก็ทำให้ ประเพณีมีความยืดหยุ่นและปรับตัวขึ้น จนส่งผลให้มีการสร้างประเพณีขึ้นมาใหม่จากประเพณีดั้งเดิม

ประเพณีที่เกิดขึ้นก่อนยุคสมัยใหม่เป็นประเพณีดั้งเดิม เพื่อให้เห็นความแตกต่างกับประเพณีประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นอย่างสอดคล้องและตอบสนองต่อวิถีชีวิตสมัยใหม่ของประชาชนที่อยู่ภายใต้รัฐประชาชาติ การแยกเช่นนี้ก็เพื่อสร้างคำอธิบายให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบและเนื้อหาของประเพณีอย่างชัดเจน และเข้มข้นมากกว่าลักษณะการปรับตัวหรือพัฒนาการของประเพณีที่มีอยู่ก่อนยุคสมัยใหม่ (มนตรี พงษ์นิล, 2562)

นอกจากนี้ Eric Hobsbawm ยังได้กล่าวถึงความแตกต่างของธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม กับประเพณีที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ว่าประเพณีดั้งเดิม มักเกิดขึ้นในชุมชนแท้ มีลักษณะผูกพันกับสังคมอย่างลึกซึ้ง อาจสังเกตได้จากพฤติกรรมเปลี่ยนสถานภาพ (Rite of Passage) ส่วนประเพณีประดิษฐ์ มักเกิดขึ้นเพื่อโอ้อุ้มชุมชนเทียมๆ เช่น ชาติ หรือประเทศ ซึ่งมักเน้นถึงลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลง และเป็นนิรันดร์ มักสร้างความคลุมเครือให้กับสิ่งที่เป็นคุณค่าหรือค่านิยม สิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่นความรักชาติ ความภักดี จิตวิญญาณของโรงเรียน เป็นต้น ด้วยหัวใจสำคัญ อยู่ที่การสร้างอารมณ์ และสัญลักษณ์ อันเป็นสัญลักษณ์ แสดงความเป็นสมาชิกของกลุ่ม (มนตรี พงษ์นิล, 2562)

Eric Hobsbawm และ Terence Ranger ได้อธิบายการประดิษฐ์ประเพณีได้ถูกใช้อย่างกว้างขวาง โดยมองประเพณีประดิษฐ์ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคม ที่ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของกฎระเบียบ และข้อปฏิบัติ เช่น ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม เรื่องเล่า ตำนาน คติชน ประวัติศาสตร์ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่รวมเรียกว่าวัตถุตีบโราณ โดยมีความเด่นชัดในแง่ของการพยายามอ้างอิงอดีตของสังคม แล้วนำมาสร้างเป็นประเพณีประดิษฐ์จนเกิดการปฏิบัติซ้ำ (Repetition) การปฏิบัติอย่างเป็นทางการ และปฏิบัติอย่างมีพิธีการ (Ritualization) ด้วยการอ้างอิงที่สืบทอด ต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จนเป็นที่ยอมรับโดยปริยาย (Automatically Implies) เพื่อรับใช้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในช่วงเวลาที่กำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง

ในทัศนะของ Eric Hobsbawm นั้นประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นมามีเป้าหมายถึงแบบฉบับของการปฏิบัติชุดหนึ่งกับพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ ซึ่งมุ่งจะปลูกฝังคุณค่าและขนบธรรมเนียมบางอย่างด้วยการกระทำซ้ำ ๆ อีกทั้งยังมีในว่ามันต้องมีความต่อเนื่องกับอดีต หรือมักต้องการสร้างความต่อเนื่องกับประวัติศาสตร์ในอดีตขึ้นมาให้ได้ เพราะนั่นความหมายว่าประเพณีนั้นจะเป็น “ของจริงแท้” ที่เชื่อถือได้ ครอบคลุมไปถึงประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นจริง ๆ โดยทั่วไปจะถูกกำหนดขึ้นจากฝ่ายปกครองที่มีความเหนือกว่าสร้างกฎเกณฑ์ โดยมีลักษณะที่ปรากฏในรูปแบบของพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ ที่ถูกให้ความหมายทางคุณค่า (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2549)

ประเพณีประดิษฐ์จึงเป็นหนึ่งในความพยายามสร้างและจัดวางตัวตนลง เป็นโครงสร้าง และส่วนประกอบของชีวิตสังคมในปัจจุบันแม้ว่าตัวประเพณีที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นจะดูว่ามีความมั่นคงและไม่ยอมเปลี่ยนแปลงซึ่งเรียกว่าประดิษฐ์กรรมทางประเพณี Re invention of Tradition นอกจากนี้ประเพณีประดิษฐ์ยังเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นถึงการนำประวัติศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือ ในการสร้างความชอบธรรม หรือเป็นตัวสมานความสัมพันธ์ (Action and Cement of Group) ให้กับกลุ่มหรือสังคมตน ในขณะที่เดียวกันก็สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้น ในความสัมพันธ์ดังกล่าวได้เช่นกัน (Eric Hobsbawm, 1983)

เนื้อหาข้อมูลดังกล่าวได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้และความเข้าใจ เกี่ยวกับ เรื่อง ประเพณีประดิษฐ์ในมิติต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น และสะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีประดิษฐ์สามารถเกิดขึ้นได้ จากกลุ่มทางสังคมหลายกลุ่มและหลายระดับ ตั้งแต่ระดับรัฐ องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เอกชน สถาบันการศึกษา ชนชั้นต่าง ๆ และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งล้วนมีความสำคัญในการสร้างประเพณีประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ประเพณีประดิษฐ์ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่ก่อตัวขึ้น ทั้งจากการหยิบยกรื้อที่เกี่ยวของทั้งในเรื่องของทาง วัฒนธรรม รวมไปถึงเรื่องราวต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์และข้อปฏิบัติต่าง ๆ ทางสังคมมาสร้างขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ เช่น การใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อต่อสู้กับผู้กรรณ หรือการใช้เพื่อประโยชน์ บางประการทางสังคม อันหมายรวมถึงทาง เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้น ประเพณีประดิษฐ์จึงเป็นภาพสะท้อนของสังคมในช่วงเวลานั้นได้ระดับหนึ่ง ภาพสะท้อนที่เกิดขึ้นจึงเป็นเพียงชุดความหมายที่อธิบายได้เพียงเหตุการณ์ทางสังคม ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้ ชุดความรู้ดังกล่าวจะสามารถอธิบายถึงปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นที่ตลาดไหมได้ถุ่นเรือนได้อย่างไรนั้น เป็นประเด็นที่ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไป

จากปรากฏการณ์ที่กลุ่มทอผ้าไหมได้ถุ่นเรือนมีการรื้อฟื้นและผลิตผ้าทอ พร้อมทั้งส่งเสริม การขายด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยมองเห็นว่าแนวคิดของอิริคมีความเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ทาง สังคมดังกล่าวได้ จึงนำแนวคิดนี้มาปรับใช้เพื่อประกอบการอธิบายปรากฏการณ์ให้เห็นว่าเกิดอะไรขึ้น ในชุมชนจึงหยิบแนวคิดนี้มาทำความเข้าใจและอธิบายบทบาทของผ้าทอพื้นบ้านต่อประเพณีท้องถิ่น ที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของคนในชุมชนกรณีศึกษากลุ่มทอผ้า ไหมได้ถุ่นเรือน ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวายอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ได้

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบว่าม้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับงานวิจัยเรื่อง “ไหมได้ถุ่น เรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์”

เป็นจำนวนมาก ณ ที่นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเพียง 3 ส่วนเบื้องต้นเพื่อที่จะทำให้เห็นภาพรวมเชิงโครงสร้างของ “ไหมใต้ถุนเรือน” การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ เพียงสังเขปกักรณของศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะได้เห็นภาพรวมของการศึกษาปรากฏการณ์ที่มีสาระสำคัญคือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์วัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงกับส่วนใดส่วนหนึ่งของแนวคิดที่กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติมในภาพรวม เพื่อการขยายกระบวนการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ที่จะนำไปส่องทางให้เข้าไปศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งจากการทบทวนงานวิจัยด้านดังกล่าว ได้สังเขปสาระสำคัญของการศึกษาดังนี้

4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอ

ผู้วิจัยได้นำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ มาศึกษาเพื่อปรับใช้ในการอธิบายความเป็นมา ความสำคัญของวัฒนธรรมและบทบาทของผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ดังต่อไปนี้

วีระ พันธุ์สุวรรณ, 2553 ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาการทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมรในเขตอีสานใต้ พบว่า การทอผ้าไหมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ที่สั่งสม สืบทอด จากบรรพชนเปลี่ยนผ่านสู่การยอมรับทางสังคมในแต่ละยุค จากนั้นได้มีการพัฒนามาตามลำดับ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้มีลำดับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนากระบวนการผลิต หรือทอผ้าไหมจากการทอเพื่อใช้สอยในครัวเรือน สู่การทอเพื่อการค้าที่มีลำดับการพัฒนา จนกระทั่งปัจจุบันเป็นการรวมกลุ่มในการผลิตเพื่อธุรกิจการค้า ซึ่งได้มีลำดับการพัฒนาที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผ้าทอไหมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมรในเขตอีสานใต้ ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้นต่อไป

เกศินี บัวดิศ, 2560 ได้ศึกษาเรื่องผ้าทอพื้นเมืองของชาวอีสาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) รูปแบบและลักษณะสำคัญของผ้าทอพื้นเมืองของชาวอีสาน 2) ลวดลายสีเส้นผ้าพื้นเมืองของชาวอีสาน โดยเลือกศึกษา 5 จังหวัด ประกอบด้วย 1.จังหวัดสุรินทร์ 2.จังหวัดบุรีรัมย์ 3.จังหวัดนครราชสีมา 4.จังหวัดชัยภูมิ และ 5.จังหวัดมุกดาหาร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และใช้รูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา จากการศึกษาพบว่า (1) จังหวัดสุรินทร์ มีผ้าโสนนิยมใช้ไหมเส้นน้อยในการทอทำให้ผ้ามีความละเอียด เนื้อผ้าเบาบางและอ่อนนุ่ม (2) จังหวัดบุรีรัมย์ มีผ้ามัดหมี่ตีนแดงที่ถือว่าเป็นผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ นิยมใช้ไหมที่มัดหมี่เป็นลวดลายพื้นเมืองทอด้วยผ้าไหมทั้งผืน ส่วนเชิงของผ้ามัดหมี่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นสีแดง ลวดลายเป็นแถบริ้วลวดลายจกขนาดเล็ก (3) จังหวัดนครราชสีมา มีผ้าหางกระรอก

เป็นผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวนครราชสีมา เป็นผ้าที่ใช้เทคนิคการทอพิเศษโดยการใช้ไหมสองเส้น หรือสองสี ทำเป็นเส้นลูกลาย ทำให้ผ้าที่ออกมาหลังจากการทอเสร็จสมบูรณ์จะมีลักษณะเหมือนภาพ 3 มิติ ลวดลายมีความเรียบง่าย แต่แฝงด้วยความประณีตและงดงาม (4) จังหวัดชัยภูมิ มีผ้าไหมลาย หมี่คั่นขอนารี เป็นผ้าที่มีลวดลายเอกลักษณ์ของจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งลวดลายเกิดขึ้นมาจากความคิดและความเชื่อที่สืบทอดกันมา และ (5) จังหวัดมุกดาหาร มีผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดาเป็นผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมุกดาหาร เกิดจากแนวคิดของผู้ว่าราชการจังหวัดในช่วงปี พ.ศ. 2545 ที่อยากให้จังหวัดมีลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัด ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าของชาวอีสาน ในแต่ละจังหวัดมีภูมิหลัง มีเอกลักษณ์และมีความโดดเด่นที่แตกต่างกันไป ทำให้ผ้าทอของแต่ละจังหวัดเป็นมรดกอันล้ำค่า ดังนั้นหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนคนในท้องถิ่นควรอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าให้อยู่คู่สังคมและประเทศชาติสืบไป

คณะนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2554 ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาอัตลักษณ์และสร้างแบรนด์ผ้าไหมกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องราวภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ผ้าไหมของกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรีรินทร์ เพื่อออกแบบตราสัญลักษณ์ผ้าไหมของกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรีรินทร์ เพื่อประชาสัมพันธ์ถ่ายทอดเรื่องราวเส้นทางไหมของกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรีรินทร์ พบว่า 1) จากการศึกษาเรื่องราว ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ผ้าไหม ของกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรีรินทร์ทำให้ทราบแนวคิดการพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบเชื่อมโยงตามพื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมตามสภาพภูมิศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553-2554 พัฒนาระบบการจัดการจัดทำยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด ให้เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพและผลิตภัณฑ์ใหม่ให้ก้าวสู่สากล เพื่อให้สอดรับและเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดของรัฐบาล ในการยกระดับผ้าทอมือและหัตถกรรมไทย ให้เป็นศูนย์กลางของภูมิภาคอาเซียน (Asean Design and Crafts Sourcing Hub) เมื่อมีการกำหนดยุทธศาสตร์ผ้าทอนครชัยบุรีรินทร์ ควรดูว่าในเขตนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ใดอาศัยอยู่ ได้แก่ ชาวไทย ไคราช ไทยลาว ไทยเขมร ไทยกวย การค้นหาผ้าอัตลักษณ์จึงควรเป็นผ้าของชนเผ่าเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยโคราชที่อาศัยในจังหวัด นครราชสีมา หรือบุรีรัมย์ต่างมีวิถีการทอผ้าและใช้ผ้าอย่างเดียวกัน ชาวไทยลาวที่อาศัยอยู่ในจังหวัด ชัยภูมิ หรือบุรีรัมย์ต่างมีวิถีการทอผ้าและใช้ผ้าอย่างเดียวกัน และชาวไทยเขมรหรือไทยกวยไม่ว่าจะอยู่ จังหวัดบุรีรัมย์หรือสุรินทร์ ต่างมีวิถีการทอผ้าและใช้ผ้าอย่างเดียวกัน เส้นแบ่งเขตจังหวัดนี้หาใช้เส้น แบ่งทางกลุ่มชนไม่ ดังนั้น จึงเสนอไม่ควรมีผ้าประจำจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ แต่ควรมีผ้าอัตลักษณ์กวย ไทยขแมร์ และลาว ด้วยแนวคิดนี้จึงสามารถสรุปอัตลักษณ์ของกลุ่มจังหวัด นครชัยบุรีรินทร์ คือ นครแห่งภูมิวัฒนธรรมอันหลากหลาย หลอมรวมกันเป็นหนึ่ง ใช้ภูมิความรู้บน บริบทอันอบอุ่นของชุมชนและวัฒนธรรมที่ยาวนาน จนกลายเป็นแพรวพรรณที่มีคุณค่าทางความงาม

ความเชื่อ และประโยชน์ใช้สอย อันแฝงไปด้วยภูมิปัญญาอันงามล้ำของชาติพันธุ์แห่งนครชัยบุรีรินทร์อยู่
อารยธรรมแห่งใหม่

ทวิพฤทธิ ศิริศักดิ์บรรจง และชูชีวรรณ ตมิศานนท์, 2554 ได้ทำการวิจัย
เรื่อง ลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมไทยกรณีศึกษางานผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์ พบว่าผ้าไหมสุรินทร์และ
ผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมสุรินทร์เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศไทย ด้วยคุณลักษณะพิเศษของผ้า
ไหมสุรินทร์ที่มีลวดลายสวยงาม เนื้อผ้านุ่มนวล เงาแวววาว และลวดลายที่ทรงคุณค่าด้านประเพณี
วัฒนธรรมอันโดดเด่น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีผลให้ผ้าไหมสุรินทร์ คือสินค้าส่งออกทางวัฒนธรรมของชาติ
ประกอบกับ ณ วันนีักระบวนการผลิตผ้าไหมสุรินทร์เป็นการผลิตในอุตสาหกรรมครัวเรือน เพื่อรองรับ
ความต้องการของตลาดผู้บริโภคจำนวนมากอันมีต่อผ้าไหมสุรินทร์ ในขณะที่เดียวกันผู้ผลิตผ้าไหม
สุรินทร์ ต่างมีความคาดหวังว่าภาครัฐจะเข้ามาช่วยสนับสนุนด้านการตลาดเพิ่มมากขึ้น และภาครัฐ
ควรมีมาตรการทางกฎหมายพิเศษ เพื่อส่งเสริมและปกป้องผลประโยชน์ของงานผ้าไหมสุรินทร์และ
ผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมสุรินทร์พร้อมกัน

สมบัติ สมัครสมาน, 2553 ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการบริหาร
วิสาหกิจชุมชนกลุ่ม ผ้าไหมทอมือจังหวัดสุรินทร์ โดยผลการวิจัยพบว่าระดับการบริหารวิสาหกิจ
ชุมชนกลุ่มผ้าไหมทอมือในภาพรวม มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับความสำคัญเร่งด่วน
แบ่งนโยบายเป็น 7 ด้าน 1) ด้านการจัดการกลุ่ม นโยบาย “ส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการบริหาร
จัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพสามารถนำทรัพยากรที่มีมาใช้ให้แผนงานบรรลุตามที่กำหนด การดำเนิน-
งานเรื่องของเงินทุนและทรัพยากรที่มีความชัดเจนใช้ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ
สูงสุดมีการพึ่งตนเองของครอบครัวชุมชนเป็นเป้าหมาย” 2) ด้านการประสานงาน นโยบาย ส่งเสริม
สนับสนุนการประสานงาน การสื่อสารภายในและภายนอกกลุ่มสมาชิกและเครือข่ายมีระบบวิธีการ
สื่อสารอย่างต่อเนื่องเริ่มสร้างสรรค์ 3) ด้านการจัดคนเข้าทำงานนโยบายส่งเสริมสนับสนุนการเสนอ
ความเห็นในการหาความรู้ เพื่อการพัฒนาตนเองของสมาชิกให้มีความรู้ตรงกับงานมีการกำหนดแนว
ทางการพัฒนาตนเองตามแนวทางที่กำหนด มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล
4) ด้านการสั่งการนโยบาย “ส่งเสริมสนับสนุนสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในการดำเนินการ
การตัดสินใจมารวมตัวกัน เพื่อแก้ปัญหาของตนเองการตัดสินใจในการบริหารจัดการทุกขั้นตอน และ
มีการกำกับติดตามชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการ” 5) ด้านการจัดทำงบประมาณ นโยบาย
“ส่งเสริมสนับสนุนการวางแผนการ ใช้จ่ายงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์และทรัพยากรอย่าง
ประหยัด” 6) ด้านการรายงานต่อประธานกลุ่มนโยบาย “ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานอย่างเป็น
ระบบ มีการบันทึกบัญชีต่อเนื่องถูกต้องตามเวลามีการเปิดเผยข้อมูลการเงินบัญชีอย่างสม่ำเสมอ มี

กระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ” 7) นั้นการวางแผนนโยบาย “ส่งเสริมสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ”

สมบัติ สมัครสมาน, 2553 ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม สู่การพัฒนาอาชีพผ้าไหมทอมืออย่างยั่งยืน ชุมชนกลุ่มผ้าไหมทอมือ ตำบลช่างปี อำเภอสือขภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มผ้าไหมทอมือ ตำบลช่างปี อำเภอสือขภูมิ จังหวัดสุรินทร์ในอดีตมีการทอผ้าแทบทุกครัวเรือนแต่ในปัจจุบันมีกลุ่มที่เข้มแข็งเพียงกลุ่มเดียวคือ หมู่ 10 บ้านโคกอาโพน ซึ่งรวมกลุ่มจัดตั้งในนามกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านโคกอาโพน ซึ่งมีสมาชิกจำนวน 43 คน จึงใช้ข้อมูลเบื้องต้นจากการศึกษาเป็นเกณฑ์ให้บ้านโคกอาโพนเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมดในตำบลช่างปี กลุ่มสตรีทอผ้าไหม บ้านโคกอาโพนดังกล่าวมีรูปแบบการดำเนินงานภายใต้การบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ โดยได้กำหนดโครงสร้างและรูปแบบการบริหารไว้ อย่างชัดเจน ซึ่งมีหน่วยงานราชการเป็นที่เลี้ยง เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของกลุ่มได้วางไว้องค์ประกอบหลักของความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ได้แก่ กระบวนการบริหารจัดการและดำเนินการของกลุ่มภาวะผู้นำสตรีชุมชนมีส่วนร่วม การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ความสามัคคีของสมาชิก และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดของรูปแบบการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมสู่การพัฒนาอาชีพผ้าไหมทอมือชุมชนนั้นก็คือ หลักแห่งภาวะผู้นำผสมกับ ร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกและพึงพาของตนเอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในและนอกชุมชนพร้อม ๆ กับการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนเป็นสำคัญ

เมธวดี พยัมประโคน, 2560 ได้ศึกษาเรื่องการออกแบบพัฒนาตลาดผ้าไหมโฮลเปราะแบบร่วมสมัย ผลการศึกษาพบว่า ส่วนที่ 1) ผลการประเมินตลาดผ้าที่สอดคล้องกับกระบวนการผลิตพื้นบ้าน สำหรับช่างทอผ้า พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุด คือ แบบที่ 6 รองลงมา แบบที่ 4 ผืนที่ แบบที่ 3 ตามลำดับ ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ แบบที่ 5 ส่วนที่ 2) ผลการประเมินตลาดผ้า สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ตลาดประยุกต์ใช้ได้หลากหลาย 2) สีสันทนทานต่อการใช้งาน 3) สอดคล้องกับกระบวนการผลิต และ 4) แสดงถึงอัตลักษณ์ชุมชน พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ แบบที่ 3 รองลงมา แบบที่ 1 แบบที่ 6 ตามลำดับ ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ แบบที่ 2

เมธวดี พยัมประโคน, 2560 ได้ศึกษาช่างทอผ้าพื้นบ้านกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในจังหวัดสุรินทร์ ได้อธิบายถึงสถานการณ์ของช่างทอผ้าพื้นบ้านกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในจังหวัดสุรินทร์ ที่มีจุดเด่นของที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ความอุดมสมบูรณ์จากกลุ่มน้ำมูลและลำน้ำสาขา มีเอกลักษณ์โดดเด่นของประเพณีวัฒนธรรม 3 ชนเผ่า คือ เขมร ลาว และกวย มีงานหัตถกรรมการทอผ้าไหมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษและมีพัฒนาการจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ทำให้ผ้าของจังหวัดสุรินทร์มีความสวยงามวิจิตร ประณีต และมีประโยชน์ใช้สอย เป็นงานหัตถศิลป์ที่ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์จังหวัดสุรินทร์และการดิ้นรนของชุมชนทอผ้า ในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีการ

นำภูมิปัญญาและทรัพยากรในท้องถิ่นมาแปลงเป็นทุนในการผลิตสินค้าและบริการ ทำให้การทอผ้ายังคงเป็นกิจกรรมสำคัญในหลายชุมชนบางชุมชนปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าสำหรับใช้เองในครอบครัว บางชุมชนทอผ้าโดยแบ่งงานออกเป็นส่วนตัวและกระจายให้ชาวบ้านทำที่บ้าน กระบวนการเหล่านี้มีนายทุนเป็นผู้กำหนดรูปแบบและนำส่งผ้าที่เสร็จสมบูรณ์ออกสู่ตลาด มีการตีราคาและให้คุณค่ากับผ้าลวดลายโบราณ การแข่งขันภายในของตลาด วัตถุดิบมีราคาสูงขึ้น และการทอผ้าเน้นปริมาณเพื่อจำหน่ายตลาดกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้ผ้าพื้นบ้านที่มีขั้นตอนซับซ้อนถูกละเลย หลายครอบครัวเลิกทอผ้าและสนับสนุนให้บุตรหลานประกอบอาชีพอื่น ช่างทอหลายคนอายุมากและจากไปโดยไม่มีผู้สืบทอด ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้การทอผ้าพื้นบ้านแบบดั้งเดิมเสี่ยงที่จะสูญหายหรือถูกลบเลือนไปในอนาคต

อรนุช นาคชาติ และคณะ, 2558 ได้ศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาการย้อมสีไหมด้วยเปลือกต้น เมล็ดและเปลือกหุ้มเมล็ดมะขามตามภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร ในจังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการย้อมสีเส้นไหมจากเปลือกต้นมะขามโดยอาศัยความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์มาพัฒนาวิธีการย้อมไหม ให้มีคุณภาพ ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย 1) ศึกษาการย้อมไหมด้วยเปลือกต้นมะขามจากภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) พัฒนาการย้อมไหมด้วยเปลือกต้นมะขาม และ 3) ศึกษาคุณภาพของการย้อมไหม ผลการวิจัยพบว่า ไหมที่ย้อมด้วยเปลือกต้นมะขามจะให้สีไหมเจดสีน้ำตาลที่แตกต่างกัน ทดสอบความแข็งแรงของเส้นไหมหลังย้อมพบว่าเส้นไหมที่ย้อมด้วยเปลือกต้นมะขามอย่างเดี่ยวและใส่สารช่วยติดสีส่วนใหญ่มีความแข็งแรงมากกว่าเส้นไหมที่ไม่ได้ย้อมสี ยกเว้นไหมที่ใช้ใบชงโคเป็นสารช่วยติดสี ทดสอบการตกสีของไหมด้วยสบูมาตรฐาน (standard soap) พบว่าไหมที่ใช้ใบชงโค ใบมะขามและโคลนเป็นสารช่วยติดสีผ่านเกณฑ์การทดสอบ ทดสอบความคงทนต่อการกดทับด้วยความร้อนพบว่าทุกตัวอย่างมีคุณภาพค่อนข้างต่ำ ทดสอบความคงทนของสีต่อการขัดถูและความคงทนของสีต่อเหงื่อพบว่าการย้อมไหมที่ใส่สารส้มและหมักโคลนจะทำให้ไหมมีความคงทนในระดับค่อนข้างดีถึงค่อนข้างดีมาก

จากการศึกษางานวิจัยทั้ง 9 เรื่อง ดังกล่าวข้างต้นพบว่ามีผู้ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอเขมร ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาพัฒนาการทอผ้า วัฒนธรรมความเชื่อ ลวดลายสีเส้นรูปแบบและลักษณะสำคัญของผ้าพื้นเมืองของชาวอีสาน เรื่องของภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ผ้าไหม เรื่องของผ้าไหมที่มีคุณค่าด้านประเพณีวัฒนธรรมของชาติ เรื่องการบริหารและการจัดการเรียนรู้รัฐวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าไหม พัฒนาการลวดลายผ้าไหมและสถานการณ์ของช่างทอพื้นบ้านกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในจังหวัดสุรินทร์ การอนุรักษ์และพัฒนาการย้อมสีไหมตามภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้น ซึ่งผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาเกี่ยวกับผ้าทอผ่านกระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ขึ้นมา ซึ่งเป็น

มุมมองที่ผู้วิจัยมองเห็นปรากฏการณ์และจะทำการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมใต้ถุนเรือน ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี โดยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมใต้ถุนเรือน ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และเพื่อศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นแนวทางในการใช้แนวความคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีในการทาบองงานวิจัยเรื่องนี้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีผู้ศึกษาไว้ 7 คน โดยมีการศึกษาเรื่องประเพณีประดิษฐ์ รูปแบบการฟื้นฟูวัฒนธรรม พื้นที่ประดิษฐ์เพื่อการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2556 ได้ทำการวิจัยเรื่อง ประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง พบว่า “ประเพณีประดิษฐ์” แม้จะถูกมองว่าเป็นประเพณีใหม่ที่สร้างขึ้นภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคปัจจุบัน แต่ถ้าว่าประเพณีทั้งหมดเหล่านี้ต่างก็มีจุดเริ่มต้นที่เชื่อมโยงมาจากการให้ความสำคัญในเชิง “คุณค่า” ต่อวิถีประเพณีวัฒนธรรมแบบชาวบ้านดั้งเดิมมาก่อน โดยวิธีการปรับเปลี่ยนประเพณีพื้นบ้านที่เรียกว่า “ประเพณีแบบจารีต” (Customary of tradition) ซึ่งเคยเป็นเรื่องราวศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาให้กลายเป็นการแสดงทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “ประเพณีประดิษฐ์” (Invention of tradition) เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ใหม่ที่ได้เกิดขึ้นแก่ประเพณีซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นการใช้ประโยชน์ทางการเมืองวัฒนธรรม (Cultural politics) และส่งเสริมการท่องเที่ยวในบริบทของสังคมสมัยใหม่ โดยพยายามสร้างสรรค์ ดัดแปลง ปรับแต่ง ประเพณีและพิธีกรรมให้กลายเป็น “ประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรม” เพื่อใช้ต่อรองและช่วงชิงนิยามความหมายจากการเป็นพื้นที่ “เมืองชายแดนแม่น้ำโขง” ไปสู่การเป็น “เมืองท่องเที่ยวแม่น้ำโขง” แทน นอกจากนี้การสร้างประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขงในยุคปัจจุบัน ยังสื่อให้เห็นภาพวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนด้วย กล่าวคือ การสร้างประเพณีขึ้นมาใหม่สามารถสื่อให้เห็นทั้งการเป็นเรื่องราวเชิง “สร้างสรรค์” และขณะเดียวกันก็สามารถสื่อให้เห็นถึงการเป็นเรื่องราวเชิง “เสื่อมสลาย” ของประเพณีในวิถีจารีตแบบดั้งเดิมในวิถีวัฒนธรรมพื้นบ้านได้เช่นกัน

ปรีดา พูลสิน, 2558 ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนของเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายกรุงเทพมหานครเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่า รูปแบบการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน 3 ด้าน เป็นรูปแบบที่มีลักษณะของการบูรณาการและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ที่สามารถตอบสนองความต้องการในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างสังคมได้ทั้งภาคส่วนของชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชนรวมทั้งรูปแบบการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน 3 ด้าน สามารถดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจนและมีกลไกเชิงเหตุผลที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์วัฒนธรรมชุมชนในระดับของมโนทัศน์และเชิงปฏิบัติ ดังนั้น รูปแบบการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนของเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงเป็นเครื่องมือทางวิชาการที่พัฒนาขึ้นเพื่อให้ใช้ได้เหมาะสมกับสภาพปัญหา และสภาวะการทางวัฒนธรรมที่มีพลวัต

สายชล แก้วบริสุทธิ์, 2556 ได้ศึกษาเรื่องเทศกาลกินเจหาดใหญ่พื้นที่ประดิษฐ์เพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า เทศกาลกินเจหาดใหญ่มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีหลายด้าน ด้านพื้นที่มีการเนรมิตพื้นที่สาธารณะ ที่เคยเป็นที่พักผ่อน ออกกำลังกาย ซึ่งมีบริเวณติดกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ให้เป็นพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวไปได้ชื่อเทศกาลกินเจหาดใหญ่ โดยกำหนดขึ้นมาเพียงเวลาสั้นๆ พร้อมกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้พื้นที่นี้สร้างความผูกพันให้กับผู้คนในชุมชนเป็นแหล่งรายได้ แหล่งศักดิ์สิทธิ์ แหล่งบริการ และแหล่งท่องเที่ยว ทว่าผู้คนได้ให้ความหมายแตกต่างกันออกไปตามความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ตามฐานะของผู้คนที่เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์กับเทศกาลกินเจ การจัดกิจกรรมล้วนสร้างขึ้นใหม่เพื่อเป็นแรงจูงใจให้กับนักท่องเที่ยว ด้านอาหารเจมีการประดิษฐ์ให้ลักษณะดูแปลกใหม่เพื่อให้อาหารเจธรรมดาดูน่ารับประทาน รวมถึงการใช้วัตถุดิบที่เลียนแบบเนื้อสัตว์ เช่น หมูทอดเจ ชูชิเจ กระเพาะปลาเจ และได้มีการดัดแปลงเมนูอาหารเจให้มีความหลากหลาย เช่น อาหารญี่ปุ่นอาหารไทย ด้านพิธีกรรมมีการจัด ราชาลเจ้าขึ้นแบบชั่วคราวทั้งแบบเงิน ไทย ฮินดู เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เต็มอิ่มกับบรรยากาศ ศาลเจ้าต่าง ๆ ที่เข้ามาในพื้นที่เทศกาลกินเจ ได้ทำให้เกิดพื้นที่จินตนาการ กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ชั่วคราว ที่แสดงออกทางความเชื่อและความคิดเห็นอย่างเสรี สร้างให้เกิดภาพบรรยากาศการย้อนยุคสู่การเป็นสังคมชาวไทยเชื้อสายจีน เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ถูกบรรจุด้วยเหตุการณ์ อันแสดงถึงการอนุรักษ์ประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนาน อย่างไรก็ตามยังพบว่ากิจกรรมต่าง ๆ นั้นได้ถูกเติมแต่ง เสริมสร้าง ตัดตอนเพื่อการท่องเที่ยว ที่คอยตอบสนองต่อนายทุน โดยใช้กลิ่นอายของความเป็นชุมชนเชื้อสายจีน เพื่อสร้างอัตลักษณ์และมูลค่าทางเศรษฐกิจจึงส่งผลให้เทศกาลกินเจหาดใหญ่ กลายเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ประดิษฐ์เพื่อการท่องเที่ยว

นิติกร สิงห์ล่อ, 2558 ได้ศึกษาเรื่องประเพณีประดิษฐ์และภาพชุมชนจิตรกรรมในนครชุม ผลการศึกษาพบว่า ความรู้สึกโหยหาอดีตและความต้องการกลับไปหาวิถีชีวิตท้องถิ่นในอดีตที่เคยรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง นำมาสู่การนำเอาประเพณีและวัฒนธรรมในอดีตกลับมาใช้ใหม่ ปัจจัยสำคัญหนึ่งคือการใช้วัตถุดิบของ และสถาปัตยกรรมเป็นตัวแทนเพื่อรี้อฟื้นภาพอดีตขึ้นมาอีกครั้ง ขณะนี้เองชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ได้มีการรวมตัวกันเพื่อทำการศึกษาระวัติศาสตร์ในชุมชนของตนเองเพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชน และใช้ศักยภาพของพื้นที่ช่วยเพิ่มมูลค่า

ทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนจากการพัฒนาย่านตลาดเก่า และสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน ซึ่งชุมชนนครชุมน์แนวโน้มในการเกิดประเพณีประดิษฐ์ใหม่ๆที่มักจะเกิดจากความต้องการสร้างเอกลักษณ์ใหม่ๆ ให้กับชุมชนของตนเองจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ที่เข้ามา รุมเร้าและรุกรานชุมชนด้วยการนำเอาประเพณีที่ไม่ได้มีรากเหง้าเดิมอยู่ในชุมชนมาปรุงแต่งให้ชุมชนของตนเอง ชุมชนนครชุมน์ยังไม่มีแนวโน้มที่จะเกิดประเพณีประดิษฐ์ในรูปแบบนี้ เพราะมีการจัดทำรายงานวิจัยแบบแผนในการฟื้นฟูเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของนครชุมน์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ กำแพงเพชร และสภาวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชรร่วมกำหนดแนวทาง รวมทั้งกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่รักษาวัฒนธรรมของตนเองเป็นอย่างดีและร่วมกันสร้างความเข้าใจให้กับคนรุ่นใหม่ในชุมชนต่อไป

อาทิตยา จันทิมา, 2552 ได้ศึกษาเรื่อง ความเป็นยอง: การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ในภาวะสมัยใหม่ จากผลการศึกษาพบว่า กระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมในกลุ่มคนยองเป็นผลที่มาจากประเพณีประเพณี ทำให้พวกเขาสามารถแสดงความเป็นตัวตนในที่สาธารณะและเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับความเป็นชาติพันธุ์ อันสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “การประดิษฐ์ประเพณี” ที่ว่าประเพณีมิได้มีการสืบทอดต่อเนื่องยาวนาน แต่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้รับใช้ในกระบวนการต่อรองของการฟื้นฟูวัฒนธรรมและสร้างอัตลักษณ์การประดิษฐ์ประเพณีใหม่ เผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่กลุ่มคนยองต้องการต่อรองเพื่อสร้างความเป็นยองขึ้นมา ดังนี้ประการแรก การประดิษฐ์ประเพณีเพื่อให้รับใช้อุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์การตีความทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอประเพณีใหม่ การสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ให้กับกลุ่มของตนเอง ในที่นี้การนิยามตัวตนที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ที่ประกาศตนต่อสาธารณะ เช่น การแสดงในขบวนพาเหรด “งานโถยฮอยปะเก่า ฮากเหง้าจาวยอง” ที่จัดขบวนแห่ไปรอบตัวเมืองลำพูนเป็นครั้งแรก และบริเวณตำบลเวียงยองในงานครั้งที่สองนั้น ขบวนแห่ประกอบด้วย เจ้าเมืองยอง แต่งกายอันแสดงถึงสถาบรรดาศักดิ์ พร้อมกับไพร่พลร่วมขบวน จัดขบวนอย่างหรูหราอลังการ แม้ว่าในอดีตนั้น การเดินทางจากเมืองยองจะเป็นมาอย่างไรก็ตาม แต่ในปัจจุบันนี้ การนำเสนอภาพในอดีตดังกล่าวถูกสร้างให้เป็นภาพการอพยพมาอย่างมีเกียรติ ทั้งนี้มีนัยเพื่อแสดงถึงตำแหน่งแห่งที่ของคนยองทางประวัติศาสตร์ในฐานะกลุ่มคนที่มีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูเมืองลำพูน สะท้อนให้เห็นภาพว่า พวกเขาได้หยิบยกช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่เป็นที่ภาคภูมิใจมานำเสนอต่อสาธารณชน และต่อกลุ่มคนยองด้วยกันเองประการที่สอง การประดิษฐ์ประเพณีนั้น เพื่อแสดงศักยภาพของชุมชนในการต่อรองกับวัฒนธรรมที่เข้ามาครอบงำงานประเพณีตามต้นสลากย้อมที่จัดขึ้นในชุมชนคนยอง แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนที่สามารถกลับมาสืบสานประเพณีของคนยองได้อีกครั้งหลังจากที่ว่างเว้นกว่า 50 ปี การทำต้นสลากย้อม นับเป็นพลังของชุมชนที่แสดง

ให้เห็นถึงความเข้มแข็ง ความมีหน้ามีตาของแต่ละคณะ ศรีธธาวัต และสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันของคนยอง เพราะขั้นตอนการทำต้นสลากย้อมนั้นต้องได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นจำนวนมาก

นอกจากนั้นยังพบการประยุกต์ใช้แนวคิดการประดิษฐ์สร้างประเพณีจากการศึกษาข้อมูลประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมท้องถิ่นไทยด้วย ดังปรากฏในผลงานการศึกษาเรื่อง ความทรงจำร่วมของคนลื้อพลัดถิ่นกับประเพณีประดิษฐ์กรรมของ นิชิริมา บุญเฉลียว, 2552 งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาและทำความเข้าใจการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงยุคโลกาภิวัตน์ ของชุมชนคนหรือพลัดถิ่นเชิงคำจังหวัดพะเยา ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์และชาติและการพัฒนา ระดับภูมิภาค โดยพิจารณาผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทของการพัฒนา และการท่องเที่ยวที่เน้นส่งเสริมโดยภาครัฐ ผลการศึกษาพบว่า ความทรงจำและสำนักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับถิ่นฐานบ้านเกิดและการสร้างความเป็นท้องถิ่นมีส่วนสำคัญต่อการทำความเข้าใจ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่มาจากโครงการรัฐของชาวลื้อดังปรากฏผ่านโครงการพัฒนาและการส่งเสริมด้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของรัฐ และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นซึ่งแสดงปฏิบัติการผ่านกระบวนการรื้อฟื้นสืบสานวัฒนธรรมของชาวลื้อการจัดเทศกาลวัฒนธรรมประจำปีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยลื้อการ และประกอบพิธีกรรมต่างๆในระดับชีวิตประจำวัน กระบวนการต่างๆเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมต่างๆ ล้วนแต่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นเพื่อสืบสานและจารึกจดจำที่มาที่ไปและกำหนดตำแหน่งแห่งที่ รวมทั้งความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมของพวกเขาในบริบทประวัติศาสตร์การสร้างชาติ และการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ด้วยเช่นกัน

ปีนวดิ ศรีสุพรรณ และคณะ, 2554 ได้ศึกษาเรื่อง รื้อสร้างประเพณีการเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์ ผลงานเรื่องนี้นำเสนอให้เห็นถึงการถกเถียงประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของงานบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์ในฐานะที่เป็นประเพณีที่ผ่านกระบวนการรื้อสร้างประเพณี โดยอธิบายผ่านกรอบแนวคิดของ Anthony. Giddens เรื่อง “สังคมหลังจารีตประเพณี” ความเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟที่ต่างไปจากประเพณีดั้งเดิมอย่างมากได้ถูกตั้งคำถามจากคนทั้งภายในและภายนอกเกี่ยวกับการสูญสลายของประเพณีในขณะที่บุญบั้งไฟ ก็ยังเป็นความภาคภูมิใจของคนอีสานในกรณีของเมืองยโสธร พบว่า ชาวชุมชนและเทศบาลเมืองมีบทบาทขั้นข้างสูงในการบูรณาการความคิดแบบทันสมัย ระบบการจัดการแบบสมัยใหม่ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญบั้งไฟ ทำให้คนในท้องถิ่นรื้อฟื้นกิจกรรมขึ้นมาใหม่ พร้อมกับพยายามรักษาพิธีกรรมเก่า และมีการสร้างองค์ประกอบใหม่ขึ้นมา ซึ่งทำให้แนวคิดในการจัดงานบางอย่างไม่ได้เชื่อมต่อกับกิจกรรม หรือความเชื่อในอดีต โดยเกิดการผสมผสานรูปแบบของความบันเทิงที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตในเชิง

เศรษฐกิจของชาวชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ บัญบั้งไฟก็ยังไม่สูญสลายไปและยังคงเป็นประเพณีของคนในท้องถิ่นโดยปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปเพียงเท่านั้น

ดังนั้น ประเพณีประติษฐ์ ถือเป็นการปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการหยิบยกเอาวัตถุโบราณทางวัฒนธรรม อาทิ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วิธีการทำ งานเฉลิมฉลอง รวมถึงข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของสังคมหรือที่เรียกว่า การอ้างอิงในอดีต ที่สัมพันธ์กับสังคมมาตีความใหม่ ต่อเติม และปรุงแต่งเพื่อรับใช้สังคมในสถานการณ์ปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็มีความพยายามในการอ้างอิงใหม่ เพื่อนำมาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปแบบใหม่โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมบางอย่างในบางช่วงเวลานิยามา บุญเฉลียว, 2552 และการรื้อฟื้นและประติษฐ์ประเพณี ทำให้คนในท้องถิ่นรื้อฟื้นกิจกรรมบางอย่างขึ้นมาใหม่ พร้อมกับพยายามรักษาพิธีกรรมเก่า ประเพณีเก่า และมีการสร้างองค์ประกอบใหม่ขึ้นมา ซึ่งทำให้แนวคิดในการจัดกิจกรรมบางอย่างได้เชื่อมต่อกับกิจกรรมหรือความเชื่อในอดีต เพื่อรื้อฟื้นและประติษฐ์อัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ เป็นอัตลักษณ์ใหม่แต่ยังคงรูปแบบเดิมไว้

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดการรื้อฟื้นและประติษฐ์ มีผู้ศึกษาไว้ 7 คนพบว่ามีการศึกษาเรื่องประเพณีประติษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขงที่ถูกปรุงแต่งประเพณีและพิธีกรรมให้กลายเป็น “ประติษฐ์กรรมทางวัฒนธรรม” มีการศึกษาเรื่องรูปแบบการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีการศึกษาเรื่องเทศกาลกินเจขนาดใหญ่ที่ใช้แนวคิดการประติษฐ์สร้างประเพณี เพื่อสร้างอัตลักษณ์และมูลค่าทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้เทศกาลกินเจขนาดใหญ่กลายเป็นพื้นที่ประติษฐ์เพื่อการท่องเที่ยว มีการศึกษาเรื่องประเพณีประติษฐ์และภาพชุมชนจิตรกรรมในนครชุม ที่นำเอาประเพณีวัฒนธรรมในอดีตกลับมาใช้ใหม่ในการฟื้นฟูเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของนครชุม มีการศึกษาเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ในสถานะใหม่ โดยมีกระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมในกลุ่มคนเป็นผลมาจากการประติษฐ์ประเพณี อีกเรื่องที่ใช้แนวคิดนี้คือเรื่องการศึกษาเรื่องความทรงจำร่วมของคนลื้อพลัดถิ่นกับประเพณีประติษฐ์กรรม ที่ชุมชนท้องถิ่นแสดงผ่านกระบวนการรื้อฟื้นสืบสานวัฒนธรรมต่างๆ ที่ล้วนถูกประติษฐ์สร้างขึ้นเพื่อสืบสานและจารึกความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมของพวกเขา และการศึกษาเรื่องรื้อสร้างประเพณีการเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์ ผ่านกระบวนการรื้อสร้างประเพณี จากการศึกษาพบว่าเนื้อหาส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องของการประติษฐ์ประเพณีวัฒนธรรมเป็นส่วนใหญ่ และยังไม่ปรากฏว่ามี การรื้อฟื้นประติษฐ์ในเรื่องของการทอผ้า และการรื้อฟื้นที่เชื่อมโยงกับการนำผ้าทอไปใช้ ดังนั้นผู้วิจัยจะใช้แนวคิดการรื้อฟื้น และประติษฐ์ประเพณี มาทาบมองกระบวนการรื้อฟื้น สืบสาน และโยยหาตัวตนของผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทย ที่จะนำเสนอต่อสาธารณะด้วยลักษณะของปรากฏการณ์ ที่ถูกนำมาเสนอบนพื้นที่ของการท่องเที่ยวดูใหม่จากศิลปวัฒนธรรมของผ้าทอผ่านงานประเพณี ทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่นและไปสู่เวทีระดับประเทศ ได้อย่างมีคุณค่าท่ามกลางกระแสการ

บริโภควัฒนธรรม โดยผู้วิจัยได้เชื่อมโยงการใช้แนวคิดดังกล่าวรวมถึงนโยบายของรัฐ และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องมาใช้อธิบายผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น พัฒนาการของผ้าทอพื้นบ้านที่มีความสัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม ศิลปะ เศรษฐกิจ อันส่งผลกระทบต่อการพัฒนา “ไหมใต้ถุนเรือน” ผ้าทอพื้นบ้านในแต่ละบริบทตั้งแต่ภายหลังปี พ.ศ. 2559 จนถึงปัจจุบัน รวมถึงเป็นแนวทางการคิด เพื่อช่วยทำความเข้าใจระบบความสัมพันธ์ของการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี อัตลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นความสัมพันธ์กับกลุ่มคนเขมรถิ่นไทยในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างผ้าทอพื้นบ้านกับชุมชนอื่นด้วย รวมถึงการศึกษากระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะไหมใต้ถุนเรือนที่สร้างขึ้นใหม่ในชุมชนเขมรถิ่นไทย แต่ยังคงสืบรากฐานวัฒนธรรมแต่ดั้งเดิมนั้นมีการพัฒนาขึ้นมาได้อย่างไร ใครเกี่ยวข้อง และดำเนินการอย่างไร

4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดอัตลักษณ์

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดอัตลักษณ์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะไหมใต้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมใต้ถุนเรือนชุมชนบ้านดาดรอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และเพื่อศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้แนวความคิดเรื่องอัตลักษณ์ในการประกอบการอธิบาย และทาบมองงานวิจัยเรื่องนี้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าผู้ใช้แนวคิดไว้ 7 คน โดยมีการศึกษาถึงอัตลักษณ์ของผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มเขมรถิ่นไทย อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมถึงการใช้อัตลักษณ์ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวไว้ดังนี้

เด่นดวง บุญปก, 2562 ได้วิจัยเรื่องอัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มเขมรถิ่นไทย ผลวิจัยพบว่าผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มเขมรถิ่นไทยสามารถแบ่งกลุ่มได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มผ้าไหมทอลายแบบดั้งเดิม (ผ้าอัตลักษณ์) และกลุ่มผ้าไหมทอลายแบบประยุกต์ อัตลักษณ์ของผ้าไหมทอลายแบบดั้งเดิมมีรูปแบบกรรมวิธีการทอและคงลวดลายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษไว้อย่างเคร่งครัด มีจำชนิด ได้แก่ 1) ผ้าโฮล 2) ผ่ากะเนียว (ผ้าหางกระรอก) 3) ผ้าอัมปรม 4) ผ้าอันลุมซิม 5) ผ่าละเบ็ก 6) ผ่าสมอ 7) ผ่าโฉนดลอก (ผ้าทอ ยกดอก) 8) ผ่าสาคุ และ 9) ผ่าปะโบร์ ส่วนอัตลักษณ์ของผ้าไหมทอลายแบบประยุกต์มีโครงสร้างลายหลัก ได้แก่ ลายทาง ลายตาราง ลายร่างแห ลายขอ (ลาย รูปตัว S) ลายโคม (รูปทรงสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด) ลายประดิษฐ์ตามจินตนาการของช่างทอผ้า และลายผสมที่ผสม ลวดลายต่างๆ ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าทั้งผ้าไหมแบบดั้งเดิม และผ้าไหมแบบประยุกต์ล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อ ความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์

ความสุข ความสวยงาม วิธีทางประเพณี ความคิด ความเชื่อ มุมมองเกี่ยวกับสิริมงคล ความเจริญ อำนาจ ความน่าเกรงขาม และความปลอดภัย

เสริมศักดิ์ ชุนพล, 2558 ได้วิจัยเรื่องการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนเกาะยอ ผลวิจัยพบว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอ แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ ความเชื่อที่ผูกพันกับศาสนาและความเชื่อที่ผูกพันการดำรงชีวิตและทำมาหากิน แสดงออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม บุคคลและประเพณีต่าง ๆ ทั้งหมดอยู่บนหลักฐานของภูมิสถานของศาสนาที่มีอยู่เดิม ประกอบสร้างกับเรื่องเล่าหรือตำนานที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งในชุมชนต่างมองว่าสามารถนำไปสื่อความหมาย ให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมได้ แม้ว่าปัจจุบันจะมีการเกิดใหม่ของศาสนสถานในชุมชน แต่ไม่สามารถสร้างความเชื่อของชาวบ้านและยอมรับว่าเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนได้

พัลลภ สุริยกุล ณ อยู่ธยา, 2542 ได้ศึกษาเรื่องเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวมอญ: ศึกษากรณีหมู่บ้านเจดีย์ทอง จังหวัดปทุมธานี พบว่าชาวมอญในหมู่บ้านเจดีย์ทองนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมาเป็นสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง โดยการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง อันได้แก่ การปฏิรูปทางการศึกษา เนื่องจากได้ทำให้มีการใช้ภาษามอญน้อยลง หรือการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ซึ่งทำให้แบบแผนการดำรงชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยอย่างไรก็ตาม ประเพณีทางด้านศาสนานั้นมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เป็นเพราะในหมู่บ้านนั้นมีเจดีย์ที่สำคัญที่เป็นที่เคารพสักการะ ของชาวมอญในหมู่บ้าน และชาวมอญในละแวกใกล้เคียงประกอบกับการมีผู้นำชุมชนที่เคร่งครัดในด้านการศาสนา

ศักราช พ้าขาว, 2553 ได้ศึกษาการปรับเปลี่ยนและการธำรงรักษา อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยสรุปว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนถูกหลอมรวมจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิตที่มีความศรัทธาเลื่อมใสต่อพุทธศาสนาผสมผสานการนับถือผี และยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัดทำให้คนในชุมชนไทใหญ่เกิดความภาคภูมิใจและตระหนักถึงการดำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของตนเอง ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้น พบว่า ปัจจัยภายนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์การหลั่งไหลของวัฒนธรรมสมัยใหม่ รวมถึงความเจริญด้านการสื่อสารและเทคโนโลยีและปัจจัยภายในจากการขยายตัวด้านเศรษฐกิจ สังคม การท่องเที่ยวของจังหวัด ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทใหญ่ขึ้น ส่วนการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้น พบว่า กระบวนการทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชนไทใหญ่ในการ

ดำเนินงานทางวัฒนธรรมตลอดถึงการส่งเสริมสนับสนุนจากภาคี 4 หลักในชุมชนไทยใหญ่จะช่วยให้ การธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม ส่วนแนวทางในการธำรง รักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไทยใหญ่นั้นประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ไทยใหญ่ในทุกมิติ ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมงานวัฒนธรรมด้านการสร้างชุมชนคุณธรรม จริยธรรมใน กระแสโลกาภิวัตน์ และด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม โดยในทุกด้านนั้นอยู่บนพื้นฐานการมี ส่วนร่วมและการพึ่งพาตนเองของชุมชนไทยใหญ่และเชื่อมโยง จากเครือข่ายภายในชุมชนซึ่งจะเป็น กลไกที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งและส่งผลต่อการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทยใหญ่ และอย่างยั่งยืน

การวิจัยเรื่องอัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วน ตำบลในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดย เฉลิมชัย ปัญญาดี, 2553 ได้พบว่า 1) ผลการศึกษาใน กระบวนการสร้างและดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบล สามารถจำแนกอัตลักษณ์ที่ ถูกสร้างขึ้นได้เป็น 2 ลักษณะ โดยเป็นลักษณะที่ถูกสร้างขึ้นโดย กลุ่มคนที่แตกต่างกันและมองเห็นผล การดำเนินงานที่แตกต่างกันอัตลักษณ์ที่กล่าวถึงในส่วนแรกเป็นอัตลักษณ์ที่คนภายในสร้างขึ้น ที่มอง ว่าองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรที่กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เน้นการเข้ามามีส่วนร่วมของคนใน ชุมชนดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลจึงเป็นตัวแทนของประชาชน สำหรับอัตลักษณ์ในส่วนที่สอง เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยคนภายนอก ที่มองจากการใช้อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วน ตำบลในทางที่ไม่เหมาะสม ในการดำเนินการขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ไม่ได้มีการให้ความสำคัญ กับท้องถิ่นตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง โดยสังเกตจากอาคารสถานที่ เครื่องแต่งกาย และผลผลิตที่ ออกมาในรูปของระบบสาธารณูปโภค 2) ผลการศึกษาถึงการซ้อนทับการเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ของ องค์การบริหารส่วนตำบล อัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลเกิดการซ้อนทับระหว่างอัตลักษณ์ ของบุคคล (Personal Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) อัตลักษณ์ทางสังคมจึง เป็นการรวมกันระหว่างอัตลักษณ์ของบุคคลหลายๆ คนเข้าด้วยกันซึ่งทำให้เกิดการซ้อนทับและเลื่อน ไหลไปตามบริบทแวดล้อม บางครั้งเลือกที่จะหยิบใช้อัตลักษณ์ส่วนบุคคลบางครั้งเลือกที่จะหยิบใช้ อัตลักษณ์ทางสังคมระหว่าง บทบาทเฉพาะบุคคลกับบทบาทที่ถูกควบคุมกำกับขึ้นโดยคนในสังคม

ธนอม ชากักดี, 2562 ได้ศึกษาเรื่องเทศกาลดอกคำฝอย: วัฒนธรรม ประดิษฐ์จากรัฐไทยมอบให้คนกวย เขมร ลาว ในจังหวัดศรีสะเกษ ได้เขียนไว้ว่า ตั้งแต่ปลายทศวรรษ ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา ประเทศไทยและประเทศในภูมิภาคที่ตามไม่ทันประเทศพัฒนาทั้งหลาย ต่างตระหนักและตระหนักถึงวิกฤตทางอัตลักษณ์ การดุดกถิ่นสังคม จารีต ประเพณีของชาติอย่าง ห้วนไห่ว ด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ทางศิลปวัฒนธรรมแบบเสรีนิยมใหม่จากประเทศพัฒนาแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นจากยุโรป อเมริกาเหนือ หรือแม้แต่เอเชียด้วยกัน เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี เป็นต้น การไหลบ่าเข้ามา

ของวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้รัฐไทยหาหนทางสร้างภูมิคุ้มกันขนาดใหญ่ เพื่อปลุกกระแสสำนึกรักบ้านเกิดกตัญญูแสวงหาเรื่องราววิถีชีวิตของบรรพบุรุษสตรีขึ้นมา เพื่อก่อร่างสร้างวัฒนธรรมประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ เพื่อต่อต้านกระแสสินามิทางศิลปวัฒนธรรมจากที่อื่น เสมือนเป็นการต่อต้านเพื่อการต่อรอง

จากบทสรุปของเบญจวรรณ สุพันธ์ทอง, 2555 เรื่องการใช้
 อัตลักษณ์ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานี พบว่าจากการศึกษานโยบายของการใช้อัตลักษณ์ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานี พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานีในช่วงที่ผ่านมาถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก โดยวัดจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเที่ยวที่จังหวัดอุดรธานี ปัจจัยที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวที่จังหวัดอุดรธานีก็คืออัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของจังหวัดอุดรธานีในด้านต่างๆที่สำคัญทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ 1) อัตลักษณ์แหล่งมรดกโลกและอุทยานประวัติศาสตร์ 2) อัตลักษณ์ด้านการมีวัดป่าที่ได้รับความศรัทธาจากคนไทย 3) อัตลักษณ์ด้านสินค้าหัตถกรรมที่มาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ 4) อัตลักษณ์ร้านอาหารขึ้นชื่อที่ได้รับความนิยมจากคนจำนวนมาก 5) อัตลักษณ์ด้านการเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทั้งทางบกและทางอากาศ 6) อัตลักษณ์ด้านการเป็นเมืองที่มีสภาพทางเศรษฐกิจและการลงทุนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 7) อัตลักษณ์ด้านการเป็นจังหวัดที่มีเชื้อฝรั่งหรือเชื้อชาวต่างชาติมากที่สุดในประเทศไทย ซึ่งอัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะในด้านต่าง ๆ ของจังหวัดอุดรธานีทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นจุดเด่น ที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจและอยากเดินทางมาเที่ยวที่จังหวัดอุดรธานีมากขึ้น อัตลักษณ์เหล่านี้จะถูกนำมาใช้ในการประชาสัมพันธ์ตามนโยบายของการใช้อัตลักษณ์ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานี

กล่าวโดยสรุปพบว่า อัตลักษณ์ หมายถึงลักษณะเฉพาะ หรือลักษณะ ที่เหมือนกันของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่สามารถบ่งบอก ความแตกต่างและสร้างความจดจำได้ ซึ่งเป็นผลจากการยอมรับและเข้าใจบทบาทหน้าที่ตนเองผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล ทั้งนี้บุคคลจะนิยมและแสดงตนเองจากอารมณ์ ความรู้สึกภายในของตนเอง และจากความคาดหวังของสังคม ดังนั้น อัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมจึงมีความเชื่อมโยง และส่งผลซึ่งกันและกัน เมื่อมีอัตลักษณ์ที่สังคมรับทราบร่วมกันแล้ว จึงได้นำอัตลักษณ์นั้นมาใช้ประโยชน์ ทั้งด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว การนำมาใช้สร้างความศรัทธาให้กับคนนอกให้เห็นภาพลักษณ์ที่ดีของตน การแสดงออกให้กับบุคคลภายนอกได้รับทราบเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

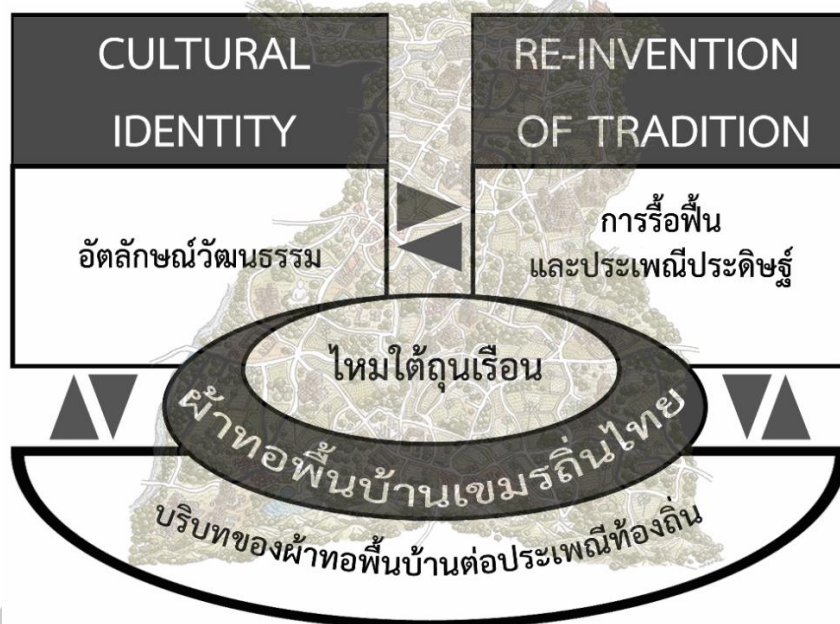
จากงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้แนวคิดอัตลักษณ์ข้างต้น มีผู้ศึกษาไว้ 7 คน พบว่ามี การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ของผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มเขมรถิ่นไทย การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมของชุมชนเกาะยอและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวมอญ การศึกษาเรื่องการ อารงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทยใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในฐานะองค์กรท้องถิ่นที่มีการอธิบายเรื่องของอัตลักษณ์ของ บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม มีการศึกษาเรื่องเทศกาลดอกกล้าตวันวัฒนธรรมประดิษฐ์จากรัฐที่มีการ กล่าวถึงวิกฤตทางอัตลักษณ์ที่ถูกคุกคามทางจารีตประเพณี ซึ่งสังคมต้องตระหนักถึง รวมถึงการศึกษา อัตลักษณ์ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ซึ่งผู้วิจัยได้เห็นความแตกต่างของการนำอัตลักษณ์ไปใช้ ในแง่หลากหลายมิติ แต่ยังไม่พบว่ามีผู้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอัตลักษณ์ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่น ไทย จึงเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยเห็นแง่มุม และวิธีการในการนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์มา วิเคราะห์การใช้พื้นที่ สถานการณ์ ปรากฏการณ์ และศิลปะผ้าทอ ที่เกิดขึ้นกับตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน ที่ เป็นพื้นที่ของการทอผ้าพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้เชื่อมโยงการใช้แนวคิด เรื่องอัตลักษณ์ รวมถึงนโยบายของรัฐ หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นบ้าน บทบาทของ ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในงานประเพณีท้องถิ่น และชุมชนที่มีบทบาทต่อการใช้ผ้าทอในงานประเพณีจาก การศึกษาข้างต้นมาเป็นแนวทางในการส่องมองและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงแนวคิดกับผ้า ทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ที่ถูกรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์จากสังคม ศิลปะ วัฒนธรรมที่เป็นตัวปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของศิลปะผ้าทอที่เกิดขึ้นในชุมชน บ้านตารอด ตำบลสวาย จังหวัดสุรินทร์ ที่ชุมชนพยายามสร้างอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นบ้านให้มีความ โดดเด่น หรือมีลักษณะเฉพาะอย่างไร มีการนำอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นบ้านมาใช้ประโยชน์อย่างไร และอัตลักษณ์นี้มีบทบาทหรือความสำคัญอย่างไรในงานประเพณีพื้นบ้าน และการประชาสัมพันธ์ ท่องเที่ยวผ้าไหม เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ในการหารายได้เข้าชุมชน และสร้าง ชุมชนให้เข้มแข็งเป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอก

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบโครงสร้างการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ไหมใต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านใน ชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ใช้แนวคิดการรื้อฟื้นและการประดิษฐ์ประเพณี “Re invention of Tradition” ของ Eric Hobsbawm and Terence Ranger (1983) และแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรมมาเป็นกรอบการอธิบายและวิเคราะห์ตีความ ซึ่งเป็นแนวคิดหลักของการวิจัยในการ พรรณนาและการวิเคราะห์ปรากฏการณ์สนาม เพื่อที่จะทำความเข้าใจและการอธิบาย ในฐานะที่เป็น

กรอบแนวคิดหรือ “Concept” โดยมุ่งเน้นศึกษาศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัด สุรินทร์ ซึ่งปัจจุบันได้มีการรื้อฟื้นและผลิตสร้างขึ้นมาใหม่จากพื้นฐานที่มีอยู่เดิม ทำให้มองเห็นถึงการ ประดิษฐ์ในที่ที่มีความหมายและหมายถึงความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมวัฒนธรรม ด้วยเหตุที่มีการ รื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมา นั้น ถือเป็นเครื่องมือ สำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมในปัจจุบันและยังช่วยสะท้อนให้เห็นวิถีคิด ค่านิยม มุมมองตลอดจนอุดมการณ์ทางสังคมที่อาจโยงใยกับประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ประเพณีได้อีก ประการหนึ่งด้วย ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำโครงสร้างและแนวคิดนี้มาใช้ในมิติของการออกแบบกรอบแนวคิดการวิจัย ภายใต้การกำกับของคำถาม และวัตถุประสงค์การวิจัย โดยผู้วิจัยได้ออกแบบกรอบโครงสร้างและ แนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ 1 โครงสร้างและแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจาก เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง(Document) และการลงภาคลงสนาม(Field Data) มีกลุ่มประชากรและ กลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์สังเคราะห์ ข้อมูลและการสร้างสรรค์ผ่านแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ แผนการดำเนินงานวิจัย และการนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง(Document) และการลงภาคกลางสนาม(Field Data) มีกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลและการสร้างสรรค์ผ่านแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ แผนการดำเนินงานวิจัย และการนำเสนอผลการวิจัยดังนี้

1.1 กลุ่มประชาชนชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นบ้านและกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน ชุมชนบ้านตารอด ประกอบด้วย (1)นางเยียน สุบินนาม ประชาชนด้านการทอผ้าโบราณ (2)นางประภา อธิธิผล ประชาชนด้านการทอผ้าไหมยกดอก 6 ตะกอ (3)นายสมบัติ อุตมะ ประชาชนด้านการมัดหมี่ (4)นางประสาร บุญรับประชาชนด้านการปั่นไหม (5)นางขวัญใจ เชื้อมาก ประชาชนด้านการมัดหมี่โบราณ (6)นางสำเนียง บุญโสดากร ประชาชนด้านการย้อมสีธรรมชาติ

1.2 กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลด้านความเป็นมาของกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน คือกลุ่มประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ อาชีพประธานกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย (1)นายสิริวัชชัย ใจดีก ผู้จัดการวิสาหกิจชุมชนตลาดไหมใต้ถุนเรือน (2)นางกชพร ห่องแก้ว ผู้ใหญ่บ้าน (3)นางประภา อธิธิผล ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตลาดไหมใต้ถุนเรือน (4)นางสนสี สุบินนาม (5)นางอุทร พูนกล้า (6)นางนิตยา สืบสวน (7)นางธนิต สนสี (8)นางปวน สุบินนาม

1.3 กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการใส่ผ้าไหมร่วมงานประเพณีท้องถิ่น คือกลุ่มประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ อาชีพ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโส ในชุมชน นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย (1)นางสำรวม ดีสม (2)นายกมนต์โรจน์ นีวัฒน์-บรรหาร (3)นางขวัญใจ เชื้อมาก (4)นายทวีป บุญวร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลสวาย (5)นายไทยรัฐ นนทสร

1.4 กลุ่มผู้ซื้อผ้าทอ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมผ้าไหม และเที่ยวดูกระบวนการทอผ้าไหมที่ชุมชนได้จัดขึ้น (1)นางปุณิกา สังข์โกลม (2)นางสาวเสมอใจ นวลศรี (3)นางสาวกฤตชมาพร ถึงทะเล

1.5 กลุ่มผู้กำหนดนโยบายกลุ่มตลาด “ไหมใต้ถุนเรือน” กำหนดบทบาทการใช้ผ้าทอพื้นบ้านในประเพณีท้องถิ่น (1)ดร.อัครเดช สุพรรณฝ้าย (2)ดร.ศิวาพร พยัคฆ์ (3)นางเกสร เสียงตรง (4)นางจันทร์ลา สนุกกล้า

1.6 กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย

(1)นางวิไลวรรณ บุญยงค์ (2)นางศิริกานต์ วายโศรก (3)นางสิริวรรณ สุขจิตร (4)นายบัณฑิต ว่องไว (5)นางทองสุข ว่องไว (6)นางประไพ ดาทอง (7)นางศิริพร ชีอมี (8)นางพร้อม สโนทอง (9)โยธิน บุญยงค์ (10)นายโอภาส เพ็งพิศ (11)นายประเสริฐ เย็นประโคน (12)นางสนธิ์ สุปินนาม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 เครื่องมือ

2.1.1 แบบสังเกตภาคสนาม (ภาคผนวก ก)

2.1.2 แบบสัมภาษณ์ลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล (ภาคผนวก ข) ประกอบด้วย

(1) แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (2) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

2.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2.1 แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีทั้งแบบสัมภาษณ์เพื่อสัมภาษณ์บุคคล ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key informants) และการสัมภาษณ์บุคคลแบบเป็นทางการ อย่างไรก็ตามด้วยงานวิจัยเรื่องนี้ ใช้วิธีวิจัยเชิงมานุษยวิทยา ดังนั้น แบบสัมภาษณ์จึงมีลักษณะของการกำหนดประเด็น สัมภาษณ์ตามความมุ่งหมายของการวิจัยและยืดหยุ่นได้ตามบริบทและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งอาจเกิดประเด็นใหม่ๆหรือการเลือกพิจารณา สัมภาษณ์ระดับลึกในบางประเด็นสำหรับผู้ให้สัมภาษณ์บางกลุ่ม บางคน ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และบางสถานการณ์ที่ผู้วิจัยเห็นเหมาะสม นอกจากนี้ ผู้วิจัยอาจจะมีกรออกแบบแบบสัมภาษณ์ขึ้น (ภาคผนวก ข) ขณะปฏิบัติงานสนามอย่างต่อเนื่องและหลากหลายแบบ แต่ไม่ว่าจะเป็นแบบสัมภาษณ์ที่เป็นปลายเปิดเสมอ เพื่อสะดวกในการปรับแต่งทิศทางและเพิ่มเติมประเด็นหลัก ประเด็นรอง และประเด็นปลีกย่อย ได้ตามปรากฏการณ์งานสนามอย่างยืดหยุ่น กรณีการใช้แบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้เพื่อทำความเข้าใจประเด็นการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยไม่แจกหรือใช้แบบสอบถามต่อหน้าผู้ถูกสัมภาษณ์ นอกจากนี้ผู้ถูกสัมภาษณ์คนหนึ่งอาจจะใช้แบบสัมภาษณ์หลายแบบ และสัมภาษณ์หลายระยะ ในขณะที่บางแบบสัมภาษณ์ถูกใช้เพียงหนึ่งครั้งสำหรับผู้ถูกสัมภาษณ์หลายๆคน หรืออาจจะใช้หลายๆครั้ง สำหรับผู้ถูกสัมภาษณ์คนเดียวกัน ซึ่งแล้วแต่บริบทของสถานการณ์ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในงานวิจัยเรื่องนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่มประกอบด้วย

1) การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (In-Formal interview)

ประกอบด้วยบุคคล ที่มีบทบาทสำคัญ ในงานวิจัยครั้งนี้โดยแยกกลุ่มสัมภาษณ์เป็นกลุ่มบุคคล ที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ตลาด “ใหม่ใต้ถุนเรือน” กลุ่มบุคคลภายนอกที่มีบทบาทและหน้าที่สำคัญด้าน

ต่าง ๆ ในการส่งเสริมผ้าทอพื้นบ้าน ไหมได้ถูกรื้อนให้คงอยู่ต่อ ซึ่งเป็นบุคคลจากทางภาครัฐ ภาคเอกชนและนักพัฒนาชุมชน นักท่องเที่ยว ผู้ซื้อผ้าทอ ผู้ใช้ผ้าทอจากตลาดไหมได้ถูกรื้อน เป็นต้น

2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ Formal interview ผู้วิจัยจะใช้กรณีการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย ด้วยการพบปะเสวนากับบุคคลทั่วไป ตามสถานที่ต่าง ๆ อย่างไม่จำเพาะเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์-สังเคราะห์ในบริบทและสถานที่ที่หลากหลาย

2.2.2 การสังเกตการณ์ (Observation) แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

การเก็บข้อมูลสนามผู้วิจัยจะใช้การสังเกต โดยสังเกตในการปฏิบัติการทอผ้า การต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาดูไหม การขายผ้าทอ และปรากฏการณ์อื่นที่เกี่ยวข้องจำแนกการสังเกตการณ์เป็น 2 ส่วนคือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับแบบไม่มีส่วนร่วม กล่าวคือ

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมการซื้อขายผ้าทอ เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวดูไหมตามวิถีชุมชน เข้าร่วมประเพณีท้องถิ่นเช่น ประเพณีงานบุญส่วนใหญ่จะเป็นย่อยระดับชุมชนที่เป็นอยู่ในองค์กรรวม

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม จะเน้นสังเกตช่างทอผ้าในชุมชนที่ให้บริการผู้ซื้อ นักท่องเที่ยวหรือบุคคลภายนอกที่เข้ามาชมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเข้าร่วมงานประเพณีท้องถิ่นที่จัดขึ้นในรอบปีของชุมชน เพื่อหาความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับผ้าทอพื้นบ้านของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทย ที่เป็นสถานที่ผลิตผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

อย่างไรก็ตามการปฏิบัติการจริงของการทำงานภาคสนามในบางโอกาสผู้วิจัยอาจจะต้องบูรณาการในทั้งสองกรณีผสมผสานกันคือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมซึ่งแล้วแต่เงื่อนไขของสถานการณ์

2.2.3 การศึกษาจากเอกสารและสื่อภาพวิดิทัศน์ การศึกษาข้อมูลส่วนนี้เป็น

การศึกษาที่ไม่จำกัดพื้นที่สนาม ขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่อยู่ของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย และบริบทของการวิจัย พื้นที่ในการเก็บข้อมูล ด้านเอกสารหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และวัฒนธรรมจังหวัด แผ่นพับ แผนที่ ข้อมูลด้านตลาดไหมได้ถูกรื้อน ประวัติความเป็นมา นโยบาย ผังโครงสร้างสมาชิกเป็นต้นข้อมูลสื่อทัศน์ ภาพประกอบด้วยข้อมูลเสียง ข้อมูลภาพนิ่งวิดิทัศน์ ข้อมูลส่วนนี้รวมไปถึงโปสเตอร์ โบรชัวร์แผนที่ ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของการวิจัย สำหรับข้อนี้ผู้วิจัยดำเนินการศึกษา และเก็บข้อมูลเอกสารที่เป็นข้อมูลจริง ถ่ายสำเนาการบันทึกภาพนิ่งภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น ด้วยวิธีการติดต่อประสานงานอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3. การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลและการสร้างสรรค์ ผ่านแนวคิดทฤษฎีที่ใช้

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีแนวคิดเรื่องการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี (Re invention of Tradition) และแนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Culture Identity) กระทั่งได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจัดทำเป็นรูปเล่ม

4. แผนการดำเนินงานวิจัย

แผนการดำเนินงานวิจัยผู้วิจัยเริ่มการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งภาคสนามและภาคเอกสาร โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการเปิดเผยตัวโดยแจ้งไปยังผู้นำชุมชนให้ทราบความมุ่งหมายของผู้วิจัยและเพื่อให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลในชุมชนได้ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามมีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์กับผู้นำกลุ่มตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน ผู้นำชุมชน นักวิชาการภายในชุมชน ผู้ทอ เพื่อเก็บข้อมูลช่วงที่สอง เกี่ยวกับการรวมกลุ่มในการทอผ้าไหม กระบวนการประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอแบบใหม่ของชุมชน กระบวนการอนุรักษ์ เทคนิคการถ่ายทอด การดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องจากผ้าทอพื้นบ้าน

4.1.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ผู้วิจัยใช้วิธีนี้ในการเก็บข้อมูลช่วงแรก โดยสังเกตสภาพแวดล้อมภายในชุมชน และสังเกตกิจกรรมในชุมชน รวมทั้งใช้สังเกตผู้นำกลุ่มตลาดใหม่ใต้ถุนเรือนผู้ทอ นักท่องเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้องภายในชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน พฤติกรรมการใช้ชนิดของผ้าไหมเอกลักษณ์ ลวดลายศิลปะ ชนิดของผ้าไหมในพิธีกรรมและผ้าไหมในชีวิตประจำวัน เทคโนโลยีพื้นบ้าน เทคโนโลยีสมัยใหม่ วัสดุอุปกรณ์ รวมไปถึงพฤติกรรมทางสังคม ประกอบการจดบันทึกภาคสนาม

4.1.3 การสนทนากลุ่ม Focus Group ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูลช่วงที่สาม โดยใช้กับผู้นำและผู้ทอกลุ่มตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน ผู้นำชุมชน เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และแนวทางการทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร ตามประเด็นที่แยกศึกษาทำความเข้าใจของชุมชนตามกรอบรูปแบบที่สร้างขึ้น โดยดำเนินการวางแผนการสนทนา เวลา สถานที่ ผู้ร่วมสนทนา จัดเตรียมแนวคำถาม นิตหมาย เชิญสมาชิก จัดสนทนากลุ่มบันทึกเทปจดบันทึกโดยคัดเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่มีลักษณะร่วม (Homogenous)

4.2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารด้วยวิธีการสืบค้น โดยมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังต่อไปนี้

4.2.1 ประวัติความเป็นมาของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

4.2.2 ความหมายและความเป็นมาของผ้าทอในจังหวัดสุรินทร์

4.2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิดอัตลักษณ์วัฒนธรรม

2) แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์

4.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอ

2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์

ประเพณี

3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดอัตลักษณ์วัฒนธรรม

4.3 การจัดทำข้อมูล

4.3.1 การจัดทำข้อมูล ใช้ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ จากการสนทนากลุ่ม และบันทึกข้อมูลลงในสมุดบันทึก บางกรณีจะใช้เครื่องมือบันทึกเสียงช่วยบันทึกข้อมูลและใช้กล้องถ่ายภาพในการบันทึกภาพ

4.3.2 นำข้อมูลที่บันทึกมาสรุปในแต่ละวันและทำการจัดหมวดหมู่สรุปประเด็นตามเนื้อหาของการวิจัย

4.3.3 การตรวจสอบข้อมูลขณะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามผู้วิจัย

5. การนำเสนอผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลงานวิจัยโดยใช้การวิจัยในเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามประเด็นที่ศึกษาคือ อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน กระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของตลาดไหมใต้ถุนเรือน ประกอบภาพถ่ายพร้อมกับผังอันเป็นแนวทางการวิจัยอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งเปรียบเทียบกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องและการศึกษาที่ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนโดยเฉพาะในประเด็นแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย

ผลจากงานวิจัยนี้จะทำให้เกิดประเด็นทางวิชาการใหม่ๆ โดยการศึกษาผ่านแนวคิดการ

รื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีอัตลักษณ์วัฒนธรรม และมีกระบวนการทัศน์ในการศึกษาวิเคราะห์ ใหม่ ได้ถูกรื้อฟื้นในการแสดงและบทบาทของช่างทอผ้าพื้นบ้านที่มีคุณูปการต่อวงวิชาการและการทอผ้าไหมพื้นบ้านของชุมชนเขมรถิ่นไทยดังนี้

1. ประโยชน์ต่อวงวิชาการ: วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สามารถ ใช้เป็นแบบในการทำความเข้าใจในบริบทของการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะของผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะช่วยให้เข้าใจผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยที่อยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด กับศิลปะการทอผ้า ทั้งในมิติประวัติศาสตร์ ประเพณี เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรม ดังนั้นเมื่องานวิจัยนี้เสร็จลงแล้วจะมีประโยชน์อย่างยิ่ง ที่ยังไม่เคยมีงานศึกษาขึ้นใดเทียบ ยกปรากฏการณ์สำคัญนี้มาศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

2. ประโยชน์ต่อชุมชน: ชุมชนสามารถตระหนักถึงคุณค่าอัตลักษณ์และศิลปะผ้าทอของตน และสามารถใช้งานวิจัยฉบับนี้เป็นต้นแบบในการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งทำให้ภาครัฐทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ ได้เห็นถึงกระบวนการรื้อฟื้นและการประดิษฐ์ประเพณี ศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน กระทั่งในที่สุดชุมชนดังกล่าวได้กลายเป็นชุมชนต้นแบบที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ด้วยการคงความเป็นวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมไว้ และสามารถนำชื่อเสียงมาสู่ท้องถิ่นและประเทศชาติในที่สุด

3. ประโยชน์ต่อวงการศึกษา

3.1 ด้านสังคมวัฒนธรรม: งานวิจัยฉบับนี้มีประโยชน์ต่อวงการศึกษาในด้านสังคม วัฒนธรรมโดยสามารถใช้เป็นต้นแบบในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสังคมวัฒนธรรมของผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

3.2 ด้านศิลปวัฒนธรรม: งานวิจัยฉบับนี้มีประโยชน์ต่อวงการศึกษาในด้านศิลปวัฒนธรรมโดยสามารถใช้เป็นต้นแบบในการทำวิจัยในชุมชนหรือในปรากฏการณ์ที่ใกล้เคียงกันได้

พหุ อนุ ทิโต ชีเว

บทที่ 2

พัฒนาการของพื้นที่ชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์และวิถีชีวิต

กับการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน

ในบทนี้ ผู้วิจัยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาพัฒนาการของพื้นที่และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สำคัญ ประเพณี วัฒนธรรมความเป็นมาของชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ที่มีความเชื่อมโยงกับสังคม และมีความสัมพันธ์กับผ้าทอพื้นบ้านและคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญ ในการกระตุ้นให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงที่มาที่ไปของผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน และสร้างพลังสำนึก รักษาท้องถิ่นและอาชีพของตน โดยได้รวบรวมข้อมูลเบื้องต้น เพื่อเป็นการปูพื้นฐานและทำความเข้าใจ ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องของความเป็นมา และวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน โดยผู้วิจัยจำแนก เนื้อหาของบท ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์
2. วิถีชีวิตของชุมชนกับกระบวนการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน
  - 2.1 การแต่งกายของชาวไทยเชื้อสายเขมรในทุกช่วงวัย
  - 2.2 ความสัมพันธ์ของชีวิตและการใช้ผ้าทอ
    - 2.2.1 การใช้ผ้าทอที่เกี่ยวข้องกับการเกิด
    - 2.2.2 การใช้ผ้าทอที่เกี่ยวข้องกับงานแต่งงาน
    - 2.2.3 การใช้ผ้าทอที่เกี่ยวข้องกับงานบวช
    - 2.2.4 การใช้ผ้าทอที่เกี่ยวข้องกับงานศพ

สรุป

ประวัติความเป็นมาของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

การศึกษา “ไหมใต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ และวิถีชีวิตกับการใช้ผ้าทอพื้นบ้านที่เชื่อมโยงกับบริบทประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม สังคม ของชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นการปูพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรมของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ และวัฒนธรรมการใช้ผ้าทอพื้นบ้านดังนี้

ชาวเขมรถิ่นไทยมีบรรพบุรุษเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร พูดภาษาเขมร มีวัฒนธรรมเขมร

บรรพบุรุษของชาวเขมรถิ่นไทย หรือชาวเขมรในอดีตได้เคยอยู่อาศัยและปกครองดินแดนที่เป็น ดินแดนสองฝากฝั่งของเทือกเขาพนมดงรัก ดินแดนรอบทะเลสาบเขมร ดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ภาคใต้ของประเทศลาวยาวลงไปจนถึงสุดปลายแหลมอินโดจีน จนถึงดินแดนปากแม่น้ำโขงที่น้ำไหลลงสู่ทะเลจีนตอนใต้ ซึ่งในปัจจุบันเป็นดินแดนภาคใต้ของประเทศ เวียดนาม (นิคม มุสิกคามะ, 2536) ปัจจุบันชาวเขมรถิ่นไทย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในดินแดนส่วนล่าง ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรืออีสานใต้ของประเทศไทย ชาวเขมรถิ่นไทย เรียกตนเองว่า “ขแมร์” ตามจังหวัดที่อยู่ เช่น อยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ เรียกว่า “ขแมร์สุรินทร์” อยู่ที่บุรีรัมย์ เรียกว่า “ขแมร์บุรีรัมย์” อยู่ที่ศรีสะเกษเรียกว่า “ขแมร์ศรีสะเกษ” และพวกที่อาศัยอยู่ในจังหวัดอื่นๆ ก็เรียกตามชื่อ พื้นที่ที่อาศัยอยู่ ส่วนคำอื่นที่เรียกแบบภาพรวมของกลุ่มเขมรถิ่นไทยคือ “ขแมร์เลอ” หมายถึง “เขมรบน” “เขมรเหนือ” หรือ “เขมรสูง” เป็นการเรียกตามลักษณะพื้นที่ที่อาศัยอยู่ซึ่งเป็นที่ราบสูงตาม แนวยกตัวของพื้นดินใกล้กับเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ที่ราบสูงโคราช และมีคำ ภาษาเขมร เรียกชาวเขมรในประเทศกัมพูชา ว่า “ขแมร์” และชาวเขมรในประเทศเวียดนามภาคใต้ ว่า “ขแมร์กรอม” แปลว่า “เขมรล่าง” หรือ “เขมรต่ำ” เป็นการเรียกตามพื้นที่ที่พวกขแมร์อาศัยอยู่ ซึ่งมีลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มทะเลสาบเขมรและพื้นที่ราบลุ่มตามแนวแม่น้ำโขงและปากแม่น้ำ โขง (ประกอบ ผลงาม, 2538)

เขมรต่างถือว่าตนเองมีบรรพบุรุษมาจากชาวกัมพูชาซึ่งเป็นบรรพบุรุษของกัมพู (Kamba) ซึ่งเป็นภาษาที่ได้แต่งงานกับนางเมธา ทั้งคู่เป็นบรรพบุรุษของชาวเขมรอาศัยอยู่ในประเทศเขมร (ประกอบ ผลงาม, 2538) อันเป็นต้นกำเนิดของคำว่า “เขมร”

พวกเขมรหรือ ขอม อาจจะอพยพจากทางเหนือของแม่น้ำโขงโดยตามพวกมอญลงมา ข้างล่างแต่ไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ทางทิศตะวันออกในดินแดนที่เป็นประเทศลาวปัจจุบันและที่ราบสูง โคราชรวมทั้งเขมรป่าดงสุรินทร์ สังกะ และซุนันต์ เขมรหรือขอมยึดครองที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงทั้ง 2 ทั้ง ทางเหนือของอาณาจักรฟูนัน พ.ศ. (733 -1093) (Peter Schmidt) สันนิษฐานว่าภาษาที่ใช้ในภาษา ฟูนันน่าจะเป็นภาษาเขมร เพราะคำว่าฟูนัน เป็นคำที่ออกเสียงสำเนียงคนจีน และ George Codes ชาวฝรั่งเศสได้ลง ความเห็นว่าฟูนันมาจากคำว่า บนำ Banana พนม Phanam ในภาษาเขมร ซึ่งแปลว่า "ภูเขา"

อาณาจักรฟูนัน มีกษัตริย์ปกครอง 10 ราชวงศ์ และก่อนจะสิ้น ศตวรรษที่ 21 อาณาจักร ฟูนันก็สิ้นสุดลงด้วยการยึดครองของกษัตริย์อาณาจักรเจนละ ซึ่งคำว่า “เจนละ” เป็นคำที่ใช้ใน ประวัติศาสตร์จีน หมายถึง อาณาจักรของชาวเขมรความหมายของคำนี้เป็นภาษาซึ่งแบ่งตามภูมิภาค ประเทศคำว่าเจนละน่าจะเพี้ยนมาจากคำว่า “เจ็อนลือ” (Cwanlyl) ในภาษาเขมรซึ่งแปลว่าชั้นบน ข้างบนหรือเรียกตามภูมิภาคประเทศคือ เขมรบน หรือเขมรสูง เขมรกลางและเขมรล่างหรือเขมรต่ำ

(จิตร ภูมิศักดิ์, 2519)

สำหรับที่ตั้งเมืองหลวงของพูนันนักวิชาการยังหาข้อยุติไม่ได้ว่าอยู่ที่ใดแน่ เพราะมีการพบหลักฐานต่าง ๆ มากมาย แต่อย่างไรก็ตามได้มีข้อสันนิษฐาน (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2522) เกี่ยวกับที่ตั้งเมืองหลวงที่น่าเชื่อถือได้ 3 แห่งคือ

- 1) ตอนใต้ของประเทศกัมพูชา (ยอร์ชเซเดส)
- 2) บริเวณจังหวัดนครพนมของไทย (สมเด็จพระเจ้าพระยาตากราชานุภาพและ Louis Don't)
- 3) ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณจังหวัดอุทธรณ์ (ดร.จอม บัวเซอร์ลีเยชาวฝรั่งเศสอาณาจักรเจนละ (ประมาณ พ.ศ.1093-1345) (คณะทำงานทางวิชาการ, 2555)

จิตร ภูมิศักดิ์ ได้สันนิษฐานว่า "ขอม" เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า "กลอม" ซึ่งแปลว่าด้านล่าง, ข้างล่างในภาษาเขมร

พงศาวดารจีนราชวงศ์ใต้กล่าวว่า อาณาจักรเจนละเคยถูกรบครองโดยอาณาจักรพูนันมาก่อน เจนละอยู่ทางทิศเหนือของพูนัน บริเวณตอนกลางของที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่สตึงแตง (Stung treng) ไปทางเหนือและบริเวณที่เคยเป็นศูนย์กลางของเมืองบาสตัก (Bassak) บางตำรากล่าวว่าอยู่ลุ่มแม่น้ำมูล รวมทั้งดินแดนทางตอนเหนือของเขมรไปจนถึงตอนใต้ของลาวในปัจจุบัน (ประกอบ ผลงาม, 2538) กษัตริย์องค์แรกของอาณาจักรเจนละคือ พระเจ้าศรุตวรมัน (กรมศิลปากร, 2532) และมีอาณาจักรเพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัดในสมัยพระเจ้าวรมัน (พ.ศ. 1093-1143) พระองค์ได้ร่วมกับพระญาติ คือ เจ้าชายจิตรเสน (พ.ศ. 1150 - 1159) หรือได้ขยายดินแดนไปถึงอุบลราชธานี สุรินทร์ บุรีรัมย์ ปราจีนบุรี เพราะมีการขุดค้นพบจารึกสมัยจิตรเสนในบริเวณนี้ เจ้าชายจิตรเสนให้ประดิษฐ์ ศิวลึงค์และโคนนทึ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของราชวงศ์เจนละ (สุทิน สมองผัน, 2532)

อาณาจักรเขมรเริ่มรับรู้อีกครั้ง เมื่อปรากฏในเอกสารสมัยอยุธยา กล่าวคือ พ.ศ. 1896 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ผู้สร้างพระนครศรีอยุธยาได้กรีธาทัพไปล้อมเมืองพระนครหลวงแห่งอาณาจักรเขมรแม้แต่ได้ชัยชนะ แต่เขมรก็สามารถกอบกู้อิสรภาพคืนในช่วงนี้ยังคงอยู่แถบจังหวัด นครราชสีมา ปราจีนบุรี เขตการปกครองก็ไม่สงบราบรื่นจนในที่สุด พ.ศ. 1974 เขมรต้องย้ายเมืองพระนครไปตั้งใหม่ที่เมืองจตุรพักตร์ คือ เมืองพนมเปญในปัจจุบัน (กรมศิลปากร, 2529)

ประวัติศาสตร์ช่วงถัดมาหลังจากที่เขมรเสื่อมอำนาจลง เรื่องราวในอีสานใต้ก็ขาดหลักฐานเป็นระยะเวลาช้านาน จนกระทั่งพระเจ้าอู่ทองขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่าพระรามาธิบดีที่ 1 เขตแดนในด้านตะวันออกมีเพียงลพบุรี และปราจีนบุรีเท่านั้นพระองค์ปรารถนาจะขยายอาณาเขตอิทธิพลเขมร รวบรวมเอาดินแดนภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมกับกรุงศรีอยุธยา จึงโปรด

เกล้าให้ขุนหลวงพะงั่ว ยกกองทัพมาปราบและเข้าตีนครธม (สัตธา อริยะธุกันต์, 2530) พระองค์ทรงตระหนักว่าหัวเมืองทางทิศตะวันออกที่ยังคงฝักใฝ่อมาจักรเขมร จึงโปรดให้ยกกองทัพไปตีเอาเมืองพิมาย และเมืองพนมรุ้ง แต่ปรากฏว่าเจ้าเมืองทั้งสองได้ออกมาถวายบังคมยอมอ่อนน้อมด้วยดี จึงไม่มีการต่อสู้รบเกิดขึ้น (หอสมุดแห่งชาติพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเลขที่ 222/2/7107. จ.ศ. 801-803) และในเมืองนครราชสีมาปรากฏชื่อในราชมณฑลเข็ยรบานครั้งแรก (พ.ศ. 1901) และปรากฏชื่อใน “นามทหารหัวเมือง” (วิทยา อินทะกนก, 2520) เป็นเมืองโทนา 10,000 และเมืองนครราชสีมาเดิมก็คือ เมืองเสมา (สัตธา อริยะธุกันต์, 2530) แสดงว่าอาณาจักรอยุธยาควบคุมการปกครองเมืองต่างๆ ในดินแดนอีสานส่วนใต้อยู่ตลอด นับตั้งแต่สมัยพระบรมราชาธิราชที่ 2 เป็นต้นมา (สุทิน สอนองพันธ์, 2532)

ครั้งล่วงมาถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์ พระองค์โปรดให้ความสำคัญกับหัวเมืองแถบนี้มากขึ้น โปรดให้สร้างกำแพงเมือง (กำแพงเมืองนครราชสีมา) ส่งข้าหลวงมาปกครอง คือ ส่งพระยายมราช (สังข์) ทำเนียบเมืองนครราชสีมา ขณะนั้นมีเมือง 5 เมือง คือ เมืองจันทัก (ปากช่อง-สีคิ้ว) เมืองชัยภูมิ เมืองพิมาย เมืองบุรีรัมย์ และเมืองนางรอง แต่อิทธิพลนี้ยังไม่ถึงดินแดนอีสาน ตอนกลางแถบเทือกเขาภูพาน และบริเวณปากแม่น้ำมูล (เมืองอุบลและจำปาศักดิ์) (ธวัช ปุณโณทก, 2525)

จากนั้นก็เริ่มอำนาจไปสู่เมืองอีสานเป็นทวีคูณ เช่น ตั้งเมืองสุรินทร์ เมืองขุขันธ์ เมืองรัตนบุรี และเมืองสังขะ ในสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ (พ.ศ. 2302) เมืองทั้ง 4 เมืองขึ้นกับเมืองพิมาย (นครราชสีมา) (ธวัช ปุณโณทก, 2525) เป็นกำลังในการขยายอิทธิพล ไปสู่อีสานเหนือ เช่น ในปี พ.ศ. 2321 พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นแม่ทัพบุกไปทางบกสมทบกำลังของเมืองทั้ง 4 ขึ้นไปตีเมืองจำปาศักดิ์ เมืองนครพนม บ้านหนองคาย เวียงจันทน์ เป็นกำลังสำคัญในการขยายอิทธิพลเขมรในปี พ.ศ. 2324 ทางฝ่ายเขมรเกิดจลาจลโดยเจ้าฟ้าทะเลหะ (มากับพระยาวิมลราช (ชู) ครูพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ โดยสมเด็จพระยามหากษัตริย์ กับพระยาสุรสีห์ ยกกองทัพไปปราบปรามโดยเกณฑ์เมืองขุขันธ์ สังขะ และเมืองสุรินทร์ ไปตีเมืองประทายเพ็ชร ประทายสมันต์ บึงสวาย และเสียมราฐ (บรรณ สวัสดิ์รัตน์, 2517) ครั้นเดินทางกลับก็ได้อพยพชาวเขมรจากเมืองต่าง ๆ เข้ามาด้วยจำนวนมาก และได้ให้ไปอยู่เมืองคูขันธ์ สังขะและเมืองสุรินทร์ ตลอดจนรับผิดชอบเกลี้ยกล่อมผู้คนในเขตแดนเขมร (ไพบุลย์ สุนทรารักษ์, 2533) ตลอดจนให้เจ้าเมืองกรมการเมืองต่าง ๆ เหล่านี้จัดส่งคนไปลาดตระเวนเกลี้ยกล่อมผู้คนในเขตรับผิดชอบเดือนละสองครั้ง (สุทัศน์ กองทรัพย์, 2536) และมีการอพยพชาวเขมรไปตั้งถิ่นฐานแถบจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ อำเภอบระโคนาสาย อำเภอนางรอง อำเภอปะคำ อำเภอละหานทราย อำเภอกระสัง อำเภอสตึก และอำเภอเมืองบุรีรัมย์ (พัชรินทร์ ศิริอำพันธ์กุล, 2542) อันทำให้มีเขมรกระจัดกระจายรายรอบเขตแถบเทือกเขาเหล่ากอบริเวณชายแดนไทย-เขมรในปัจจุบัน จนกระทั่งเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองแบบ

มณฑลเทศาภิบาล คือ การรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เป็นระยะที่มีการแยกตั้งเมืองใหม่โดยอย่างมาก เช่น การตั้งเมืองศรีขรภูมิพิสัย (อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 2412) เมืองอุทุมพรพิสัย (อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2412) เป็นต้น และในที่สุดห้ามมีการตั้งเมืองใหม่โดยเด็ดขาดในปี พ.ศ. 2428 (สุนัย ฌ อุบล และคณะ, 2536)

ครั้นทางรัฐบาลไทยไม่ยอมให้มีการตั้งเมืองใหม่ ก็เชื่อว่าการอพยพเคลื่อนย้าย ของกลุ่มเขมร จะไม่เกิด แต่การเกิดการอพยพดังกล่าวนั้น เป็นการอพยพภายใน เพื่อแสวงหาที่เหมาะสมกว่า ดังปรากฏว่ามีหลายๆ ครั้งที่มีการอพยพออกนอกพื้นที่ เช่น ย้ายถิ่นฐานจากเมืองโคราชไปสระบุรี ออยุธยา หรือย้ายถิ่นออกไปแถวเขมร และเข้าไปยังลาวเลย (คณะทำงานทางวิชาการ, 2555)

การเคลื่อนย้ายนับได้ว่ามีความลึกซึ้งกับกลุ่มเก่า ไม่ปรากฏความขัดแย้งอย่าง เช่น การเกิดบ้านตามเมืองสุรินทร์

สาเหตุการเคลื่อนย้ายในระยะแรกนี้คงปฏิเสธไม่ได้ว่า ส่วนใหญ่นั้นเป็นภัยสงคราม เช่นการเกิดบ้านเขวา บ้านโชค อำเภอเมืองสุรินทร์

จากข้อมูลข้างต้น เมืองต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ ที่ความเกี่ยวข้องกันทางสายเลือดทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ถึงแม้มีการเคลื่อนย้ายมาในยุคสมัยที่แตกต่างกันบ้าง เขตวัฒนธรรมกลุ่มไทย-เขมร ดังกล่าว ยังฝังแน่นอยู่กับชุมชนโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นประเพณี พิธีกรรม วิถีความคิด เป็นต้น

เขมรและไทยมีความคล้ายกันมาก ผิดแต่พวกเขมรมักจะมีผิวคล้ำกว่าไทย และมักนิยมไว้หนวดเครารุ่มร่าม ส่วนความเป็นอยู่ การนับถือศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม จะมีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของไทย หรือของไทยลาวมากเพราะต่างก็อยู่ในวัฒนธรรม แบบพุทธศาสนาและสังคมชวานาเหมือนกัน แต่ความเชื่อบางอย่างที่มีความแตกต่างออกไป เขมรยังคงรักษาภาษาของตนไว้เป็นอย่างดี ผิดกับพวกกวย ซึ่งละลายภาษาพูดของตนเสียมากแล้ว (คณะทำงานทางวิชาการ, 2555) กลุ่มชนชาวเขมรถิ่นไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท เป็นกลุ่มชนที่ค่อนข้างเคร่งครัดใน การสืบสานประเพณี พิธีกรรมทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน เช่น ในช่วงเข้าพรรษามีประเพณีถือศีล ทำบุญด้วยการนำอาหารไปถวายพระที่วัด 8 วัน หรือ 15 วัน ในช่วงออกพรรษามีประเพณีสารท ซึ่งประเพณี ที่ปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ มีพิธีไหว้ บรรพบุรุษ เรียกว่า “แซนโถงตา” เป็นการทำบุญอุทิศกุศลถึงญาติผู้ล่วงลับในช่วงวันแรม 15 ค่ำเดือน 10 ถึงวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 10 นอกจากนี้มีพิธีที่สร้างขวัญและกำลังใจ ให้กับสมาชิกของกลุ่มชน เรียกว่าพิธีมั่งกัวลจงได หรือพิธีสู่ขวัญ พิธีนี้แทรกอยู่ในงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานมงคลสมรส งานทำขวัญนาคน โคนจุก ยกเสาเอก ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ (บัญญัติ สาลี, 2545) ในเวลาที่เจ็บป่วยจะมีการรักษาแบบพื้นบ้านด้วยการจัดพิธีอมมัต เป็นการเชิญวิญญาณมาเข้าสู่ร่างทรงเพื่อรักษาอาการ เจ็บป่วย และ

การแต่งกายเพื่อเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของประเพณี พิธีกรรมทางสังคม ร่วมกิจกรรม และร่วมงาน ต่าง ๆ ทางสังคมนั้นเป็นสิ่งที่ชาวเขมรถิ่นไทยให้ความสำคัญกับการแต่งกายแบบพื้นเมืองด้วยผ้าทอของกลุ่มชน (เด่นดวง บุญปก, 2562)

สุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเป็นมายาวนาน จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ข้อมูลในพงศาวดาร เรื่องเล่าตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นที่อยู่ของชนหลายเผ่าพันธุ์ทั้ง เขมร ลาว กูย ทำให้มีภาษาและวัฒนธรรมที่หลากหลายที่ผสมผสานกันอย่างกลมกลืน แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอน อาศัยเพียงข้อสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี ตลอดจนคำบอกเล่าของผู้สูงอายุที่เล่าต่อกันมา โดยเชื่อกันว่า เมืองสุรินทร์ถูกสร้างขึ้นเมื่อประมาณ 2,000 ปี ล่วงมาแล้วในสมัยที่ชาวขอมมีอำนาจอยู่ในบริเวณนี้ เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง เมืองสุรินทร์ได้ถูกทิ้งร้างจนกลายเป็นป่าดงอยู่ยาวนานจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2306 ปรากฏหลักฐานว่าหลวงสุรินทร์ภักดี (เชียงปุม) ซึ่งเดิมเป็นหัวหน้าหมู่บ้านเมืองที ได้ขอให้เจ้าเมืองพิมายกราบบังคมทูลขอพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ย้ายหมู่บ้านจากบ้านเมืองทีมาตั้งอยู่บริเวณบ้านคูประทาย บริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองสุรินทร์ในปัจจุบันนี้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นบริเวณที่มีชัยภูมิเหมาะสม มีกำแพงค่ายคูล้อมอยู่ 2 ชั้น มีน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพและอยู่อาศัย ต่อมาหลวงสุรินทร์ภักดีได้กระทำความดีความชอบเป็นที่โปรดปราน จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อยู่บ้านคูประทายเป็นเมืองประทายสมันต์ และเลื่อนบรรดาศักดิ์ให้หลวงสุรินทร์ภักดี เป็นพระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวางให้เป็นเจ้าเมืองปกครอง

ในปี พ.ศ. 2329 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนชื่อเมืองประทายสมันต์เป็น “เมืองสุรินทร์” ตามสร้อยบรรดาศักดิ์ของเจ้าเมือง จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางรถยนต์ประมาณ 450 กิโลเมตร และโดยทางรถไฟประมาณ 420 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 8,124 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,077,535 ไร่ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2556)

จังหวัดสุรินทร์เป็นเมืองที่มีเสรีภาพด้าน ศิลปะวัฒนธรรมของชนที่พูดภาษามอญเขมร โดยมีประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมากที่สุดในประเทศไทยคือประมาณร้อยละ 60 ของประชากรรวมของจังหวัด ร้อยละ 30 เป็นประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกูย ที่พูดภาษาไทยเป็นภาษาแม่ มีจำนวนมากถึง 370 หมู่บ้าน ที่เหลือคือประชากรชาวไทยลาว หรือไทยอีสานทั่วไป โดยที่จังหวัดสุรินทร์เป็นเสมือนศูนย์กลางของวัฒนธรรมมอญเขมร มีจังหวัดบุรีรัมย์และศรีสะเกษ เป็นชายขอบของวัฒนธรรมดังกล่าว ชาวไทยเขมรจะอาศัยอยู่มากในเขตอำเภอเมือง (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2536) เช่นเดียวกับชุมชนบ้านดาดรอด ชุมชนสวายจะใช้ภาษาเขมรดั้งเดิมเป็นภาษาพูด อาชีพหลักคือ การทำนา เลี้ยงวัว พ่อบ้านนิยมแกะสลักที่ทอผ้า ส่วนแม่บ้านก็จะเลี้ยงลูก ช่วยทำนา ทอผ้า เลี้ยงไหมเป็นงานอดิเรก โดย

นิยมตั้งกระท่อผ้าไว้ใต้ถุนเรือน วัฒนธรรมการทอผ้าไหมใต้ถุนเรือนของชาวไทยเขมรเป็นที่น่าศึกษามาก เนื่องจากยังไม่มีใครได้ศึกษาอย่างเป็นกระบวนการเกี่ยวกับผ้าไหมของชุมชนแห่งนี้ ที่มีกระท่อผ้าขนาดใหญ่และถาวรตั้งอยู่บนพื้นดินใต้ถุนเรือน มีเนื้อที่สำหรับวางกระดั่งใส่ตัวไหมเลี้ยงด้วยใบหม่อน ซึ่งปลูกไว้ใกล้บ้าน ใกล้คอกวัวโดยใช้ปุ๋ยหรือมูลของวัวมาบำรุงต้นหม่อนให้ผลิใบ ใช้ใบหม่อนเป็นอาหารของตัวไหม นำหนอนไหมมาต้มสาวเป็นเส้นไหมสำหรับนำมาย้อม และทอเป็นผืนผ้า นิยมใช้เองและเก็บสะสมในหีบหีบ ชาวไทยเขมรส่วนใหญ่ถือว่าผ้าไหมเป็นสิ่งที่มีความราคาแพงเงินได้ เพราะสามารถนำเอาไปจำหน่ายเอาเงินมาใช้ก่อนได้ ในปัจจุบันปริมาณการผลิตผ้าไหมในชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย มีจำนวนมากขึ้นและหลากหลายลวดลายมีบ้านหัตถกรรมผ้าไหมมากถึง 208 หลังคาเรือน โดยมิประชากรทั้งหมด 840 คน แบ่งเป็นชาย 394 คน และหญิง 446 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 17 มิถุนายน 2562) (ธัญญพัทธ์ ศิริเกษมบุลวัฒน์, และคนอื่นๆ. 2562 : สัมภาษณ์)

จากการศึกษาพบว่า มีหลายชุมชนที่มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับกลุ่มเขมร ที่มาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย และในส่วนของจังหวัดสุรินทร์ ชุมชนในเขตตำบลสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมร เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ ที่มีความสัมพันธ์กับชนชาติไทย และประเทศไทยมาช้านาน จากการบอกเล่าปากต่อปาก จากรุ่นสู่รุ่นบอกถึงประวัติความเป็นมาก่อนจะมาเป็นหมู่บ้านตารอด ชุมชนสวาย แต่เดิมเป็นชุมชนสวายจ๊ะ ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่โดยทิศตะวันออกติดสระน้ำหนองสวาย ทิศตะวันตกของหมู่บ้านคือวัดป่าเจริญผล ทิศเหนือติดกับหนองน้ำตาระวี และทิศใต้เป็นป่าและทุ่งนา คนที่เข้ามาอาศัยอยู่ก่อนมีอาชีพทำไร่ทำนา ในอดีตเมื่อชุมชนขยายใหญ่ขึ้น เริ่มแออัด ผู้คนจึงอพยพออกมาจากชุมชนสวายจ๊ะ มาตั้งถิ่นฐานใหม่ เป็นชุมชนสวายใหม่ โดยผู้ก่อตั้งรกรากเป็นคนแรกคือตารอด ซึ่งตั้งตามที่คนมาอยู่ใหม่เป็นคนแรก (หมู่ที่ 2 หมู่บ้านตารอดในปัจจุบัน) ชุมชนสวายนี้เกิดขึ้นพร้อมกับเมืองปะทายสมันต์ (ชื่อเดิมของเมืองสุรินทร์) ซึ่งเกิดก่อนสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ หรือก่อนปี พ.ศ.2301 ซึ่งมีชุมชนสวายอยู่ก่อนแล้ว สมัยนั้นเป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ เป็นชุมชนโบราณมาก เป็นบ้านโบราณอาศัยอยู่ในป่าในเขา ซึ่งดินแดนนี้รับวัฒนธรรมมาจากเขมรหรือขอม จึงเชื่อได้ว่าชาวชุมชนสวายมีญาติพี่น้องอยู่ทางประเทศกัมพูชาอย่างแน่นอน และยังเชื่ออีกว่ายุคที่พระดอินบันพันปีเจริญรุ่งเรือง แสดงว่าชุมชนบ้านตารอดก็เป็นชุมชนอยู่ก่อนแล้วหรืออาจจะเป็นคุ่มหนึ่งเล็ก ๆ แต่ไม่ขยายใหญ่เท่าปัจจุบัน ซึ่งจากคำบอกเล่ายังเชื่ออีกว่าคนนาแห้วมาอาศัยอยู่ก่อนชุมชนสวายจ๊ะ (บ้านนาแห้วอยู่ ม.7 ชุมชนสวายในปัจจุบัน) สมัยที่คนนาแห้วมาบุกเบิกมีต้นมะม่วงใหญ่จึงเรียกตรงนี้ว่า คุ่มสวาย โคกสวาย สู่การเป็นชุมชนสวาย (สวายเป็นภาษาเขมรหมายถึงมะม่วง) ซึ่งชุมชนนาแห้วสมัยก่อนปลูกข้าวในการบริโภค เป็นการปลูกข้าวแทนข้าว เพราะข้าวขายยาก ปลูกมัน ปลูกพืชที่ทานแทนข้าวได้ ดังนั้นหมู่บ้านนาแห้วจึงเกิดก่อนหมู่บ้านตารอด สำหรับหมู่บ้านตารอดในปัจจุบันมีทั้งหมด 4 คุ่ม ได้แก่ 1) คุ่มตารอด (ที่ตั้งของตลาดใหม่

ใต้ถุนเรือน) 2) โคนตานิคม 3) โคนสนวน 4) คุ่มโคกตาดม ซึ่งนอกจากจะเป็นหมู่บ้านที่มีความถนัดในเรื่องของการมัดหมี่มากที่สุดแล้ว ที่นี่ยังมีการเลี้ยงวัวพื้นบ้านพันธุ์กระโดนมากที่สุดในกลุ่มชนส่วยอีกด้วย (สนสี ปวน, และคนอื่น ๆ. 2562 : สัมภาษณ์)

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ที่มีความสัมพันธ์กับคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า จังหวัดสุรินทร์เป็นเมืองเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีวัฒนธรรมที่สั่งสมสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยปัจจุบัน พลเมืองจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่เป็นคนเขมรเชื้อสายไทยอาศัยอยู่เช่นเดียวกับ นางรอง บุรีรัมย์ ศรีสะเกษบางอำเภอ มีลาวเจือปนบ้างเป็นส่วนน้อย กับมีชาวกูย (ส่วย) อีกพวกหนึ่ง ซึ่งมีภาษาพูดของตนเองต่างหาก ชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์มีความสัมพันธ์ ที่ความเกี่ยวข้องกัน มีความเป็นเครือญาติกันทางสายเลือดทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันมาอย่างยาวนาน ทำให้มีชุมชนเขมรกระจัดกระจายครอบคลุมหลายจังหวัดที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายถ่ายเทกันไปมาตั้งแต่จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ทั้งด้วยเหตุสงคราม การเก็บส่วย การเกณฑ์แรงงานคนเพื่อไปสร้างปราสาท และการค้าขาย เป็นต้น จังหวัดสุรินทร์มีลำดับการพัฒนาทางประวัติศาสตร์อย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งทางด้านการปกครอง สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง จากการตั้งบ้านเรือนที่มีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายในอดีตมาเป็นวิถีชีวิตที่สลับซับซ้อนอย่างในปัจจุบัน โดยเฉพาะการสะท้อนความเคลื่อนไหวของผู้คนที่มีมิติความสัมพันธ์ต่อกันอยู่ตลอดเวลา อันเป็นลักษณะโดดเด่นของผู้คนชาวจังหวัดสุรินทร์ สอดคล้องกับคำขวัญของจังหวัดสุรินทร์ที่ว่า “สุรินทร์ ถิ่นช้างใหญ่ ผ้าไหมงาม ประคำสวย ร่ำรวยปราสาท ผักกาดหวาน ข้าวสารหอม งามพร้อมวัฒนธรรม” และเมื่อกล่าวถึงจังหวัดสุรินทร์ คนทั่วไปจะรู้จักจังหวัดสุรินทร์ด้วยสุรินทร์มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและเป็นความภูมิใจที่สำคัญที่สุด คือ “ช้าง” โดยเป็นจังหวัดที่มีช้างเลี้ยงมากที่สุดในประเทศไทย คนสุรินทร์เลี้ยงช้างเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของ ครอบครัว จึงมีวิถีชีวิต ความผูกพันระหว่างคนกับช้าง นอกจากช้างแล้วยังมี “ผ้าไหม” ซึ่งสุรินทร์เป็นแหล่งภูมิปัญญาแห่งผ้าไหมมหัศจรรย์ มีวัฒนธรรมการทอผ้าไหมที่ถ่ายทอดสืบต่อกัน มาจากบรรพบุรุษ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกัมพูชา ผ้าไหมสุรินทร์เป็นผ้าไหมที่มีคุณภาพดี มีเอกลักษณ์โดดเด่น เฉพาะถิ่น ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในบทถัดไป

วิถีชีวิตของชุมชนกับกระบวนการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน

การศึกษาวถีชีวิตของชุมชนกับกระบวนการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะทำการศึกษการพัฒนาการใช้ผ้าทอเขมรถิ่นไทย องค์ความรู้ในด้านวิถีชีวิตของชุมชนกับกระบวนการใช้ผ้าทอ

พื้นบ้านของคนในท้องถิ่น ในแต่ละวัยทุกช่วงอายุ ผ้าทอมือมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างไร รวมถึงการใช้ผ้าทอพื้นบ้านมาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องกับ ผ้าทออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประชากรอาศัยอยู่ทั้ง 3 กลุ่มวัฒนธรรมคือ กลุ่มวัฒนธรรมไทย-เขมร กลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว กลุ่มวัฒนธรรมไทยกวย แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมจะมี ลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างกันออกไป กลุ่มวัฒนธรรมไทย-เขมรมีวัฒนธรรมการทอผ้า มายาวนาน และได้สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบัน จนเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่น่าสนใจยิ่ง เนื่องจากมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา ความใกล้ชิดทางภูมิประเทศทำให้กลุ่มชน ทั้งสองไปมาหาสู่ และเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกันเกิดการกลมกลืนจากชนชาติและวัฒนธรรม ส่งผลให้ชาวสุรินทร์มีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างจากจังหวัดอื่นในภาคอีสาน นั่นคือชาวสุรินทร์ส่วนใหญ่พูดภาษาเขมรเป็นภาษาถิ่น เมื่อพิจารณาผ้าทอพื้นเมือง ก็มีเอกลักษณ์ที่เด่นชัด เช่น ผ้าหมี่โฮลหรือเรียกว่า “ซิมปี่วตโฮล” จัดว่าเป็นผ้ามัดหมี่ที่ขึ้นชื่อชาวไทยเขมรจังหวัดสุรินทร์ (อัจฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิตร บุญนาค, 2536)

ทั้งนี้ชนบทรรมนิยมประเพณีที่รับเอาวัฒนธรรมมาจากกัมพูชา นำมาผสมผสานกับที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่นแล้วจึงนำมาปรับใช้กับชีวิตในชุมชนตน ชนบประเพณีบางอย่าง นับวันแต่จะเลือนหายไป เพราะถูกบดบังด้วยค่านิยมแบบใหม่ เว้นแต่ประเพณีที่ผู้อาวุโสถือปฏิบัติและมีการยอมรับอย่างเข้มข้น ประเพณีดังกล่าวจะได้รับการถ่ายทอดสู่บุตรหลานของเจ้าของ หรือผู้รู้ผู้ชำนาญในการถือปฏิบัติมาจนกระทั่งปัจจุบันประเพณีดั้งเดิมที่สำคัญ ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดกันในครอบครัว ชุมชน รุ่นสู่รุ่น จนเกิดเป็นอัตลักษณ์ของการใช้ผ้าทอในแต่ละกลุ่ม ผ้าทอที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต และสังคมคนเขมรถิ่นไทย รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนบทรรมนิยมประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ในปัจจุบันผ้าทอมือประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน และมีความสำคัญกับชีวิตของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยที่มีความสัมพันธ์กับผ้าทออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอมือดังต่อไปนี้

1. การแต่งกายของชาวไทยเชื้อสายเขมรในทุกช่วงวัย

ชาวสุรินทร์เคยมีอารยธรรมอันสูงส่งมาก่อน ศิลปะวัฒนธรรมที่ได้กำเนิดและยังคงสืบทอดในปัจจุบันนี้ เป็นความงามความละเอียดอ่อนสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตจากหลักฐานทั้งทางด้าน สังคีตศิลป์ นาฏศิลป์ ศิลปะหัตถกรรมเครื่องเงินและสถาปัตยกรรมซึ่งปรากฏร่องรอยของปราสาทเก่าแก่จำนวนมาก เช่นเดียวกับการแต่งกายของชาวสุรินทร์โดยเฉพาะการแต่งกายของชาวเขมรในสุรินทร์ ซึ่งมีแบบแผนและเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ชาวเขมรสุรินทร์ใน

อดีตไม่เก็นสืบทศวรรษจะผลิตเครื่องแต่งกายมาใช้เองในครอบครัว จากการเก็บเกี่ยวข้าวเรียบร้อยแล้ว ก็พากันเลี้ยงไหม นับจากระยะเวลาย้อนหลังสืบทศวรรษนั้น ได้มีวิวัฒนาการการแต่งกายมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบันกล่าวคือ

1.1 การแต่งกายเด็กไม่เก็น 3 ปี ในสมัยโบราณพ่อแม่จะปล่อยให้ยู่ตามธรรมชาติพ่อแม่จะไม่ค่อยสนใจเรื่องเสื้อผ้า ดังนั้นเด็กในวัยนี้จึงไม่สวมใส่เสื้อผ้า เว้นแต่เวลาพ่อแม่พาไปในพิธีต่าง ๆ สำหรับเด็กผู้หญิงนั้น คนโบราณจะใช้เครื่องประดับชนิดหนึ่งคาดเอวเรียกว่า “ตับปั้ง” คนธรรมดาใช้เงินฐานะดีหน่อยใช้นากแต่ไม่นิยมใช้ทองเพราะถือเป็นของสูง (คณะทำงานทางวิชาการ, 2555)

ภาพประกอบ 2 จำลองการสวมใส่ “ตับปั้ง” ของเด็กไม่เก็น 3 ปี ในสมัยโบราณ

ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด ; 2563

ปัจจุบัน เด็กในวัยดังกล่าวนี้จะมีเสื้อผ้าแบบต่าง ๆ มากมายนับตั้งแต่ตลอดออกมาทีเดียวดังตัวอย่างภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 การสวมใส่เสื้อผ้าของเด็กในปัจจุบัน

ที่มา : นางนิษณีภา นิยมทอง ; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

1.2 การแต่งกายเด็กที่เกินอายุ 3 ปีขึ้นไป สำหรับเด็กหญิง-ชายในสมัยโบราณพ่อแม่ส่วนมากจะนิยมให้ลูกไว้ผมจุก เด็กหญิงสวมเสื้อผ้าคอกระเช้า นุ่งผ้าถุง นุ่งโจงกระเบน บ้างก็จะมีเข็มขัดคาดสวยงาม บางคนนุ่งจนชำนาญไม่ต้องคาดเข็มขัด สำหรับเด็กชายสวมเสื้อคอกลม แขนกระบอกสั้นหรือยาว นุ่งผ้าเตี่ยวหรือกางเกงใส่รัด เด็กชายส่วนมากจะไม่สวมเสื้อ เว้นแต่เวลาพ่อแม่พาไปในงานพิธีต่าง ๆ ดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 การสวมใส่เสื้อผ้าของเด็กผู้หญิงในสมัยโบราณ

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2563 : ผู้ออกแบบ

ปัจจุบัน เด็กหญิงวัยนี้นุ่งกระโปรงติดเสื้อเป็นชุด หรือกระโปรงคนละท่อนกับเสื้อ เด็กบางคนชอบนุ่งกางเกงสแลคขาสั้น ขาวตามโอกาสที่พ่อแม่เห็นเหมาะสม เพราะเด็กในวัยนี้พ่อแม่จะต้องดูแลเรื่องการแต่งกายของลูกๆ สำหรับเด็กชายมีเสื้อแบบต่าง ๆ มากมาย สร้างออกแบบเสื้อในสมัยนี้แม้แต่เสื้อผ้าเด็ก ก็บรรจงตกแต่งให้ดูทันสมัย ราคาค่อนข้างสูง นุ่งกางเกงขาสั้นหรือขาวหรือกางเกงยีนส์ มีถุงเท้า รองเท้าสำหรับเด็กหญิงชายแบบต่าง ๆ ดังตัวอย่างภาพประกอบ 5

พูน ปณ ทิโต ชิว

ภาพประกอบ 5 ตัวอย่างการสวมใส่เสื้อผ้าของเด็กที่เกินอายุ 3 ปีขึ้นไป

ที่มา : นางสาวอารียา การะเกต; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

1.3 การแต่งกายในวัยหนุ่มสาว ผู้ชายหนุ่มเมื่ออยู่บ้านมักไม่สวมเสื้อ ถ้ามีงานออกนอกบ้านจะสวมเสื้อคอกลม แขนสั้น-ยาว แล้วแต่ชอบหรือแล้วแต่โอกาส บางคนชอบผ่าหน้ามีกระดุม 5-6 เม็ดนุ่งกางเกงสายรัด มีผ้าขาวม้าคาดเอว หรือ นุ่งผ้าขาวม้าอยู่บ้าน แต่ถ้ามีงานออกนอกบ้านจะนุ่งโสร่งไหม มีผ้าขาวม้าคาดเอวด้วยเพื่อให้ดูเรียบร้อยขึ้น สำหรับผู้หญิงสาวสวมเสื้อคอกระดุมหรือที่เรียกว่า คอแหลม บางคนชอบคอกลม แขนกระบอกสั้นหรือยาวหรือสามส่วน เสื้อดีเกิ้ลรัดรูป นุ่งผ้าถุงไหมซึ่งทำไว้ใช้ในครอบครัว ถ้าอยู่บ้านจะนุ่งผ้าที่ทำง่ายเช่นผ้าสะมอ, สาครูรุษสะแนก, อันลุยชิม ฯลฯ ถ้าไปงานพิธีต่าง ๆ จึงจะใช้ผ้าที่สวยงามซึ่งทำยาก เช่น ผ้าโฮล, ปะกาบกุล, ปะกาจันน์, ละเบิก, เรียดจะเวือด, สะโรงแขวย, สะโรงแขวย, อัมปรุมกะนิว, ตังเกาะ ฯลฯ ซึ่งเขาจะมองหรือวัดระดับฐานะสภาพความเป็นอยู่ในครอบครัวจากการแต่งตัว คนมีฐานะดีวงศ์ตระกูลดีจะนุ่งผ้าโฮล ปะโบร์ ปะกาจันน์ ละเบิก ตามลำดับลงไป แต่ทั้งนี้ไม่ได้มีข้อจำกัด กฎเกณฑ์ว่าคนรวย คนจนต้องแต่งคนละแบบ ทุกคนมีอิสระในการแต่งตัว อย่างไรก็ตามการแต่งกายจะถูกแบ่งแยกออกโดยปริยาย เพราะผู้มีฐานะไม่ดีไม่สามารถหาเครื่องแต่งกายที่สวยงามราคาแพงมาใช้ได้ (คณะทำงานทางวิชาการ, 2555)

ภาพประกอบ 6 จำลองการแต่งกายในวัยหนุ่มสาวในสมัยโบราณ

ที่มา : นางสาวกรนก แก้วเกิด ; 2563 : ผู้ออกแบบ

ปัจจุบัน การแต่งกายในวัยหนุ่มนั้น ได้มีการออกแบบเสื้อผ้าหลากหลายมีทั้งแบบ
 ธรรมดา และแบบประณีตบรรจง แต่งแต่ละโอกาสจะแต่งตัวไม่เหมือนกัน ดังจะแยกออกได้ดังนี้คือ
 ชุดนอน ชุดอยู่บ้าน ชุดทำงาน ชุดออกนอกบ้านกลางวัน ชุดออกนอกบ้านในงานกลางคืน ชุดกีฬา
 เป็นต้น สำหรับหญิงสาวพวกที่ทำธุรกิจนอกบ้าน จะสวมใส่กระโปรงติดเสื้อเป็นชุด หรือกระโปรงกับ
 เสื้อแยกคนละท่อน หรือนุ่งกางเกงขายาวตามใจชอบ ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดาจะนุ่งผ้าถุงไหม หรือ
 ผ้าถุงโสร่งดอกสีส้ม หรือนุ่งกางเกงกระโปรง สวมเสื้อมีแขน มีปก หรือไม่มีแขน ไม่มีปก แล้วแต่ใครจะ
 มีความสามารถหามาได้ เพราะราคาค่างวดนั้นถูกแพงแตกต่างกัน แต่เวลาออกงานพิธีต่าง ๆ ทุกคน
 จะแต่งตัวสวยงาม นุ่งผ้าไหมกระโปรงไหมร่วมสมัย ซึ่งตัดเย็บในรูปแบบหลากหลายตระการตา

โดยเฉพาะคนในวัยสาวต้องพิถีพิถันความสวยงามต้องนำหน้า สำหรับผู้ชายวัยหนุ่มในปัจจุบันมุ่งกางเกงขาสั้นขายาวส่วนมาก เป็นชายาวสวมเสื้ออยู่บ้าน จะเป็นสบายสบาย เช่น เสื้อยืดแบบต่าง ๆ ออกนอกบ้านไปงาน หรือพิธีต่าง ๆ ก็จะแต่งเรียบร้อย เป็นเสื้อแบบปกเชิ้ตแขนยาว แขนสั้น เสื้อแบบซาฟารี เสื้อคอพระราชทาน นิยมใช้ผ้าไหมตัดเป็นส่วนมาก ในงานพิธีที่เป็นพิธีบางงานต้องใส่เสื้อสูท ผูกเนคไท สำหรับพวกทำงานราชการ หรืองานบริษัทต่าง ๆ ทั้งหญิงชายจะมีชุดสวมใส่ซึ่งออกแบบเฉพาะของแต่ละงาน

ภาพประกอบ 7 ตัวอย่างการสวมใส่เสื้อผ้าของวัยหนุ่มสาวในปัจจุบันเวลาออกงานพิธีกรรม
ที่มา : นายชินวัตร นานเอียด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

1.4 การแต่งกายในวัยกลางคนที่มีครอบครัว มีลูก มีหลาน สมัยก่อนผู้หญิงในวัยนี้ถ้าอยู่บ้านจะใช้ ขาวม้าไหม กระโجمอก ทิ้งชายห้อยข้างหน้า นุ่งผ้าไหมที่ทำไว้ในครอบครัวชนิดที่ทำง่ายเช่น สมอ สาคุ ฯลฯ ในชุดผ้ากระโجمอกนี้คนโบราณใช้เป็นชุดอยู่บ้าน ทำงานบ้านสารพัด เช่น เลี้ยงลูก เลี้ยงไหม ทอผ้า หุงหาอาหาร ใช้ชุดนี้โดยไม่มีการหลุดลุ่ย เพราะใช้จนเคยชิน หากวันใดมีพระสงฆ์เดินบิณฑบาตผ่านหน้าบ้าน ก็จะก้มก้มจ่อหาอาหารไปใส่บาตรในชุดนี้ เพียงแต่เปลี่ยนชายสไบ

ซึ่งห้อยอยู่ข้างหน้า พาดข้ามไหล่ไปข้างหลังก็ถือว่าเรียบร้อยแล้ว บางงานซึ่งต้องก้มๆ เงยๆ จึงต้อง
 แต่งตัวให้รัดกุมทะมัดทะแมงขึ้นโดยเปลี่ยนจากกระโจมอกเป็นตะเบ็งมวน เช่น การออกไปหาหอย ปู
 กุ้ง ปลาตามหนองบึงซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน การดำข้าว การเก็บผักพื้น การทำไร่ทำนา เป็นต้น แต่
 ถ้าแต่งตัวไปงานพิธีต่าง ๆ ก็จะสวมเสื้อคอกลม, คอยงวา แขนกระบอกยาวหรือสั้น หรือสามส่วน
 แล้วแต่ชอบ ผู้ที่มีนิสัยอ่อนโยน สุภาพเรียบร้อย มักจะมีสไบขนาดเล็ก (ลูกแก้ว) ในสมัยโบราณผ้าชนิด
 นี้เอาไว้สำหรับทำสไบโดยเฉพาะ ไม่นิยมนำมาตัดเสื้อ จะนำมาพันตัวทั้งชาย ฯลฯ ผ้านุ่งดังกล่าวเป็น
 ผ้าที่ทำอย่างประณีต ผู้ชำนาญจึงจะทำได้สวยงาม ทุกคนจะพยายามเลือกสรรผ้าดีๆ มาใช้
 เพราะว่าการแต่งกายของเขาจะบ่งบอกถึงฐานะ สภาพความเป็นอยู่ในครอบครัวด้วย สำหรับผู้ชายใน
 วัยนี้ ต้องมีความรับผิดชอบสูง เป็นวัยที่ต้องทำงานหนัก เพื่อเลี้ยงดูครอบครัวสมัยก่อนไม่มีการ
 คุมกำเนิด แต่ละครอบครัวมีลูกมาก พ่อต้องแกร่งต้องสู้ นี่คือลักษณะของชายในสมัยก่อน ถ้าเป็น
 ชาวบ้านต้องทำนา ทำไร่ หาปลา เผาฟัน สานแหสานกระบุง ตะกร้า ฯลฯ ดังนั้น ผู้ชายจึงไม่ยอมสวม
 เสื้อ นุ่งกางเกงสายรัด หรือนุ่งผ้าขาวม้าผ้าไหมทำงานและมีผ้าขาวม้าอีกผืนพาดไหล่ ถ้างานที่กำลัง
 ทำเป็นงานหนัก ก็จะเอาผ้าขาวม้าพันศีรษะเพื่อให้ดูทะมัดทะแมง ผ้าขาวม้าผืนนี้มีบทบาทสำคัญ เขา
 ใช้ได้สารพัดประโยชน์ ใช้เช็ดหน้าเวลามีเหงื่อ ใช้ลงอาบน้ำเช็ดตัวมาอาบน้ำเสร็จ ใช้ปิดยุงไต่ยุงเมื่อมี
 ยุงกัด ใช้พัดเมื่อรู้สึกร้อนอบอ้าว และใช้ปิดพื้นเวลาจะนั่ง บางครั้งใช้มัดกับกิ่งไม้ทำชิงช้าให้ลูกนั่งเล่น
 แต่ถ้าจะต้องไปในพิธีต่าง ๆ ผู้ชายจะสวมเสื้อคอกลม แขนกระบอกสั้นหรือยาว ตามโอกาสบางคนชอบ
 มีกระดุมหน้า 5-6 เมตร นุ่งโสร่งไหมใส่ผ้าขาวม้าไหมคาดเอว 1 ผืน พาดไหล่ 1 ผืน บางคนไม่พาด
 ไหล่ ชอบคล้องคอทั้งชายไปข้างหลังทั้ง 2 ชายครอบครัวที่ภรรยาทอไหมเก่ง ก็จะทอผ้าขาวม้ายกชาย
 เป็นลวดลายสวยงามให้สามีใช้ ซึ่งจะรู้ว่ามิเร่ดืบขึ้น ดังภาพประกอบที่ 6 (คณะทำงานทางวิชาการ,
 2555)

ภาพประกอบ 8 ตัวอย่างการสวมใส่เสื้อผ้าของวัยกลางคนของชาวเขมรถิ่นไทยสมัยโบราณ
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสุรินทร์; 2563 : ผู้ออกแบบ

ปัจจุบัน การแต่งกายของคนวัยกลางคนนี้ มีการออกแบบหลากหลาย เช่นเดียวกับแบบของวัยหนุ่มสาวทุกอย่าง เพียงแต่เน้นความเรียบร้อยสุภาพสมวัย ไม่ให้คอกว้างลึกเกินไป คนในวัยนี้เวลาออกงานพิธีต่าง ๆ ส่วนใหญ่นิยมใช้ผ้าไหมสวมใส่กัน เพราะผ้าไหมฝีมือของชาวเขมรในสุรินทร์นั้นเป็นที่ยอมรับ ทั้งในและนอกประเทศว่าสวยและมีคุณภาพที่ดีที่สุดจึงเป็นที่นิยมมากในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 9 ตัวอย่างการสวมใส่เสื้อผ้าของวัยกลางคนขณะออกงานพิธีกรรม
ที่มา : นายชินวัตร นาแอ็ด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

1.5 การแต่งกายในวัยสูงอายุ ชาวเขมรในสุรินทร์เมื่อมีอายุมากแล้วมีลูกหลานจะคอยดูแลใกล้ชิดชดอยู่ในบ้านเป็นส่วนใหญ่ ให้ทำงานเบาๆหรือไม่ให้ทำเลย ไม่มีโอกาสได้ออกไปนอกบ้านบ่อยนัก บางคนแทบจะไม่ได้ไปไหนเลย การแต่งกายของคนในวัยนี้จึงแต่งแบบสบายๆ อยู่ในบ้านหญิงสูงอายุสมัยก่อนก็แต่งแบบหญิงวัยกลางคน คือกระโจมอกอยู่กับบ้าน ถ้าจะไปงานพิธีหรือไปวัดทำบุญ ก็จะสวมเสื้อและนุ่งผ้าไหมเช่นเดียวกับผู้หญิงวัยกลางคน แต่เน้นสีสันทึบๆ สบายๆ และมีอีกหนึ่งสิ่งที่ผู้สูงอายุจะขาดเสียมิได้คือ ผ้าสบัณนุดเล็ก (ลูกแก้ว) ก็ต้องห่มสไบทุกคนสำหรับหญิงในวัยนี้ โดยเฉพาะเวลาไปทำบุญที่วัด วิธีห่มก็เหมือนกับวิธีห่มของหญิงวัยกลางคนในระยะต้นๆ ของสิบทศวรรษ หญิงสูงอายุที่มีเชื้อสายจากเขมรกำพูชา จะนุ่งโจงกระเบน สำหรับชายสูงอายุทำงานเบาๆ อยู่ในบ้านไม่ค่อยมีโอกาสไปไหนนอกจากไปทำบุญที่วัด หรือไปเป็นเกียรติในงานมงคลต่าง ๆ ถ้าอยู่บ้านจะไม่สวมเสื้อ นุ่งกางเกงสายรัด หรือนุ่งกางเกงแพรสี่เป้าเท่านั้น อาจจะมีผ้าขาวม้าพาดไหล่ 1 ผืน เพราะเคยชินมาตั้งแต่วัยกลางคนแล้ว อีกอย่างจำเป็นต้องมีเพราะใช้ได้สารพัดประโยชน์ แต่ถ้าแต่งตัวไปงานพิธี หรือไปวัดจะสวมเสื้อนุ่งผ้าโสร่ง แบบเดียวกับชายวัยกลางคน ถ้าเป็นงานพิธีสำคัญ บางโอกาสจะนุ่งโจงกระเบนเสื้อคอกลมมีผ้าขาวม้าคาดเอวคาดไหล่ (คณะทำงานทางวิชาการ, 2555)

หญิง

ชาย

ภาพประกอบ 10 จำลองการแต่งกายในวัยสูงอายุในสมัยโบราณ

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2563 : ผู้ออกแบบ

ปัจจุบัน ชายในวัยสูงอายุแต่งกายสบายๆ อยู่กับบ้านสวมเสื้อยืดหรือเสื้อคอกลม แขนกระบอกตัดเย็บด้วยผ้าที่มีเนื้อนิ่ม บางที่นิยมคือผ้ามาสลิน และนุ่งกางเกงแพรสี่เป้า เสื้อกางเกง ขาสั้น ขายาวตามใจชอบ ถ้าไปในงานพิธีต่าง ๆ จะนุ่งกางเกงขายาว สวมเสื้อ คอพระราชทานหรือ เสื้อแบบ ซาฟารี ซึ่งเป็นแบบที่ใช้ได้ทุกโอกาส ในระยะหลังนี้สุขภาพบุรุษนิยมสวมเสื้อไหม ออกงานพิธี ต่าง ๆ นอกจากจะดูแลสุขภาพเรียบร้อยเป็นภาพพจน์ที่ดีแล้วยังเป็นการช่วยโฆษณาผ้าไหมสุรินทร์ด้วย สำหรับหญิงสูงอายุในสมัยนี้นิยมแต่งกายแบบเรียบ ๆ คือส่วนเสื้อคอกลมแขนกระบอกสั้นหรือยาว หรือ 3 ส่วนผ่าหน้าติดกระดุม 5-6 เม็ดตัดเย็บด้วยผ้าแพรเนื้อนิ่มเบาบาง เพื่อสวมใส่สบายซึ่งเป็นแบบ เรียบร้อยสมวัยไม่มีแต่งแบบกระโจมอกเหมือนสมัยก่อน ส่วนผ้าถุงที่ใช้ชุนั้นจะเป็นผ้าไหมสีทึม เช่น ผ้าสะมอ สาคุ อันลวยซิม หรือมัดหมี่ลายเล็ก ๆ บางคนชอบนุ่งผ้าโสร่งดอก นุ่งกางเกงขายาวแต่ถ้าจะ ออกงานพิธีต่าง ๆ ก็จะต้องให้ดูสวยงามขึ้นโดยนุ่งผ้าไหมเสื้อไหม เช่นเดียวกับหญิงในวัยกลางคนแต่ จะเป็นแบบที่เรียบไม่ตกแต่ง (คณะทำงานทางวิชาการ, 2555)

ภาพประกอบ 11 ตัวอย่างการสวมใส่เสื้อผ้าของวัยสูงอายุในปัจจุบันเวลาออกงานพิธีกรรม
ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

การแต่งกายของคนทุกวัยดังที่กล่าวมาแล้วนั้นนอกจากเสื้อผ้าแล้วยังมีหลายอย่างที่ เกี่ยวข้องกันที่ควรระหับยกมาพิจารณาก็คือทรงผมเครื่องประดับรองเท้าและกระเป๋าถือซึ่งจะต้องดู ให้กลมกลืนในเรื่องสีสรรเรื่องรูปแบบและสมัยนิยมสำหรับผู้ที่มีรสนิยมสูงจะพิถีพิถันในเรื่องเหล่านี้มาก เพราะมีคำกล่าวไว้ว่าไ้่างามเพราะขนคนงามเพราะแต่งนั่นเอง

ดังนั้น การแต่งกายของชาวสุรินทร์เชื้อสายเขมร มีลักษณะคล้ายคลึงกับคนเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ นั่นคือผู้ชายนุ่งโจง ผู้หญิงนุ่งซิ่นแต่ความแตกต่างอยู่ที่วัสดุที่ใช้ในการทำโจงหรือ ซิ่น หรือเสื้อผ้านั้น เพราะชาวสุรินทร์นิยมใช้ผ้าไหมในการทำเสื้อผ้าเหล่านั้น สำหรับสตรีชาวสุรินทร์ ในยามอยู่บ้านปกติ นิยมใส่ผ้าซิ่นไหมที่ทอสลัปลีกัน ถ้าเป็นผ้าซิ่นสีเขียวซึ่ม้าสลัปลี เรียกว่า ผ้าสมอ ส่วนผ้าสีส้มสลัปลีขาว เรียกว่า ผ้าสาคุ สตรีชาวสุรินทร์ที่อยู่บ้านนิยมใช้ผ้าซิ่นสองอย่างนี้ แต่ถ้าหาก เป็นงานพิธีต่าง ๆ หรือเข้าเมืองหรือติดต่องานสำคัญ มักจะนิยมใส่ผ้าซิ่นที่มีลักษณะสวยงามเป็นพิเศษ เช่น ผ้าโฮล หรือผ้ามัดหมี่ลายที่ทออยาก ส่วนเสื้อก็จะเป็นเสื้อไหมประเภทผ้ายกดอกและมีสไบเฉียงที่ ทอด้วยไหมยกดอกด้วย ซึ่งเป็นที่ประทับใจแก่ผู้พบเห็นเป็นอย่างมาก และดูเหมือนจะมีเฉพาะจังหวัด สุรินทร์อันเป็นที่อยู่ของคนสุรินทร์เชื้อสายเขมรเท่านั้น (อัจฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิตร บุญนาค, 2536)

ชาวไทยเชื้อสายเขมรทุกหมู่บ้าน มีความผูกพันกับผ้าไหมมาตั้งแต่สมัยโบราณ ผ้าไหม จึงเป็นสิ่งของสำคัญที่เป็นเครื่องมือในการใช้ชีวิตของคนในชุมชน โดยปกติชาวบ้านจะสวมใส่ผ้าไหม เป็นประจำอยู่แล้ว และเมื่อมีงานบุญ หรือพิธีกรรมต่าง ๆ มักใช้ผ้าไหมมาประกอบพิธีด้วย ถือเป็นสิ่ง สำคัญที่ขาดไม่ได้เด็ดขาด

2. ความสัมพันธ์ของชีวิตและการใช้ผ้าทอ

2.1 การใช้ผ้าทอที่เกี่ยวข้องกับการเกิด

การถือกำเนิดของมนุษย์ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ จึงต้องจัดให้มีพิธีต้อนรับ และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตใหม่ พิธีกรรมดังกล่าวจะมีตั้งแต่เริ่มคลอดจากครรภ์มารดาผู้ทำ คลอดเรียก “หมอดำแย” หรือที่ชาวพื้นเมืองเรียก “จมอบ” เป็นบุคคลสำคัญที่กุมชีวิตทารกและ มารดาไว้ในกำมือ เพราะการคลอดถือเป็นการเสี่ยงและการผจญภัยที่สำคัญยิ่ง การตัดสายสะดือหรือ รกจะต้องระมัดระวังมาก โดยใช้ขวี่ไม้ไผ่เหลาบาง ๆ ตัดแล้วนำไปฝังไว้ใต้บันไดบ้าน ด้วยความคิด ความเชื่อที่ว่า เมื่อเจริญเติบโตขึ้นเด็กคนนี้จะไม่ทอดทิ้งถิ่นฐานของตนไปที่อื่น ถึงจะไปก็จักกลับมา ตายที่ “รกรากเดิม” ของตน เมื่อทารกคลอดใหม่ๆ ญาติผู้ใหญ่จะทำภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ที่เรียกว่า “ฉะนียง” ซึ่งเป็นเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่งมารองรับ มีหนังสือวางไว้ข้างๆ ทารก มีการผูกข้อมือ รับขวัญ หลังจากนั้นไม่นานก็มีพิธีรับขวัญ พิธีตัดหรือโกนผมไฟ พร้อมทั้งพิธีขอบคุณหมอดำแย เรียก

วิธีนี้เป็นภาษาถิ่นว่า “กั๊ดสือก บังก็อก จมอบ” วิธีนี้จะจัดขึ้นหลังจากที่มารดาอยู่ไฟจนครบกำหนด หรือมีความแข็งแรงพอที่จะประกอบกิจการงานได้ เครื่องประกอบพิธีบายศรีปากชาม กรวยใบตอง ข้าวเปลือก ข้าวสาร ฐูปเทียน กรรไกร ไก่เป็นๆ พร้อมด้วยเงินเล็กน้อย วิธีนี้จัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ทารกเกิดใหม่และตอบแทนหมอดำเวยทำคลอด ซึ่งตามธรรมเนียมแล้วหมอดำเวยจะคอยดูแลพยาบาลทั้งแม่และทารกจนกว่าจะแข็งแรง ส่วนการตั้งชื่อมีคติว่าต้องตั้งชื่อที่น่าฟังไว้ก่อน เพราะถ้าตั้งชื่อเพราะผีจะเอาชีวิต โดยมากนิยมตั้งชื่อตามชื่อของเครื่องใช้ภายในบ้านเท่าที่จะนึกได้ (คณะทำงานทางวิชาการ, 2555)

ในปัจจุบันผ้าไหมชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวายมีการออกแบบลวดลาย และถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นลวดลายผ้าไหมมากที่สุด บนวิถีของการเปลี่ยนแปลงของโลก พิธีกรรมของชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวายผ้าไหมอยู่คู่กับพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ผ้าไหมจะเกี่ยวข้องกับงานพิธีกรรมทั้งสิ้น ตั้งแต่การเกิดทารกแรกเกิดจะมีพิธีการ เช่น บอกลูกผีบรรพบุรุษรับ ลูกหลานเข้าบ้าน การใช้ผ้าไหมในพิธีเกี่ยวกับการเกิดนั้น จะถือใช้ในพิธีรับขวัญเด็กทารกแรกเกิด โดยมักจะเป็นตา ยาย ที่นำมารับขวัญหลาน ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงจะใช้ผ้าไหมโบราณ เช่น มัดหมี่ กะนิว สมอ ถ้าเป็นเด็กผู้ชายจะใช้ไสร้ง พร้อมกับเงินทองและด้ายผูกข้อมือรับขวัญ โดยเรียกวิธีนี้ว่า พิธีรับขวัญเด็ก หรือ ลีจะม็อบ (วิไลวรรณ บุญยงค์. — 2563 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ผ้าไหมยังเกี่ยวข้องกับงานบุญมากมายเช่น งานโกนจุก เด็ก สมัยก่อนประเพณีการโกนจุกนี้จะเกี่ยวข้องกับผ้าไหมโดยจะต้องนุ่งหรือมีผ้าไหมมาวางในการ บวงสรวงเช่นไหว้ในพิธีกรรม ในชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยบางบ้านใช้ผ้าไหมในการรับขวัญหลาน ห่อตัวเด็กเมื่อโกนผมไฟ รวมถึงตอนโกนจุกใช้ผ้าไหมในการนุ่งห่ม ผ้าไหมที่ใช้ในขั้นตอนนี้นิยมใช้ผ้าไหมลายโบราณ เช่น อัมปรม กะนิว สมอ สาคุ ไสร้ง โฮล เป็นต้น (อุทร พูนกล้า. 2563 : สัมภาษณ์)

พูน ปณ ทัต ชีเว

ภาพประกอบ 12 ตัวอย่างผ้าชะม้านำมาทำเปลให้เด็กแรกเกิดนอน
ที่มา : นางสาวราลี พัฒน์สาร; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

2.2 การใช้ผ้าทอที่เกี่ยวข้องกับงานแต่งงาน

การเตรียมการพิธีแต่งงาน การเตรียมตัวของฝ่ายหญิงนั้นผู้ที่จะเป็นเจ้าสาวจะหาญาติมาเตรียมทำฟูก (ที่นอน) และหมอนสำหรับไหว้ โดยทำไว้ตามฐานะ ถ้าฐานะดีก็จะเย็บไว้จำนวนมากฝ่ายหญิงบางรายที่ทอผ้าเป็นก็จะเริ่มทอผ้าเป็นชุด คือ ทั้งประเภทสไบและผ้าถุง หรืออาจจะหาซื้อมาเพิ่มเติมให้เข้าชุดครบตามจำนวนญาติผู้ใหญ่ที่จะต้องการจะไหว้สมมา นอกจากนี้ยังต้องเตรียมเก็บหรือซื้อหาหมากมาเจียนให้บางตากแห้งไว้และห่อเป็นของกำนัลเวลาไปเชิญแขก เหลือมาร่วมงานรวมทั้งการเตรียมอาหารไว้สำหรับเลี้ยงแขกอีกด้วย

พหุ นั ปณ ฑิ โท ชี เว

ภาพประกอบ 13 บอนเจาะกราบหรือฟูกสำหรับบ่าวสาวนั่ง
 ที่มา : นายชินวัตร นาแอ็ด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

การแห่ขันหมาก ฝ่ายชายจะเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ในพิธีได้แก่ พานบายศรีเครื่องเซ่นผีบรรพบุรุษเฒ่าโดยมีผู้อาวุโสฝ่ายชายเดินนำเจ้าบ่าว แต่งตัวคล้ายกันแต่หมสไบผืนเดียวมี นักดนตรีกันตรึมหรือมโหรีนำหน้าขบวนแห่โดยบรรเลงเพลงแห่ มีผู้เฒ่าทั้งหญิงชายรำกันอย่างสนุกสนานพร้อมกันลำเลียงธาดขนม และเครื่องเคียงของบายศรีมาตามลำดับ พ่อแม่เจ้าบ่าวก็ถือขันคำสินสอดพร้อมส่วนเพื่อนเจ้าบ่าวก็ทำหน้าที่ทางร่มให้เจ้าบ่าว ผู้อาวุโสของขบวนแห่ฝ่ายชายจะถือพานบายศรีหรือผ้าหมากพลู 1 คู่ นำขบวน ดังภาพประกอบ 14

พหุ นั ปณ ทั โท ชี เว

ภาพประกอบ 14 ฝ่ายชายแห่ขันหมากไปบ้านฝ่ายหญิง
ที่มา : นายชินวัตร นาแอ็ด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 15 การเปิดเขียนหมาก พานหมากพลูหรือเขียนหมาก
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 16 การเจาะกราบ ในพิธีบายศรีสู่ขวัญของเจ้าบ่าว
ที่มา : นายชินวัตร นาน้อย ; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 17 การเจาะกราบ ในพิธีแต่งงานของคู่บ่าวสาว
ที่มา : นายชินวัตร นาน้อย ; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 18 การเซ่นผี มีทั้งผู้ร่วมพิธี ผู้ทำพิธี และเครื่องเซ่นไหว้

ที่มา : นายชินวัตร นาแอ็ด ; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

นอกจากนี้ ผ้าทอยังมีบทบาทในขั้นตอนการอาบน้ำให้พ่อแม่ฝ่ายชายด้วยการหยิบผ้าที่ทอหรือสั่งทอพิเศษมาไว้ ผัดเปลี่ยนให้พ่อแม่โดยตักน้ำให้พ่อแม่จนหมดहाบและเปลี่ยนผ้าถุงและสไบให้ทั้งคู่ใหม่ โดยที่ผ้าถุงของฝ่ายชายนั้นเจ้าสาวจะต่อเชิงให้เรียบร้อยและเย็บถุงให้เรียบร้อยอีกครั้ง เพื่อทำพิธีมอบฟูกและหมอนให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายพร้อมกับมอบผ้าสมมา (สำหรับสมมานั้นขึ้นส่วนเชิงกับผ้าถุง จะไม่เย็บติดกันจะมอบเป็นชิ้นส่วนให้เข้าชุดกัน) เจ้าสาวจะมอบผ้าสมมาให้พ่อแม่ฝ่ายชายอีกชุดหนึ่งแล้วมอบให้ญาติผู้ใหญ่ตามลำดับที่ฝ่ายชายจะจัดเตรียมไว้ โดยที่ญาติฝ่ายชายจะมอบเงินขวัญถุงอย่างสมราคา กับค่าผ้าสมมาที่มอบให้

การมอบผ้าสมมานั้นนิยมวางบนพาน มีกรวยดอกไม้วางบนผ้า ผู้รับจะพิจารณาผ้าแล้วมอบเงินให้สมกับราคาของผ้าที่มอบให้ (ผ้าที่มอบให้เป็นผ้าไหมทั้งชุด) จากนั้นก็เป็นการเสร็จพิธี คู่บ่าวสาวจะกลับมาพักที่บ้านอีกครั้งหนึ่ง ต่อจากนั้นจึงตกลงกันว่าจะไปอยู่กับบ้านของฝ่ายใด

การไหว้ผ้าสมมา หลังจากไหว้พราหมณ์แล้วฝ่ายหญิงก็เตรียมผ้าสมมาซึ่งจัดไว้เป็นชุด ๆ ไหว้ญาติฝ่ายชายโดยญาติผู้รับไหว้จะต้องมอบเงินตอบแทนตามราคาผ้าที่ประเมินไว้จนกว่าจะครบตามจำนวนผ้าสมมาที่เตรียมไว้

ภาพประกอบ 19 การไหว้ผ้าสมมา
ที่มา : นายชินวัตร นาแอ็ด ; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

การเปลี่ยนชุดเจ้าบ่าว (พละกันเลาะ) ต่อมาเจ้าสาวก็นำชุดเจ้าบ่าวอันได้แก่ โสร่งหรือผ้าไหมควบ เสื้อขาวคอกลมพร้อมสไบขาวม้า 2 ผืน นำมาไหว้เจ้าบ่าวเปลี่ยนเสื้อผ้า (โดยมีคนคอยแต่งให้) การเปลี่ยนผ้าเช่นนี้ เรียกว่า พละกันเลาะ ซึ่งเจ้าบ่าวอาจมอบขวัญที่เป็นเงินแก่เจ้าสาวก็ได้จากนั้นเจ้าสาวก็จะไหว้เจ้าบ่าวด้วยขนมและผลไม้ตามด้วยน้ำ เหล้า และบุหรีตามลำดับ

จากการศึกษาข้อมูลการแต่งงานข้างต้นสอดคล้องกับ อัจฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิตร บุญนาค, 2536 ได้ศึกษาเรื่องผ้าไหมในวิถีไทยกุ่มและไทยเขมร ระบุว่าชาวไทยเขมรจะใช้ผ้าโสร่งหรือผ้าขาวม้าเขียนหมากคู่ เรียกว่า “เห็บ-ท้อง” โดยมีเงื่อนไขว่าต้องใช้ผ้านุ่งของผู้ชาย ที่ฝ่ายชายนำมามอบญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ส่วนฝ่ายหญิงก็เตรียมผืนผ้าที่ครบชุดทั้งเพศหญิงและชาย (อันได้แก่ ผ้านุ่ง สไบ ผ้าขาวม้า โสร่ง ฯลฯ) สำหรับรับขวัญในขั้นตอนการสู่ขวัญ ซึ่งแตกต่างจากชาวไทยกุ่มไม่เน้นการใช้ผ้าห่ออุปกรณ์ในพิธีแต่งงานดังเช่นไทยเขมร

หญิงไทยเขมรใช้ผ้านุ่งห่มผ้าเป็ยงยกดอกชายผ้านุ่มมีปะโบร์ (เชิงเฉพา) เย็บติด ฝ่ายชายนุ่งโสร่งหรือผ้าห่มเพราะคาดเอวด้วยผ้าโสร่งประหัด คาดเอวด้วยขาวม้า และใช้ผ้าขาวม้าเป็นผ้าเป็ยงหรือพาดไหล่ ทั้งคนไทยเขมรและไทยกุ่มต่างก็ใช้เครื่องประดับคู่กับผ้าไหมคือไทยกุ่มใช้เงินประดับคอ เรียกว่า “หลอด” กระจุดเงิน และต่างหูเรียกตะเกาเงินหรือกระจุด ส่วนคนไทยเขมรก็ประดับเช่นกันแต่นิยมทำจากทองเช่น ต่างหู จะเป็นตุ้มกลมโตเรียกว่า โคนเดาฮ์ ในงานแต่งงานปะรำพิธีของคนไทยเขมร ถือเสากลางเป็นสำคัญ จัดที่บวงสรวงเทวดา โดยใช้ปะดัวล (หว่ายทรงกรวย) ผูกเหนือเสา ที่โคนเสาจะวางกระจุดข้าวเปลือกที่เป็นข้าวพันธุ์เต็มเสียบด้วยขวาน บนขวานจะมีข้าวสุก 1 ปั้นและไข่ไก่วางบน มีผ้าไหมคลุมกระจุด หรือพับวางบนข้าวเปลือก ผ้าที่นิยมเป็นผ้าไหมสีขา มีเต้าปูนวางทับ พร้อมกับกรวยชั้น 5 ความหมายของส่วนประกอบประเด็นนี้ สำหรับการแห่ซ้องให้เทวดาลงมารับรู้งานมงคล สำหรับผ้าไหว้เป็นของที่ระลึกญาติผู้ใหญ่ในงานแต่งงาน คนไทยเขมรนิยมไหว้ญาติสำคัญของฝ่ายชายด้วยผ้าโสร่ง หรืออัมปรม ถ้าไหว้ผ้าโสร่งจะมีปะโบร์ควบคู่ไปด้วยผ้าเป็ยงฉูดเล็ก ผ้าขาวม้า ลวดลายสัตว์ ผ้าโสร่ง

สำหรับการเสี่ยงทายคนไทยเขมรให้ความสำคัญกับ “เต้าปูน” ในการเสี่ยงทาย เช่น พิธีโบลแกว่งเต้าปูนและมักจะวางเต้าปูนและสากบนผ้าไหมในพิธีแต่งงาน ลวดลายของมัดหมี่ปะโบร์ที่ใช้ต่อเชิงผ้านุ่ง ชาวไทยเขมรเทียบลวดลายคล้ายดินควายหรือสากนั่นเอง (อัจฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิตร บุญนาค, 2536)

พิธีแซนการ์ หรือพิธีแต่งงานของชาวไทยเขมร เป็นพิธีกรรมสำคัญและใช้ผ้าไหมประกอบในพิธีจำนวนมากที่สุด ซึ่งก็จะเป็นการบ่งบอกถึงฐานะของเจ้าสาว เนื่องจากเจ้าสาวต้องจัดเตรียมผ้าไหมจำนวนมากมาไว้สำหรับไหว้ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าบ่าว เป็นของกำนัลหรือของชำร่วย โดยตามแบบฉบับโบราณ จะใช้ผ้าโสร่งและผ้าสไบ โฉนดเล็ก ไหว้แม่เจ้าบ่าว ใช้ผ้าโสร่งและผ้าสไบชาย ไหว้พ่อเจ้าบ่าว ส่วนญาติผู้ใหญ่จะใช้ผ้าไหมมัดหมี่ทั่วไป หากเป็นญาติที่ห่างกันก็จะใช้ผ้าที่มีราคาไม่สูงมากจำพวกลายตาราง ลายทาง เช่น ผ้าอัมปรม สมอ กระเนิว อันลูนซิม สาคู สไบไม่มีขีด เป็นต้น (วีโลวรรณ บุญยงค์. 2563: สัมภาษณ์)

ประเพณีการแต่งงานของคนในชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ฝ่ายชายจะเริ่มประดิษฐ์กระทอ สลักลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพื่อเป็นเครื่องสมมาอย่างหนึ่งที่มอบให้หญิงยอตรักในพิธีแต่งงาน ขณะเดียวกันฝ่ายหญิงจะเริ่มทอผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม โดยใช้กระทอผ้าของแม่ เพื่อมอบให้กับฝ่ายชายอันเป็นเครื่องผูกมัดความรักของทั้งสอง ลายที่หลากหลายกับความซับซ้อนของผ้าทอ คือเครื่องการันตีความเก่งกาจ และเหมาะสมแก่ชายคู่ครองด้วยเหตุนี้เอง ทุกบ้านจึงมีเครื่องทอเป็นสมบัติประจำบ้าน หากเดินลัดเลาะไปตามบ้านในชุมชนแห่งนี้ จะพบว่ามี “กระทอผ้า” ทุกครัวเรือน ในแง่หนึ่งคือ สถานที่แห่งนี้เป็นชุมชนทอผ้าใต้ถุนเรือนที่เกิดจากการอนุรักษ์วัฒนธรรมทอผ้าของชุมชนไว้ จนเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ๆ ของจังหวัดสุรินทร์ และแถบอีสานใต้ แต่อีกแง่หนึ่งคือ กุศโลบายของคนเฒ่าคนแก่ เพราะนอกจากเป็นสินสอดในพิธีแต่งงานแล้ว ยังกลายเป็นเครื่องมือทำกินทำใช้ของครัวเรือนโดยไม่ต้องซื้อหาให้สิ้นเปลือง เพราะทุกครัวเรือนต้องมีกระทอผ้า และกระทอผ้าจะเป็นสมบัติส่วนตัวของผู้หญิงในบ้าน และในชุมชนแห่งนี้ยังคงอนุรักษ์และสืบสานการใช้กระทอผ้าพื้นเมืองในการทอ (สิริอุทัย ใจติก, เยียน สุบินนาม. 2562: สัมภาษณ์)

ก่อนจะแต่งงานในช่วงเทศกาลแซนโฎนตา ผู้หญิงต้องไปบ้านฝ่ายผู้ชาย โดยต้องเอาขนม เหล้า เบียร์ ไปกราบไหว้แสดงความเคารพกับญาติฝ่ายชาย ในตอนที่หมั้นแล้วแต่ยังไม่แต่งงาน ขณะที่ญาติฝ่ายชายจะเตรียมเส้นไหมไว้ให้ฝ่ายหญิงเพื่อนำเส้นไหมกลับมาทอให้ฝ่ายชาย การทอต้องดูตามจำนวนญาติฝ่ายชาย โดยฝ่ายชายจะช่วยเรื่องการซื้อผ้าทอไหมผืนละ 1000-2000 บาท แล้วแต่ลายที่ทอมาไหว้สมมาตอนแต่งงานเพื่อให้มีเงินครองเรือน แต่หากฝ่ายหญิงไม่ไปบ้านฝ่ายชายตอนเทศกาลแซนโฎนตา ฝ่ายหญิงต้องซื้อเส้นไหมมาทอเอง ส่วนฝ่ายหญิงจะทอเป็นลายอะไรนั้น ขึ้นอยู่กับฝ่ายหญิงจะทอให้ โดยยึดราคาเป็นหลัก หากมอบให้ผู้ชายอาจจะเป็นสไบแพระห์ขาวม้า หรือโสร่ง หากมอบให้ผู้หญิงอาจจะเป็นสไบเชรีย สไบสีขาวยกดอก (โหนดเล็ก) ในส่วนของลายผ้าไหมที่ใช้ในงานแต่ง สำหรับฝ่ายหญิงส่วนบนจะเป็นเสื้อผ้าสีขาวหรือลูกไม้ ส่วนล่างจะเป็นผ้าไหมต้องเป็นลายที่สวยงาม สีสันสดใส นิยมผ้าโฮลเป็นส่วนใหญ่ (อุทร พูนกล้า. 2563 : สัมภาษณ์)

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ผ้าสไบขาวม้า หรือสไบประเทียใช้พาดไหล่

ผ้าสร้งไหม

ภาพประกอบ 20 ชุดเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวในพิธีบายศรีสู่ขวัญ ก่อนเข้าพิธีแต่งงานในวันรุ่งขึ้น
ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมการแต่งงานมีความสำคัญในสังคมไทย เป็นพิธีกรรมที่คาบเกี่ยวกับความเชื่อในศาสนา ความเชื่อของท้องถิ่น และความเป็นสิริมงคลของชีวิต ก่อนที่จะออกเรือนไปเป็นครัวเรือนใหม่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งแบบดั้งเดิม ที่ค่อยๆ เลือนหายไปพร้อมกับการพัฒนาเมืองและการศึกษาของคนในชุมชน

ปัจจุบันพบว่า คู่บ่าวสาวที่เข้าพิธีวิวาห์ในยุคโลกาภิวัตน์ต่างก็ได้รับความสะดวกในการจัดเตรียมชุดเนื่องจากมีร้านให้เช่าชุดวิวาห์แบบพื้นเมืองมากมายหลายรูปแบบ ตลอดจนเนื้อผ้าที่ใช้ก็ประยุกต์เปลี่ยนไปตามสภาวะเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่าประเพณีการแต่งงานของชาวเขมรถิ่นไทยได้มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน มีการประยุกต์ใช้ชุดแต่งงานของเจ้าบ่าวเจ้าสาว แต่ก็ยังคงพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้เพื่อให้ประเพณีอันดีงามยังคงดำรงอยู่ในสังคมต่อไป

ผ้าสร่งเปราะห์

ผ้าโฮลเสรีย

ภาพประกอบ 21 ชุดเจ้าบ่าว-เจ้าสาว ชนชาวเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์
ที่มา : นายสุทธิมนต์ ไชยน้ำอ้อม; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

หากได้สัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการแต่งงานของคนในชุมชนตำบลสวาย พบว่ามีความน่าสนใจเพราะมีการจัดพื้นที่บ้านให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้ลวดลายศิลปะและวัฒนธรรมผ้าทอของคนในชุมชน ส่วนของกิจกรรมการแต่งงาน มุ่งสร้างและส่งเสริมการตระหนักรู้ในวัฒนธรรมของท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้างรูปแบบของการรู้จักสามัคคีของชุมชน เช่นเดียวกับ

การนำมาสู่การประชาสัมพันธ์ให้กับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านदारอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัด สุรินทร์

2.3 การใช้ผ้าทอที่เกี่ยวข้องกับงานบวช

การใช้ผ้าไหมในพิธีบวชนั้น ตามวิธีของชาวบ้านสมัยก่อน จะเป็นแม่ของนาค จะเป็นผู้ทอผ้าไหมที่สวยงามที่สุด และนำมาใช้ห่มบายศรีต้น ในพิธีเรียกขวัญนาค หากยึดโดยตามหลักพิธีที่ปฏิบัติกันมาแล้วจะเป็นผ้ามัดหมี่ ยาว 8 ศอก ที่มีลายวิจิตรพิสดาร เช่น ลายโฮลเพราะห์ ลายนาคเกี่ยว ลายโฮล เป็นต้น และยังต้องแยกมีผืนให้นาคใส่แห่ขบวนบวชนาคอีก 1 ผืน ซึ่งผ้าทั้ง 2 ผืน จะต้องเป็นผ้าที่ไม่เคยสวมใส่มาก่อน แต่อาจจะเคยผ่านพิธีกรรมมาก่อนได้ เช่น ใช้หัวแขนโขนตา เป็นต้น (วิไลวรรณ บุญยงค์, 2563: สัมภาษณ์)

จากการลงสัมภาษณ์พบว่างานบวชจะใช้ผ้าไหมทั้งหมด 3 ผืน ได้แก่

- 1) ผืนที่หนึ่งผืนใส่ผ้าโสร่งหรือผ้าโฮลเพราะห์ ใช้ขณะโกนผม สาเหตุที่นุ่งผ้าไหมโสร่งขณะโกนผม เพื่อให้สะดวกแก่การลูกนึ่งในขณะที่เปียกน้ำตอนโกนผม
- 2) ผืนที่สองผืนใช้ใส่ผ้าโสร่งหรือผ้าโฮลเพราะห์ โดยใช้นุ่งหนึ่งผืนขณะแห่ นาคหรือเข้าพิธีอุปสมบท
- 3) ผืนที่สามเป็นผ้าสไบชายหรือผ้าขาวม้า (เขมร์เรียกสไบเปรี๊าะ) ใช้เพื่อพาดไหล่

นอกจากนี้ยังใช้ผ้าทอในการห่อเครื่องบายศรี 1 ผืน บายศรีจะใช้ผ้าไหมโบราณ เช่น ผ้ากระนิว นำมาห่อปิดเครื่องไหว้เครื่องบายศรี ด้านในบายศรีจะมีขนม น้ำอวดลม เหล้า และเครื่องไหว้ 9 อย่าง เมื่อนาคบวชจะเปิดผ้าไหมออกเพื่อให้นาคเสี่ยงทายในการหยิบของไหว้ ที่นาคอยากกิน ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณที่ทุกชุมชนเขมรถิ่นไทยไปปฏิบัติกันมา (สิริอุทัย ใจติก ; เย็น สุบินนาม. 2562 : สัมภาษณ์)

พูนุ ปณฺ ทิโต ชีเว

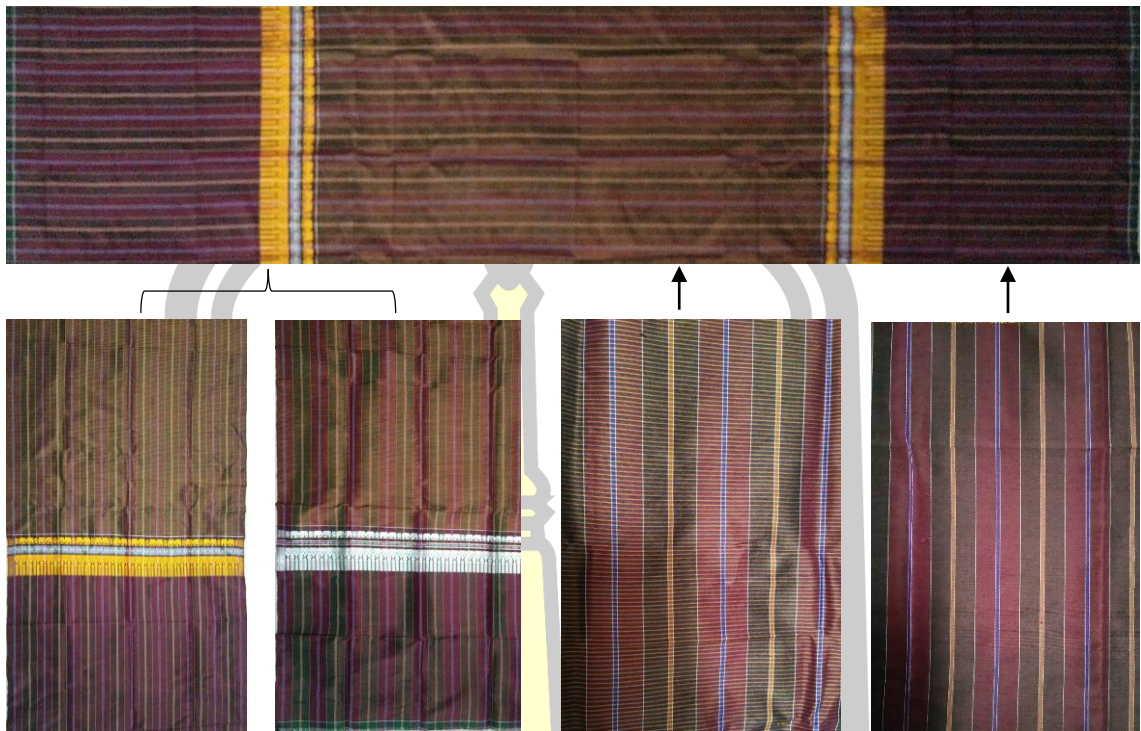

ภาพประกอบ 22 พระศรีวิสุทธิคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์ให้กับนาคที่เข้าอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติ
ที่มา : www.pr.prd.go.th ข่าวท้องถิ่น; 2562

ภาพประกอบ 23 บรรพชาอุปสมบทหมู่ 302 รูป เฉลิมพระเกียรติ ของจังหวัดสุรินทร์
ที่มา : www.pr.prd.go.th ข่าวท้องถิ่น ; 2562

ภาพประกอบ 24 ผ้าทอไหม เป็นผ้าสไบชายหรือผ้าขาวม้า นาคใช้พาดไหล่ก่อนเข้าอุปสมบท
 ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

ผ้าโฮลเปราะห์

ผ้าไสร่ง

ภาพประกอบ 25 ผ้าทอไหม ผ้าโฮลเปราะห์ ผ้าไสร่ง นาคใช้ห่มเข้าพิธีอุปสมบท
 ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด, นายโยธิน บุญยงค์; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

นอกจากการสวมใส่ผ้าทอพื้นบ้านในปัจจุบันของภาคเพื่อเข้าพิธีอุปสมบทดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าวัฒนธรรมการแต่งกายด้วยผ้าทอพื้นบ้านของชาวเขมรและกวยแบบโบราณ ซึ่งยังคงถือปฏิบัติสืบทอดกันอยู่ในบางชุมชนของชาวเขมร และกวยดังที่ วิษณุ สังเกตกิจ, 2559 ระบุว่า ตั้งแต่สมัยโบราณถึงปัจจุบันกลุ่มเขมร และกวยจะมีการตกแต่งตัวนาคด้วยผ้า 3 สีขึ้นไป ผ้าทอที่ใช้แต่งตัวนาค เช่น เขียว แดง น้ำเงิน , เขียว เหลือง แดง , เขียว เหลือง น้ำเงิน เป็นต้น เอามาคลุมอกซ้อนกันสามชั้นชายผ้าพาดไปด้านหลังโดยใช้เข็มกลัดกลัดเอาไว้เรียกว่าเป็นเกล็ดของพญานาค มีการสวมสร้อยคอ นัยว่าเป็นเครื่องประดับของนาคและบนศีรษะจะสวมชฎา หรือชาวกวยและเขมรเรียกว่า “ลำเพาะ” ที่สานด้วยไม้ไผ่ ซึ่งโหรพราหมณ์ในราชสำนักใช้ในงานพิธีสำคัญเป็นสีขาว เรียกว่า “ลอมพอก” ซึ่งถือว่าเป็นของสูง นัยแสดงว่านาคผู้มีฤทธิ์บารมี ใบหน้านั้นทาแป้งจนขาวนวล มีการใส่ชุดขาวนุ่งผ้าโฮล ผ้าสมปักปุมเขมรผ้ามัดหมี่ ผ้าโสร่งสง่างามเป็นอัตลักษณ์

สำหรับเครื่องประดับนาคตามประเพณีโบราณจะเน้นสีสันสดใส จะเว้นสีดำ ผ้าหลากสีหมายถึงแสงรุ้ง 7 สี สีของคนมีวาสนา ส่วนการสวมกระโจอมนาคที่ทำจากไม้ไผ่ เอามาสานและตกแต่งด้วยกระดาดหลากสี หมายถึงการเปลี่ยนแปลงของสี ไม่ให้หลงระเห็จ เพราะทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ห้อยนุ่นหรือสำลีไว้ด้านข้างให้นาคที่บวชใหม่เปรียบเหมือนตั้งหูใหญ่ หนักคือฟังให้มาก ทำให้ตระหนักรู้ว่าอย่าหุเบา ส่วนยอดแหลมของกระโจอมคือสมองอันหลักแหลมในการศึกษาธรรมะ สร้อยที่ห้อยคอและข้อมือคือตะกรุดที่ทำจากไม้ไผ่ที่ปลุกเสกแล้ว เป็นวัตถุมงคลเชื่อว่ามีเทพารักษ์รักษาอยู่ถือเป็นเครื่องรางป้องกัน เมตตามหานิยม แคล้วคลาด ปลอดภัย ปัจจุบันนิยมใส่สร้อยทองมากกว่าเพราะตะกรุดไม้ไผ่เป็นของหายาก ผ้าที่นาคนุ่งเป็น ผ้าโสร่ง ที่ใช้ในโอกาสสำคัญเท่านั้น (สิริวรรณ สุขจิตร. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 26 ผ้าโฮลเพราะห์สำหรับใช้ในพิธีกรรมงานบวช

ที่มา : นายวิษณุ สังเกตกิจ; 2559 : ผู้บันทึกภาพ

1. ตะกรุดทำจากไม้ไผ่, ประเก้อม
2. ผ้าไหมพื้นสีเหลือง
3. ผ้าไหมพื้นสีชมพู
4. ผ้าไหมพื้นสีเขียว
5. ผ้าไหมพื้นสีน้ำเงิน
6. กระจังนาคหรือชฎานาค
เขมรเรียก“ลอมพอก”
7. ผ้าโสร่งที่ใช้ในโอกาสสำคัญเท่านั้น
8. ตะกรุดทำจากไม้ไผ่

ภาพประกอบ 27 การแต่งกายของนาคแบบโบราณ
ที่มา : นายวิษณุ สังเกตกิจ; 2559 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 28 การแต่งกายของนาคแบบโบราณ และโหรพราหมณ์
ที่มา : นายวิษณุ สังเกตกิจ; 2559 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 29 การแต่งกายของนาคและผู้ร่วมพิธีอุปสมบทชุมชนเขมร และกวย จังหวัดสุรินทร์
ที่มา : นายวิษณุ สังเกตกิจ; 2559 : ผู้บันทึกภาพ

1. ผ้าโพลเปราะห์, ผ้าโสร่ง, ผ้าปาดาน

2. ผ้าขาว ท่อบาตรเป็นรูปสัตว์ บน
บาตรเป็นผ้าไตรจีวร

3. ผ้าไหมพื้นสีขาวย สำหรับรองนั่ง

ภาพประกอบ 30 ของเซ่นไหว้ในพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญภาค

ที่มา : นายวิษณุ สังเกตกิจ; 2559 : ผู้บันทึกภาพ

จากภาพประกอบ 30 พบว่ามีการใช้ผ้าทอพื้นบ้านมาเป็นศิลปะการประดับตกแต่งพื้นที่ภายในบ้านให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยเน้นผ้าทอลวดลายโบราณ ลายผ้าผืนแบบดั้งเดิม และไม่นิยมใช้ผ้าทอลวดลายประยุกต์มาประดับตกแต่งในงานพิธี ผ้าทอที่นิยมเลือกมาใช้ได้แก่ ผ้าโสร่ง ผ้าโสร่ง ผ้าไหมพื้นสีขาว (ผ้าขนาดเล็กยกดอก 6 ตะกอ) เป็นต้น

2.4. การใช้ผ้าทอที่เกี่ยวข้องกับงานศพ

การตายเป็นวาระสุดท้ายของชีวิต การจัดงานศพให้แก่ผู้ตายเป็นประเพณีสุดท้ายที่เกี่ยวข้องกับชีวิต จะขึ้นตามพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถือ กลุ่มชาวไทยเขมรที่นับถือศาสนาพุทธก็จะจัดพิธีศพตามหลักการของศาสนาพุทธที่ผสมผสานอยู่ระหว่างคตินิยมเชิงพุทธกับพราหมณ์ เช่น การอาบน้ำศพหรือรดน้ำศพซึ่งมีอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ว่าด้วยการชำระล้างบาป วัตถุประสงค์อีกอย่างหนึ่งเพื่อชำระล้างร่างของศพให้สะอาด ก่อนที่จะนำไปประกอบพิธีกรรมต่อไป การแต่งตัวศพนิยมแต่งด้วยเสื้อผ้าชุดที่ผู้ชายชอบที่สุดขณะยังมีชีวิตอยู่ การมัดตราสังยังคงยึดถือความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา คือ มัดที่คอประหนึ่ง ที่ข้อมือประหนึ่ง และที่เท้าอีก

เพราะหนึ่ง การมัดหรือตราสังข์ศพเป็นสามเปราะ ก็ด้วยถือเป็นคนคติสอนใจแก่ผู้ยังมีชีวิตอยู่ตามคติของ พุทธศาสนาว่า เปราะที่หนึ่งมัดที่คอ หมายถึงหวังที่หนึ่งได้แก่ ลูก เพราะลูกเป็นห่วงผูกคอพ่อแม่อยู่ ตลอดเวลา เปราะที่สองคือมัดที่มีหมายถึง ห่วงที่สองได้แก่ สามภรรยา เนื่องด้วยถือว่าความเป็น สามภรรยากันเป็นห่วงที่ยากแก่การแก้หรือสลัดออก เปราะที่สามคือ ที่เท้า หมายถึง ทรัพย์สมบัติ สมบัติมีค่าประการหนึ่ง หรือบ่วงที่ผูกมัดเท้าไว้ ทำให้ไปไหนมาไหนไม่ได้

ชาวไทยกุยจะห่มผ้าสไบขาว (แก่บขาว) เป็นการไว้ทุกข์ เช่นเดียวกับไทย เขมรเน้นการทอผ้าจิกกน็อบไว้เป็นที่ระลึกสำหรับตนเองก่อนตาย ชาวไทยกุยนิยมทอด้วยไหมควบสี แดงเป็นส่วนใหญ่ เมื่อคนไทยกุยอายุเข้าสู่วัยกลางคน จะเอาไว้เป็นสมบัติของตนเอง บอกลูกหลานให้ ใช้ผ้าผืนนี้คลุมศพในช่วงวันแรกๆ ก่อนการบรรจุโลง การคลุมศพจะไม่คลุมให้ผ้าสัมผัสผิวผู้ตาย โดย ใช้ไม้ไผ่ทำโครงครอบจบก่อนแล้วจึงใช้ผ้าคลุมทับนอกจากนี้จะใช้ชุดไหมสีทอง 3 ใจ วางที่ปลายคาง ของผู้ตาย และคนตายต้องนุ่งผ้าไหมเอาชายพกไว้ด้านหลังและในช่วงงานศพนี้ห้ามทอหูก ทอผ้าเป็น อันขาด ในชนชาวไทยเขมรจะไม่เน้นการทอสำหรับใช้ประโยชน์ในส่วนนี้ (อัฉรา ภาณุรัตน์ และเครือ จิตร บุญนาค, 2536)

จากการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่อายุ 60 ขึ้นไป พบคำตอบในเชิง คล้ายๆกันเรื่องการทอผ้าเตรียมไว้หลังความตาย ซึ่งจะเตรียมอยู่ 3 อย่าง ทอเตรียมไว้ให้ลูกหลาน ทอ เตรียมไว้ให้พระ และทอเตรียมไว้ให้ตัวเองเมื่อล่วงลับไปแล้ว พิธีกรรมหลังความตายนั้น เป็นที่นิยมใน การบวงสรวงให้กับญาติพี่น้อง หรือปู่ตายายผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเราเรียกว่าผีบรรพบุรุษ ซึ่งจะมี การบวงสรวงให้เห็นจากอดีตถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีการแซนโถงตา ซึ่งจะนำผ้าไหมมาเป็น องค์กรประกอบเครื่องเช่นไหว้ให้กับบรรพบุรุษ มีทั้งผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า ผ้าถุง ผ้าคลุมไหล่ ผ้ากระโจมอก เพื่อให้ผีบรรพบุรุษมารับไปใช้นุ่งใส่ในภพภูมิของเขา เมื่อมีพิธีกรรมการตาย จะนำผ้าไหมของผู้ตาย ทั้งหมดมาเผาพร้อมกับผู้ตายทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะทางบ้านของผู้ตายด้วย หากฐานะดีก็จะเผาผ้าไหม ทั้งหมดรวมไปกับผู้ตาย หากฐานะไม่ค่อยดีก็จะเลือกแต่ผืนที่ผู้ตายได้ใช้หรือสวมใส่บ่อยที่สุด ในการณ์ นี้ขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชนแต่ละท้องถิ่นวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป ซึ่งผ้าไหมของชุมชนบ้านดาดรอด ตำบลสวายไม่ใช้ผ้าไหมธรรมดาแต่เป็นผ้าไหมที่รวมด้วยจิตวิญญาณโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้จาก บรรพบุรุษของแต่ละครอบครัว และส่งต่อให้ลูกหลานได้ต่อยอดเป็นอาชีพที่หล่อเลี้ยงครอบครัวได้ จนถึงปัจจุบัน (สิริวิชัย ใจติก, เย็น สุบินนาม. 2562 : สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตามความเร้นลับและอย่างที่น่าสนใจ แต่ยังไม่มีการบันทึกไว้เป็น ลายลักษณ์อักษร เช่น การใช้เส้นไหมพันคอคนตายการใช้ผ้า "จิกกะนอบ" กลุ่มศพหรือโลงศพการใช้ ผ้ายันต์ปิดตาแล้วทำพิธีพาลงนรก หรือ “แซงนรก” การใช้ผ้าที่ทอด้วยมือเป็นสื่อแทนความรู้สึก

และคุณค่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเรียกว่าผสมมา เป็นต้น (อัจฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิตร บุญ
 นาค, 2536)

จากการศึกษา และสัมภาษณ์พบว่าพิธีศพของชาวไทยเขมร จะใช้ผ้าไหม
 ในหลายส่วน ได้แก่

- 1) ใช้วางทับหน้าอกของผู้วายชนม์หลังจากสิ้นใจทันที ตามความเชื่อ
 ของคนโบราณว่าเมื่อคนตายไปแล้วจะได้นำไปใช้ในภพหน้า
- 2) ใช้ถวายพระเทศน์เพื่ออุทิศส่วนกุศลแด่ผู้วายชนม์
- 3) ใช้ไหว้ค่าครูให้สัปเหร่อ
- 4) ใช้ทำเป็นของอุทิศให้ผู้วายชนม์ ซึ่งจะประกอบไปด้วยของใช้ต่าง ๆ
 เครื่องครัว อุปกรณ์ทำสวน พูก หมอน เสื้อผ้า ของใช้สำคัญที่ผู้วายชนม์เคยใช้ รวมถึงผ้าไหมผืนใหม่
 และผืนเก่าที่ผู้วายชนม์เคยใช้ ต้องนำไปถวายพระสงฆ์เพื่ออุทิศให้ผู้วายชนม์

ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ เพราะชาวไทย
 เขมรมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษการทำบุญอุทิศ ทำให้ชาวบ้านโดยเฉพาะสตรีที่มีอายุมาก จะมีการ
 จัดเตรียมผ้าไหมสะสมไว้จำนวนหนึ่ง และจะฝากฝังลูกหลานไว้ว่าให้ไว้ใช้ในพิธีศพของตนเอง โดยพิธี
 ศพจะมีในเรื่องการที่ผู้ตายจะทอผ้าไหมเตรียมไว้ก่อนตาย โดยเตรียมไว้ 3 อย่าง ได้แก่

- 1) เตรียมไว้ให้ลูกหลาน
- 2) เตรียมไว้ถวายให้วัด
- 3) เตรียมไว้ให้ตัวเองได้ใส่

ในพิธีงานศพของชาวไทยเขมร นอกจากผ้าไหมจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับ
 ผู้ตายแล้ว องค์กรประกอบในการนำมาซึ่งกระบวนการ พิธีการ ที่เกี่ยวข้องกันกับงานศพได้แก่ การ
 ประดับเสาบ้านด้วยผ้าขาวม้าไหม การนำผ้าทอสีขาววางใต้ใบตองเพื่อมารองอัฐิ ที่นิยมใช้ผ้าทอสีขาว
 เพราะถือว่าเป็นผ้าสะอาด แสดงถึงความขาวสะอาด เป็นต้น

ภาพประกอบ 31 ผ้าทอไหมลายโฮลสีดำ ไว้สำหรับนุ่งมาร่วมงานศพ

ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

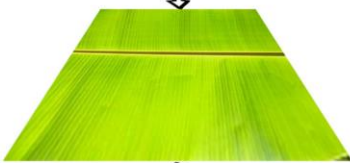
→ ผ้าขาวม้าไหม หรือผ้าโสร่งไหม

→ เสื้อยืดสีขาว หรือชุดที่ผู้ตายชอบ

→ กางเกง หรือผ้าซิ่นที่ผู้ตายชอบ

→ ใบตอง

→ ผ้าไหมสีขาว “โฉนดเล็ก”
หากไม่มีใช้ผ้าดิบสีขาวแทน

ภาพประกอบ 32 กระบวนการนำผ้าทอมาใช้ในพิธีการเก็บกระดูกผู้ตาย

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2563 : แหล่งภาพ

จากภาพประกอบที่ 32 เป็นกระบวนการทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่ปฏิบัติต่อเนื่องกันมา โดยนำเอาผ้าทอพื้นบ้าน มาเป็นองค์ประกอบหนึ่งในขั้นตอนการเก็บกระดูก โดยนำมาเรียงซ้อนกันก่อนนำไปประกอบพิธีสวดเก็บกระดูกคนตาย เสื้อผ้าที่อยู่ด้านบนใบตอง คือเสื้อ กางเกง สำหรับมอบให้สัปเหร่อ และสอดกับผ้าทอขาวม้า มอบให้ทางวัดหลังจากเสร็จพิธี ผ้าทอสีขาวที่อยู่ใต้ใบตองจะนำมาใส่เกล้ากระดูกที่เลือกแล้ว นำกระดูกพร้อมผ้าทอสีขาวมาใส่ในโกศใส่อัฐิ เสร็จแล้วจึงนำผ้าทออีกผืนมาห่อโกศใส่อัฐิอีกครั้ง เป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนการ

ผ้าไหมลายโฮล

โลรง

ผ้าขาวม้า

ภาพประกอบ 33 การประดับตกแต่งสถานที่ ใช้ผ้าทอพื้นบ้านแบบโบราณในงานศพ
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

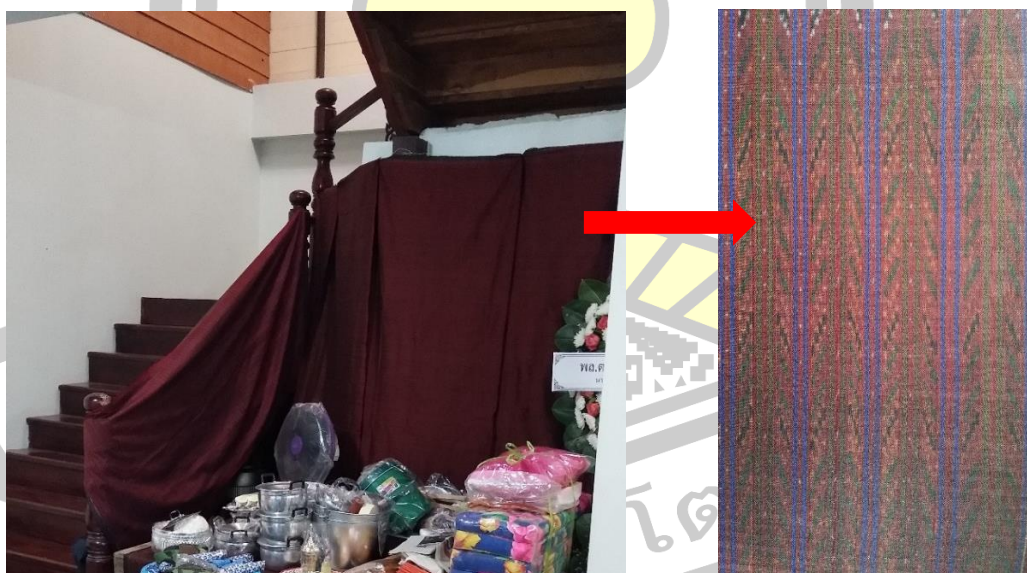
จากภาพประกอบที่ 33-35 แสดงให้เห็นว่าผ้าทอมีความสำคัญมาก เป็นสิ่งที่ใช้ในพิธีกรรมของผู้ตายปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทั้งผ้าที่ใช้สำหรับห่อศพ ผ้าที่ใช้สำหรับอุทิศบุญกุศลให้ผู้ตาย และผ้าที่ใช้ประดับตกแต่งเสา ผนัง และราวบันได ส่วนใหญ่นิยมใช้ผ้าไหมลายโฮล ผ้าโลรง ผ้าขาวม้าไหม ซึ่งเป็นทั้งผ้าของผู้หญิงและผู้ชายได้ถูกจัดประดับอยู่สูงกว่าหรือเทียบเท่าศีรษะนั้นเพราะว่าเป็นผ้าที่ถูกใช้กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่นที่ชาวบ้านเรียกว่า “ผ้าเก่าเก็บ” และต้องเป็นผ้าทอผืนใหม่ที่ยังไม่ได้นำออกมาใช้นุ่งหรือสวมใส่เท่านั้น แม้ปัจจุบันจะพบว่าผ้าทอที่มาประดับตกแต่งมีลวดลายต่าง ๆ เข้ามาเสริมแต่งบ้าง แต่ผ้าไหมเหล่านี้เมื่อใช้งานเสร็จมักถูกเก็บ

เหมือนเดิม ซึ่งชาวบ้านถือเป็นของเก่าเก็บที่ไว้ใช้เฉพาะในงานพิธีกรรมของชุมชนชาวเขมรถิ่นไทย เท่านั้น บ่งบอกได้ว่าผ้าทอใหม่มีอิทธิพลต่อคนพื้นถิ่น และถือว่าผ้าทอคือจิตวิญญาณของคนในชุมชนแห่งนี้ที่ต้องมีไว้ทุกบ้าน (ประภา อธิธิผล. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 34 ตัวอย่างการนำผ้าไหมมาใช้ประดับตกแต่งในบ้านงานศพ
ที่มา : นางสาววราลี พัฒน์สาร; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 35 ตัวอย่างการนำผ้าไหมลายโฮลมาใช้ประดับตกแต่งในบ้านงานศพ
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

นอกจากปัจจัยขั้นพื้นฐาน และเครื่องแสดงความสวยงามของผู้หญิง ผ้าจึงบทบาทหน้าที่อย่างมากในพิธีกรรมซึ่งผลัดเปลี่ยนไปตามฤดูกาล ผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมหรือประเพณี และ

วัฒนธรรมของชาวเขมรถิ่นไทยอีกหลายงาน เช่น งานแต่งงาน งานบวช ตลอดจนงานศพ พิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ มักนิยมใช้ผ้าพื้นเมืองหรือผ้าของบรรพบุรุษ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ลูกหลานและเครือญาติของตน ด้วยเหตุนี้ชาวเขมรถิ่นไทยในปัจจุบันจึงยังมีโอกาสได้เห็นผู้ใหญ่และแขกที่มาร่วมงาน แต่งกายแบบพื้นเมืองของตนได้จากการจัดงานประเพณีต่าง ๆ จนทำให้วัยรุ่นในชุมชนเกิดความคุ้นเคยว่าการแต่งกายด้วยผ้าทอพื้นบ้าน จะสวมใส่เฉพาะในงานประเพณีสำคัญเท่านั้น การแต่งกายจึงบ่งบอกตัวตนของคนในท้องถิ่น ผ้าทอกับชีวิตของชุมชนเขมรถิ่นไทยซึ่งผูกพันกันมายาวนานยังสามารถมองผ่านพิธีกรรมได้และจะขาดผ้าทอเพื่อประกอบพิธีกรรมไม่ได้เลย

ลายอัมปรม

ลายสาคุ

ลายสมอ

ลายโฮล

ลายโล่รง

ภาพประกอบ 36 ตัวอย่างผ้าที่นิยมใช้ในชีวิตประจำวัน

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด, นายโยธิน บุญยงค์ ; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

การศึกษา “ไหมใต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ในหัวข้อวิถีชีวิตของชุมชนกับกระบวนการใช้ผ้าท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการพัฒนาการใช้ผ้าทอเขมรถิ่นไทย ในด้านวิถีชีวิตของชุมชนกับกระบวนการใช้ผ้าทอ

พื้นบ้านของคนในท้องถิ่น ในทุกช่วงอายุ ในแต่ละวัย การดำเนินชีวิตในแต่ละวัน การใช้ผ้าทอพื้นบ้านมาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ที่มีความเกี่ยวข้องกับผ้าทออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ วิถีชีวิตการแต่งกายของชาวไทยเชื้อสายเขมร ทั้งการใช้ผ้าทอกับการเกิด การใช้ผ้าทอกับงานแต่งงาน การใช้ผ้าทอกับงานบวช และการใช้ผ้าทอกับงานศพ พบว่าชาวเขมรถิ่นไทยนิยมทอ และใช้ผ้าทอโบราณในทุกกิจกรรมซึ่งในพิธีกรรมต่าง ๆ จะขาดผ้าทอลวดลายดังต่อไปนี้ไม่ได้เลย ได้แก่ ฟ่านุ่ง ผ้าสไบขาวม้า ผ้าโสร่ง ผ้าโฮล ผ้าฉูดเล็ก (สไบทอด้วยไหมสีชาวครีม สีแท้ของเส้นไหม ไม่ได้ย้อมสีทั้งสีธรรมชาติและสีเคมี ทอลายลูกแก้ว) ผ้าสมอ ซึ่งเป็นเครื่องนุ่งห่มให้กับสมาชิกในครอบครัว ทั้งนี้ผู้สูงวัยมักจะใส่ผ้าทอโบราณเป็นตัวอย่างให้กับบุตรหลานได้รู้จักอนุรักษ์ไว้โดยไม่ให้ขาดสายสมกับคำขวัญประจำจังหวัดสุรินทร์ที่มีการกล่าวถึงผ้าไหมดี ซึ่งหมายถึง ผ้าไหมสุรินทร์นั้นมีคุณภาพ ยอดเยี่ยม ทั้งเนื้อผ้า เทคนิคการทอ ลวดลายต่าง ๆ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ โดยเฉพาะผ้าทอลายโบราณดังกล่าวข้างต้นที่สามารถใช้ได้ทุกงาน ทุกพิธีกรรม จะพบผ้าทอลวดลายเหล่านี้ให้เห็นจนคุ้นตา เพราะมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละวันนั่นเอง

สรุปได้ว่าการใช้ผ้าทอพื้นบ้านของชาวเขมรถิ่นไทยก่อให้เกิดสุนทรียะในวิถีชีวิตเพราะการแต่งกายและการใช้ผ้าในพิธีกรรมต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นความงดงามด้านองค์ประกอบของภาพลักษณะการทอ สถานภาพของผู้สวมใส่ ลักษณะของงานต่าง ๆ และความสวยงามบนผืนผ้าและชัดเจน ซึ่งชุมชนเขมรถิ่นไทยจะแสดงอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นบ้านออกมาผ่านรูปแบบ ลวดลายและสีสันทันที่แตกต่างกันไป

สรุป

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์และวิถีชีวิตกับการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน ที่เชื่อมโยงกับสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ของคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับผ้าทอพื้นบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสามารถสรุปได้ดังนี้

จังหวัดสุรินทร์ได้รับการสันนิษฐานจากนักประวัติศาสตร์ว่า พื้นที่ยังเป็นที่ตั้งเมืองสุรินทร์มีชุมชนอาศัยอยู่ เมื่อประมาณ 2,000 ปีล่วงมาแล้ว ซึ่งยังปรากฏให้เห็นชุมชนโบราณกว่า 59 แห่ง ต่อเนื่องกับพื้นที่ที่เคยเป็นอาณาจักรขอมโบราณ ทำให้ชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ได้รับวัฒนธรรมขอมมาโดยตลอดในปี พ.ศ. 2306 หลวงสุรินทร์ภักดีหรือเชียงปุม หัวหน้าหมู่บ้านเมืองที่ ได้ขอให้เจ้าเมืองพิมายกราบบังคมทูลขอพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากพระเจ้าอยู่หัว พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ย้ายหมู่บ้านจากบ้านเมืองที่ มาตั้งอยู่ที่บริเวณบ้านคูประทาย ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองสุรินทร์ในปัจจุบัน ต่อมาหลวงสุรินทร์ภักดีได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวางให้เป็นเจ้าเมืองปกครอง

ในปี พ.ศ. 2329 สำหรับผู้ว่าราชการจังหวัดคนแรก คือพระกรุงศรีบุรีรักษ์ (สุม สุมานนท์) สำหรับผู้ว่าราชการจังหวัดคนปัจจุบัน คือ นายไกรสร กองฉลาด ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์คนที่ 56

นอกจากนี้จังหวัดสุรินทร์ ยังเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณีและความเป็นอยู่เนื่องจากประชากรที่พูดภาษาต่างกัน 3 กลุ่ม หรือ “สุรินทร์ 3 เผ่า” คือ เขมร กูย และลาว แต่ประชากรทั้งหมดมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความสามัคคี ต่างได้รักษาวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ของตนไว้เป็นอย่างดี และเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น นอกจากนี้ยังพบว่าสุรินทร์ยังเป็นแหล่งภูมิปัญญาแห่งผ้าไหม การทอผ้าเป็นศิลปหัตถกรรมที่กำเนิดมานานกระจายอยู่ทั่วไปในเขตจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งแตกต่างกันเพียงแบบอย่างทางศิลปะความละเอียดประณีต ตามความนิยมของแต่ละชุมชน แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมการทอผ้า มีความกลมกลืนแต่ก็อยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ปรากฏการณ์ใช้ศิลปะในการแต่งกาย มีความหมายและประโยชน์ตามโอกาสการใช้ผ้าทอด้วยเช่นกัน ทำให้มองเห็นวิถีชีวิตกับการใช้ผ้าทอพื้นบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงไปในทุกช่วงอายุ ในแต่ละวัย การดำเนินชีวิตในแต่ละวัน การใช้ผ้าทอพื้นบ้านมาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ที่สังคมและชุมชนมีความเกี่ยวพันกับผ้าทอพื้นบ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ผ้าไหมคือชีวิตและจิตวิญญาณที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของการทอของช่างทอและใช้ผ้าทอทั้งกับการแต่งกายของชาวเขมรถิ่นไทย และใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในทุกกิจกรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่จำเป็นและพบเห็นลวดลายดังต่อไปนี้ได้บ่อยครั้ง คือ ผ้านุ่ง ผ้าสไบขาวม้า ผ้าโสร่ง ผ้าโฮล ผ้าฉูดเล็ก ผ้าสมอ ผ้าอัมปรม ฯลฯ จะเห็นว่าผ้าทอมีความสำคัญโดยสะท้อนให้เห็นศิลปะบนผืนผ้าทอ การแต่งกายจากผ้าทอพื้นบ้าน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตและสังคมของชาวเขมรถิ่นไทยแต่ละชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งในปัจจุบันผ้าทอมีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันด้วยการตัดเย็บ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มโดยการออกแบบให้เหมาะสมกับวัยและยุคสมัย กลายเป็นศิลปะในการแต่งกายซึ่งเกิดจากผ้าทอพื้นบ้านที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานควรค่าแก่การสืบทอด ดังนั้นผ้าทอพื้นบ้านจึงได้รับการอนุรักษ์ทั้งจากภาครัฐและเอกชนเพื่อตอบสนองนโยบายของภาครัฐด้วยดีตลอดมา

พูน ปณ ทิโต ชีเว

บทที่ 3

อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

ในบทนี้ ผู้วิจัยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาศิลปะของผ้าทอเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ที่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และตอบความมุ่งหมายข้อที่ 1 เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้กรอบแนวคิดอัตลักษณ์วัฒนธรรมในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์สนามในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งผู้วิจัยจำแนกโครงสร้างเนื้อหาของบทดังนี้

1. การจำแนกประเภทของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์
2. กระบวนการทอผ้าของชุมชนเขมรถิ่นไทยบ้านตารอดในจังหวัดสุรินทร์
3. ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนต่าง ๆ ของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์
4. อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

เมือง จังหวัดสุรินทร์

5. สรุป

การจำแนกประเภทของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

ผ้าไหมสุรินทร์เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏชัดว่าเป็นของคนโบราณ หรือคนดั้งเดิมในแถบนี้ ผ้าไหมที่นี้โดดเด่นด้วยลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ได้รับอิทธิพลมาจากเขมรลายดอก ลายขีดมัดหมี่จึงไม่เหมือนใครอีกทั้งยังนิยมใช้ไหมหนึ่งหรือ ไหมน้อยที่เขมรเรียกว่า “โซคซึก” เป็นไหมเส้นเล็กละเอียด นุ่มเงางามมีคุณภาพดีที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งกว่าจะได้ต้องสาวไหมจากเปลือกไหมที่มีปมปมมากเรียกไหมสาม ไหมสองเสียก่อนจะมาเป็นไหมหนึ่ง ส่วนการย้อมสีใช้สีธรรมชาติ เช่น สีแดงจากเปลือกประตู ครั่ง รากยอป่า มะไฟ สีเหลืองจากหัวขมิ้นชัน รวมถึงการทอที่มีความแน่นใช้ความประณีตละเอียดอ่อน ในการทอการผสมผสานลวดลายต่าง ๆ เข้าด้วยกัน หมู่บ้านที่เป็นแหล่งทอผ้าสำคัญคือบ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง บ้านเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ บ้านจันรม ตำบลตาอ้อ อำเภอเมือง และบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง

ผ้าไหมสุรินทร์มีอัตลักษณ์โดดเด่น มีความจำเพาะจนเป็นที่กล่าวถึงกันว่าผ้าไหมสุรินทร์มีสีสันสวยงามดูขรมขลัง สุกภาพและมีความประณีต งดงาม หลากหลายลวดลายและมีความซับซ้อน

ความงดงามของผ้าไหมของผู้คนแถบนี้ปรากฏในบันทึกของโจวต้ากวน นักเดินทางผู้ที่กล่าวขวัญถึงจากจีนแผ่นดินใหญ่กว่า 700 ปีมาแล้วได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่าผู้คน ผู้มีอันจะกินในเมืองพระนครชมในยามที่จะซ่อมแซมตัดเย็บเสื้อผ้าแพรไหมต้องนำมาให้ช่างที่อยู่เหนือพนมดงรักเป็นผู้ตัดเย็บและทอ บ่งบอกถึงความยาวนานของภูมิปัญญาที่มีอยู่ในแถบนี้ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2557)

ผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์มีลักษณะเด่นที่สำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) ลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ โดยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากกัมพูชา ลวดลายที่บรรจงประดิษฐ์ขึ้นล้วนมีที่มาและมีความหมายอันเป็นมงคล
- 2) การทอนิยมใช้ไหมน้อยซึ่งเป็นไหมที่สาวจากเส้นใยภายในรังไหม มีลักษณะนุ่ม เรียบ เป็นเงางาม
- 3) นิยมใช้สีธรรมชาติ ทำให้สีไม่ฉูดฉาด มีสีสันทึบที่มีลักษณะเฉพาะคือ สีจะออกโทนสีเข้ม เช่น น้ำตาลแดง เขียว ดำ เหลืองเข้ม
- 4) ฝีมือการทอมีความหนาแน่นและละเอียดอ่อนประณีตผสมผสานลวดลายต่าง ๆ เข้าด้วยกันแสดงถึงศิลปะอันงดงาม

การทอผ้าและผลผลิตของผ้าสะท้อนให้เห็นค่านิยมของช่างชาวไทยเขมร คนไทยเขมรชอบทำในสิ่งที่ยาก เน้นคุณภาพ โดยเฉพาะในการฝึกฝนและถ่ายทอดเทคนิคแก่บุตรหลาน เน้นการทอให้แน่น ใช้ไหมน้อยให้ได้เนื้อผ้าที่หนา หากเป็นผ้าไหมมัดหมี่จะทยอยดอกด้วยเพื่อให้แลดูสวยงาม มีความหนามากขึ้น ซึ่งเป็นกรรมวิธีที่ยากต้องใช้ความชำนาญจริง ๆ จึงจะยกดอกหลายตะกอ แล้วไม่ทำให้ลวดลายและสีสันทึบที่กำหนดไว้จากการมัดย้อมเสียรูปไป เช่น ผ้าสไบนิยมใช้เทคนิคการมัดหมี่แล้วยกดอกเป็นเหตุให้ผ้าไหมสุรินทร์ต้องขายในราคาค่อนข้างแพงเพราะเปลืองไหมมาก และใช้เวลาในการทอนานกว่าผ้ามัดหมี่ธรรมดา ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผ้าทอที่ผู้วิจัยจึงได้แยกกลุ่มผ้าทอไหมไว้ 4 กลุ่ม ดังภาพประกอบที่ 37 นี้

- 1) ผ้ามัดหมี่
- 2) ผ้ายกดอก
- 3) ผ้าพื้น
- 4) ผ้าลายตาราง

ภาพประกอบ 37 ความแตกต่างของผ้าไหม ผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย จ.สุรินทร์

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2563 : ผู้ออกแบบ

ลักษณะเฉพาะของลวดลายผ้าทอแต่ละประเภทมีดังนี้

1) ผ้ามัดหมี่ แบ่งเป็นมัดหมี่ทางเดียว เฉพาะเส้นพุ่ง ที่เด่นและถือเป็นแม่ลายของลายอื่น ๆ ในภูมิภาคก็คือ แม่ลายโฮล หรือ โฮล ที่มีขั้นตอนในการทอที่ยุ่งยากมาก ต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบ มีทักษะในการตั้งเชิงลาย ต้องค้นลายทุกหลัก ใช้เวลานานมาก และที่สำคัญคือสืบงานชนิดย้อมด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ เป็นผ้าของชาวไทยเขมรที่ทอใช้เอง ช่างทอจะนิยมทอผ้ามัดหมี่โฮลมากที่สุด รองลงมาคือมัดหมี่อ้อมปรม (มัดหมี่สองทาง) สำหรับทอใช้เอง ไปงานหรือไปทำบุญ ส่วนงานพิธีต่าง ๆ ต้องสวมใส่ท่ามกลางสาธารณชนนั้น มักจะเป็นผ้ามัดหมี่โฮล ในหมู่บ้านผ้าไหมสุรินทร์นั้นถือว่าผ้าโฮลเป็นผ้าที่ดีที่สุด โฮล คือ ไหมมัดหมี่ แต่พิเศษแตกต่างจากมัดหมี่ทั่วไปตรงการคัดเลือกเส้นไหม การมัดย้อม การทอส่วนใหญ่ประกอบด้วยสีเทา แดง ขาว เขียว และเหลือง ว่ากันว่าผ้าโฮลของแท้นั้นถ้านำไปรองน้ำ น้ำจะไม่รั่ว คนสุรินทร์แต่โบราณนิยมทอผ้าโฮลมอบไว้เป็นมรดกเฉพาะทายาท คนพิเศษที่สุด เนื่องจากต้องลงทุน ลงแรง และใช้เวลานาน ชาวบ้านมักนำมาใช้เฉพาะในโอกาสสำคัญๆเท่านั้น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2557)

ชาวไทยเขมรส่วนใหญ่จะกล่าวว่า การมัดหมี่ธรรมดาทั่วไป ซึ่งเรียกเป็นภาษาถิ่นว่า

“จองซิน” นั้นทำง่ายกว่าการมัดหมี่แบบโฮล หรือที่เรียกว่า “จองโฮล” ดังนั้นช่างทอจึงนิยมนำลายประเภท “จองซิน” มาประยุกต์โดยการยกดอก เพื่อให้เกิดความหนาใช้เวลานานในการทอ อีกทั้งต้องอาศัยทักษะเป็นกรณีพิเศษส่วน “จองโฮล” ที่ยังคงนิยมจนติดอันดับหนึ่งมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคนของชาวไทยเขมรนั้น เขาจะให้เหตุผลว่าสวยงามกว่าผ้าลวดลายอื่น ให้มีคุณค่ากว่าตรงที่กรรมวิธีในการมัดย้อมมีขั้นตอนยุ่งยาก

ทั้งนี้ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ที่ชาวไทยเขมรนิยมประดิษฐ์กันนั้นจำแนกได้หลายรูปแบบคือ

- (1) ลายที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางศาสนา ได้แก่ ลายเจดีย์ ลายปราสาท ลายใบสิม เป็นต้น
- (2) ลายดอกไม้ เช่น ดอกมะเขือ ลายดอกพิกุล ลายดอกบัว ดอกแก้ว ดอกกุหลาบ
- (3) ลายสัตว์ เช่น ช้าง งูเล็ก งูใหญ่ พญานาค สิงห์ ม้า นกยูง ไก่ ผีเสื้อ นกกา กวาง
- ลวดลายของผ้าเหล่านี้ในปัจจุบันยังคงใช้ผ้าตามความเชื่ออยู่ กล่าวคือถ้าเป็นผ้านุ่งจะมัดหมี่และทอธรรมดา หากเป็นผ้าเปี่ยงมักจะมัดหมี่แล้วยกดอก (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2536)

ผ้าไหมมัดหมี่ เป็นศิลปะการทอผ้าชนิดหนึ่ง ที่ใช้วิธีการมัดย้อมสี (lie and dye) เพื่อให้สามารถได้รูปร่างหรือลวดลายผ้าที่ต้องการนั้น การมัดหมี่สามารถแบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ หมี่คั่น และหมี่ลวดลาย หมี่คั่น เป็นผ้าลายมัดหมี่ที่สลับกับการทอด้วยเส้นไหมธรรมดาที่ไม่ได้มัดลายไว้ หมี่ลวดลายหรือบางที่เรียกว่า “หมี่หวาน” เป็นผ้าไหมมัดหมี่ที่มัดและทอด้วยลวดลายเดี่ยวต่อเนื่องตลอดผืน โดยปกติผ้าไหมมัดหมี่ที่ทอเสร็จแล้ว มักจะนำไปใช้เฉพาะผ้าซิ่นที่เรียกว่า “ซิ่นหมี่” ไม่นิยมนำไปใช้ทำผ้าประเภทอื่น ๆ ในสมัยก่อนชาวอีสานผู้ชายไม่ใช้ผ้ามัดหมี่เลย ยกเว้นในกลุ่มขุนนางเท่านั้น เพราะในสมัยโบราณจะมีการพระราชทานผ้ามัดหมี่เป็นผ้านุ่งในพิธี เรียกว่า ผ้าสมปักปุม (อ้างถึงสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. 2543 : 28-29) จึงนับได้ว่าเป็นศิลปะที่ค่อนข้างซับซ้อนและมีความลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง ศิลปะการทอผ้าไหมมัดหมี่จะมีเฉพาะประเทศในภาคพื้นเอเชียเท่านั้น

สำหรับผ้ามัดหมี่สองทาง ชื่อว่า “อัมปรม” ปรากฏชัดว่าแถบนี้มีความสามารถสูงในการมัดหมี่ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน เป็นภูมิภาคเดียวในประเทศไทยที่สืบสานกันมานับร้อย ๆ ปี (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2536)

มัดหมี่ลายนกยูง

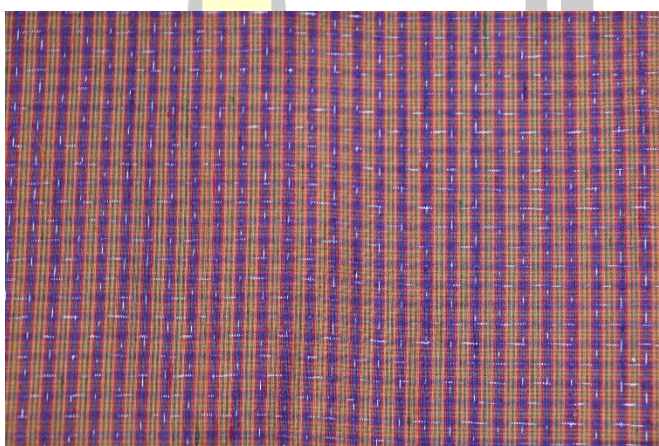
มัดหมี่ลายดอกมะเขือ

มัดหมี่ลายช้าง คน และเจดีย์

ภาพประกอบ 38 ตัวอย่างผ้ามัดหมี่ทางเดียว

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

ผ้าอ้อมปรม

ภาพประกอบ 39 ตัวอย่างผ้ามัดหมี่สองทาง

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

2) ผ้ายกดอก (Supplementary) หมายถึง ผ้าที่มีการเพิ่มลวดลายเข้าไปในเนื้อผ้าเป็นพิเศษ ทำให้ผ้าทั้งสองด้านมีลวดลายต่างกันคือ ด้านหนึ่งจะมีลวดลายคมชัด และเรียบ ด้านจะมีลวดลายหยาบหรือมีเส้นด้านข้างมาก ซึ่งจะเกาะเกี่ยวได้ง่าย จึงทำให้ไม่ทนทาน การทอยกทองของไทย เป็นการทอยกเส้นด้าย (Supplementary warp) คือ การยกเส้นด้ายขึ้นตามจังหวะลายที่ต้องการจะเว้น เพื่อให้เส้นด้ายพุ่งเดินตลอด การกั้นเส้นยืนที่ห่างไม่เท่ากัน จะทำให้เกิดลวดลายต่าง ๆ คล้ายๆ กับลายจักสานการทอผ้าตะกอกตั้งแต่ 3 อันขึ้นไป ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของลวดลาย

ผ้ายกดอก จะต้องใช้สี 2 สีขึ้นไป (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2536) ผ้ายกดอกที่มีการทอในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ ญูดเล็ก ลายสมอ ลายสาคร สำหรับ ระเบิก อันลวยซิม ฯลฯ ซึ่งมีการรักษาเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นให้ลูกหลานมีความพยายามในการเลี้ยงไหม ย้อมไหม คัดไหม ด้วยขั้นตอนที่ยุ่งยากเพื่อให้ได้ไหมน้อยออกมา อีกทั้งลวดลายจะต้องเป็นลายเล็ก ๆ สีต้องกลมกลืนกัน ห้ามสีฉูดฉาด การตั้งชื่อลาย จะมีความหมายในตัวอันเป็นคำที่เกี่ยวกับเทคนิคการทอผ้า เช่น ญูดเล็ก แปลว่ายกลาย เป็นผ้ายกดอก เป็นต้น แต่ทั้งหมดนี้จะให้ความสำคัญกับคุณภาพของผ้าที่ผลิตมากกว่าอย่างอื่น สำหรับผ้ายกดอกหลายตะกอ แสดงถึงความพยายามที่จะใช้ผ้าให้ได้ทั้ง 2 หน้า เป็นขั้นตอนการทอที่ยาก ใช้ตะกอพิเศษ มีรายละเอียดมากมาย (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2536)

ผ้ามัดหมี่พร้อมยกดอกลูกแก้ว

ผ้าพื้นยกดอกลูกแก้ว

ผ้าพื้นยกดอกพริกไทย

ภาพประกอบ 40 ตัวอย่างผ้ายกดอก

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

3) ผ้าพื้น คือการทอผ้าพื้น สำหรับผ้าไหมชนชาวสุรินทร์ถือนักหนาว่า เป็นงาน ศิลปะชั้นสูง การจะทอผ้าพื้นธรรมดาดูเหมือนว่าจะไม่มีค่าเพียงพอต่อการการสวมใส่ หรือเก็บรักษาตลอดจนใช้เป็นเครื่องประกอบในงาน หรือพิธีการต่าง ๆ ผ้าไหมต้องสามารถแสดงออกถึงเรื่องราว ศิลปะอันงดงามกว่าปกติที่ควรจะเป็น การทอผ้าพื้นของชาวสุรินทร์จะทอด้วยเส้นไหมพุ่ง 2 เส้น ปางสีตีเกลียวกัน เมื่อทอออกมาแล้วจะได้ผ้าไหมที่เรียกว่า ผ้ากะนิว (ตรงกับภาษาไทยว่า “เคี้ยว” ผ้านี้คนไทยจะเรียกว่าผ้า “หางกระรอก” หรือบางที่เรียกว่า “ผ้าม่วง” คนสมัยก่อนนิยมนุ่งโจงกระเบน) (สมบัติ สมัครสมาน, 2553)

ภาพประกอบ 41 ตัวอย่างผ้าพื้น

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

4) ผ้าลายตาราง การใส่ผ้าไหมในชีวิตประจำวันของชาวสุรินทร์สำหรับผู้ชายก็คือ ผ้า โสร่ง หรือ ผ้าขาวม้า (สไบไหม) บางทีก็เอามาคาดเอว หรือโพกศีรษะ สำหรับผู้หญิงที่นิยมนุ่งก็คือ ผ้าลายตารางเล็ก ๆ เช่น ผ้าสมอ ผ้าสาकु อันลุนซิม (ลายไทย) ฯลฯ (สมบัติ สมัครสมาน, 2553) อีกทั้งผ้าลายโครงสร้างก็จะทอไว้ไม่ขาด สำหรับนุ่งอยู่บ้าน นุ่งทำงานจะนุ่งและซับในของผ้าทอหรือผ้า อัมปรมอีกด้วย

ภาพประกอบ 42 ตัวอย่างผ้าลายตาราง

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผ้าทอที่นักวิชาการหลายท่านได้แยกประเภท หรือชนิดของผ้าทอเขมรถิ่นไทยไว้ ผู้วิจัยจึงขอสรุปไว้ดังนี้

1) สมบัติ สมัครสมาน แบ่งตามความชำนาญของช่างทอในพื้นที่ ว่ามีกรรมวิธีการได้มาซึ่งผ้าทอ ตามความถนัดของช่างทอในพื้นที่ว่าจะทอผ้าลายอะไร แบ่งได้ 5 ประเภท ได้แก่ (1) การทอผ้าพื้น (2) ผ้าลายตารางหรือลายโครงสร้าง (3) ผ้ายกดอก (4) ผ้ายก และ(5) ผ้าไหมมัดหมี่

2) อัจฉรา ภาณุรัตน์ และคณะโดยแบ่งตามลักษณะการมัดหมี่ โดยได้แบ่งผ้าไหมมัดหมี่ได้ 2 ชนิด คือ มัดหมี่ลายโฮล และมัดหมี่ทั่วไป

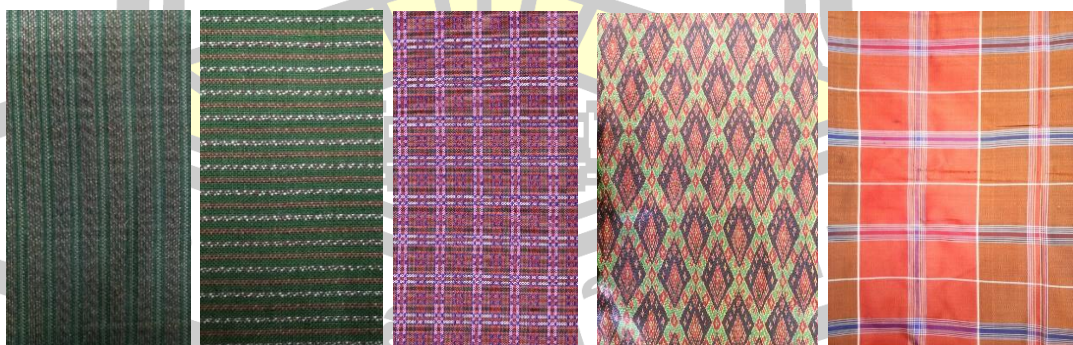
3) อัจฉรา ภาณุรัตน์ และคณะได้แบ่งตามลักษณะการมัดหมี่ แบ่งได้ 3 ประเภทมีทั้งไหมมัดหมี่และไม่มัดหมี่ ได้แก่ (1) ประเภทผ้านุ่งชายและหญิง (2) ประเภทสไบ และ(3) ประเภทเชิงผ้านุ่ง

4) เด่นดวง บุญปก โดยแบ่งตามพัฒนาการ และความคิดสร้างสรรค์ของช่างทอ แบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มผ้าไหมทอแบบลายดั้งเดิม (2) กลุ่มผ้าไหมทอลายแบบประยุกต์

5) ศิริ ผาสุก โดยแบ่งตามลักษณะประโยชน์ใช้สอย แบ่งได้ 2 ชนิดคือผ้านุ่ง และผ้าสไบ

6) องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ โดยแบ่งตามโครงสร้างของลาย มีการจำแนกไว้เป็น 2 ลักษณะคือลวดลายภายนอก และลวดลายโครงสร้าง

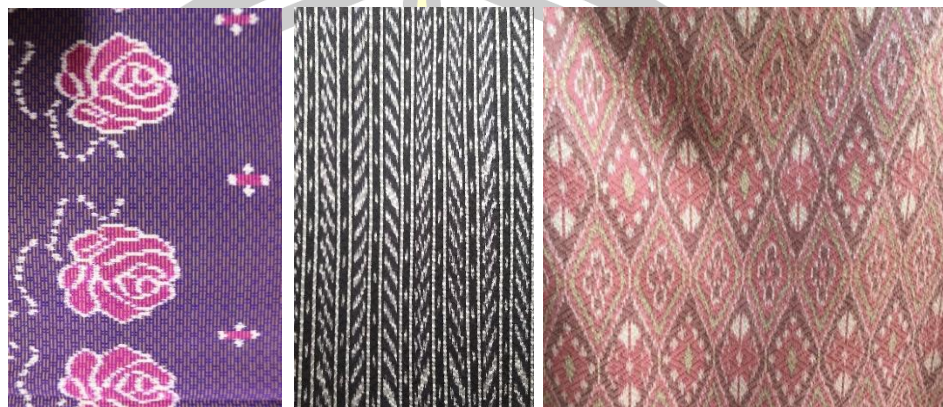
การทอผ้าของชาวเขมรถิ่นไทย มีมาแต่โบราณจากอดีตถึงปัจจุบัน การทอผ้าของชาวบ้านในแต่ละชุมชนมีลักษณะ เอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ทั้งกรรมวิธีการผลิต ลวดลาย สีสันทนบนผืนผ้า ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตและค่านิยมในชุมชนที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะจำแนกประเภทของผ้าทอเขมรถิ่นไทยโดยใช้ลวดลายเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยไว้ 5 กลุ่มดังนี้

ภาพประกอบ 43 ตัวอย่างผ้าลายเรขาคณิต

ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด ; 2562

1) ลายเรขาคณิต ได้แก่ ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายเส้นทแยงมุม ลายขอ ลายเส้นตรง เป็นต้น

ภาพประกอบ 44 ตัวอย่างลายธรรมชาติ

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

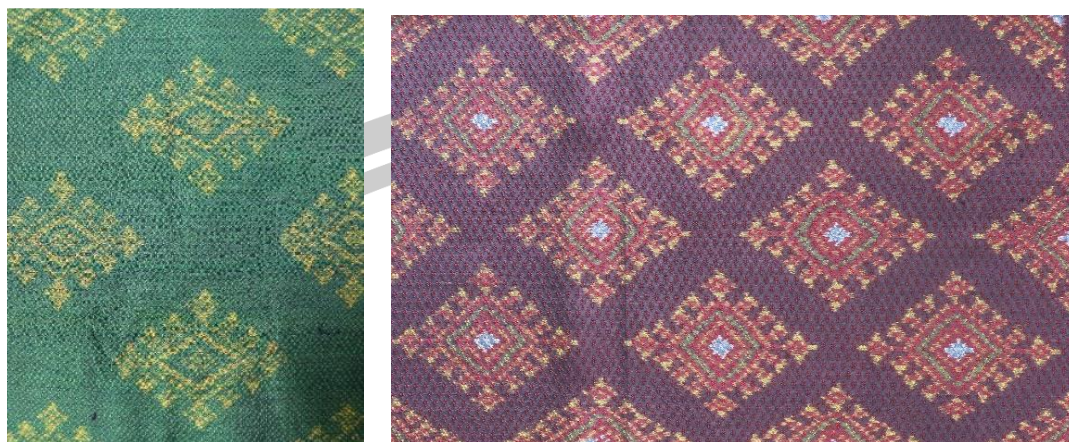
2) ลายธรรมชาติ แบ่งเป็นลายสัตว์ ลายพืช ลายเครื่องใช้ และลายอื่น ๆ

2.1) ลายสัตว์ ได้แก่ ลายช้าง ลายงู ลายนาค ลายนกยูง และลายแมงมุม เป็นต้น

2.2) ลายพืช ได้แก่ ลายดอกมะเขือ (ลายที่นิยมทอที่ชุมชนบ้านดาด) ลายดอกพิกุล ลายดอกแก้ว ลายต้นสน เป็นต้น

2.3) ลายอื่น ๆ เช่น ลายน้ำไหลของผ้ามัดหมี่ทางเดียวอย่าง “โฮล” ลายเส้นขีดๆ จากผ้ามัดหมี่สองทางอย่าง “อัมปรม” เป็นต้น

ภาพประกอบ 45 ตัวอย่างลายเครื่องใช้
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

3) ลายเครื่องใช้ ได้แก่ ลายเชิงเทียน ลายโคม ลายแหวนเพชร ลายหัวเข็มขัด เป็นต้น

ภาพประกอบ 46 ตัวอย่างลายจากศาสนา
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

พหุ ประถม โท ชีวะ

4) ลายจากศาสนา ได้แก่ ลายเจดีย์ ลายปราสาท ลายราชรถ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นต้น

ภาพประกอบ 47 ตัวอย่างลายจินตนาการในอุดมคติ

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

5) ลายจินตนาการในอุดมคติ เช่น ลายพญานาค ลายสิงห์ นางอัปสร นกหัสดีลิงค์ เป็นต้น

ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่มักเป็นลวดลายที่จดจำ หรือได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งยังเป็นลายที่เกี่ยวข้อง พบเห็นได้ในชีวิตประจำวันอยู่ตลอดเวลา แล้วจดจำสืบต่อกันมา ลวดลายเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยส่วนใหญ่ใช้วิธีการจดจำเอาเอง ชาวบ้านมิได้จดข้อมูลไว้ให้ลูกหลาน โดยลูกหลานต้องรู้จักจดจำ และเข้าหาด้วยตนเอง ศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเองถึงจะจดจำกระบวนการทุกขั้นตอนได้เป็นอย่างดี ซึ่งลวดลายการทอทั้งหมดเกิดจากฝีมือ และภูมิปัญญาของช่างทออย่างแท้จริง ซึ่งซึมซับอยู่ในสายเลือดจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนในชุมชนเขมรถิ่นไทย และถ่ายทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อคนรุ่นหลัง

กระบวนการทอผ้าของชุมชนเขมรถิ่นไทยแบบดั้งเดิมในจังหวัดสุรินทร์

ปัจจุบันการทอผ้าได้เปลี่ยนวิถีทางจากการผลิตเพื่อใช้เองภายในครัวเรือน มาเป็นการผลิตในเชิงธุรกิจมากขึ้น จากอุตสาหกรรมครัวเรือนก็ขยายกว้างมาเป็นอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน ในท้องถิ่น และสู่อุตสาหกรรมส่งออกตามความต้องการของท้องตลาด จากการสืบทอดตามบรรพบุรุษเปลี่ยนมาเป็นการเรียนการสอน จากลวดลายที่ไม่มีแบบแผนกลายเป็นลวดลายที่มีแบบแผน ประโยชน์ใช้สอย ถูกประยุกต์เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยโดยปรับจากผ้าชิ้นมาเป็นชุดทำงานในโอกาสต่าง ๆ และประโยชน์อย่างอื่นอีกมากมาย (ศิริธัญญา หาญไชยชนะ, 2545)

ผ้าที่ทอโดยเทคนิคแบบโบราณ กลายเป็นของมีค่าหายากในยุคของการผลิตสิ่งทอด้วยเครื่องจักร ผ้าทอมือไทยเขมรมีเอกลักษณ์เฉพาะด้าน คือ ผ้ามัดหมี่โฮล เป็นมัดหมี่แม่ลายหลักในจำนวนแม่ลายหลัก 7 ลาย ที่กระทรวงอุตสาหกรรมได้จำแนกไว้ การมัดย้อมแบบมัดหมี่โฮล แต่สามารถทอเป็นลายได้ 4 แบบ คือ แบบโฮลบรรทัด โฮลปะนะ โฮลเกียด โฮลประาส์ มัดหมี่สองทางอัมปรมปรากฏที่จังหวัดสุรินทร์แห่งเดียว มีเทคนิคการย้อมในระวีง และย้อมสีให้เหลือมโดยใช้เทคนิคการย้อม มีการทอผ้าลายโครงสร้างเพื่อมุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอย โดยการออกแบบลวดลายเฉพาะแต่ละลายมีชื่อเรียก และเทคนิคการออกแบบเส้นพุ่งเส้นยืนเฉพาะแต่ละลาย แสดงให้เห็นถึงความช่างคิด ช่างประดิษฐ์ ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน สีสันหรือลวดลายผ้านุ่มใหม่ของชาวไทยเขมรสุนทร มีลักษณะเฉพาะคือ โทนสีน้ำหมาก ขรึม คลาสสิก เช่น น้ำตาลแดง เขียว ดำ เหลือง เป็นต้น ใช้เทคนิคการทอยกดอกในผ้านุ่มใหม่ เพื่อให้เนื้อผ้าทนทาน และไม่ยับง่าย มีการทอผ้าปุมมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันก็มีการทอเพื่อขายมีรายได้สูงถึง 100,000 บาทต่อปี มีการนำใหม่เปลือกหรือใหม่หยาบมาทอเป็นผ้าคลุมไหล่ ผ้าบุโต๊ะ ผ้าแขวนผนัง และผ้าคลุมเตียง ตั้งแต่ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ เป็นการทอเพื่อมุ่ง เน้นประโยชน์ และเพื่อเป็นการค้า ลายผ้าทอมือไทยเขมรและไทยกุยสร้างสรรคขึ้นจากภูมิปัญญาชาวบ้านมาก่อนสมัยประวัติศาสตร์ ลายที่พบทอแบบลายขัด ต่อมาพัฒนาเป็นลายขัดหนึ่งเป็นลายขัดสอง ลายเรขาคณิต ลายพรรณพฤกษา ลายสัตว์ ลายคน ฯลฯ จนเป็นลวดลายซับซ้อนวิจิตร งดงามมากมาย มีการสืบทอดการทอจากบรรพชนด้วยเทคนิค ยก จก ชิด และมัดหมี่ลวดลายต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นศิลปวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม และการใช้ลวดลายตามฐานะของบุคคล ลายของผ้าทอมือไทยเขมร และไทยกุยในปัจจุบัน พบลวดลายที่มีร่วมกันสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นลวดลายดั้งเดิมของผ้าทอมือ คือ ลายจุด ลายฟันปลา ลายบังใหญ่ๆ หรือก้างปลา และลายทางขวาง ลวดลายร่วมดั้งเดิม คือ ลายเรขาคณิต ลายจุด ลายกากบาท ลายฟันปลา การใช้ผ้าทอมือของไทยเขมร และไทยกุย มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ใช้ในงานบุญประจำปี ใช้ในงานแต่งงาน (คณะนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2554)

โดยมีอุปกรณ์การทอผ้าและกระบวนการทอผ้าของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์
รายละเอียดดังนี้

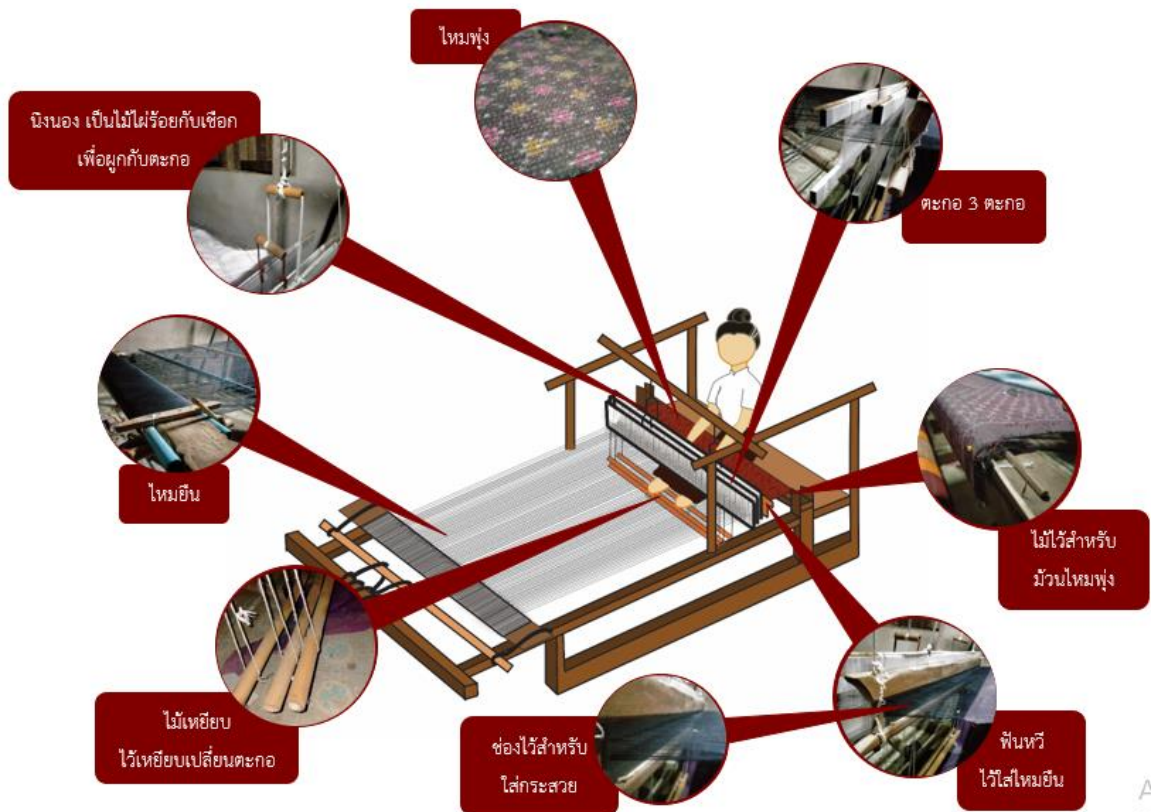
ภาพประกอบ 48 อุปกรณ์การทอผ้าของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2563

1. อุปกรณ์การทอผ้า

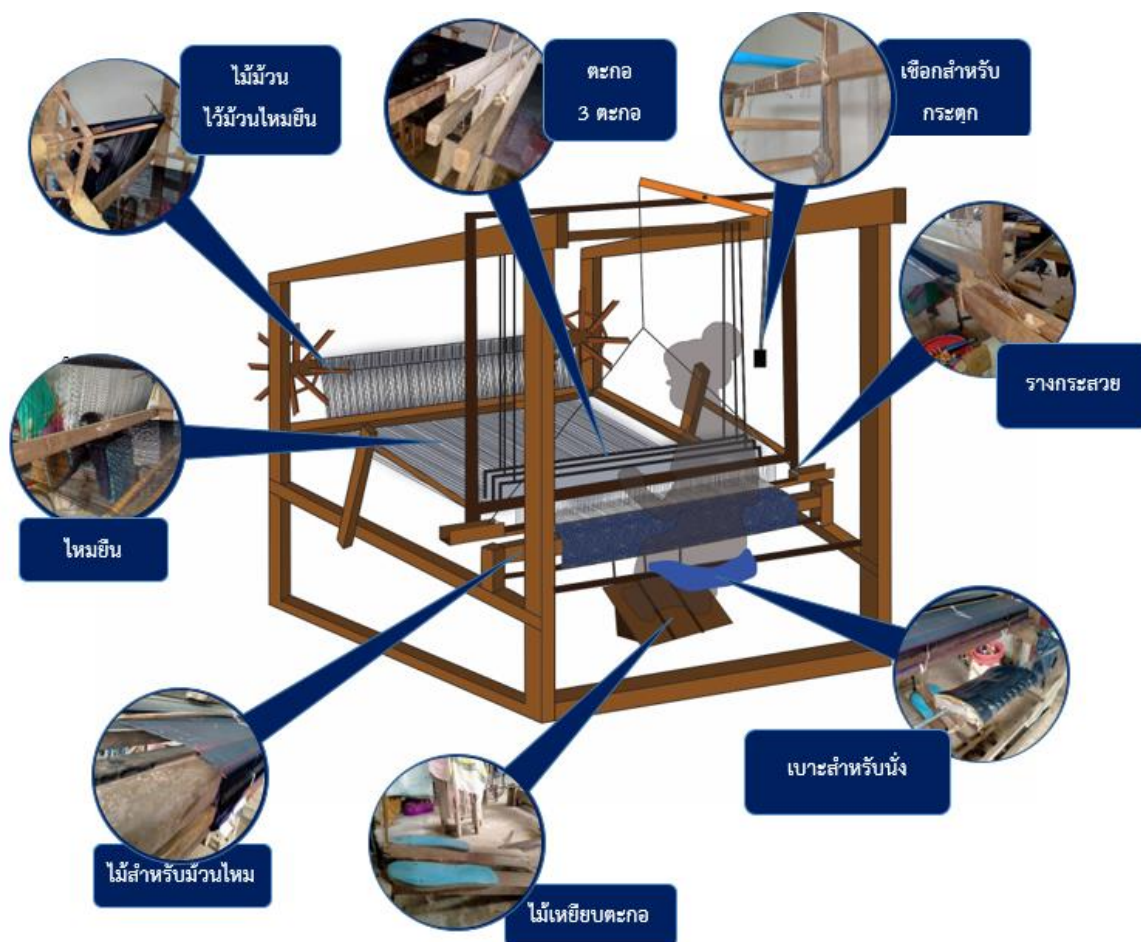
1.1. กี่ทอผ้า คืออู่ศโลบายของคนเฒ่าคนแก่ เพราะนอกจากเป็นสินสอดในพิธีแต่งงานแล้ว ยังกลายเป็นเครื่องมือทำกินทำใช้ของครัวเรือน โดยไม่ต้องซื้อหาให้สิ้นเปลือง ประเพณีการแต่งงานของชุมชนในตำบลสวายตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ฝ่ายชายจะเริ่มประดิษฐ์กี่ทอ สลักลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพื่อเป็นเครื่องสมอย่างหนึ่งที่มอบให้ฝ่ายหญิงในพิธีแต่งงาน ขณะเดียวกันฝ่ายหญิงจะเริ่มทอผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่ม โดยใช้กี่ทอผ้าของแม่ เพื่อมอบให้กับฝ่ายชายอันเป็นเครื่องผูกมัดความรักของทั้งสอง ลายที่หลากหลายกับความซับซ้อนของผ้าทอ คือเครื่องการันตีความเก่งกาจ และเหมาะสมแก่ชายคู่ครอง ด้วยเหตุนี้เอง ทุกบ้านจึงมีเครื่องทอเป็นสมบัติประจำบ้าน

ภาพประกอบ 49 การใช้เครื่องมือโบราณทอผ้าไหมพื้นบ้าน
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2563

1.1.1. กี่ทอผ้าโบราณ เป็นเครื่องมือสำหรับช่างทอผ้ามีหลายขนาด มีหน้าที่ทำการขัดประสานระหว่างด้ายเส้นพุ่งและด้ายเส้นยืนจนแน่น ทอสานเป็นเนื้อผ้าคล้ายกับการจักสาน แต่มีความละเอียดสูงเนื่องจากเส้นด้ายมีขนาดเล็กและละเอียดมาก และเป็นอุปกรณ์หลักในการทอผ้าของช่างทอที่ยังคงนิยมใช้ทอผ้าอยู่ในบางชุมชนของจังหวัดสุรินทร์ เช่น ชุมชนบ้านตารอด ชุมชนบ้านสอด เป็นต้น การทอผ้าด้วยกี่ทอโบราณจะใช้เวลาทอนานกว่าและลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าขึ้นรูปชัดเจนกว่ากี่กระตุก แต่เนื้อผ้าที่เกิดจากการทอกี่โบราณจะมีผิวสัมผัสที่แน่น เนื้อผ้านุ่มและหนากว่าผ้าทอที่ทอด้วยกี่กระตุก เนื่องจากใช้แรงคนในการจับพืมกระแทกด้ายไหมในการถักทอ

ภาพประกอบ 50 การใช้กี่กระตุกทอผ้าไหมพื้นบ้าน
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2563

1.1.2. กี่กระตุก เป็นเครื่องมือสำหรับช่างทอผ้ามีหลายขนาด มีหน้าที่ทำการขัดประสานระหว่างด้ายเส้นพุ่งและด้ายเส้นยืนจนแน่น ทอสานเป็นเนื้อผ้าคล้ายกับการจักสาน แต่มีความละเอียดสูงเนื่องจากเส้นด้ายมีขนาดที่เล็กและละเอียดมาก และเป็นอุปกรณ์หลักในการทอผ้าของช่างทอที่ยังคงนิยมใช้ทอผ้าอยู่ในบางชุมชนของจังหวัดสุรินทร์เช่น ชุมชนบ้านด่านเจริญ ชุมชนบ้านท่าสว่าง เป็นต้น การทอผ้าด้วยกี่กระตุกจะใช้เวลาทอเร็วกว่ากี่โบราณ ทำให้ประหยัดเวลา เสรีใจ เนื้อผ้าที่เกิดจากการทอกี่กระตุกจะให้ผิวสัมผัสที่เบา และเนื้อผ้าบางและเนียนเรียกว่าการทอผ้าด้วยกี่โบราณ เนื่องจากเป็นการกระตุกไหมพุ่งเพื่อถักสานเป็นผืนผ้าทำให้ช่วยเบาแรงช่างทอผ้าได้มากกว่าการทอด้วยกี่โบราณ

1.2. ระหัด มีลักษณะคล้ายกับวงล้อใช้ปั่นไหมใส่หลอดไหม ซึ่งได้มาจากไหมที่ใส่กับอ๊กไหม

1.3. ระวัง เป็นเครื่องปั่นไหมที่มีลักษณะเหมือนกังหัน 2 ดอก แต่ละดอกมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 52 เซนติเมตร ระวังต้องใช้คู่กับอ๊กไหมเมื่อต้องการกรอเส้นไหม เพื่อให้เส้นไหมคลายตัวจากเช็ดไหมที่พันกัน

1.4. หลอดโซด (หลอดไหม) เป็นหลอดที่ใช้พันเส้นไหมพุ่งดินหรือไหมที่ใช้ทอ ยกดอก

1.5. กระสวย

1.5.1. กระสวยพลาสติก ใช้ทอเป็นวัสดุที่มีรูปร่างเหมือนกระสวยไม้แต่จะมีที่ใส่หลอดโซดอยู่ 2 ช่อง ซึ่งใช้สำหรับพุ่งสอดไปในช่องด้ายยืนระหว่างการทอผ้า ซึ่งระหว่างการพุ่งกระสวยช่างทอจะเหยียบคานตะกอกเพื่อให้มีช่องว่างให้กระสวยพุ่งสอดด้ายไหมพุ่งที่ทอขัดประสานกับด้ายยืนโดยมีฟืมเป็นตัวแยกเส้นด้ายยืนไว้แล้ว

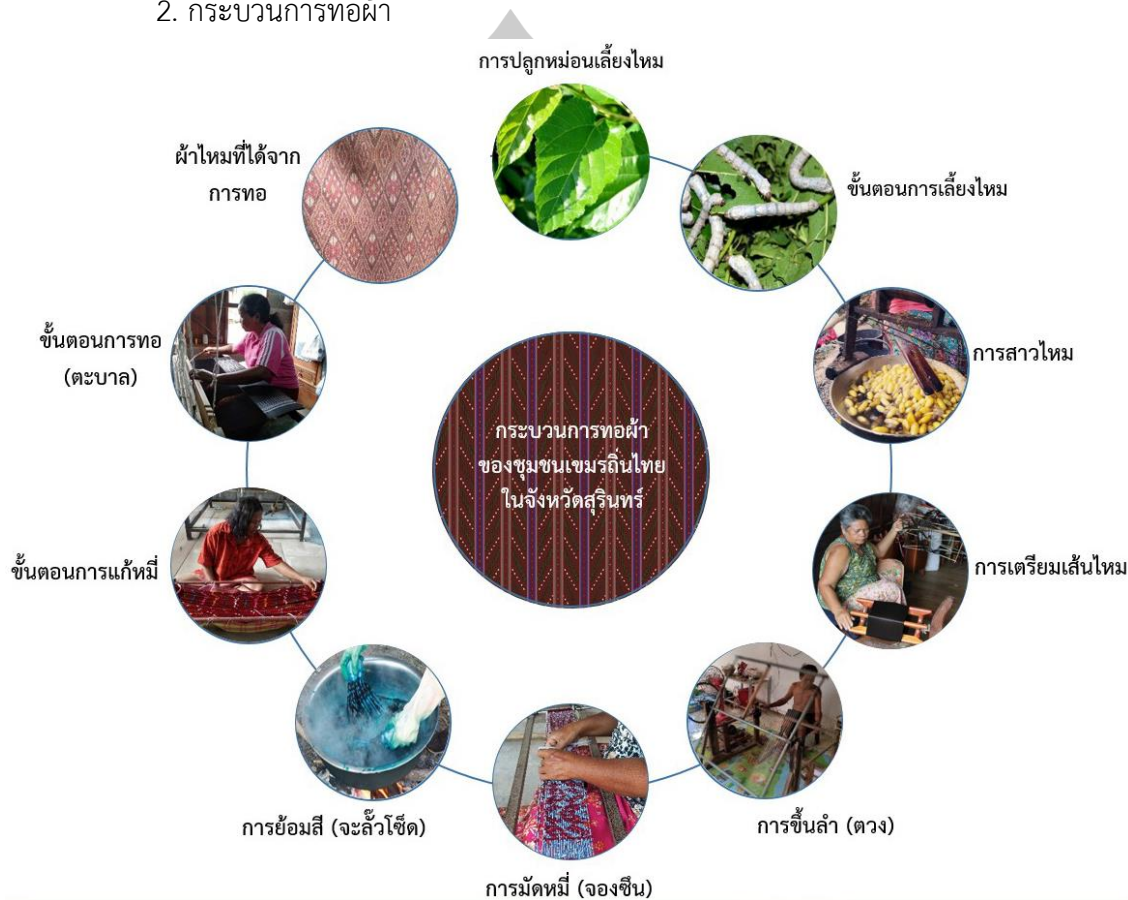
1.5.2. กระสวยไม้ ไข้ไม้เป็นวัสดุที่มีรูปเกลียวตรงปลายทั้งสองข้างตรงกลางใหญ่และมีร่องสำหรับใส่หลอดโซด (ไหมพุ่ง) ใช้สำหรับพุ่งสอดไปในช่องด้ายยืนระหว่างการทอผ้า ซึ่งระหว่างการพุ่งกระสวยช่างทอจะเหยียบคานตะกอกเพื่อให้มีช่องว่างให้กระสวยพุ่งสอดด้ายไหมพุ่งที่ทอขัดประสานกับด้ายยืนโดยมีฟืมเป็นตัวแยกเส้นด้ายยืนไว้แล้ว

1.6. เครื่องสืบไหม เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับแยกเส้นไหมเป็นลำๆเพื่อนำไปมัดลาย เริ่มจากการนำเส้นไหมที่อยู่อ๊กหรืออวก ที่ปั่นไว้มาปั่นไหมให้เป็นลำๆเพื่อนำไปมัดเป็นลายต่าง ๆ โดยนำเส้นไหมมัดกับเครื่องสืบไหมแล้วปั่นเป็นลำๆ ตามลายที่ต้องการจะมัด หลังจากได้เป็นลำๆตามต้องการแล้วจึงนำไปใส่หลักเพื่อชิงเริ่มมัดลายไหมเป็นขั้นตอนต่อไป

1.7 อ๊ก (อวกไหม) เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับ กรอด้ายหรือกดด้ายจากระวังเข้ามา ม้วนเก็บไว้ในหลอดโซด เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการทอผ้าต่อไป

พหุณ ปณ ทิโต ชีเว

2. กระบวนการทอผ้า

ภาพประกอบ 51 กระบวนการทอผ้าของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด ; 2563

2.1. การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

การปลูกต้นหม่อนนั้น ปลูกไว้เพื่อใช้เป็นอาหารให้เก็บหนอนไหม ซึ่งหนอนไหมที่เลี้ยงกันในประเทศไทยนั้นกินใบหม่อนเป็นอาหาร เมื่อหนอนโตเต็มที่ก็จะถักใยหุ้มตัวเพื่อฟักตัวเป็นผีเสื้อ ในช่วงนี้เองที่เรานำมาต้มเพื่อสาวเส้นใยออกมาทอเป็นผืนผ้าได้ ต้นหม่อนมีอยู่ 2 ชนิดคือต้นหม่อนที่ปลูกไว้กินผลเป็นช่วงเวลาสักจะมีสีดาร์สอมเปรี้ยวอมหวานใช้รับประทานทำแยมได้ อีกชนิดหนึ่งเป็นหม่อนที่ปลูกไว้เลี้ยงไหมหม่อนชนิดนี้มีผลเป็นช่อเล็กไม่นิยมรับประทานแต่มีใบโตและดกใช้เป็นอาหารของตัวไหมได้ดี หม่อนที่นิยมปลูกเพื่อเลี้ยงไหมกันมากตามท้องที่ต่าง ๆ ในปัจจุบันในชุมชนสวายนิยมปลูกหม่อนพันธุ์ บุรีรัมย์ 60 (บร.60) ให้ใบใหญ่และหนาง่ายต่อการนำมาเลี้ยงไหม ช่วยลดระยะเวลาในการเก็บใบหม่อน (ประภา อธิธิพล. 2562 : สัมภาษณ์)

2.2. ขั้นตอนการเลี้ยงไหม

วงจรชีวิตของไหมหรือหนอนไหมใช้เวลาประมาณ 45 – 52 วัน หนอนไหมชอบกินใบหม่อนหลังจากฟักออกจากไข่ประมาณวันที่ 10 จากนั้นจะหยุดกินอาหารและลอกคราบ ระยะเวลาเรียกว่า “ไหมนอน” ต่อจากนั้นจึงกินนอนและลอกคราบประมาณ 4 ครั้งเรียกว่า “ไหมตื่น” ลำตัวจะมีสีขาวยเหลืองใสหัดสั้น และหยุดกินอาหาร ระยะเวลาเรียกว่า “หนอนสุก” ช่วงนี้ผู้เลี้ยงไหมต้องรีบแยกหนอนไหมสุกออกจากกองใบหม่อนและเตรียม “จ่อ” คืออุปกรณ์ที่ให้ตัวไหมเกาะเพื่อชักใยห่อหุ้ม ตัวหนอนจึงเริ่มพ่นใยได้ประมาณ 6-7 วัน จึงสามารถเก็บรังไหมออกจากจ่อได้ เส้นใยของหนอนเกิดจากการขับของเหลวชนิดหนึ่ง มีสารโปร่งแสงเป็นองค์ประกอบใยไหมที่เห็นแต่ละเส้นประกอบไปด้วยเส้นใยเล็ก ๆ สองเส้นรวมกัน สามารถฉีกแยกออกจากกันได้ ทั้งนี้รังไหมแต่ละรังให้สายไหมที่มีขนาดแตกต่างกัน ชั้นนอกสุดของรังมีความละเอียดพอสมควร ชั้นกลางเป็นเส้นหยาบและชั้นในสุด ซึ่งเป็นเส้นไหมที่ละเอียดที่สุด โดยหนอนไหมแต่ละตัวชักใยยาวไม่เท่ากัน อาจสาวได้ยาวตั้งแต่ 350 – 1,200 เมตร หนอนไหมเจาะรังออกมาเป็นผีเสื้อเมื่ออยู่ในรังครบ 10 วัน ซึ่งผู้เลี้ยงจะตัดไหมที่สมบูรณ์ไว้ทำพันธุ์ ส่วนที่เหลือนำไปสาวไหมก่อนที่ไหมจะกลายเป็นผีเสื้อเจาะรังออกมา ซึ่งเส้นจะขาดและใช้ทำเส้นไหมไม่ได้ (นภาพร หนึ่งใจ. 2562 : สัมภาษณ์)

แต่เดิมชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวายมีการเลี้ยงไหมที่ละเอียดอ่อนและมีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก การเลี้ยงไหมพื้นที่จะต้องมีความสะอาด อากาศถ่ายเท ต้องคำนึงถึงสภาพอากาศที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของหนอนไหม ที่อาจมีความเสี่ยงต่อความสูญเสีย โรคภัย หรือผลผลิตจำนวนเส้นไหมที่ได้ บ่อยครั้งสภาพอากาศเป็นสาเหตุต้นๆ ที่ทำให้หนอนไหมตาย เกือบทุก ๆ ครั้งเรือนในชุมชนตำบลสวายประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา เลี้ยงสัตว์ ช่วงว่างเว้นจากการทำนา ผู้หญิงจะทอผ้า เพื่อเป็นเครื่องใช้ เช่น ผ้านุ่ง ผ้าไหม (ทอเก็บไว้ใช้ในการพิธี) ผ้าห่ม เป็นต้น การทอผ้าไหมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะต้องใช้ความประณีต และมีความอดทนสูง ทุกกระบวนการ คือความเอาใจใส่ ซึ่งเป็นเครื่องแสดงความสามารถของผู้หญิงในชุมชนได้หมู่บ้านของทุก ๆ ครั้งเรือนในชุมชนต้องมีกี่ทอผ้า และกี่ทอผ้าเป็นสมบัติส่วนตัวของผู้หญิงในบ้าน

2.3. การสาวไหม

เมื่อได้รับไหมสดจะต้องนำไปอบให้แห้ง จากนั้นนำไหมที่อบแห้งไปต้มในน้ำที่สะอาดที่มีคุณสมบัติเป็นกลาง รังไหมจะเริ่มพองตัวออก ใช้ปลายไม้เกี่ยวเส้นใยออกมารวมกันหลายๆเส้น การสาวต้องเริ่มต้นจากขุ่ยรอบนอก และเส้นใยภายใน (ชั้นกลาง) รวมกันเรียกว่า “ไหมสาว” หรือ “ไหมเปลือก” ครั้นสาวถึงเส้นใยภายใน (ชั้นในสุด) แล้วเอารังไหมที่มีเส้นใยภายในแยกไปสาวต่างหาก เรียกว่า “เส้นไหมน้อย” หรือ “ไหมหนึ่ง” ผู้สาวไหมต้องมีความชำนาญและทักษะจึงจะได้เส้นไหมที่มีคุณภาพดี เมื่อเต็มรังไหมลงไปอีกรังไหมใหม่สามารถรวมเส้นกับรังไหมเก่าได้ โดยไม่ทำให้เส้นไหมขาด

ภาพประกอบ 52 การต้มไหมเพื่อแยกไหมตัวกับไหมเส้น
ที่มา : ตลาดไหมใต้ถุนเรือน; 2562 : แหล่งภาพ

การตีเกลียวเส้นไหมจะช่วยทำให้ผ้าที่จะทอมีความหนา หลังจากเอาไหมสองไหมสามออก ใช้ไม้คืบลักษณะคล้ายไม้พาย มีร่องกลางสำหรับคืบ เกลียวรังไหมกดให้เส้นไหมตีเกลียวแน่นดูเล็ก ต้องระมัดระวัง และต้องอาศัยความชำนาญ และมีเทคนิคในการทำให้รังที่ต้มเกาะกันเป็นเส้นตามขนาดที่ต้องการ ทำให้เส้นไหมพันหรือไขว้กันหลายรอบ แล้วปักไว้ในกระบุง

ภาพประกอบ 53 การปั่นไหมดิบเข้าอัก (ระเวโซ็ด) เพื่อตรวจหาปุ่มปม
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

2.4. การเตรียมเส้นไหม (ฟอกโซด)

การนำไหมมากรอเข้า “กง” แล้วนำไปหมუნเข้า “อัก” เพื่อตรวจหาปุ่มปมหรือตัดแต่งเส้นไหมที่ไม่เท่ากันออกจึงเอาเข้าเครื่องปั่นเพื่อให้เส้นไหมแน่นขึ้น ก่อนที่จะหมუნเข้ากงอีก

ครั้ง เพื่อรวมเป็นใจ ซึ่งหนึ่งใจจะต้องหมุนง 80 รอบ เรียกว่า “ไหมดิบ” เส้นไหมดิบที่ได้จะต้องทำการชุบให้อ่อนตัวโดยนำไปชุบน้ำสบู่อ่อนๆ ประมาณ 15-20 นาที แล้วนำไปสไลด์และผึ่งลมให้แห้ง โดยหมั่นกระตุกให้เส้นไหมแยกตัวเพื่อนำไปเข้าระวิงได้ง่าย จากนั้นกรอเส้นไหมเข้าหลอดๆละเส้น แล้วดึงปลายไหมแต่ละหลอดเข้าไปรวมกันม้วนเข้าหลอดควบตามขนาดที่ต้องการจากนั้นนำไปตีเกลียวประมาณ 330 รอบ ต่อความยาว 1 เมตร จากนั้นนำไหมไปนั่งหรือlovak เพื่อป้องกันมิให้เกลียวเส้นไหมหมุนกลับหลัง ก่อนนำไปชุบน้ำเย็นแล้วกรอเข้าระวิง เรียกว่า “ทำเช็ด” ซึ่งจะทำให้เกลียวอยู่ตัว (โดยทั่วไปปัจจุบันเป็นท่อน้ำ พิวีซี ด้ดยาวประมาณ 20 ซม.) จากนั้น จะนำเอาเส้นไหมที่ใส่หลอดไปตั้งออกตั้งขึ้นลำเรียกว่า การตวง จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

2.4.1. การเตรียมเส้นไหมพุ่ง เป็นการเตรียมเส้นไหมเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการนำไปมัดหมี่โดยใช้เครื่องมือในการคันลำหมี่ โดยการนำเส้นไหมที่กวักเรียบร้อยแล้ว มาทำการคันปอยหมี่เพื่อให้ได้ลำหมี่พร้อมสำหรับการไปมัดหมี่ในกระบวนการต่อไป

ภาพประกอบ 54 การปั่นไหม การกรอไหม
ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

2.4.2. เส้นไหมที่เตรียมไว้สำหรับเป็นไหมเครื่องไปขึ้น (กรอ) ให้ความยาวตามจำนวนผืนของผู้ทอผ้าไหมตามที่ต้องการ ไหมหนึ่งเครื่องจะทำให้เป็นผ้าไหมได้ประมาณ 20-30 ผืน (1 ผืนยาวประมาณ 190 - 200 เซนติเมตร)

ภาพประกอบ 55 การอันตวงไหมหรือการตวงไหมเส้นพุ่ง
ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

2.5. การขึ้นลำ (ตวง)

โดยการขึ้นลำนั้น ขึ้นอยู่กับช่างว่า จะได้ควบกี่เส้น ถ้าตวง 6 เส้นก็ใช้หลอดใส่ไหม 6 หลอด ถ้าตวง 4 เส้น ก็ใช้หลอดที่ใส่ไหม 4 หลอด เป็นต้น เมื่อตวงนั้นขึ้นอยู่กับสายที่จะมัด เพราะแต่ละลายนั้นมีจำนวนลำไม่เท่ากัน เมื่อได้จำนวนลำตามที่ต้องการแล้ว มัดแยกลำให้ชัด แล้วตรึงขึ้นกับสติงมัด (ชาวบ้านเรียก ว่า “อันริงขึ้น”) ซึ่งบางชุมชนเรียกกระบวนการนี้ว่าการสับไหม

2.6. การมัดหมี่ (จองขึ้น)

การมัดหมี่ คือ การทำผ้าไหมให้เป็นลายและสีต่าง ๆ ตามแบบหรือลายที่ได้ออกแบบไว้ ซึ่งปัจจุบันมีทั้งแบบลายที่เป็นแบบลายโบราณและแบบที่เป็นลายประยุกต์ โดยการมัดเส้นไหมให้เป็นลวดลายที่เส้นพุ่งด้วยเชือกฟางมัดลายแล้วนำไปย้อมสี แล้วนำมามัดลายอีกแล้ว ย้อมสีสลับกันหลายครั้ง เพื่อให้ผ้าไหมมีลวดลายและสีตามต้องการ เช่น ผ้าที่ออกแบบลายไว้มี 5 สี ต้องทำการมัดย้อม 5 ครั้ง เป็นต้น ซึ่งต้องใช้ทักษะความสามารถเป็นอย่างมาก ไหมที่มัดเสร็จในแต่ละสติง นั้น จะเรียกว่า หัว เช่น 1 ลายต่อสติง เรียก 1 หัว

พหุ ประถมศึกษา

ภาพประกอบ 56 การมัดหมี่โดยใช้เชือกฟางมัดเพื่อขึ้นลาย
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

2.7.การย้อมสีไหม (จะลัวโซด)

การย้อมสีไหมจะต้องนำไหมดิบมาฟอกเพื่อไม่ให้มีไขมันเกาะ โดยจะใช้ด่างจากขี้เถ้าไปฟอกไหม จะทำให้เส้นไหมขาวนวลขึ้น แล้วจึงนำไปย้อม ในสมัยก่อนนิยมใช้สีจากธรรมชาติ แต่ปัจจุบันการย้อมด้วยสีธรรมชาติเริ่มหายไป เนื่องจากมีสีเคมีสังเคราะห์เข้ามาแทนที่สามารถหาซื้อได้ตามร้านขายเส้นไหมหรือผ้าไหม เมื่อละลายน้ำสีจะแตกตัวไว ย้อมง่าย สีสดใส ราคาค่อนข้างถูกทนต่อการซักค่อนข้างดี การย้อมด้วยสีธรรมชาติมีข้อดี คือ สีไม่ฉูดฉาด สีอ่อนเย็น ตากว่าสีสังเคราะห์ จึงทำให้สีของผ้างดงามสัมพันธ์กับรูปแบบของผ้าพื้นบ้าน สีธรรมชาติจะติดสีได้ดีในเส้นไหมและฝ้าย วิธีย้อมคือ การคั้นเอาน้ำจากพืชที่ให้สีนั้น ๆ ต้มให้เดือด จากนั้นนำไหมชุบน้ำให้เปียกบิดพอหมาด กระจุกให้เส้นไหมเรียงเส้นจึงแช่น้ำย้อมสีที่เตรียมไว้ จากนั้นนำไปผึ่งให้แห้ง จะได้เส้นไหมที่มีสีตามต้องการ

สำหรับการย้อมสีผ้าไหมของชาวบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทย เมื่อมัดเส้นไหมเสร็จจะนำไปย้อมสีหลัก ซึ่งจะเป็นสีโทนแดง ดังนั้นจึงย้อมสีแดงก่อน จากนั้นนำไปตากให้แห้ง แล้วจึงมัดเก็บสี (ชาวบ้านเรียกว่า “การรุ่มชิน”) จากนั้นก็ย้อมสีอันดับ 2 ตามที่ต้องการ ตากให้แห้ง แล้วค่อยมาเก็บลายละเอียดที่เป็นจุดเล็ก ๆ สามารถย้อมได้ ต้องใช้ไม้เล็ก ๆ จุ่มสีแล้วหยดลงบนเส้นไหมตามลำดับที่ต้องการซึ่งต้องขยี้ให้สีเข้าเส้นไหมเมื่อลงสีเสร็จต้องนำไปฟอกสีออกเพื่อไม่ให้สีเข้มเกินไป

ภาพประกอบ 57 การย้อมสีไหม

ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

2.8. ขั้นตอนการแก้หมี่

การแก้หมี่ คือ การแก้เชือกฟางที่มัดหมี่แต่ละลำออกให้หมดหลังจากการย้อมในแต่ละครั้ง

2.9. ขั้นตอนการทอ (ตะบาล)

เริ่มจากนำไหมที่เป็นหัวๆ ไปใส่ “กงไหม” เพื่อปั่นแบ่งเส้นพุ่งแยก ลวดลายออกสำหรับนำไปใส่กระสวยเพื่อทอ (ชาวบ้านเรียกขั้นตอนนี้ว่า “พัดไซค์”) โดยแบ่งเป็นเส้นเดี่ยว ซึ่งหากไม่ระวังอาจทำให้เส้นไหมขาดและลวดลายหายได้ จึงต้องแยกเส้นไหมใส่ใน “อ๊ก” จากนั้นใช้ “โน” หรือ “ระวีง” กรอไหมใส่หลอดเล็ก ๆ แล้วร้อยใส่เชือกไว้ตามลำดับหลอดที่กรอเสร็จ ห้ามสลับลำดับในการร้อยใส่เชือกเด็ดขาด ไมเช่นนั้นจะทำให้ลายสลับกัน เมื่อได้แล้วจึงนำหลอดไหมเล็กใส่กระสวยทอ ตามลำดับหลอดที่ร้อยเชือกจนหมดแล้วค่อยไปกรอไหมจาก “อ๊ก” ใหม่ ซึ่งไหมที่กรอใส่หลอดเล็กในกระสวยนั้น เรียกว่า “ไหมเส้นพุ่ง” นำไหมที่ใส่กระสวยแล้วไปทอที่กี่ทอผ้า (เกีย) เป็นกึ่งไม้ ฝีมเหล็ก ซึ่งกี่ทอผ้าของแต่ละบ้าน จะไม่เหมือนกันตรงที่ “ไหมเส้น” ยืนบนกี่จะมีตะกอ

ไม่เหมือนกัน โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านตำรอต ตำบลสวาย มักจะทอ 6 ตะกอ การทอผ้านั้นช่างทอจะมีเทคนิคในการทอเฉพาะตัวตามความถนัด โดยต้องอาศัยสมาธิในการเหยียบไม้ตะกอ หากเหยียบผิดลายผ้าจะเพี้ยนไป เมื่อทอจบลายตามความยาวที่ต้องการ จึงตัดออกจากก็โดยจะทอความยาวไม่เกิน 2 หรือ 4 เมตร ตามความต้องการแต่จะไม่เกิน 4 เมตร ซึ่งสามารถแยกขั้นตอนการทอได้ดังนี้

2.9.1. สืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในตะกอแต่ละชุดและพันหวี ดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอผ้าเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง

ภาพประกอบ 58 การกรอไหมเข้าหลอดไหม
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

2.9.2. เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอ เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยกออกและเกิดช่องว่าง สอดกระสวยด้ายพุ่งผ่านสลับตะกอชุดที่ 1 ยกตะกอชุดที่ 2 สอดกระสวยด้ายพุ่งกลับทำสลับกันไปเรื่อย ๆ

2.9.3. การกระทบพันหวี (ฟืม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบพันหวีเพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกัน เพื่อให้ได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา

2.9.4. การเก็บหรือม้วนผ้าเมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บในแกนม้วนผ้า โดยผ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ให้พอเหมาะ

การทอผ้าไหมจะประกอบไปด้วยเส้นไหม 2 ชุด คือชุดแรกเป็น “เส้นไหมยืน” จะซึ่งไปตามความยาวผ้าอยู่ติดกับก็ทอ (เครื่องทอ) หรือแกนม้วนด้ายยืน อีกชุดหนึ่งคือ “เส้นไหมพุ่ง” จะถูกกรอเข้ากระสวย เพื่อให้กระสวยเป็นตัวนำเส้นด้ายพุ่งสอดขัดเส้นด้ายยืนเป็นมุมฉาก ทอสลับกันไปตลอดความยาวของผืนผ้า การสอดด้ายพุ่งแต่ละเส้นต้องสอดให้สุดถึงริมแต่ละด้าน แล้ว

จึงวกกลับมา จะทำให้เกิดริ้วผ้าเป็นเส้นตรงทั้งสองด้าน ส่วนลวดลายของผ้านั้นขึ้นอยู่กับการวางลายผ้าตามแบบของผู้ทอที่ได้ทำการมัดหมี่ไว้

จากการลงพื้นที่บางชุมชนเขมรถิ่นไทยพบว่า ปัจจุบันมีโครงการจากหน่วยงานของรัฐที่สนับสนุนเงินให้ชุมชนซื้อไหมแจกเพื่อทำผ้าไหมจำหน่าย แต่ต้องมีการจ่ายค่าไหมคืนตามที่กำหนด หากย้อนไปประมาณ 20 ปี ก่อนชาวบ้านทอผ้าไหมเกือบทุกหลังคนเรือนแต่ปัจจุบันมีไม่มาก และยังมีไม่มีใครนำผ้าไหมไปแปรรูป นอกจากคนที่มีความสามารถในการตัดเย็บเสื้อผ้าที่จะนำไปตัดเสื้อ เพราะส่วนใหญ่ส่งขายให้ลูกค้าทั่วไป มีเพียงบางคนที่ทอส่งร้านประจำ และยังไม่มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหมอย่างจริงจัง

สำหรับปัจจุบันชาวชุมชนในตำบลสวายใต้กลายเป็นชุมชนทอผ้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสุรินทร์ ด้วยการอนุรักษ์วิถีทอผ้าได้ถุนเรือน ประกอบกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ได้เข้ามาช่วยส่งเสริม และแก้ไขปรับเปลี่ยนให้เป็นที่ไปตามมาตรฐาน จัดการตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ พัฒนาคุณภาพและแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อตอบโจทย์ตลาดคนซื้อ จึงกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ยืนด้วยความภูมิใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตัวเอง เหนือสิ่งอื่นใดคือความร่วมมือร่วมใจของพี่น้องในชุมชน หมู่บ้านในตำบลสวายถูกคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 10 ชุมชนต้นแบบของกิจกรรม Village Tourism 4.0 ภายใต้โครงการ Village To The World 4.0 ที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ททท. จัดขึ้น ซึ่งเป็นกิจกรรมขานรับนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาและสนับสนุนการท่องเที่ยวแบบวิถีชุมชนให้ยั่งยืน โดยเอาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชุมชน ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีแบบพื้นเมืองร่วมกับชาวบ้านที่ให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวที่อนุรักษ์การทอผ้าไหมไว้มากที่สุดในประเทศไทย ลวดลายมัดหมี่ของผ้าไหมเป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ ชุมชนต่าง ๆ ในตำบลสวายเป็นหนึ่งในอารยธรรมที่เก่าแก่ และแหล่งผลิตผ้าไหมที่ใช้ศิลปวิทยาการที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาแต่โบราณ กลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมครัวเรือนด้านการผลิตผ้าไหมที่ใหญ่ระดับประเทศ มีการอนุรักษ์วิถีการทอผ้าได้ถุนเรือน รวมถึงลวดลายดอกมะเขือ ฯลฯ ผลงานที่แสดงถึงฝีมือของการผลิตผ้าไหมของชุมชนในตำบลสวาย อาทิเช่น ชุดแต่งกายจากผ้าไหมที่ปรากฏในละครตั่ง “นาคี” เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี ศูนย์การเรียนรู้การผลิตผ้าไหม กลุ่มหัตถกรรมสตรีทอผ้าไหมบ้านสวาย ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 โดย แม่สำเนียง บุญโสदार ผู้ที่ถูกยกย่องให้เป็นปราชญ์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านผ้าไหมด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติ เปิดบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้แลกเปลี่ยนให้ผู้ที่สนใจในทั้งในชุมชนและต่างชุมชนได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลงานของท่าน (สิริวิชัย ใจติก. 2562 : สัมภาษณ์)

การทอผ้าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่สืบทอดกันมา นอกจากคุณค่าทางศิลปะแล้วยังเป็นการแสดงถึงแบบแผนความเป็นอยู่ในสังคม กรรมวิธีและเทคนิคในการทอผ้าให้เกิดลวดลายต่าง ๆ จึงเป็นเทคนิคและความสามารถของแต่ละคน แต่ละกลุ่ม ซึ่งผู้ทอสามารถจดจำลวดลายที่ตนคิดประดิษฐ์ได้

ถึงแม้แต่ละลวดลายจะมีความซับซ้อนและหลากหลาย แต่ช่างทอก็สามารถนำมาประสานกันได้อย่างเหมาะสมงดงามแสดงถึงภูมิปัญญา และความสามารถของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยเป็นอย่างดี ผ้าทอมือจึงมีเทคนิคการทอและความสวยงามเป็นที่สุด เช่นเดียวกับที่ผู้วิจัยลงสัมภาษณ์ และสังเกตพบว่า ชาวบ้านเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ตลอดจนถึงขั้นตอนการทอ และขั้นตอนการขายให้ถึงมือลูกค้า ช่างทอจะใส่ใจทุกรายละเอียด จนทำให้มีลูกค้าประจำ และลูกค้าอาจารย์ที่ต้องกลับมาซื้อใหม่อีกครั้ง เพราะด้วยคุณภาพของผ้าทอ และช่างทอที่เป็นอัตลักษณ์ประจำชุมชน

ทั้งนี้จากการที่ผู้วิจัยสังเกตกระบวนการทอผ้าแต่ละชุมชน แต่ละบ้านพบว่า ไม่เพียงแต่ผู้หญิงเท่านั้นที่ทอได้ พบว่ามีทั้งผู้ชาย เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง ช่วยพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทอผ้าไหม ตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้น จนถึงจบออกมาเป็นผืนผ้าไหมหนึ่งผืน ทำให้เห็นว่าผ้าทอมีความผูกพันกับคนในทุกช่วงอายุ ถูกหล่อหลอมตั้งแต่เด็กจนโต แม้สังคมภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปแต่คนในชุมชนยังคงอนุรักษ์รูปแบบวิถีชีวิตวิถีการทอแบบดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น

ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนต่าง ๆ ของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

มรดกทางวัฒนธรรมของชาวสุรินทร์โบราณอย่างหนึ่งที่ทิ้งไว้ให้แก่ชาวสุรินทร์เชื้อสายเขมรในปัจจุบันคือ ศิลปะในการทอผ้าไหม เพราะถึงแม้ว่าผ้าไหมจะมีการใช้ในท้องที่หลายแห่งของประเทศไทยก็ตามแต่รูปแบบของศิลปะ ลวดลายและวิธีการทอผ้าในท้องถิ่นดังกล่าวนี้ ก็ไม่เหมือนที่มีอยู่ในท้องที่จังหวัดสุรินทร์ (ศิริ ผาสุก และอัจฉรา ภาณุรัตน์, 2536) การทอผ้าเป็นหัตถกรรมและศิลปะอย่างหนึ่งที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เนื่องจากการทอผ้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของมนุษย์ เพราะเป็นการผลิตเครื่องนุ่งห่มซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่สำคัญของมนุษย์ นอกจากนี้การทอผ้ายังถือเป็นงานศิลปะประเภทหนึ่ง เนื่องจากการทอผ้าในแต่ละกลุ่มชนล้วนมีรูปแบบลวดลายของผืนผ้าที่แตกต่างกัน ซึ่งรูปแบบและลวดลายบนผืนผ้าบ่งบอกถึงเรื่องเล่าหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านระยะเวลามายาวนาน รวมทั้งยังบ่งบอกถึงเอกลักษณ์และวัฒนธรรม ความเชื่อ ความเป็นมา ของกลุ่มชนนั้น ๆ โดยลวดลายและสัญลักษณ์มีชื่อเรียกสืบต่อกันมา (จรีวรรณ จันทลา และคณะ, 2559) ซึ่งรูปแบบศิลปะผ้าทอพื้นบ้านที่มีความสำคัญและมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน พบว่ามี 28 แห่งของชุมชนโบราณของจังหวัดสุรินทร์ ที่ยึดอาชีพทอผ้าเป็นอาชีพหลัก ทำนาเป็นอาชีพเสริม (องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย, 2559) หากเดินลัดเลาะไปตามบ้านเราจะเห็น “กี่ทอผ้า” ทุกครัวเรือน ในแห่งหนึ่งคือสถานที่แห่งนี้เป็นชุมชนทอผ้าใต้ถุนเรือนที่เกิดจากการอนุรักษ์วัฒนธรรมทอผ้าของชุมชนไว้ จนเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ๆ ของจังหวัดสุรินทร์และแถบอีสานใต้ แต่อีกแห่งหนึ่งคือกุศโลบายของคนเฒ่าคนแก่ เพราะนอกจากเป็นสินสอดในพิธีแต่งงานแล้ว ยังกลายเป็นเครื่องมือทำกินทำใช้ของครัวเรือน

โดยไม่ต้องซื้อหาให้สิ้นเปลือง จากการศึกษาค้นคว้าพบว่ามี 28 ชุมชน ที่มีความโดดเด่น และสำคัญในด้านการทอผ้าไหม แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยสนใจเลือกชุมชนขึ้นมาเป็นตัวอย่างของการศึกษาผ้าทอจังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากการทอที่มีความแน่น ใช้ความประณีตละเอียดอ่อน ในการทอการผสมผสานลวดลายต่าง ๆ ทั้งยังเป็นแหล่งทอผ้าที่สำคัญ มีชื่อเสียง โดดเด่น และคนส่วนใหญ่รู้จักเป็นอย่างดี และยังเป็นชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ด้วยตนเอง จำนวน 3 กลุ่มชุมชน ได้แก่ (1) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ (2) ชุมชนทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง และ (3) ชุมชนทอผ้าไหมบ้านสะตอ อำเภอเขวาสินรินทร์ เพื่อศึกษาให้เห็นความสำคัญที่แตกต่างกันโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ

กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ นิยมใช้กี่กระตุกในการทอ มีการทอตั้งแต่ 2 ตะกอ ถึง 8 ตะกอ นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญนำโดย นายบันเทิง ว่องไว นายสมคิด เพชรใส เคยมีการทอผ้าไหมมัดหมี่ยกลูกแก้ว 8 ตะกอ เพื่อนำไปถวายเป็นผ้าคลุมพระแท่นวัชรอาสน์ (ที่นั่งตรัสรู้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) องค์พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่พระมหาเจดีย์พุทธคยา เมืองพุทธคยา ประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นผ้าไหมลูกแก้วที่ยาก เป็นลายเรือสุพรรณหงส์ ซึ่งเป็นลายสลักซับซ้อนที่สุด (ดังภาพประกอบที่ 59) นอกจากนี้กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ มีความชำนาญด้านการย้อมไหมด้วยสีย้อมจากธรรมชาติ และการทอผ้าปูม คือ ผ้ามัดหมี่ของคนไทยเชื้อสายเขมร เป็นผ้าทอเส้นพุ่ง แบบสามตะกอ มีลวดลายเด่นชัด เดิมใช้เป็นผ้าสำหรับชนชั้นสูงในราชสำนัก ต้นแบบของผ้าชนิดนี้มาจากแบบผ้าของเขมร ซึ่งทอเป็นภาพพระพุทธรูปประวัติ และภาพฉากบนสวรรค์ แต่ปัจจุบันทางกลุ่มได้พัฒนาผ้าไหมสำหรับใช้ตกแต่งภายในอาคาร สถานที่ จึงได้พัฒนาลวดลาย สีสันของผ้าไหมมัดหมี่ให้มีความร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น โดยการออกแบบชุดสี ออกแบบลวดลายมัดหมี่แบบดั้งเดิมผสมผสานลวดลายจากวัฒนธรรมตะวันตก ให้มีความแปลกใหม่ ให้สามารถออกสู่ตลาดได้กว้างขึ้น (www.thaitextile.org/th : 2561)

พูนุ ปรณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 59 ผ้าไหมมัดหมี่ ทอยกลูกแก้ว 8 ตะกอ สำหรับคลุมพระแท่นวัชรอาสน์ ประเทศอินเดีย
ที่มา : www.sanook.com ; 2563 : ที่มาของภาพ

จากการสัมภาษณ์พบว่าช่างทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญทอผ้าตั้งแต่ 3, 5, 6 และ 8 ตะกอ แต่ส่วนใหญ่นิยมทอผ้า 5 ตะกอ ยกดอกลูกแก้ว ที่นี้มักจะทอผ้าปูมโบราณ (ผ้าที่มีสิ่งเวียน มีความสำคัญกับชนชั้นสูง) มีบ้างที่ใช้กึ่งทอมือโบราณ แต่เพื่อให้ทันกับความต้องการของลูกค้า หากใช้กึ่งโบราณจะใช้เวลาานานมาก จึงนิยมใช้กึ่งกระตุกในการทอทำให้สามารถทอผ้าพื้นบ้าน โดยปัจจุบันทางกลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ นอกจากจะทอผ้าขายผ่านสื่อออนไลน์ Facebook แล้วยังทอผ้าส่งให้กับบ้านไหมทองสระเร็น เครื่องช่ายเดียวกับเรือนไหมไบหม่อน (ทองสุข ว่องไว. 2561 : สัมภาษณ์) โดยสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1การเปรียบเทียบการใช้กึ่งทอผ้า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ

กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ				
ประเภทกึ่งที่ใช้	ผ้าพื้น 1 ผืน	ผ้าทอมัดหมี่ 1 ผืน	ราคาจ้างให้ช่างทอต่อผืน	ราคาขายลายเดียวกันระหว่างกึ่งโบราณกับกึ่งกระตุก
กึ่งกระตุก	1 วัน	2-3 วัน	700-800 บาท	ห่างกัน 500 บาทโดยประมาณ
กึ่งทอมือโบราณ	2-3 วัน หรือ แล้วแต่ความยาก ง่ายของลาย	3-7 วัน หรือ แล้วแต่ความยาก ง่ายของลาย	800 บาทขึ้นไป แล้วแต่กรรมวิธี การทอ และ ทักษะของช่างทอ	

ภาพประกอบ 60 ช่างทอผ้าใช้เครื่องมือโบราณทอผ้ามัดหมี่ ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

จากภาพประกอบที่ 60 เป็นช่างทอผู้หญิงสูงวัยที่กำลังใช้เครื่องมือโบราณ การทอผ้า โดยการทอผ้าพื้นนี้ ช่างทอบอกว่าใช้เวลาประมาณ 2-3 วันจะจึงทอเสร็จ และที่สำคัญการทอด้วยเครื่องมือโบราณจะทำให้เนื้อผ้าแน่นกว่าการทอด้วยเครื่องจักร แม้จะให้ใช้แรงผู้ชายในการทอ แต่เนื้อผ้าที่ทอจากเครื่องจักรก็ยังไม่แน่นพอ ดังภาพประกอบที่ 61

ภาพประกอบ 61 ช่างทอผ้าใช้เครื่องจักรทอผ้ามัดหมี่ ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

ตัวอย่างผ้าทอพื้นบ้าน

ลายพยานาค 4เมตร6ตะกอก ยกดอกลายลูกแก้ว สีธรรมชาติ

ลายขนาดเคี้ยวตมใหญ่ 4เมตร 3ตะกอกหน้านางนกหัสติลิง เจริญโคมเจ็ด

ลายสิงห์โบราณทางศิขรภูมิ 2 เมตร 3ตะกอก

ลายร้อยโคมเจ็ดหัวเข็มขัด

ภาพประกอบ 62 ผ้าทอพื้นบ้านลวดลายต่าง ๆ ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

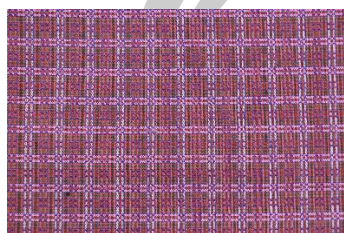
ผ้าขาม้าลายต้นแฉียวบอท

ขาม้าลายตั้งเกราะ

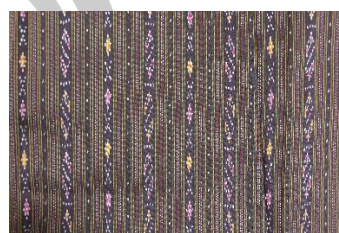
ขาม้าเปราะรื้อจรอย ลายหางปลา

ลายละเบิก

ลายโฮลแปรคะนอง

โฮลตะเกราะ(ตะขอ)

โฮลบันเตียนเก่าโบราณเหยียบหะชะ

โฮลบันเตียน 5 ลายใน 1 ผืน

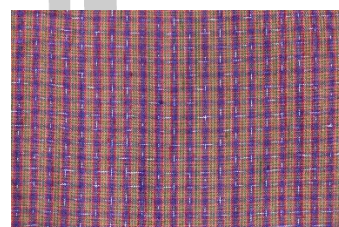
ลายกะนิว

ลายไสรัง

สไบลายลูกแก้ว 8 ตะกอ

อัมปรม

ภาพประกอบ 63 ผ้าทอพื้นบ้านของชุมชน บ้านด่านเจริญ ต.เทียม อ.สังขะ จ.สุรินทร์

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

2. ชุมชนทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง

สุรินทร์ถิ่นสวรรค์แหล่งสร้างสรรค์ตระการตาเมืองผ้าไหม ผักไผ่ประเพณีมากมี
ปราสาทงามพร้อมมรดกไทย อนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรมงดงามตก ชื่อความดังกล่าวบ่งบอกอัตลักษณ์ของ
จังหวัดสุรินทร์ อันเกิดจากประวัติศาสตร์จากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างยาวนานโดยเฉพาะเรื่องผ้าไหม
สุรินทร์เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมชั้นยอดกระทั่งปี พ.ศ. 2546 หมู่บ้านท่าสว่าง ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง
จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นหนึ่งในแหล่งผลิตผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านทอผ้า
ไหม เพื่อตัดสื่อให้กับผู้นำประเทศต่าง ๆ ที่เข้าร่วมประชุมเขตการค้าเอเชียและแปซิฟิก APEC ซึ่ง

ประเทศไทยได้รับเกียรติเป็นเจ้าภาพจัดประชุม (วารสารวิชาการและวิจัย มทร., 2558) สำหรับผ้าไหมสุรินทร์ใช้ไหมเส้นเล็ก ละเอียดที่รู้จักกันในนามของไหมน้อย นำมาถักทอด้วยกีมือได้เนื้อผ้า 3 ตะกอนที่เนียนนุ่มเป็นผืนแพรวขณะที่การย้อมสีจะเลือกสรรพืชพันธุ์ต่าง ๆ มากองกันให้เป็นสีและสารย้อมสีให้คงทน

กล่าวสำหรับวิธีการทอผ้าไหมยกทองของกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมมา หลักการเสริมสร้างลวดลายของผ้ายก ไม่แตกต่างจากการทอผ้าไหมยกในแหล่งอื่น ทำให้เกิดลายบนชิ้นเนื้อผืนผ้า โดยการเสริมเส้นพุ่งพิเศษ ซึ่งสามารถเลือกใช้เส้นไหมย้อมสีหรือเลือกใช้ไหมทอง (ปัจจุบันนี้ต้องสั่งซื้อจากประเทศอินเดีย) เส้นไหมที่ใช้ทางกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมไม่ได้เลี้ยง ต้องซื้อมาจากชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นไหมที่ผลิตได้ในท้องถิ่น โดยใช้ไหมน้อยทั้งหมด แต่ในบางครั้งใช้ไหมจุล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงานที่ทอและเงื่อนไขในการทำงานอันเป็นปัจจัยในการเลือกใช้วัสดุ นอกจากนี้ยังต้องหาไหมทองให้ได้ขนาดเท่ากันอีกด้วย (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2557)

ผ้ายกทอง คือ ผ้าที่มีกระบวนการผลิตซับซ้อน ในอดีตคือผ้าชั้นสูงที่นิยมใช้เฉพาะบุคคลในราชสำนัก ตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินลงมาจนถึงพระบรมวงศานุวงศ์ และเหล่าขุนนางบางรายจะสงวนไว้เฉพาะบุคคลบางตำแหน่งเท่านั้น และเหล่าขุนนางจะต้องเป็นผ้าที่ได้รับพระราชทานให้จึงจะมีสิทธิ์นุ่งได้ผ้ายกทองจึงมีชื่อและรู้จักกันดีในราชสำนักโบราณ ได้แก่ ผ้าเยียรบับ เข็มขาบ อัดลัด ผ้ายกลายเทพพนม เป็นต้น

นายวีรธรรม ตระกูลเงินไทย ลูกหลานชาวบ้านท่าสว่างซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ออกแบบเสื้อผ้าไหมยกทองโบราณเพื่อผู้นำเอเปค เล่าว่าตนเติบโตและวิ่งเล่นอยู่ใต้ถุนบ้านปู่ ย่า ตา ยายและสมาชิกในหมู่บ้าน ที่ทอผ้ามาตลอดจึงสร้างเทคนิควิธีถักด้ายมาอย่างไม่รู้ตัว เมื่อเข้าไปเรียนด้านศิลปะในคณะศิลปะประจำชาติที่สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตเพาะช่างจิตรกรรมไทย ก็ได้เรียนทางด้านลวดลาย และภาพกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งนำมารวมเข้ากับเทคนิคการตัดต่อที่เราคุ้นเคยเลยมาสร้างเป็นโรงทอผ้ายกทองที่บ้านท่าสว่าง สำหรับเสื้อผ้าสำหรับผู้นำที่มาร่วมเอเปค คราวนี้พร้อม กับผ้าคลุมไหล่ของผู้นำและคู่สมรสทั้งหมด 21 ประเทศ แบ่งเป็นผ้าตัดเสื้อ 21 ผืนผ้าคลุมไหล่ 13 ผืนผ้าตัดเสื้อผืนละ 3 เมตร ผ้าคลุมไหล่ผืนละ 2.30 เมตร งบประมาณที่รัฐบาลให้มา 2.3 ล้านบาท และได้ช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์อีก 3 แสนบาท

ผ้าทั้งหมดสำหรับผู้นำฝ่ายชาย จะเป็นลายเหมือนกันยกเว้นประเทศที่มาจากมุสลิมที่จะไม่ทอรูปสัตว์เข้าไป จะเป็นลายดอกไม้ส่วนผ้าคลุมไหล่คู่สมรสผู้นำเอเปคทอเป็นลายก้านขดลายโบราณสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผสมกับลายสมัยใหม่บนผืนผ้าไหมสีแดงครั้ง เสื้อของผู้นำจะเป็นการทอยกใหม่ในตัวลายดอก ลายก้านขด สลับดอก 4 กลีบ เป็นพื้น จบด้วยไหมทองเป็นรูปสัตว์หิมพานต์ประกอบด้วยเขามอเป็นรูปต้นไม้ ใบไม้ต่าง ๆ กระจายห่าง ๆ โทนสีทั้งหมดมี 4 สี 21 เฉด

คือใน 1 สีจะไล่น้ำหนักแก่อ่อนไม่เหมือนกัน จึงถือได้ว่าผ้าทอของไทยที่มีผู้นำเอเปกเป็นนายแบบ และนางแบบ คงเป็นอีกหนึ่งเสน่ห์ที่จะดึงดูดให้ทั่วโลกรู้จักไทยในยุค “อันซีน” (ข่าวสด; 4 สิงหาคม 2546 : 31)

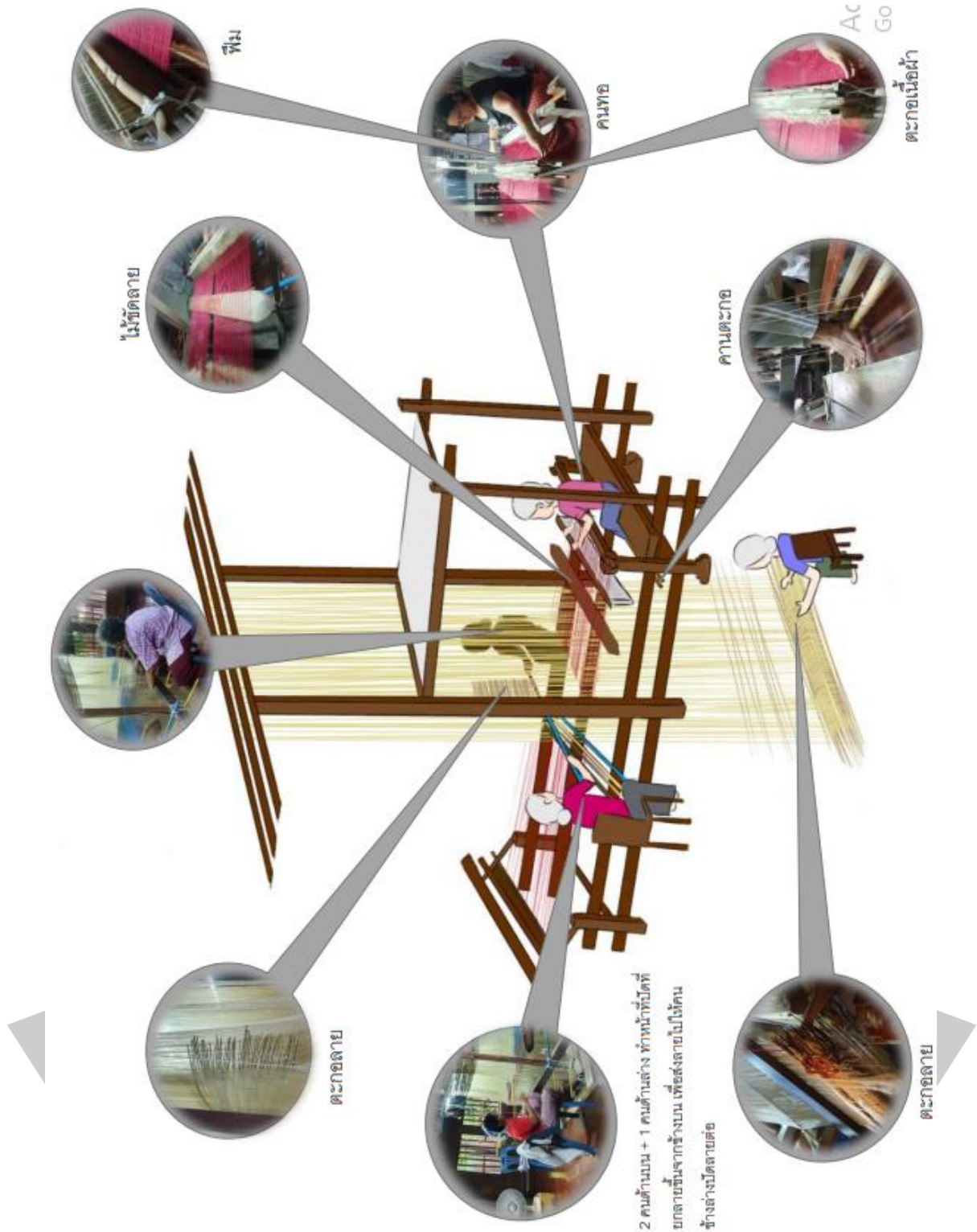

ภาพประกอบ 64 ผ้าไหมยกทองโบราณบ้าน
ที่มา : www.sites.google.com ; 2563 : แหล่งภาพ

ตาราง 2 การเปรียบเทียบการใช้กี่ทอผ้า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง

กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง				
ประเภทกี่ที่ใช้	ผ้าพื้น 1 ผืน	ผ้าทอมัดห่ม 1 ผืน (พบน้อยมาก)	ราคาจ้างให้ ช่างทอต่อผืน	ราคาขายลายเดียวกัน ระหว่างกี่โบราณกับกี่ กระตุก
กี่กระตุก	1 วัน	2-3 วัน	800 บาท	
กี่ทอมือโบราณ (พบน้อยมาก)	2-3 วัน หรือ แล้วแต่ความ ยากง่ายของลาย	3-7 วัน หรือ แล้วแต่ความยาก ง่ายของลาย	800 บาทขึ้นไป และเหมาจ่าย ตามข้อตกลง ของช่างทอ	ห่างกัน 300-500 บาท โดยประมาณ

ภาพประกอบ 65 รูปแบบการทอผ้ายกทอง บ้านนายวีรธรรมตระกูลเงินไทย

ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด; 2563 : แหล่งภาพ

ด้านบน 3 คน

ด้านล่าง 1 คน

ภาพประกอบ 66 ช่างทอผ้ายกทอง บ้านนายวิธรรม ตระกูลเงินไทย

ที่มา : นางสาวมนัสนันท์ กะชั้น; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

จากภาพประกอบ 66 ช่างทอผ้ายกทอที่บ้านนายวีรธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นช่างทอผ้ายกทอ 1400 ตะกอ ใช้คนทอทั้งหมด 4 คน ณ บ้านนายวีรธรรม ตระกูลเงินไทย กลุ่มทอผ้าไหมยกทอจันทร์โสมมา ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ภาพประกอบ 67 ตลาดผ้าไหมบ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
ที่มา :นางสาวมนัสนันท์ กะชั้น; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

นอกจากบ้านท่าสว่างจะมีผ้าไหมยกทอที่มีชื่อเสียงให้กับบ้านท่าสว่างแล้ว จากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่สังเกตตลาดผ้าไหมบ้านท่าสว่าง และบริเวณโดยรอบพื้นที่บ้านท่าสว่าง พบว่า ผ้าไหม

ยกทองไม่ใช่ผ้าไหมโบราณดั้งเดิมของจังหวัดสุรินทร์ แต่เป็นการประดิษฐ์ลวดลายและกระบวนการใหม่ให้กับช่างทอเพื่อเพิ่มมูลค่าของผ้าทอ ทั้งนี้คนที่ขายผ้าไหมตลาดผ้าไหมบ้านท่าสว่าง ไม่ได้เป็นผู้ทอเอง ขายเอง แต่ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าคนกลาง ที่ไปรับซื้อมาจากชาวบ้านทั้งในอำเภอเดียวกัน และต่างอำเภอ ทั้งนี้คนในชุมชนท่าสว่างไม่ได้ทอผ้าทุกหลังคาเรือน สำหรับบ้านที่มีการทอผ้าไหม จะใช้กี่กระตุกในการทอ และส่วนใหญ่นิยมทอผ้าลายพื้น ทอสีเดียว ซึ่งเป็นผ้าไหมที่เหมาะสมสำหรับใช้ตัดเป็นชุด คนในชุมชนนิยมทอตามสั่งของลูกค้า มีตั้งแต่ 2 ตะกอ ถึง 5 ตะกอ เท่านั้น สำหรับราคาขายชาวบ้านที่นับบอกว่า 3 ตะกอ เริ่มต้นที่ 2,000 บาท 5 ตะกอ เริ่มต้นที่ 2,500 บาท ขึ้นอยู่กับต้นทุนและความยากง่ายของลายนั้นด้วย

ภาพประกอบ 68 ชาวบ้านชาย-หญิง ตำบลท่าสว่าง ใช้กี่กระตุกทอผ้าพื้นสีเดียว 2 ตะกอ

ที่มา : นางสาวศศิธร พลช่วย; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

ตัวอย่างผ้าทอชุมชนบ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ผ้าพื้นลายพริกไทย (ผ้าพื้นคอ) 5 ตะกอ

ผ้าพื้น ทอลายอันลูนซิม 2 ตะกอ

ผ้าพื้น ทอสีดำ 2 ตะกอ (ไหมน้อย)

ผ้าพื้น ทอลายพริกไทย 5 ตะกอ

ผ้าพื้น ทอสีดำ 2 ตะกอ (ไหมเปลือก)

ผ้าพื้น ทอสีระกำทอง 2 ตะกอ

ภาพประกอบ 69 ชุดตัวอย่างใช้ผ้าทอที่ใช้กี่กระตุกทอผ้าพื้นสีเดียว ของชุมชนบ้านท่าสว่าง
ที่มา : นางสาวศศิธร พลช่วย; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

3. ชุมชนทอผ้าไหมบ้านสตอ อำเภอลำลูกกา จังหวัดนนทบุรี

อำเภอลำลูกกาเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมทอมือพื้นบ้านที่มีคุณภาพดีขนาดใหญ่ของจังหวัด ช่างภาพฝีมือดีส่วนใหญ่เริ่มต้นอาชีพทอผ้าตั้งแต่อายุน้อยเชี่ยวชาญการทอผ้ามัดหมี่มากกว่าผ้าแบบอื่น ๆ ปัจจุบันสูงอายุแล้วและไม่ค่อยมีผู้สืบทอดอาชีพ

บ้านสตอ ต.ลำลูกกา อ.ลำลูกกา จ.นนทบุรี เป็นหมู่บ้านที่นิยมทอผ้า 2 ตะกอแต่ส่วนใหญ่จะทอผ้าพื้น ลวดลายโบราณ และมีการประยุกต์ลวดลายใหม่ๆขึ้นมาเรื่อยๆ จนไม่สามารถบอกได้ว่า ลวดลายที่โดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของหมู่บ้านคือลวดลายอะไร และชุมชนแห่งนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยรัฐ เพราะช่างทอแม้จะมีเยอะสามารถทอผ้าได้ทั้งอำเภอลำลูกกา แต่ไม่ได้ทอกันทุกหลังคาเรือน เมื่อช่างทอเยอะการทอแต่ละบ้านก็จะไม่เหมือนกัน บางบ้านจะทอไว้เพื่อขายโดยเฉพาะ มีบางชุมชนทอ 2, 3, 4 ตะกอ ส่วนมากจะขายที่บ้าน เพราะลูกค้าก็จะมาซื้อถึงที่บ้านช่างทอ หรือบางครั้งมีคนมารับเพื่อไปขายต่อ (พ่อค้าคนกลาง) หรือขายส่งที่ร้านสินค้าโอท็อป

ประจำตำบล

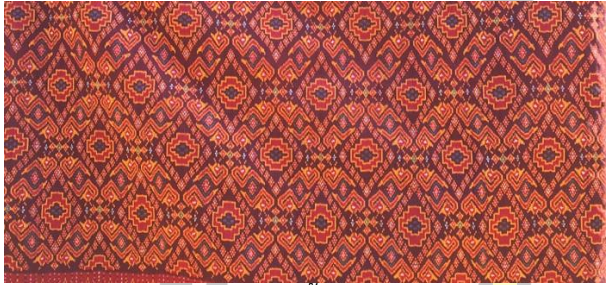
ภาพประกอบ 70 ช่างทอบ้านสตอ อำเภอสวนรินทร กำลังใช้เครื่องมือโบราณในการทอผ้า
ที่มา : นายโยธิน บุญยงค์; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

ความโดดเด่นของผ้าไหมบ้านสตอ อำเภอสวนรินทรนั้น เป็นผ้าที่มีความสวยงาม เฉพาะเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป มีสีสดและลายที่สวยงาม ละเอียดอ่อน ไม่เหมือนที่อื่น เนื่องจากใช้ไหมเส้นเล็กในการทอ ทำให้ลายผ้ามีลายสวยงาม สีผ้าก็สดช้กไม่ตกสี หรือตกน้อยมาก และที่สำคัญที่สุดของความเป็นเอกลักษณ์ของผ้าไหมบ้านสตอ คือ มีลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่เป็นผ้ามัดหมี่ลวดลายต่างๆ

พหุ ปรณ ทิโต ชีเว

ตัวอย่างผ้าทอชุมชนบ้านสตอ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ต.เขวาสินรินทร์ อ.เขวาสินรินทร์ จ.สุรินทร์

ลายนาคเกี้ยว

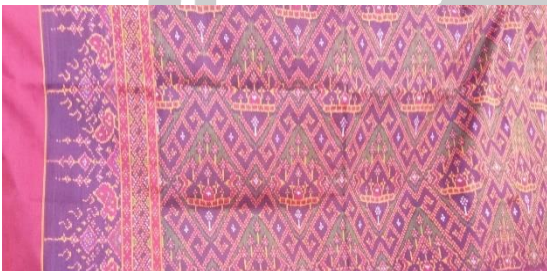
ลายต้นลิ้นบิด (พระตะบอง)

ลายใบไม้

ลายพนมบီး

ลายเรือหงส์

ลายกระแฉมุย

ลายงูเล็กเกี้ยว

ลายโฮลเปราะห์

ภาพประกอบ 71 ชุดตัวอย่างลายผ้าทอมัดหมี่ ของบ้านสตอ

ที่มา : นายโยธิน บุญยงค์ ; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

ส่วนใหญ่จะเป็นจากการทอผ้าแล้วลายเพี้ยน ลายต่าง ซึ่งเป็นเรื่องปกติของผ้าไหม เนื่องจากเป็นงานที่เป็นงานหัตถกรรม จึงไม่มีความแน่นอนของสีที่ย้อม และความสม่ำเสมอของลายที่ทอออกมา ผ้าทอที่ชุมชนนี้ในปัจจุบันส่วนใหญ่พบว่านิยมย้อมสีเคมีมากกว่าสีธรรมชาติ และผ้าลายโบราณ เป็นผ้าพื้น นิยมทอ 3 ตะกอ ไม่นิยมยกดอก ผ้าทอเป็นโทนสีขี้มู เช่น โทนสีน้ำตาลแดง จะไม่ดูฉูดฉาดมากเหมือนของชุมชนตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ตาราง 3 การเปรียบเทียบการใช้ที่ทอผ้า กลุ่มทอผ้าไหมบ้านสตอ

กลุ่มทอผ้าไหมบ้านสตอ				
ประเภทที่ที่ใช้	ผ้าพื้น 1 ผืน	ผ้าทอมัดหมี่ 1 ผืน	ราคาจ้างให้ช่างทอต่อผืน	ราคาขายลายเดียวกันระหว่างที่โบราณกับที่กระตุก
ที่กระตุก	ไม่พบการใช้ที่กระตุกในชุมชนแห่งนี้			
ที่ทอมือโบราณ	6-7 วัน หรือแล้วแต่ความยากง่ายของลาย	6-7 วัน หรือแล้วแต่ความยากง่ายของลาย	500 บาทขึ้นไปแล้วแต่กรรมวิธีการทอ และทักษะของช่างทอ	-

จากการศึกษาชุมชนทอผ้าพื้นบ้านทั้ง 3 ชุมชน ผู้วิจัยพบว่า ทักษะเฉพาะทางของช่างชาวบ้านในชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผ้าทอพื้นบ้านมีลักษณะเฉพาะถิ่น โดยทั่วไปช่างทอมีลักษณะแตกต่างกันเช่น ช่างมัดหมี่ ช่างย้อม ช่างทอ เป็นต้น ทำให้หัตถกรรมมีรูปแบบเฉพาะที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตชนบประเพณีความเชื่อค่านิยม และแม้หลายคนจะเข้าใจว่างานผ้าไหมทอมือเป็นงานฝีมือเฉพาะผู้หญิงเท่านั้น ที่จะมีสิทธิ์ขึ้นชมลวดลายจากงานทอ แต่ในความเป็นจริงแล้วมีผู้ชายจำนวนมากนิยมทอผ้าไหมด้วยเช่นกัน เพื่อสร้างความเพลิดเพลินผ่อนคลายจิตใจและสมองให้แจ่มใสไม่วอกแวกถือเป็นการฝึกสมาธิ ให้กับช่างทอที่ดีอีกวิธีหนึ่ง ดังเช่น อาจารย์บัณฑิต ว่องไว บ้านด่านเจริญ และอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้สร้างชื่อเสียงให้กับผ้าไหมสุรินทร์และประเทศไทย จากภูมิปัญญาและความมุ่งมั่นของชาวบ้านในแต่ละชุมชน ศิลปหัตถกรรม ที่ฝากไว้บนผืนผ้าไหม จึงส่งประกายให้ผืนผ้ามีเสน่ห์ มีชีวิตชีวาผ้าไหมในวันนี้ นอกจากเป็นเครื่องนุ่งห่มเป็นงานหัตถกรรมล้ำค่า บันทึกรักษาและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ได้อย่างชัดเจนแล้ว อีกด้านหนึ่งยังเป็นสินค้าส่งออกสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยอีกด้วย

แต่ในปัจจุบันสภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปมากส่งผลกระทบต่อถึงงาน ผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนเขมรถิ่นไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น งานผ้าทอของคนในแต่ละชุมชนจะก้าวไปในทิศทางใดจึงจะดำรงอยู่ได้เป็นเรื่องที่ต้องศึกษาวิจัยกันอย่างจริงจัง เพื่อหาทางรักษามรดกของบรรพชนไทยประเภทนี้ไว้ ผ้าทอคือศิลปะอย่างหนึ่งที่แขวนด้วยภูมิปัญญาสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยทั้งสิ้น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม สามารถมองเห็นได้และจับต้องได้ ผู้วิจัยสรุปได้ดังภาพประกอบ 72

ภาพประกอบ 72 ผลกระทบที่มีผลกับการเปลี่ยนแปลงผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทย

จังหวัดสุรินทร์

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2563

จากภาพประกอบที่ 72 แสดงให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงของศิลปะผ้าทอดังกล่าวมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนที่เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ศิลปะผ้าทอ ควรปรับเปลี่ยนรูปแบบอย่างไรจึงจะดำรงอยู่ต่อไปได้เป็นปัญหาใหญ่ที่คนในทุกชุมชนคงไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง หน่วยงานรัฐบาลและเอกชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะค่าครองชีพ ค่าแรง และค่าวัสดุอุปกรณ์ทอผ้าพื้นบ้านที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปช่วงเวลาการทำงานสั้น และรวดเร็วไม่ได้เป็นไปตามฤดูกาลเหมือนในอดีต ศิลปะผ้าทอตามแบบชาวบ้านดั้งเดิมจึงลดลงไป

เช่นเดียวกับการผลิตผ้าทอ โบราณบางชนิดเมื่อผลิตจำนวนมากราคาถูก ไม่ค่อยเป็นที่นิยม ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ฝีมือช่างทอผ้าพื้นบ้านเสื่อมลงและสูญเสียวางศิลป์หรือช่างฝีมือดีไปในที่สุด

ปัญหาด้านค่านิยมทางสังคม ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในปัจจุบันเป็นโลกของการสื่อสารประชาชนรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในโลกได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลกระทบต่อระบบความคิดและค่านิยมของประชาชนด้วย คนส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของศิลปะผ้าทอ ที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จึงทำให้ศิลปะผ้าทอไม่เป็นที่ต้องการของผู้คนในโลกยุคใหม่และนำไปสู่การเสื่อมสลายของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในที่สุด

ดังกล่าวแล้วเป็นเหตุและปัจจัยง่ายที่จะส่งผลกระทบต่อผ้าทอพื้นบ้านที่กระจายอยู่ตามชุมชนและท้องถิ่นต่าง ๆ ทำอย่างไร จึงจะแก้ไขปัญหานี้ได้เป็นเรื่องที่ต้องศึกษาแนวทางกันต่อไป ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านได้รับผลกระทบทางสังคมมากปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นหน้าที่ของภาครัฐที่จะต้องเข้าไปให้ความสนใจงานศิลปะผ้าทอของชาวบ้านหรือของคนในชุมชนซึ่งถือว่าเป็นงานศิลปะหัตถกรรมประจำชาติด้วย รัฐต้องให้ความสนใจทั้งการอนุรักษ์และส่งเสริมอย่างจริงจังมากขึ้น อาจออกกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมงานศิลปะผ้าทอพื้นบ้านอย่างจริงจัง

อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากคำบอกเล่าได้บอกมาก่อนจะมาเป็นเจ้าของผ้าไหมพื้นบ้านของชุมชนเขมรถิ่นไทยในปัจจุบัน หากย้อนกลับไปพระดินปั้นพันปี ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ที่วัดตาดอมจอมสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้มีพระรูปหนึ่งมาอาศัยอยู่ตรงบริเวณพระดินปั้นพันปีชื่อหลวงพ่อสุพรรณ ทราบเพียงว่าท่านมาจากทางภาคกลางของประเทศไทย เป็นคนแรกๆที่พูดภาษาภาคกลาง อาจจะ เป็นภาษาไทยกลาง ท่านรู้ดงค์มาเรื่อย ๆ ท่านจึงมาปักกรดอยู่ที่นี้ ท่านมาแล้วท่านนำความรู้ของไหม และความรู้เรื่องการยกดอกของลายผ้าไหมมาเผยแพร่ให้กับชาวบ้านในชุมชนด้วย ดังนั้นความรู้เรื่อง ผ้าไหมไม่ได้มาจากเขมร แต่ลวดลายผ้าไหมที่เป็นลายมัดหมี่มาจากเขมร หลังจากนั้นได้มีการพัฒนา งานผ้าไหมมาเรื่อย ๆ จนมีชื่อเสียง นอกจากนี้หลวงพ่อบ้านยังนำความรู้เกี่ยวกับศาสนาการสอน ชาวบ้าน จนทำให้ชาวบ้านมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาสาบสูญมาจนถึงปัจจุบัน จากการ สังเกตพบว่าชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ โดยเฉพาะงานบุญที่วัดซึ่งชาวบ้านในแถบนี้มีความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก หากมองย้อนกลับไปสมัยนั้น ชาวบ้านให้ความเคารพและเชื่อหลวง พ่อสุพรรณ ท่านน่าจะเป็นพระนักพัฒนา โดยเฉพาะในเรื่องผ้าไหมยกดอก จนชาวบ้านในปัจจุบันมีความเชื่อว่าผ้าไหมมากับพระนั่นเอง (สนสี ปวน, และคนอื่นๆ. 2562 : สัมภาษณ์)

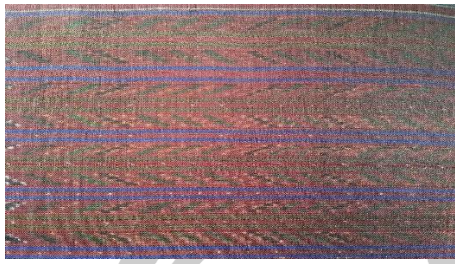
จากการสังเกตพบว่าแต่เดิมชาวบ้านรู้จักการทอผ้าไหมแค่ลายโบราณซึ่งเป็นผ้าไหมลายโครงสร้างเช่น ผ้าสร่ง ผ้าไหมลายโฮล ผ้าไหมลายอันลวยซีส ผ้าไหมลายละเบิก ผ้าไหมลายอัมปรม ผ้าไหมลายทางกระรอก เป็นต้น นอกจากผ้าไหมลายโครงสร้างแล้วยังมีผ้าไหมมัดหมี่ที่นิยมทำกัน ตั้งแต่โบราณเช่น ผ้าโฮลประอาทิตย์ ผ้าโฮลประอาทิตย์ดอกลูกแก้ว ผ้าไหมลายเรือหงส์ใหญ่ เป็นต้น โดยชาวบ้านที่นี่มักมีการทอมัดหมี่แบบยกดอกตั้งแต่ 3 ตะกอขึ้นไป ส่วนใหญ่ชาวบ้านนิยมทอมัดหมี่แบบยกดอก 6 ตะกอ การทอผ้าของชาวบ้านมีวัฒนธรรมการทอผ้าไหมเป็นมรดกสืบทอดทางวัฒนธรรมมีเอกลักษณ์ของตนเอง เริ่มตั้งแต่การเลือกเส้นไหมนิยมนำเส้นไหมน้อย หรือ โซกซึก มาใช้ในการทอผ้า ซึ่งเป็นไหมที่มีคุณสมบัติเส้นเล็ก นุ่ม เมื่อสวมใส่จะรู้สึกเย็นสบาย ทั้งยังอนุรักษ์การย้อมผ้าด้วยการใช้สีธรรมชาติ การทอผ้าไหมของจังหวัดสุรินทร์มีวิธีทอที่ยาก ต้องอาศัยความชำนาญ เนื่องจากการทอมัดหมี่พร้อมยกดอก และการทอผ้าโดยการมัดหมี่ทั้งเส้นด้ายพุ่งและด้ายยืน เช่น ลายอัมปรม ซึ่งมีการทอที่เดียวในประเทศไทยทำให้ลวดลายของผ้าไหมของจังหวัดสุรินทร์เป็นเอกลักษณ์ การย้อมผ้าด้วยการใช้สีธรรมชาติ การใช้วัสดุจากธรรมชาติในการฟอกย้อมเส้นใยไหมเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยใช้วัสดุที่ได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืชมาย้อม เช่น คราม และครั่ง เป็นต้น

ภาพประกอบ 73 ช่างทอผ้าแม่เยียน สุบินนาม ช่างทอผ้าลายโบราณ

ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

ผ้าโฮลโบราณไหมยีนยกดอกเป็นลายกันหอย

ผ้าโฮลประยุกต์ยกดอกลูกแก้ว 6 ตะกอ

ภาพประกอบ 74 ผ้าโฮลโบราณและผ้าโฮลประยุกต์
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

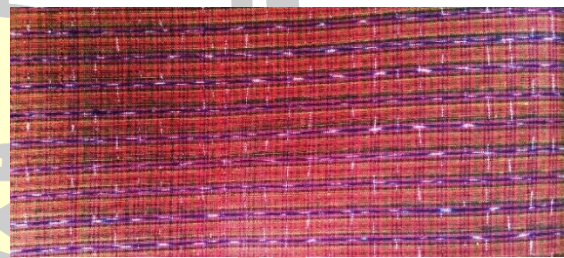
ผ้าทอลายละเบิก

ผ้าทอลายหางกระรอก

ผ้าทอลายล้นลุยซิม

ผ้าทอลายอัมปรม

ผ้าทอไร่่ง

ผ้าทอไร่่ง

ภาพประกอบ 75 ผ้าไหมลายโครงสร้างลาวคล้ายโบราณดั้งเดิมของจังหวัดสุรินทร์
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 76 ผ้าทอสไบขาวม้ามีขีด นิยมทอใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

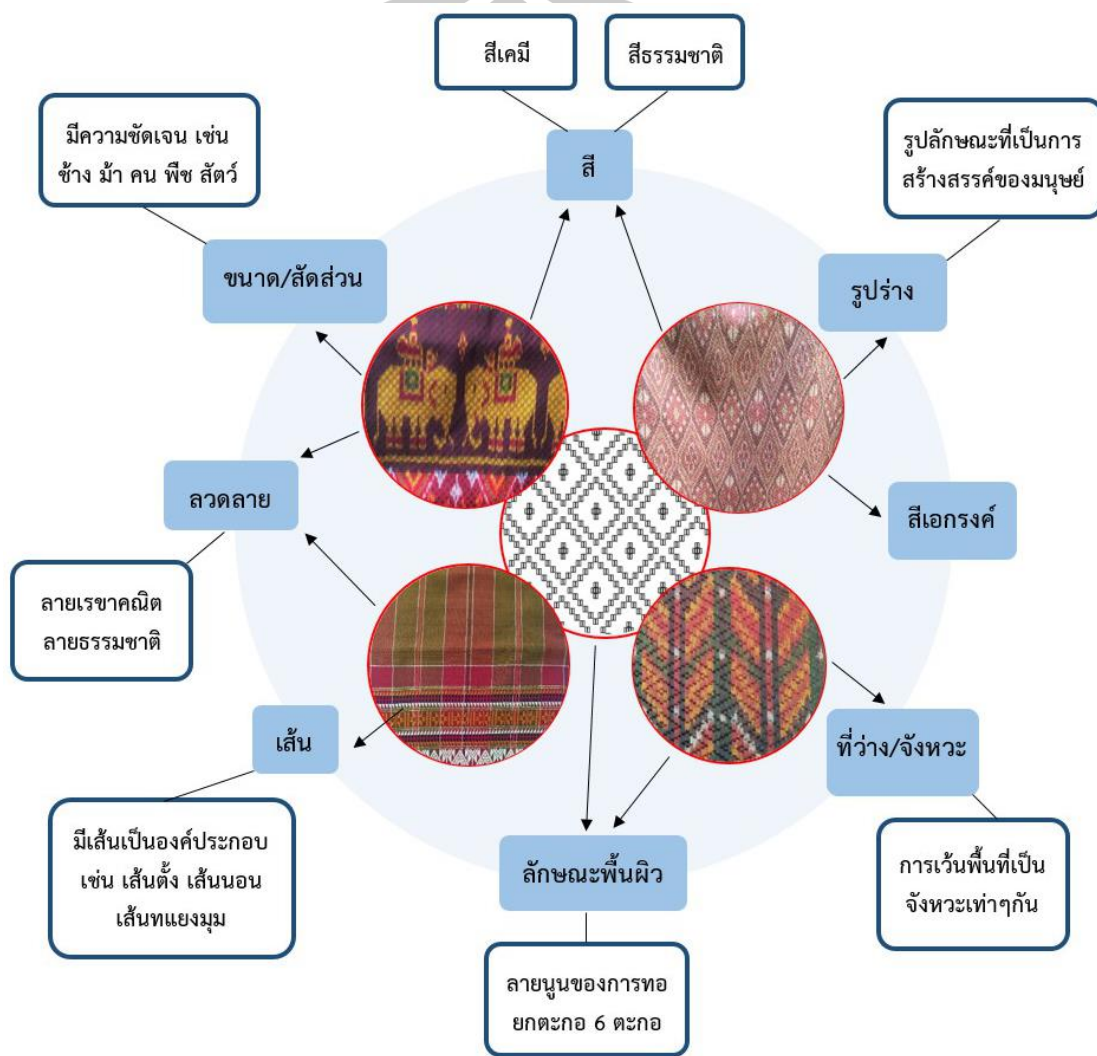
สำหรับผ้าไหมลายอัมปรมเป็นการทอผ้ามัดหมี่สองทาง คือ การมัดด้ายให้เป็นลาย ที่เส้นพุ่งหรือเส้นยืนเรียกว่า "ผ้าอัมปรม" หรือ "ผ้าจงกรร" ลักษณะพิเศษของผ้าอัมปรม คือ จะปรากฏลวดลายที่ทอเป็นลายตารางสี่เหลี่ยมจัตุรัสเล็ก ๆ และมีการมัดด้ายเส้นไหมให้เป็นจุดประสีขาวลอยเด่นขึ้นจากสีพื้นคล้ายเครื่องหมายกากบาท หรือเครื่องหมายบวก ซึ่งจากการลงพื้นที่พบว่าปัจจุบันชุมชนบ้านดาดอมีเพียง บ้านคุณแม่เอียน สุบินนาม ปัจจุบันอายุ 63 ปี ภูมิลำเนาปัจจุบัน บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 2 ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เท่านั้นที่ยังคงทอผ้าลายโบราณ "อัมปรม" นี้อยู่จนถึงปัจจุบันโดยยังไม่มีลูกหลานสืบทอดการทอผ้ามัดหมี่สองทางนี้ โดยแม่เอียนให้เหตุผลว่า อัมปรมเป็นผ้าทอที่ยาก ผู้ทอต้องมีความตั้งใจและมีสมาธิในการทอค่อนข้างสูง เนื่องจากมีด้ายลายที่เป็นเส้นพุ่งจำนวนมากถึง 7 กระสวยจากปกติผ้าไหมลายอื่นจะทอแค่กระสวยเดียวเท่านั้นจึงยากที่จะหาผู้สืบทอดการทอผ้ามัดหมี่สองทางนี้

ภาพประกอบ 77 ช่างทอผ้าแม่เอียน สุบินนาม ทอโดยใช้กี่พื้นบ้าน อยู่ใต้ถุนเรือนบ้านของตนเอง
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

จากการศึกษาอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านดาดอ ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แสดงให้เห็นว่าการสร้างผ้าทอพื้นบ้านมีศิลปะที่เข้ามาประกอบสร้างเข้า

ด้วยกันได้แก่ เส้น สี รูปร่าง ที่ว่าง จังหวะ ลักษณะพื้นผิว ขนาดสัดส่วน และลวดลาย มาประกอบกัน จนเกิดเป็นงานศิลปะบนผ้าทอพื้นบ้านที่สวยงามมีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ดังภาพประกอบ 78

ภาพประกอบ 78 ศิลปะของผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2561

จากภาพประกอบ 78 แสดงถึงองค์ประกอบของการประกอบสร้างอัตลักษณ์ศิลปะของผ้าทอที่ช่างทอได้สร้างสรรค์ จากแนวคิดจิตวิญญาณของช่างทอ ออกแบบและใช้วัสดุที่มีตามลักษณะการดำรงชีวิต วิถีชีวิตและความเชื่อ จากการสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นถ่ายทอดผ่านมือของช่างทออย่างตั้งใจทอจนเป็นผ้าผืนสวยงามมีความประณีต นอกจากความสวยงามแล้วนั้นคุณค่าทางด้านจิตใจก็สูงค่ากว่า เนื่องจากผ้าทอพื้นบ้านเป็นผ้าทอมัดหมี่ที่ทอด้วยกี่พื้นบ้านโบราณทอทีละเส้นจนขึ้นรูปทุกระบวนการทอทำด้วยใจจนกลายเป็นผ้าทอที่ต้องการ การทอผ้าจึงจัดเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่ง

เพิ่มความงดงามให้กับผืนผ้าไหม องค์ประกอบที่นำมาประกอบสร้างเป็นศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปอัตลักษณ์ด้านศิลปะของผ้าทอพื้นบ้านบ้านตารอดที่ปรากฏในปัจจุบันได้ดังนี้

1. เส้น คือการที่ช่างทอสามารถต่อเส้นไหม ทอต่อกันจนเกิดเป็นเส้นในลักษณะต่าง เช่น เส้นตั้ง เส้นนอน เส้นทแยง ฯลฯ แม้จะไม่ชัดเจนแต่สามารถรับรู้ได้ด้วยการมองเห็น

2. รูปร่าง คือ เส้นรอบนอกทางกายภาพของวัตถุ คน สัตว์ พืช ที่อยู่บนผืนผ้า มีลักษณะเป็น 2 มิติ คือ ความกว้าง และความยาว ซึ่งช่างทอได้จินตนาการความคิดสร้างสรรค์เพื่อสะท้อนสิ่งที่รับรู้จากโลกภายนอก และจินตนาการจากโลกภายในสื่อออกมาเป็นรูป ให้ผู้อื่นเข้าใจรับรู้ได้ว่าเป็นภาพอะไร ถ่ายทอดให้มีคุณค่าทางความงามได้อย่างสมจริง

3. สี มีการใช้สีธรรมชาติ และสีเคมี การย้อมสีผ้าแต่ละผืน บางผืนมีลักษณะที่แสดงออกมาเด่นเพียงสีเดียวในลักษณะของสีเอกรงค์ บางผืนมีการใช้สีโทนเดียวกัน และสีตัดกัน ที่ช่างทอสร้างสรรค์จนเกิดความสวยงามด้วยสายตา

4. พื้นผิว ผ้าทอที่ชุมชนบ้านตารอดนิยมทอฝ้ายกดอก 6 ตะกอ และเคยพบว่าทอถึง 8 ตะกอ ทำให้เห็นลายนูนของการทอยกดอก เช่น ลายดอกพริกไทย ลายดอกแก้ว และลายกันหอย ได้อย่างชัดเจนและสัมผัสได้

5. จังหวะ เป็นรูปแบบที่ช่างทอได้ใส่ใจการจัดวางลวดลายตามโครงสร้างได้อย่างเหมาะสมความกลมกลืน

6. ลวดลาย มีลวดลายที่หลากหลายที่มาจากการดำรงชีวิต วิถีชีวิต มาดัดแปลงเป็นลวดลายต่าง ๆ บนผ้าทอ เช่น ลวดลายเรขาคณิต ลวดลายธรรมชาติ คน สัตว์ พืช เป็นต้น

จากข้อมูลข้างต้นพบว่า อัตลักษณ์ด้านศิลปะของผ้าทอพื้นบ้านที่โดดเด่นของบ้านตารอดคือ ด้านลวดลายที่ขจัดนิยมลายดอกมะเขือทั้งยังเห็นรอยนูนของลายยกดอกลูกแก้วได้ชัดเจน และด้านการใช้สีที่ชุมชนนิยมคลุมโทนด้วยสีเข้ม ไม่ฉูดฉาดกลายเป็นอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนแห่งนี้

ชุมชนทอผ้าในจังหวัดสุรินทร์หลายชุมชนได้จัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ศิลปะวัฒนธรรมภายในชุมชน เฉกเช่นเดียวกับชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยคนภายในชุมชนมีส่วนร่วมโดยมีกิจกรรม เรียนรู้วิถีชีวิต ชิมอาหาร เรียนรู้กระบวนการทอผ้าพื้นเมือง การมีบ้านพักแบบโฮมสเตย์ และจัดให้มีส่วนแสดงสินค้าซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดจากคนในชุมชน นอกจากนี้การทอผ้าได้กลายเป็นกิจกรรมเสริมนอกเวลาเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา เช่น โรงเรียนบ้านสวาย โรงเรียนสวายวิทยาคาร แต่สิ่งที่น่าสนใจต่อจากนั้นคือ ภายหลังจากการเรียนรู้เรื่องการทอผ้าจากศูนย์ฝึกหรือในชั้นเรียนนั้น ผู้เรียนสามารถทอผ้าได้จริงหรือ ในสถานการณ์ที่วัตถุดิบมีราคาแพง การแข่งขันภายในตลาด ทำให้ช่างทอผ้าหลายคนเลิกอาชีพทอผ้า และ

สนับสนุนให้ลูกหลานหันไปประกอบอาชีพอื่น ปัญหาคือการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นบ้าน สู่คนรุ่นหลังท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้การทอผ้าแบบที่มีขั้นตอนซับซ้อนอยู่ในสถานะเสี่ยงที่จะสูญหายหรือลบล้างไปในอนาคต (ศิริกานต์ วายโสทร, 2562 : สัมภาษณ์) การรักษาและรื้อฟื้นในสิ่งที่ "เคยมี" จึงควรเกิดขึ้นอย่างเหมาะสมกับเงื่อนไขสังคมในปัจจุบัน ดังนั้นอีกกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้สิ่งที่เคยมียังคงเดิมและสามารถต่อยอดในอนาคตได้ คือการสนับสนุนให้เด็กจัดกิจกรรมเสริมความเป็นเลิศทางทักษะชีวิตตามนโยบายของรัฐบาลเราจะเชื่อมโยงเข้ากับชุมชนเป็นนโยบายลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้และใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาช่วยด้วยแล้วเราจะเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก

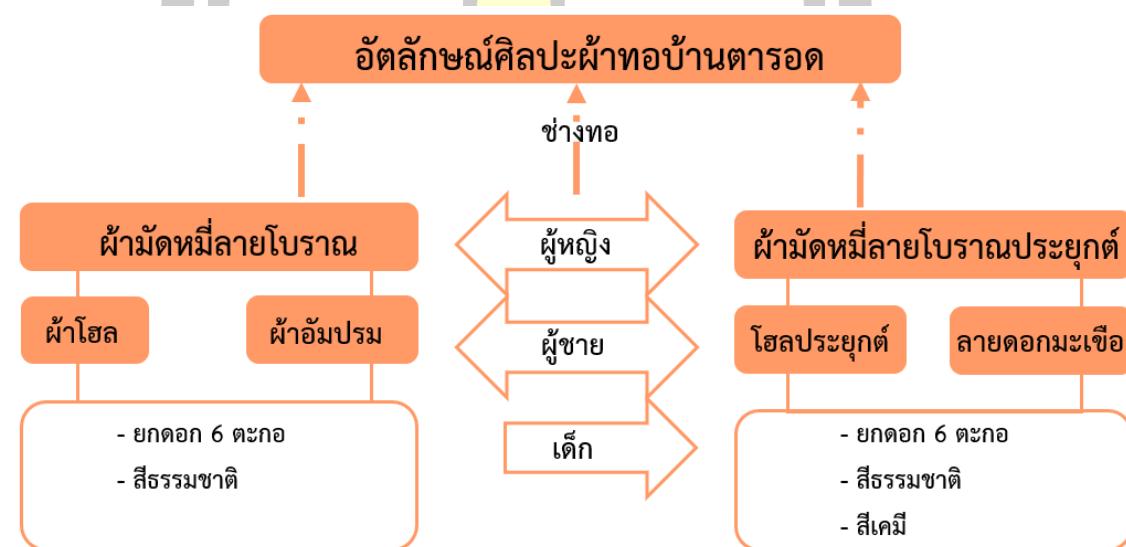
ภาพประกอบ 79 โครงสร้างศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านตารอด

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2561

การศึกษาอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านตารอด หมู่.2 ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ สำหรับอัตลักษณ์ของหมู่บ้านตารอด นี้โดดเด่นต่างจากที่อื่น คือทุกบ้านมีกี่ทอผ้าพื้นบ้านแบบโบราณ ที่ยังคงใช้ทออยู่จนถึงปัจจุบัน โดยการทอผ้าจะวางกี่ทอผ้าไว้ใต้ถุนเรือน ผ้าทอจะย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่มีการนำสีเคมีเข้ามาย้อมผสม มีการปลูกหม่อนไว้ข้างบ้านมีคอกวัวคอกควายอยู่ข้างกัน มียุ้งฉางเก็บข้าวเปลือกไว้บริโภคตลอดปี ซึ่งนอกจากนี้

ทอผ้าพื้นบ้านที่ยังคงอยู่เป็นอัตลักษณ์ให้กับชาวบ้านแล้ว ก็ทอผ้าพื้นบ้านยังเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่นิยมชมชอบการท่องเที่ยวแบบวิถีชีวิตพื้นบ้าน ชมวัฒนธรรมความเป็นท้องถิ่นของชุมชนเขมรถิ่นไทยแห่งนี้ด้วย สำหรับลวดลายผ้าไหมที่ทอกันมาก นอกจากลายโครงสร้างโบราณแล้ว ลวดลายเป็นที่นิยมของช่างทอและผู้บริโภคผ้าไหมคือผ้าไหมมัดหมี่ลายดอกมะเขือ สำหรับกระบวนการทอและความรู้เรื่องผ้าทอพื้นบ้าน ช่างทอสมัยก่อนมักจะไม่นิยมเผยแพร่ให้คนอื่นรับรู้ เกรงว่าจะลอกเลียนแล้วทำให้ตนเองเสียรายได้หรือลวดลายจะไม่โดดเด่น ดังนั้นคนสมัยก่อนจึงถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับผ้าทอให้กับคนในครอบครัวเท่านั้น และมักจะทอไว้ใช้เองในครอบครัว หากเหลือจึงนำไปขาย และจำหน่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว กรณีขายก็จะขายส่งให้กับพ่อค้าคนกลาง หรือขายเองให้กับลูกค้าในราคาถูกเนื่องจากยังไม่มีความรู้ด้านการตลาด ทำให้พ่อค้าคนกลางกดราคาขายผ้าไหมเป็นสาเหตุให้คนในชุมชนแม้จะทอผ้ากันทุกหลังคาเรือนแต่ก็ยังมีรายได้ไม่พอจุนเจือคนในครอบครัว ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวถึงในบทถัดไป

ภาพประกอบ 80. อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนบ้านदारอด

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2561

จากภาพประกอบ 80 การศึกษาอัตลักษณ์ภายนอกที่มองเห็นของผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนบ้านदारอด สรุปได้ว่าผ้าทอพื้นบ้านกลุ่มเขมรถิ่นไทยชุมชนบ้านदारอด สามารถแบ่งกลุ่มได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มทอผ้ามัดหมี่ลายโบราณ เช่น ผ้าลายโฮล ผ้าอัมปรม ซึ่งนิยมย้อมด้วยสีธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งสีจะไม่ฉูดฉาด นิยมทอยกดอก แบบ 6 ตะกอก ช่างทอที่พบส่วนใหญ่มักเป็นผู้หญิงและผู้ช่วยวัยกลางคนและสูงวัย เนื่องจากลายโบราณต้องใช้สมาธิในการทอค่อนข้างสูง และกลุ่มทอผ้า

มัดหมี่ลายประยุกต์ ได้แก่ ผ้าโฮลประยุกต์ ผ้าทอลายดอกมะเขือ หรือลายมัดหมี่ขึ้นรูปได้ ซึ่งย้อมด้วยสีธรรมชาติ สีเคมี ผ้าทอบางผืนพบว่ามีการผสมกันทั้งสีธรรมชาติและสีเคมี ซึ่งการย้อมสีเคมีจะดูฉูดฉาด สดใสมากกว่าการย้อมสีธรรมชาติ นิยมทอยกดอก แบบ 6 ตะก้อ ช่างทอที่พบนอกจากจะเป็นผู้หญิง ผู้ชายวัยกลางคนและสูงวัยแล้วพบว่าเด็ก ๆ สมัยใหม่สามารถทอผ้าได้เช่นกัน ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าทั้งผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมและผ้าทอลายประยุกต์ล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายสำคัญอีกประการหนึ่งของผ้าทอพื้นบ้าน สามารถเล่าเรื่องราวความเป็นมาและความเชื่ออันเป็นคุณสมบัติที่สามารถแสดงประสบการณ์แห่งศิลปะของผ้าทอพื้นบ้านโดยแฝงด้วยเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ความเชื่อ ศาสนา อันเป็นวิถีของการพึ่งพาตนเองภายใต้การล้อมรอบด้วยธรรมชาติที่เป็นต้นทางแห่งภูมิปัญญาที่สืบทอดและปฏิบัติกันมา ดังจะเห็นได้จากช่างทอผู้หญิงวัยกลางคนจนถึงวัยสูงอายุในชุมชนทุกคนจะสวมใส่ผ้าทอของตนเอง และจากการถ่ายทอดจากแม่สู่ลูก แม่ถ่ายทอดให้พ่อ หรือทั้งพ่อและแม่ถ่ายทอดให้ลูก เสมือนการทอผ้าเป็นสายใยความผูกพันให้กับครอบครัวที่ผู้ซึ่งเป็นลูกควรรักษา สืบทอดและปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อแม้

สรุป

“กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน” สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนเขมรถิ่นไทย ผ้าทอพื้นบ้านได้ผ่านองค์ประกอบหลายอย่างรวมกัน ซึ่งการทอผ้าเป็นไปตามสภาวะของสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เช่นเดียวกับการพัฒนาภูมิปัญญาลวดลาย ความเป็นอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิต อัตลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมกับวิถีการดำเนินวิถีชีวิตในแต่ละยุค เทคนิคกรรมวิธีในการทอ เครื่องมือที่ใช้ในการผลิตชาวบ้านสามารถผลิตขึ้นใช้เอง อย่างไรก็ตามการทอผ้าพื้นบ้านหลายประการ จึงทำให้ผ้าทอมิบบทบาทและกลายเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมประเพณีต่าง ๆ จะด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรมประกอบกับความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าไหมที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ผ้าไหมจึงได้ไปมีบทบาทและกลายเป็นองค์ประกอบในพิธีกรรมของคนในชุมชน นอกจากนี้ในอดีตและความสำคัญในการใช้ผ้าไหมเป็นสิ่งของแลกเปลี่ยนกับของใช้ที่เป็นของฝากที่ระลึกในโอกาสและงานพิธีสำคัญต่าง ๆ ทำให้การแปรรูปผลิตภัณฑ์อื่นในการตลาด “ไหมได้ถุนเรือน” จึงยังไม่เกิดขึ้นในทันที แต่คนในชุมชนจะค่อยๆพัฒนาในทุก ๆ ด้านของตลาด “ไหมได้ถุนเรือน”

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาศิลปะของผ้าทอเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ที่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งเพื่อศึกษา

อัตลักษณ์วัฒนธรรมศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์นั้น พบว่าผ้ามัดหมี่ที่มี ลวดลายสีเส้นมากมายนั้น จะอยู่ในกลุ่มผ้ามัดหมี่ที่มีมัดย้อมเส้นพุ่ง ชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัด สุรินทร์ ได้รับอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการล้นไหลจากนานาอารยธรรม ได้ซึมซับในสิ่งที่ดี สวยงามทั้งปรับปรุงคงอยู่แก้ไขเปลี่ยนแปลง วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ กรรมวิธีการผลิต ตลอดจนสิ่งอื่น ทำให้ผ้ามัดหมี่ชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ มีคุณภาพหลากหลายประโยชน์ใช้สอย มีสีเส้น ลวดลายที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยได้จำแนกเพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างในแต่ละชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยใน จังหวัดสุรินทร์ จากตัวอย่างชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ ที่ได้หยิบยกไปแล้วนั้นดังภาพประกอบ 81

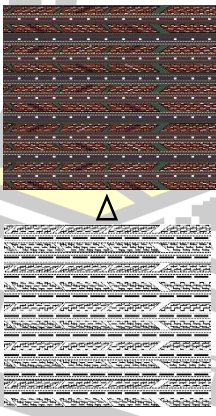
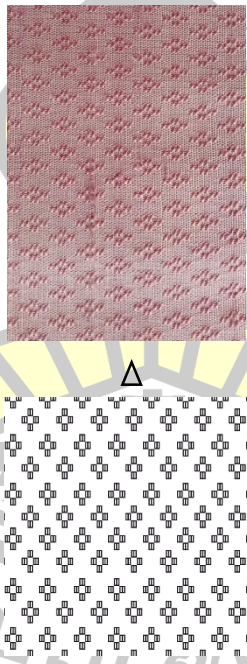
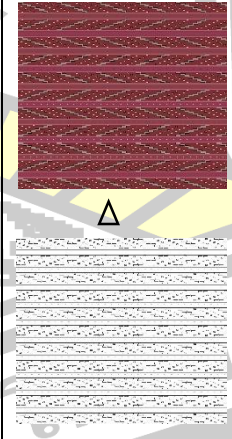
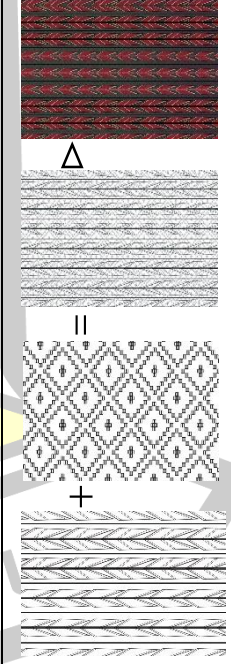

ภาพประกอบ 81 แสดงลักษณะผ้าทอของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2561

ตาราง 4 การเปรียบเทียบผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์

ชุมชน	ตัวอย่างลายผ้า	ข้อมูลของลายผ้า	ความโดดเด่น
กลุ่มทอผ้าใหม่ บ้านด่านเจริญ		ผ้าโฮล 3 ตะกอก ไม่มียกดอก ทอที่กระตุก/กึ่งมือ โบราณ	1. เคยทอผ้าใหม่มัดหมี่สำหรับคลุมพระแทนวีรชราภรณ์ประเทศอินเดีย 2. นิยมทอผ้ามัดหมี่ลายประยุกต์ยกดอกตั้งแต่ 2,5,8 ตะกอก เก่งด้านการมัดหมี่ 3. ทอส่งขายให้กับโรงแรมทองสะเร็น
ชุมชนทอผ้า ใหม่บ้าน ท่าสว่าง		ผ้าพื้น 5 ตะกอก มียกดอก ทอที่กระตุก	1. เคยทอผ้าใหม่มอบให้กับผู้นำอบค 2. ผ้าไหมยกทอ (วิธีการทอแบบใหม่) 3. ชาวบ้านนิยมทอเฉพาะผ้าพื้น 2-5 ตะกอก (วิธีการทอแบบดั้งเดิม) ไม่ นิยมทอผ้ามัดหมี่ 4. ตลาดรับซื้อผ้าไหมมัดหมี่มาขายต่อให้กับลูกค้า
ชุมชนทอผ้า ใหม่บ้านสตอ อำเภอเขา สินรินทร์		ผ้าโฮล 3 ตะกอก ไม่มียกดอก ทอที่มือโบราณ	1. นิยมทอผ้า 3 ตะกอก 2. ทอผ้าส่งพ่อค้ากลางนำไปขายต่อ 3. ทอตามรายการที่ลูกค้าต้องการ 4. ทอให้กับกลุ่มโอท็อปอำเภอเขาสินรินทร์
ชุมชนบ้านตา รอด ตำบล สวาย		ผ้าโฮล 6 ตะกอก มียกดอก ทอที่มือโบราณ	1. นิยมทอผ้าใหม่หลายโบราณประยุกต์ลายแบบใหม่ ทอแบบยกดอก 6 ตะกอกและลายมัดหมี่ขึ้นรูปได้ชัดเจนมากกว่าชุมชนอื่นมากที่สุดในด้าน ลวดลาย 2. ทอผ้าขายที่ได้อุปกรณ์มีลูกค้ายิ่งขึ้น 3. มีแหล่งท่องเที่ยวดูไหม “กว่าจะเป็นผ้าไหม 1 ผืน”

จากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านด่านเจริญ ผ้าทอพื้นบ้านที่ชุมชนบ้านด่านเจริญนิยมใช้ที่ทอแบบกระตุก มีที่ทอมือแบบโบราณบ้างแต่น้อยมาก ๆ ซึ่งอาจารย์บัณฑิต ว่องไว เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงไม่ได้เก่งเรื่องทอแต่เก่งเรื่องของการมัดหมี่ ช่างทอบ้านด่านเจริญมักเก่งเรื่องของการมัดหมี่ แต่ช่างทอบ้านดารอด ตำบลสวายมักเก่งเรื่องของลวดลายที่ละเอียดและชัดเจนมากกว่าที่อื่น ชุมชนบ้านดารอดมีช่างทอเก่งด้านการทอผ้าเกือบทุกคนแต่ไม่มีใครโดดเด่นไปกว่ากัน เรื่องการมัดหมี่ ลายยากมักจะไม่นิยม เพราะว่าชุมชนบ้านดารอด ตำบลสวายไม่ได้มัดแค่ผืนเดียวแล้วขาย แต่สวายจะมองตลาดแล้วค่อยมัดลายทอ เช่นช่วงนี้ลายช้าง ลายดอกมะเขือได้ราคา จึงมักเน้นลายนั้น ๆ

สำหรับชุมชนทอผ้าไหมบ้านสตอ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน มีมุมมองที่น่าฟัง มีความโดดเด่นคือลวดลาย ถ้าไปเจอช่างมัดหรือศิลปินที่โดดเด่น ช่างทอจะไม่มัดหรือทำลายประยุกต์แบบชุมชนบ้านดารอด ตำบลสวายที่นิยมทอเป็นผ้าทอลายประยุกต์เกือบทั้งหมด แต่ชุมชนบ้านเวียงสา จังหวัดน่าน ถ้าเป็นอาจารย์หรือช่างทอที่เก่งและชำนาญ นิยมทอลายโบราณลายเขมร เช่น ลายปราสาท ช้าง ม้า หรือแม้แต่ลายบายสี ลายโบราณ เรื่องของการย้อม บ้านเวียงสาจะย้อมแบบสีสดใส หากเป็นสีแดงมักเป็นสีแดงที่ชัดเจนสดใส โทนต่างกันกับผ้าทอบ้านดารอดซึ่งเน้นที่ลวดลาย ช่างทออำเภอเวียงสาเน้นทั้งนี้โทนสีอ่อน มีบ้างที่พบว่าสีไม่สม่ำเสมอและไม่ชัดเจนเท่ากับผ้าทอชุมชนบ้านดารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สำหรับชุมชนบ้านท่าสว่าง ถ้ามองแบบการตลาด ตำบลท่าสว่างคือตลาด ตำบลสวายคือแหล่งผลิต สมัยก่อนตำบลสวายผลิตผ้าไหมแล้วไปขายที่ตำบลท่าสว่าง หากมองในเรื่องของกระบวนการ ตำบลท่าสว่างจะโดดเด่นในเรื่องฝ้ายกทองของอาจารย์วิธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งนั้นไม่ใช่กระบวนการการทอผ้าแบบดั้งเดิมของจังหวัดสุรินทร์ซึ่งไม่ได้ใช้กี่โบราณ ปัจจุบันผ้าทอที่เห็นอยู่บ้านอาจารย์วิธรรม ตระกูลเงินไทยนั้น เป็นที่มาจากราชสำนักของอาจารย์ที่นำชุดกี่ทอผ้าเข้ามาและลวดลายผ้าทอของชาวสุรินทร์แบบดั้งเดิมนั้นไม่ได้ทอฝ้ายกทองแบบที่เห็นในปัจจุบัน จากการสังเกตการทอพบว่ามีประมาณ 100-1000 ตะกอ ซึ่งผ้าทอของจังหวัดสุรินทร์สมัยก่อนเชื่อว่าแค่ 2 ตะกอ ไม่เกิน 6 ตะกอเท่านั้น เช่นเดียวกับการทอผ้าแบบโบราณดั้งเดิมของช่างทอทั่วไปที่อาศัยอยู่ในตำบลท่าสว่าง ที่ปัจจุบันยังคงนิยมทอผ้าพื้น เป็นผ้าสีเดียว อาจมียกดอกบ้าง นิยมทอเพียง 2 ตะกอเท่านั้น เมื่อมองมาที่ชุมชนบ้านดารอด ตำบลสวายจะพบว่า เป็นวิถีดั้งเดิม ทอผ้าเพื่อดำรงชีพเมื่อสังคมเปลี่ยน ผ้าทอพื้นบ้านจึงได้มีราคาสูงตามไปด้วยและการทอของช่างทอที่ชุมชนบ้านดารอดนิยมทอผ้ามัดหมี่ยกดอก 6 ตะกอเป็นส่วนใหญ่

จากข้อมูลข้างต้น พบว่าอัตลักษณ์ของลวดลายศิลปะผ้าทอแต่ละชุมชนได้ถูกพัฒนารูปแบบเพื่อเคลื่อนตำแหน่งของลวดลายศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน โดยอิทธิพลจากสังคมและอิทธิพลของตัวเองที่ลื่นไหลไปตามวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยอาศัยความเหมือน และความต่างกันสื่อสารผ่านลวดลายศิลปะผ้าทอที่เป็นภาพตัวแทน จนกลายเป็นอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของแต่ละชุมชนเขมรถิ่น

ไทยจังหวัดสุรินทร์ ทั้งยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์ ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัวหรือจุดเด่นของลวดลายศิลปะผ้าทอของชุมชนนั้น ๆ อย่างเห็นได้ชัด เพื่อให้เป็นที่รู้จักและดึงดูดความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอัตลักษณ์นี้เองที่ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดกระบวนการสำนึก ร่วมกัน ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนได้เห็นความสำคัญของลวดลายศิลปะผ้าทอของตนเอง ดังนั้นคนในชุมชน ซึ่งเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองอยู่แล้ว จึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้าง อนุรักษ์ รักษา และปรับเปลี่ยนความเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะบนผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนตนเองได้

ดังนั้น การศึกษาด้านอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ พบว่ามีอัตลักษณ์เด่นเป็นที่รู้จักและเห็นได้ชัดเจนคือ “ลวดลาย” และ “สี” ผ้าทอพื้นบ้านลายโฮลที่คนในจังหวัดนิยมสวมใส่และพบเห็นบ่อยในทุกพิธีกรรมที่มีผ้าทอลายโฮลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนเขมรถิ่นไทย และปัจจุบันพบว่ามี การนำลวดลายนี้ไปประยุกต์กับลวดลายต่าง ๆ ตามความถนัดของช่างทอในแต่ละชุมชน แสดงถึงศิลปะที่สวยงามกว่าปกติ ด้านสีที่ถูกควบคุมการให้สีผ้าทอด้วยโทนสีที่เข้ม กลมกลืน และเป็นสีที่ใกล้เคียงเป็นโทนเดียวกันตลอดทั้งผืน นิยมใช้สีธรรมชาติ แม้ในปัจจุบันจะพบว่ามีการใช้สีเคมีเข้ามาผสมผสานมากขึ้น แต่สีผ้าทอพื้นบ้านยังคงเป็นสีที่ไม่ฉูดฉาด เน้นสีน้ำตาล แดง เขียว ดำ เหลือง ทั้งพบว่ามีอัตลักษณ์ร่วมที่บ่งบอกถึงผ้าทอพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์นั้นคือวัสดุที่นำมาถักทอเป็นผืนผ้านั้นคือ “ไหมน้อย” ที่ช่างทอนิยมนำเส้นไหมชั้นหนึ่งหรือไหมน้อยมาถักทอจนเกิดเป็นผืนผ้า ทำให้ผ้าทอมีผิวสัมผัสที่ เรียบ นุ่ม เวลาสวมใส่รู้สึกเย็นสบาย และด้านพื้นผิวสัมผัสที่เกิดจากการทอผ้ามัดหมี่พร้อมยกดอกไปในตัว จึงทำให้ผ้าไหมที่ได้เป็นผ้าที่เนื้อแน่นและมีคุณค่า

บทที่ 4

กระบวนการรี紡และประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยชุมชนบ้าน दारอดจังหวัดสุรินทร์

ในบทนี้ ผู้วิจัยมีเป้าหมายเพื่อการศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการ “รี紡และประดิษฐ์ประเพณี” และ “อัตลักษณ์ศิลปะ” ความสัมพันธ์ระหว่างผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกับคนในชุมชนชุมชนบ้านदारอดจังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ ผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎีการรี紡และประดิษฐ์ประเพณี “Re invention of Tradition” ของ Eric Hobsbawm and Terence Ranger (1983) และแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์วัฒนธรรมมาเป็นกรอบการอธิบายและวิเคราะห์ที่ความเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่สอง คือเพื่อศึกษาการรี紡และประดิษฐ์ประเพณีศิลปะใหม่ได้ถูกรื้อฟื้น ผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมได้ถูกรื้อฟื้นชุมชนบ้านदारอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์โดยจำแนกประเด็นออกได้ดังนี้

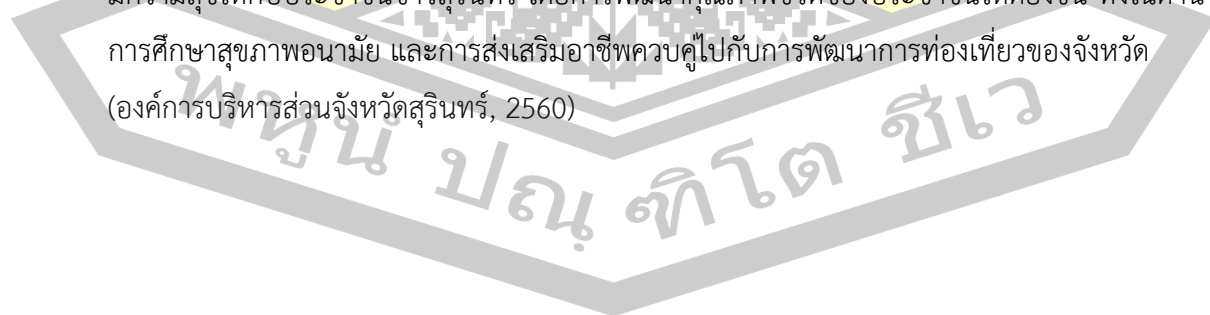
1. กระบวนการรี紡การผลิตผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านदारอด
  - 1.1 การเปิดตลาดไหมได้ถูกรื้อฟื้น
  - 1.2 วิธีการผลิตศิลปะผ้าทอของกลุ่มตลาดไหมได้ถูกรื้อฟื้น
2. การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านदारอด
  - 2.2 กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์
  - 2.3 อัตลักษณ์ดั้งเดิม และอัตลักษณ์ใหม่ของผ้าทอชุมชนบ้านदारอด
3. สรุป

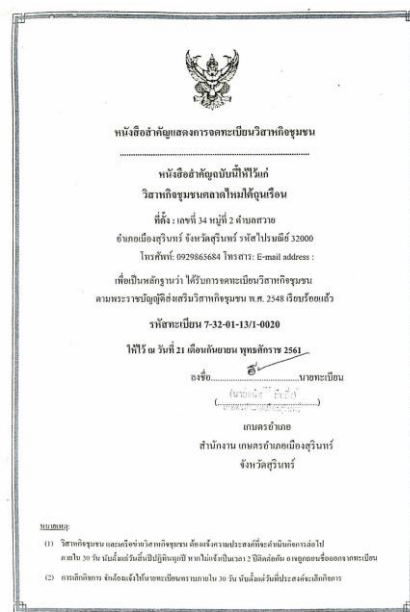
กระบวนการรี紡การผลิตผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านदारอด

1. การเปิดตลาดไหมได้ถูกรื้อฟื้น
สืบเนื่องมาจากพื้นที่ตลาด “ไหมได้ถูกรื้อฟื้น” เกิดจากวิกฤตการณ์ผ้าไหมปี พ.ศ. 2559 นั้นเป็นปีที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จสวรรคต ทำให้ผ้าไหมที่เป็นมัดหมี่ราคาตกต่ำเป็นอย่างมาก ร้านค้านายทุนต่างพากันกดราคาผ้าไหม เนื่องจากรัฐบาลประกาศให้ข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจไว้ทุกข์ มีกำหนด 1 ปี เริ่มนับแต่วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2559 โดยต่อมาได้มีการขยายระยะเวลาไว้ทุกข์ต่อไปอีก 14 วัน ส่วนประชาชนให้พิจารณาตามความเหมาะสม จากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ผ้าไหมมัดหมี่ที่มีสีสันไม่สามารถขายออกได้เป็นเวลาหลายเดือน ทำให้ช่างทอไม่มี

ตลาดที่จะส่งผ้าไหมจนเกิดปัญหาในชุมชน ช่างทอไม่มีรายได้มาจุนเจือครอบครัว เกิดวิกฤติทางการค้าที่ถูกกดราคา จากเหตุการณ์นี้เองจึงเกิดเป็นปรากฏการณ์การรวมตัว รวมกลุ่มกันของชุมชน เพื่อสร้างและผลิตผ้าไหมโดยชุมชน และสร้างอัตลักษณ์โดยการดึงอัตลักษณ์ลายผ้าดั้งเดิมของชุมชนขึ้นมา แล้วมีการเกาะกลุ่มกันเพื่อขายโดยชุมชนเอง ทั้งการขายออนไลน์และเปลี่ยนใต้ถุนบ้านให้เป็นตลาดผ้าไหม ซึ่งหลังจากการขายออนไลน์ พร้อมเขียนเรื่องราววิถีชุมชนและกระบวนการผลิตผ้าไหมที่เป็นวิถีดั้งเดิมของชุมชนเขมรถิ่นไทย ผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้มีผู้คนสนใจผ้าไหม เข้ามาซื้อผ้าไหมทั้งในเพจตลาดไหมใต้ถุนเรือน และมาซื้อมาชมที่ตลาดไหมใต้ถุนเรือน โดยชาวบ้านจะนำผ้าไหมของตนเองมารวมกันที่ตลาดให้คนที่สนใจสามารถเลือกและจ่ายเงินกับเจ้าของผ้าเองได้เลย (ท่องเที่ยววิถีชีวิต, 2561) นอกจากนี้ยังสามารถเดินชมกระบวนการทอผ้าตามบ้านตามชุมชนได้ มีบริการนำชมวิถีชุมชนการทอผ้าไหมและการส่งต่อลูกค้าไปกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนที่เป็นเครือข่ายกัน ทำให้เห็นการเชื่อมโยงกันระหว่างคนทอผ้ากับกลุ่มคนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุน จนเกิดเป็นสังคมวัฒนธรรมแบบใหม่ โดยยังคงให้ความสำคัญกับกระบวนการทอผ้าพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยจนถึงปัจจุบัน ในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ ทั้งด้านการรับรู้ ด้านแนวคิด ด้านรูปแบบ และด้านรสนิยม อันส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบงานผ้าทอพื้นบ้าน ทำให้ชุมชนพยายามสร้างความเข้มแข็งให้สามารถดำรงอยู่ได้โดยการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นตัวตน ให้อยู่ได้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ให้สอดคล้องกันกับบริบทภายนอกชุมชน และภายในชุมชน มีการท่องเที่ยว มีคนอื่นเข้ามาร่วมดู ร่วมสังเกต ชุมชนจึงต้องมีการประดิษฐ์อัตลักษณ์ มีการจัดระเบียบให้มีการทอผ้า มีการแสดงผ้าในที่ต่าง ๆ พร้อมนำเสนอการท่องเที่ยว การแสดงตรงนี้จึงเป็นการประดิษฐ์อัตลักษณ์ เป็นปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกับจุดยุทธศาสตร์ (Positioning) ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์มีบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมา คือ เป็นองค์กรหลักในการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุขให้กับประชาชนชาวสุรินทร์ โดยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น ทั้งในด้านการศึกษาสุขภาพอนามัย และการส่งเสริมอาชีพควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2560)

ภาพประกอบ 82 หนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน “ตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน”
 ที่มา : ตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน ; 2561 : แหล่งภาพ

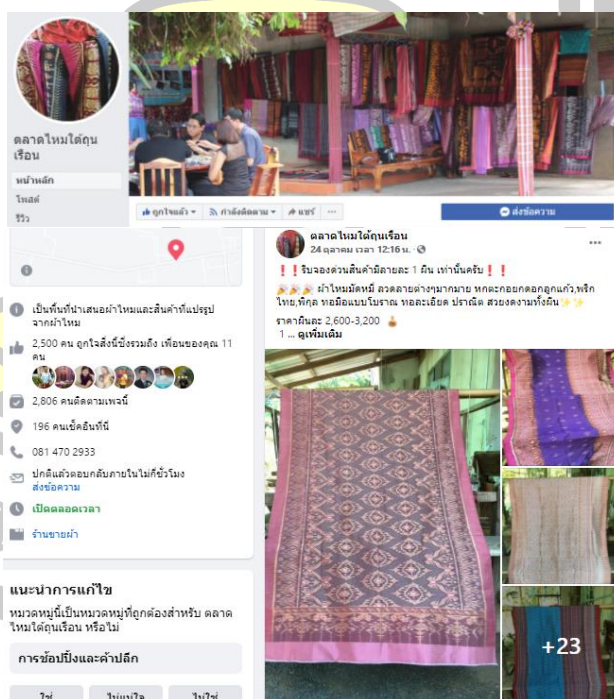
วิสาหกิจชุมชน “ตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน” เป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นบ้าน
 จัดตั้งมาเพื่อพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านและแก้ปัญหารายได้ของช่างทอในชุมชนเป็นหลัก

ภาพประกอบ 83 บริบทและบทบาทของตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน
 ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

จากภาพประกอบ 83 แสดงถึงบริบทและบทบาทของตลาดไหมใต้ถุนเรือนที่ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นจุดศูนย์กลางของการขายผ้าไหมทั้งในรูปแบบออนไลน์ ขายอยู่ที่เดิม ณ ตลาดไหมใต้ถุนเรือน และการขายนอกสถานที่ตามชุมชนอีเว้นท์ต่าง ๆ และยังเป็นแหล่งพึ่งพารายได้ของช่างทอในชุมชน อีกด้วย

ตลาดไหมใต้ถุนเรือน ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นการรวมกลุ่มของช่างทอผ้าในชุมชนเพื่อร่วมกันนำเสนอขายผ้า โดยใช้ใต้ถุนบ้านเป็นตลาด ให้ลูกค้าและผู้คนที่สนใจผ้าไหมได้เลือกซื้อเลือกชม ตลอดจนการรับศึกษาดูงานชมกระบวนการทอผ้าไหม “กว่าจะเป็นห้าไหม 1 ผืน” และจัดการท่องเที่ยวชุมชนในการเรียนรู้เรื่องขั้นตอนกระบวนการทอผ้าไหม ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของช่างทอ ชุมชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากงานผ้าไหม การท่องเที่ยวชุมชน และเกษตรอินทรีย์ ที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต ตลาดไหมใต้ถุนเรือนได้รับการสนับสนุนความรู้จาก มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ด้านการตลาดออนไลน์ ผ่านทางเพจ Facebook ภายใต้ชื่อ ตลาดไหมใต้ถุนเรือน ซึ่งภายในเพจนอกจากจะเป็นการประกาศขายผ้าไหมแล้ว ยังทำให้เห็นถึงความสามัคคีของกลุ่มและชุมชน แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดการโครงสร้างสมาชิกกลุ่ม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดการท่องเที่ยวชุมชน ฯลฯ ทำให้ตลาดไหมใต้ถุนเรือนเป็นที่รู้จักทั้งในและต่างประเทศ ผ่านช่องทางเพจ Facebook ดังภาพประกอบ 84

ภาพประกอบ 84 เพจ Facebook ตลาดไหมใต้ถุนเรือน แหล่งขายผ้าไหมทางออนไลน์

ที่มา : ตลาดไหมใต้ถุนเรือน ; 2561 : แหล่งภาพ

1
SME
PROVINCIAL
CHAMPIONS
2019

สุรินทร์

วิสาหกิจชุมชน ตลาดไหมใต้ถุนเรือน

▶ นายสิริรัชชัย ใจติก

ผลิตภัณฑ์หรือบริการ
ผ้าไหมมัดหมี่ยกดอกลายลูกแก้ว

แนวคิดในการก่อตั้ง
ชุมชนสวยเป็นชุมชนที่ทอผ้าไหมเพื่อดำรงชีพ ดร.จักรเดช สุพรรณผ่าย ได้เข้ามาช่วยในเรื่องการขายออนไลน์โดยใช้ชื่อเพจว่า "ตลาดไหมใต้ถุนเรือน" โดยชาวบ้านช่างทอผ้าไหมของตนมาวางขายใช้ใต้ถุนบ้านเป็นตลาด ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สนับสนุนการเรียนรู้สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน

เลขที่ 76/1 หมู่ที่ 2 ต.สวาย อ.เมือง จ.สุรินทร์ 32000

☎ 087 962 3472

✉ ssakchai989@gmail.com

📌 ตลาดไหมใต้ถุนเรือน

💬 0879623472

📷

🌐

ภาพประกอบ 85 บอร์ดนำเสนอตลาดไหมใต้ถุนเรือน พร้อมคิวอาร์โค้ดสำหรับแสกนเข้าชมผ้าไหม
ที่มา : ตลาดไหมใต้ถุนเรือน ; 2562 : แหล่งภาพ

จากภาพประกอบ 85 เป็นอีกหนึ่งช่องทางการสแกนคิวอาร์โค้ดบนป้ายบอร์ด
ประชาสัมพันธ์ของตลาดไหมใต้ถุนเรือน อีกหนึ่งช่องทางการจัดจำหน่ายผ้าทอ และช่องทางการตลาด
ให้กับช่างทอ ที่เป็นปรากฏการณ์ตลาดขายผ้าทอในสังคม ผ่านการรื้อฟื้นเรื่องราวของผ้าทอพื้นบ้าน
แบบดั้งเดิมนำมาเป็นจุดขายและประชาสัมพันธ์ผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน

นายทวีป บุญถาวร (2562 : สัมภาษณ์) นายองค์การบริหารส่วนตำบลสวาย ให้ข้อมูลว่า ที่ตำบลสวาย ประกอบด้วย 14 หมู่บ้าน ประมาณ 95 % ของทั้งตำบลเป็นครัวเรือนที่ทอผ้าไหม มีบางครอบครัวทอผ้าไหมครบวงจร ตั้งแต่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้าจนเป็นผืนผ้าไหมที่งดงาม ซึ่งคนในตำบลสวายทอผ้าไหมกันมาตั้งแต่อดีต มีการรวมกลุ่มทอผ้าไหมแต่ขาดที่ปรึกษา จึงทำให้การรวมกลุ่มที่ไม่เข้มแข็งจนบางกลุ่มสลายไป จึงมาคิดหาวิธีแก้ วางแผน ให้เกิดการดำเนินงานร่วมกันหาวิธีการใหม่ให้เกิดการรวมกลุ่มในแผนการพัฒนาได้คิดเกี่ยวกับการช่วยเหลือสนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ จะมีการจัดอบรมให้ความรู้ มีการนำวิทยากรที่เชี่ยวชาญเรื่องผ้าไหม เรื่องเกษตรอินทรีย์ การท่องเที่ยว โดยจะพัฒนาให้สอดคล้องกันทุกด้าน

คาดหวังว่าทุกชุมชนในตำบลสวายจะมีความภูมิใจ ความเข้าใจด้วยกัน ว่าการทอผ้าไหมมาตั้งแต่โบราณ มีลวดลายมากมายอยู่ที่ตำบลสวาย มีทั้งลายในอดีตที่บรรพบุรุษคิดมา รวมทั้งมีลายที่คนรุ่นใหม่ได้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผ้าไหมให้มีความสวยงาม อลังการ หากช่างทอได้มีโอกาสแสดงผลงาน เพื่อประชาสัมพันธ์ให้กับจังหวัดต่าง ๆ ได้ทราบ แล้วมีคนนอกเข้ามาซื้อหา มาท่องเที่ยว ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์ในหลายๆด้าน โดยเฉพาะด้านการประชาสัมพันธ์ผ้าไหม เมื่อมีคนเข้ามาชม ผ้าไหมจึงขายได้ คนในชุมชนก็จะมีรายได้

นายทวีป กล่าวต่อว่า ทางองค์การบริหารส่วนตำบลมีแนวคิดที่จะพัฒนาศูนย์ผ้าไหมเกิดขึ้นให้ได้ เป็นศูนย์กลางในยามนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือน ก็สามารถรวบรวมผลผลิตผ้าไหมจากครัวเรือนในตำบลเพื่อพร้อมจำหน่าย ส่วนการท่องเที่ยวจะมีการปรับปรุงสถานที่ต่าง ๆ ศาสนสถาน ภูเขา แหล่งน้ำ ผ้าไหม เซรามิก เกษตรอินทรีย์ จะมีการสำรวจข้อมูล และความคิดเห็นจากกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล โดยจะนำเจ้าหน้าที่ส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องลงชุมชนหาแนวทางการพัฒนากลุ่มผ้าไหมต่าง ๆ ให้เข้มแข็งโดยพัฒนาสานต่อให้การทอผ้าไหมสู่ระดับต่าง ๆ ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับชาติต่อไปเพื่อพัฒนาให้เกิดความเป็นธรรมกับกลุ่มช่างทอผ้าแล้วขายได้ราคาต่ำ เราจะพัฒนาทั้งคุณภาพของการทอผ้า และพัฒนาตลาดให้เกิดราคาที่เป็นธรรม คนฐานะยากจนเมื่อเร่งผลิตงานผ้าทอเพื่อที่จะได้เงินเร็วยิ่งขึ้น จึงทำให้งานออกมาไม่มีความประณีตเท่าที่ควร คนที่มีทุนเข้ามารับซื้อผ้าทอเพื่อขายให้กับพ่อค้าคนกลาง หรือบางครั้งก็มีนายทุนเข้ามาล่อกว่าให้ราคาดีแล้วเอาผ้าทอไปก่อน ล่อกว่าหากขายได้จะนำเงินมาให้ช่างทอ แต่ก็มีกรณีนี้ไม่มาจ่ายให้ซึ่งเคยเกิดเหตุการณ์นี้มาแล้ว

ภาพประกอบ 86 ผังการนำเที่ยวดูไหม“กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน”ชมวิถีชีวิตการทอผ้าแบบดั้งเดิม
 ที่มา : ตลาดไหมใต้ถุนเรือน ; 2561 : แหล่งภาพ

จากภาพประกอบ 86 แสดงถึงผังการนำเที่ยวดูไหม“กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน”ชมวิถีชีวิตการทอผ้าแบบดั้งเดิม ผ้าไหมมัดหมี่ 6 ตะกอก ทอมือ และทอด้วยกี่โบราณ เป็นผืนที่ได้รับการสนับสนุนจากหลากหลายหน่วยงาน เป็นเครื่องมือช่วยแสดงความน่าถือของตลาดไหมใต้ถุนเรือนโดยใช้กลไกตลาดของชุมชน เป็นช่องทางให้กับช่างทอผ้าพื้นบ้าน เกษตรกร และกลุ่มเป้าหมาย ควบคู่กับการพัฒนาผ้าทอในชุมชน และการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในแต่ละชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มพร้อมดำเนินการพัฒนาให้ตลาดไหมใต้ถุนเรือนของชุมชนได้เป็นไปตามเอกลักษณ์พาณิชย์และอัตลักษณ์ชุมชนต่อไป โดยตลาดไหมใต้ถุนเรือนไม่ได้เป็นเพียงตลาดขายผ้าไหมอย่างเดียว แต่ยังเป็นแหล่งให้ความรู้กระบวนการทอผ้าไหมด้วยกี่ทอมือโบราณที่ไม่ต้องซื้อ และการเข้าถึงสังคมชนบทด้วยการต้อนรับอย่างอบอุ่น เป็นกันเองจากคนในชุมชนแห่งนี้ ดังภาพประกอบ 87

ภาพประกอบ 87 การท่องเที่ยวดูไหม “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน”

ที่มา : ตลาดไหมใต้ถุนเรือน ; 2561 : แหล่งภาพ

จากภาพประกอบ 87 แสดงถึงกระบวนการท่องเที่ยวดูไหม “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน” โดยช่างทอเป็นผู้นำชมผ้าไหมในชุมชน พร้อมอธิบายเรื่องความเป็นมาของผ้าทอพื้นบ้านเพื่อเป็นจุดขายผ้าไหมอีกช่องทางหนึ่ง โดยขั้นตอนกระบวนการท่องเที่ยวดูไหม “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน” มีแผนการจัดนำเที่ยวดังนี้

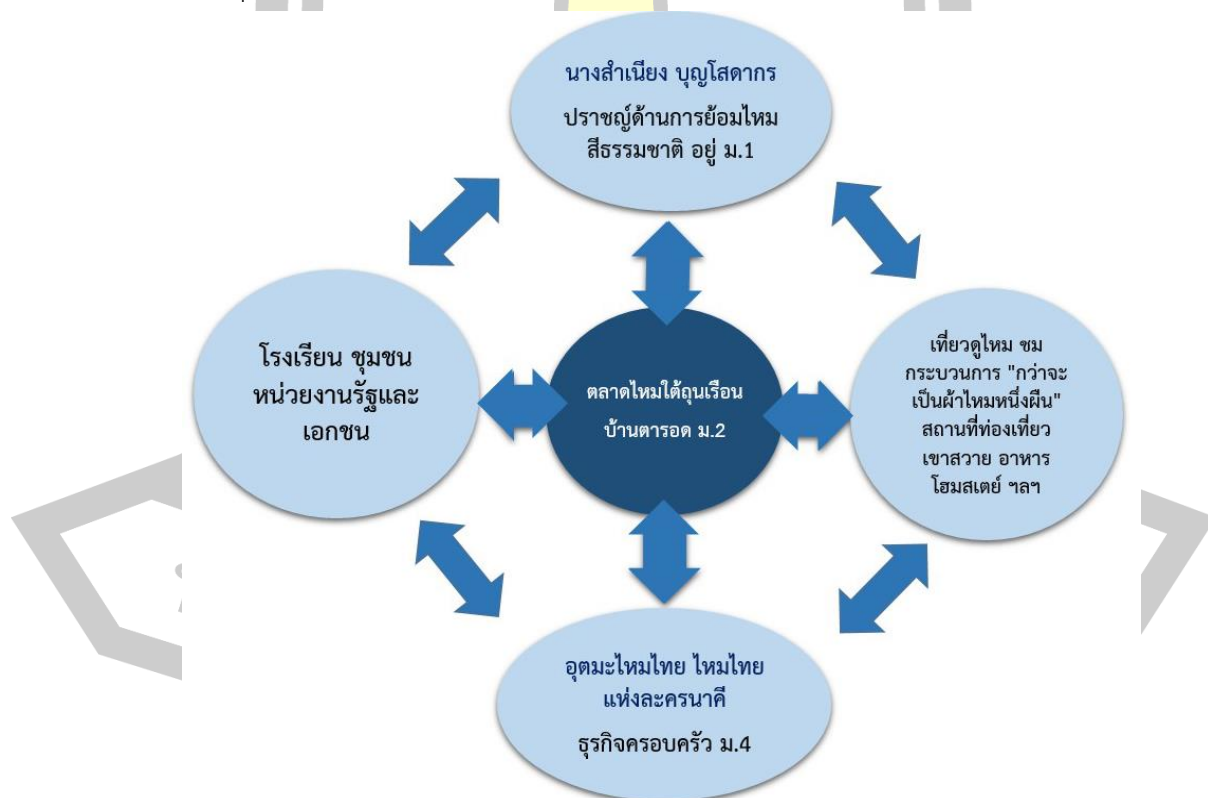
1. เมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงตลาดไหมได้ฤกษ์ร้อนแล้ว ชาวบ้านจะพานักท่องเที่ยวไปกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน คือ พระดินปั้นพันปี ณ วัดตาดอมจอมสวย ด้วยการนั่งรถซาเล้ง หรือรถอีแต๊ก เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนต่างจังหวัดโดยแท้จริง
2. เมื่อถึงเวลารับประทานอาหาร ชาวบ้านในชุมชนจะนำอาหารประจำท้องถิ่นที่หาได้ตามชุมชน และธรรมชาติโดยรอบชุมชน มาบริการนักท่องเที่ยวแบบเป็นกันเอง เสมือนการได้อยู่บ้านตนเอง และหากต้องการพักค้างแรม ทางกลุ่มตลาดไหมได้ฤกษ์ร้อนมีโฮมสเตย์ไว้ให้บริการอีกด้วย
3. เป็นการนำนักท่องเที่ยวชมกระบวนการทอผ้าไหม ตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนจบออกมาเป็นผ้าไหม 1 ผืน ได้แก่ การทำเส้นไหม การกรอไหม การสาวไหม การเข้าฟันหวีหรือฟืม การมัดหมี่ไหมเส้นพุ่งและเส้นยืน การย้อมสี การเข้าห่ม้วน การทอ เป็นต้น จนมาถึงกระบวนการสุดท้ายคือการนำนักท่องเที่ยวหรือลูกค้ามายัง “ตลาดไหมได้ฤกษ์ร้อน” เพื่อให้เลือกซื้อผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนแห่งนี้

ซึ่งหากจะดูครบทุกกระบวนการต้องใช้เวลา 3 วัน 2 คืน กระบวนการท่องเที่ยวดูไหม นอกจากต้องการให้นักท่องเที่ยวได้เห็นคุณค่าของผ้าไหม ได้สัมผัสและรับรู้ถึงจิตวิญญาณของช่างทอผ้าไหม และกว่าจะได้มาซึ่งผ้าไหมหนึ่งผืน ซึ่งถือเป็นอีกกลยุทธ์หนึ่งทางการตลาด ที่นอกจากนักท่องเที่ยวหรือลูกค้าจะสามารถซื้อผ้าทอโดยไม่ต่อราคาแล้ว ยังได้ความรู้เรื่องผ้าไหมอีกด้วย เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ลวดลายศิลปวัฒนธรรมของผ้าทอชุมชนนับว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของหลายฝ่าย ที่องค์กรภายนอกและภายในเน้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และเกิดการตระหนักในวิถีชีวิตที่เป็นรากเหง้าดั้งเดิมที่ปัจจุบันอาจหายไปสู่วิถีการปฏิบัติในรูปแบบใหม่

กิจกรรมเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมนี้แสดงออกถึงความรักสามัคคีของคนในชุมชนบ้านตาดรอด ตำบลสวย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ อีกทั้งยังประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านตาดรอด ตำบลสวยอีกด้วย เช่นเดียวกับ ดร.อัครเดช สุพรรณฝ่าย และ ดร.ศิวาภรณ์ พยัคฆ์ (2562 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า หากคิดในมุมเศรษฐศาสตร์ ในมุมการท่องเที่ยวควรมีอะไรเพิ่มเติมกว่าการเป็นแค่ตลาดไหม ถ้าอยากขายผ้าไหมได้ ไม่ควรมีเฉพาะแค่ผ้าทอพื้นบ้านเท่านั้น แต่ต้องขายกิจกรรมประกอบด้วย เพื่อให้ผ้าไหมมีเรื่องราว จึงได้จัดชุดกิจกรรมเที่ยวดูไหม “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน” เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอไหมพื้นบ้านขึ้นมาจนถึงทุกวันนี้

ทั้งนี้ผู้ผลิตผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย มีการรวบรวมสมาชิกและตั้งกลุ่มผ้าทอเพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการ และจัดตั้งศูนย์กลางในการรวบรวมผ้าทอของสมาชิก และเป็นสถานที่แสดง ผ้าทอ โดยนำเสนอเรื่องราวของลวดลายผ้าทอให้กับนักท่องเที่ยว หรือผู้บริโภค ทราบถึงความเป็นมาของลวดลายผ้าทอ ซึ่งอาจทำในรูปแบบคิวอาร์โค้ด และมีการสาธิตขั้นตอนการผลิตผ้าทอและ เป็นแหล่งเรียนรู้ผ้าทอในชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถนำทักษะจากการสร้างองค์ความรู้ด้านการออกแบบลวดลายผ้าทอ ไปประยุกต์ใช้ ต่อยอดความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอในรูปแบบผลิตภัณฑ์ แปรรูปอื่น ๆ เช่น เสื้อผ้าสำเร็จรูป สิ่งของเครื่องใช้ ของระลึกจาก ผ้าทอ เป็นต้น เพื่อก่อให้เกิดเศรษฐกิจชุมชน ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น เสมือนการประดิษฐ์หรือพฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ที่ต้องการสร้างความยอมรับในสังคม คนในชุมชนส่วนหนึ่งต่อสู้กับภาครัฐ และปฏิเสธทางสังคม ด้วยการสร้างและเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางภาครัฐจัดขึ้นเพียงบางกิจกรรมเท่านั้นเพื่อช่วยประชาสัมพันธ์กลุ่มช่างทอผ้า และผ้าทอพื้นบ้าน ในขณะที่ชุมชนบางกลุ่มเลือกที่จะปฏิเสธการช่วยเหลือจากทางหน่วยงานภาครัฐ เพื่อต้องการรักษาวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมดั้งเดิมด้วยการก่อตั้งกลุ่มของตนเองเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิ อย่างเปิดเผยในสังคม

ภาพประกอบ 88 ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือนกับสังคมในตำบลสวาย

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562 : ผู้ออกแบบ

จากภาพประกอบ 88 ชุมชนในตำบลสวาย อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่จะมีแค่กลุ่มช่างทอผ้าพื้นบ้าน นอกจากอูตมะไหมไทย (ผ้าทอไหมในละครเรื่องนาคี) ซึ่งเป็นลักษณะธุรกิจของครอบครัวซึ่งทอผ้าไหมโดยอาศัยเทคโนโลยีมาช่วยในการขาย มีเรื่องราว ยังคงมีนางสำเนียง บุญโสตากร ซึ่งเคยรับรางวัลพระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงมาหลายปีซ้อน เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการย้อมสีธรรมชาติ และยังเปรียบเสมือนครูผู้ถ่ายทอดวิชาด้านการย้อมสีธรรมชาติผ้าทอไหมให้กับบุตรหลานในชุมชน ทั้งต่างถิ่นและใกล้เคียง แต่หากมองในลักษณะของการรวมกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านและมีลักษณะของการถ่ายทอดเรื่องราวสร้างคุณค่าให้ช่างทอที่ชัดเจนในตำบลสวาย ก็คือกลุ่มตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน รวมถึงการมีหน่วยงานรัฐมีโรงเรียน อบต. และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว มีความเชื่อมโยงกัน อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงและอยู่ในตำบลเดียวกัน ทำให้เสมือนเป็นการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านการตลาด การศึกษา เรื่องลวดลายผ้าและกระบวนการผลิตผ้าทอ ซึ่งส่งผลให้ตลาดใหม่ใต้ถุนเรือนเป็นที่รู้จักมากขึ้น

นอกจากนี้อาจจะเป็นเพราะมีนักวิชาการเข้าไปให้ความรู้ สร้างให้มีเรื่องราว ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเข้าใจและมีความรู้และชุมชนเห็นด้วยที่จะลงมือปฏิบัติไปพร้อมกัน ลงตัวอย่างจริงจังเหมือนหน่วยงานราชการไปบริการวิชาการในพื้นที่ต่าง ๆ คนในชุมชนยินดีต้อนรับและรับฟังในสิ่งที่นำมาสนับสนุน ขึ้นอยู่กับว่าคนในชุมชนจะปฏิบัติต่อเนื่องหรือไม่ มีเป้าหมายหรือไม่ แต่ในชุมชนแห่งนี้ คือมากกว่าแค่บริการวิชาการเพราะเป็นบ้านลูกศิษย์ เป็นความผูกพัน ระหว่างหน่วยงาน การศึกษากับลูกศิษย์ ทำให้การสื่อสารและกิจกรรมงานผ้าทอพื้นบ้านของกลุ่มตลาดใหม่ใต้ถุนเรือนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อยู่บนพื้นฐานการทำงานของการบริการวิชาการโดยสร้างผู้ประกอบการธุรกิจและสร้างให้ชุมชนเดินหน้าและพึ่งตัวเองได้ หากมองในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม มีผลต่อวัฒนธรรมชุมชน ในแง่บวก เช่น ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความเติบโตในเรื่องของการท่องเที่ยวหรือว่าความสนใจของคนที่ทำให้ความสนใจกับเรื่องของวัฒนธรรม หรือเรื่องของความเป็นวิถีชีวิตแบบพื้นบ้านดั้งเดิมมากขึ้น ทำให้โอกาสที่พื้นตัวขึ้นมาได้เร็วขึ้น หากมองในแง่ที่ควรพัฒนา เช่น คนที่เป็นช่างทอผ้ารุ่นหลังๆ จะไม่ค่อยมี อาจจะด้วยภาวะทางสังคมนิยมที่จะเรียนต่อมาก ๆ ทำให้ทักษะพื้นฐานที่พ่อแม่ปู่ย่า ตายายสร้างไว้ไม่ได้รับการสืบสานเรียนรู้ต่อ จึงทำให้ขาดช่างทอที่เป็นเยาวชนรุ่นใหม่ (ศิวาภรณ์ พยัคฆ์ ; 2562 : สัมภาษณ์)

อนุรักษ์วิถีทอผ้าใต้ถุนเรือน ประกอบกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ได้เข้ามาช่วยส่งเสริม และแก้ไขปรับเปลี่ยนให้เป็นไปตามมาตรฐาน จัดการตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ พัฒนาคุณภาพและแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อตอบโจทย์ตลาดคนซื้อ จึงกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ยืนด้วยความภูมิใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตัวเอง เหนือสิ่งอื่นใดคือความร่วมมือร่วมใจของพี่น้องในชุมชน

หมู่บ้านสวยถูกคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 10 ชุมชนต้นแบบของกิจกรรม Village Tourism 4.0 ภายใต้โครงการ Village To The World 4.0 ที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ททท. จัดขึ้น ซึ่งเป็นกิจกรรมขานรับนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาและสนับสนุนการท่องเที่ยวแบบวิถีชุมชนให้ยั่งยืน โดยเอาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีแบบพื้นเมืองร่วมกับชาวบ้านที่ให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวที่อนุรักษ์การทอผ้าไหมไว้มากที่สุดในประเทศไทย ลวดลายมัดหมี่ของผ้าไหมเป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ ชุมชนสวยเป็นหนึ่งในอารยธรรมที่เก่าแก่ และแหล่งผลิตผ้าไหมที่ใช้ศิลปะวิทยาการที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาแต่โบราณ กลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมครัวเรือนด้านการผลิตผ้าไหมที่ใหญ่ระดับประเทศ มีการอนุรักษ์วิถีการทอผ้าได้ถุนเรือน รวมถึงลวดลายผ้าทอลายแบบประยุกต์ที่ช่างทอนิยม คือผ้าทอลายดอกมะเขือ ฯลฯ ผลงานที่แสดงถึงฝีมือของการผลิตผ้าไหมของชุมชนตำบลสวย อาทิเช่น ชุดแต่งกายจากผ้าไหมที่ปรากฏในละครดั่ง “นาคี” เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี ศูนย์การเรียนรู้การผลิตผ้าไหมกลุ่มหัตถกรรมสตรีทอผ้าไหมบ้านสวย ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 โดย แม่สำเนียง บุญโสตากร ผู้ที่ถูกยกย่องให้เป็นปราชญ์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านผ้าไหมด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติ เปิดบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ แลกเปลี่ยนให้ผู้ที่สนใจในทั้งในชุมชนและต่างชุมชนได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลงานของท่าน

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจากผ้าไหมที่ชุมชนบ้านดาดอด ตำบลสวย แม้ที่ผ่านมามาสถานการณ์การค้าขายผ้าไหมสุรินทร์จากอดีตจนปัจจุบันสามารถเดินหน้าได้ต่อเนื่อง แต่เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในสถานการณ์การผลิต การตลาด ปัญหาอุปสรรค รวมทั้งการค้นหาแนวทางการขับเคลื่อนการตลาดเพื่อให้ตลาดผ้าไหมให้มีความมั่นคงยั่งยืน ยังอยู่ในจุดของการเริ่มต้นสานความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งกลุ่มผ้าไหมที่ตำบลสวย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ โรงเรียน ขบวนการองค์กรชุมชน และบริษัทประชารัฐรักสามัคคีสุรินทร์ (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ต้องร่วมกันระดมความคิด วางแนวทาง แผนการพัฒนาและกลไกการขับเคลื่อนคลัสเตอร์ผ้าไหมสุรินทร์ อย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อยกระดับการผลิตและการตลาดให้เป็นที่ต้องการของทั้งในและต่างประเทศต่อไป

2. วิธีการผลิตศิลปะผ้าทอของกลุ่มตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน

ผ้าไหมเมืองสุรินทร์ มีความโดดเด่นทั้งด้านคุณภาพคือความอดทนความเป็นเงางามของเส้นไหมเนื้อผ้าละเอียดนุ่มทอด้วยฝีมือประณีตสีไม่ตกและด้านสุนทรียภาพคือมีความงามจากลวดลายที่มีการจัดวางองค์ประกอบที่ประสานสัมพันธ์กันระหว่างโครงสร้างสีที่กลมกลืนกับลวดลายธรรมชาติมีการตัดทอนอย่างลงตัวสอดคล้องกับรูปแบบของผ้าความลงตัวเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาที่ผ่าน

การกลั่นกรองมาหลายชั่วอายุคนและมีการสืบทอดต่อกันมา จนเป็นองค์ความรู้ของชุมชนในการมองเห็นความงามร่วมกัน

นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันชาวสุรินทร์ได้คิดค้นพัฒนาปรับปรุงคุณภาพผ้าไหมมาอย่างต่อเนื่องมีการสั่งสมประสบการณ์และทักษะการทอผ้าไหมโดยการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างไม่ขาดสายความสืบเนื่องของกรรมวิธีการผลิตผ้าไหมและระยะเวลาอันยาวนานได้พิสูจน์คุณภาพและสุนทรียภาพของผ้าไหมเมืองสุรินทร์ได้เป็นอย่างดี (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2557)

แต่เดิมนั้นการทอผ้าไหมของชาวสุรินทร์ ทำเพื่อไว้ใช้เองและสวมใส่งานบุญและงานพิธีต่าง ๆ การทอจะทำหลังจากสิ้นสุดฤดูทำนามิได้ทอเพื่อไว้จำหน่ายแต่อย่างใดจึงมีคำกล่าวทั่วไปว่า “พอหมดหน้านาผู้หญิงทอผ้าผู้ชายตีเหล็ก” แต่ปัจจุบัน ที่ชุมชนบ้านตารอด บ้านทุกหลังมีการทอผ้าไหมได้ถუნเรือน ทอผ้าพื้นบ้านวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเป็นอาชีพหลัก และการทำนาเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง

ชุมชนบ้านตารอด และชุมชนใกล้เคียง ในตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนทอผ้าไหมที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ มีลวดลายมัดหมี่ที่หลากหลายและมากที่สุด การย้อมสีเกิดจากการรังสรรค์และการจินตนาการที่ผ่านการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนเกิดความชำนาญ อีกทั้งยังเชี่ยวชาญในการพลิกแพลงลวดลายต่าง ๆ เพื่อลดความเสี่ยงในการผิดพลาดงานบนผืนผ้า การทอผ้าไหมบ้านตารอดนิยมทอ 6 ตะกอ ยกดอกลายลูกแก้วหรือลายดอกพริกไทย ผ้าไหมมัดหมี่ผ้าพื้นบ้านที่ชาวบ้านตำบลสวาย บ้านตารอด นิยมนำมาทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม ดังนี้

1) มัดหมี่โฮล หรือ จองโฮล (จองเป็นภาษาเขมร หมายถึง ผูกหรือมัด) เป็นหนึ่งในผ้าไหมมัดหมี่ มัดหมี่แม่ลายโฮล ถือเป็นแม่ลายหลักของผ้าไหมมัดหมี่สุรินทร์ที่มีกรรมวิธีการมัดย้อมด้วยวิธีเฉพาะ ไม่เหมือนที่ใด ๆ ความโดดเด่นของการมัดย้อมแบบจองโฮล คือในการมัดย้อมแบบเดี่ยวนี้อาจทอได้ 2 ลาย คือ โฮลผู้หญิง (โฮลเสรี) หรือผ้าโฮลธรรมดา และสามารถทอเป็นผ้าโฮลผู้ชาย (โฮลประะฮ์) ไว้ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ

2) มัดหมี่อัมปรม หรือ จองกรา เป็นการมัดหมี่ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน ซึ่งมีปรากฏที่จังหวัดสุรินทร์แห่งเดียวในประเทศไทย การมัดหมี่อัมปรมนี้จะทอให้ส่วนที่มัดเป็น “กราปะ” คือ จุดปะขาวของเส้นยืนมาชนกับจุดปะขาวของเส้นพุ่ง ให้เป็นเครื่องหมายบอกบนสีพื้น เช่น การทอบนพื้นสีแดงซึ่งย้อมด้วยครั้ง ก็เรียกว่า อัมปรมครั้ง การทอบนพื้นสีม่วง ก็เรียกว่า อัมปรมปะกาอะอม

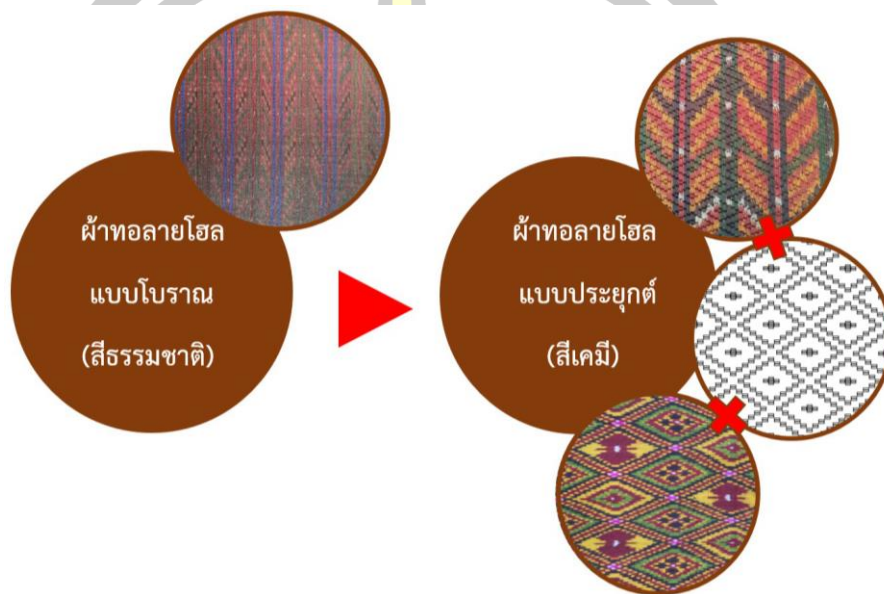
3) มัดหมี่ลายต่าง ๆ หรือ จองชิน เป็นมัดหมี่ที่มีความหลากหลาย แบ่งภาพลวดลายออกได้ดังนี้

3.1) มัดหมี่ลายธรรมดา เช่น ลายหมี่ข้อ หมี่คั่น หมี่โคม

3.2) มัดหมี่ลายกนก เช่น ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายสับประรด ลายพระตะบอง ลายก้านแย่ง ลายดอกมะเขือเป็นลายดั้งเดิมของชาวตำบลสวาย

3.3) มัดหมี่ลายรูปสัตว์ ต้นไม้ และลายผสมอื่น ๆ เช่น รูปนก ไก่ ผีเสื้อ ช้าง ม้า นกยูง พญานาค นำมาผสมกับลายต้นไม้ดอกไม้ต่าง ๆ หรือทอลายสัตว์เดี่ยว ๆ ตลอดผืน เช่น ผ้ายกดอกลายดอกแก้ว หรือ ดอกพริกไทย ผ้ายกดอกลายนี้จะย้อมเส้นด้ายยืนสีเดียวและอาจใช้สีอื่น คั่นระหว่างดอกก็ได้

ภาพประกอบ 89 ความแตกต่างระหว่างผ้าทอพื้นบ้านโบราณ และผ้าทอพื้นบ้านประยุกต์ ลายโฮล
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพลายช้าง (ยกดอกแก้ว)

ภาพลายช้าง (ยกดอกพริกไทย)

ภาพลายนกยูง (ยกดอกลูกแก้ว)

ภาพประกอบ 90 ผ้าทอพื้นบ้าน ลายสัตว์ 6 ตะกอยกดอก
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

ลายดอกมะเขือ (ยกดอกแก้ว)

ลายดอกมะเขือ (ยกดอกแก้ว)

ลายดอกมะเขือ (ยกดอกแก้ว)

ลายดอกมะเขือกันทอย(ไหมเปลือก)

ลายดอกมะเขือ(ยกดอกแก้ว)

ลายโฮลประยุกต์ ลายดอกมะเขือ(ยกดอกแก้ว)

ภาพประกอบ 91 ผ้าทอพื้นบ้านประยุกต์ลายดอกมะเขือ

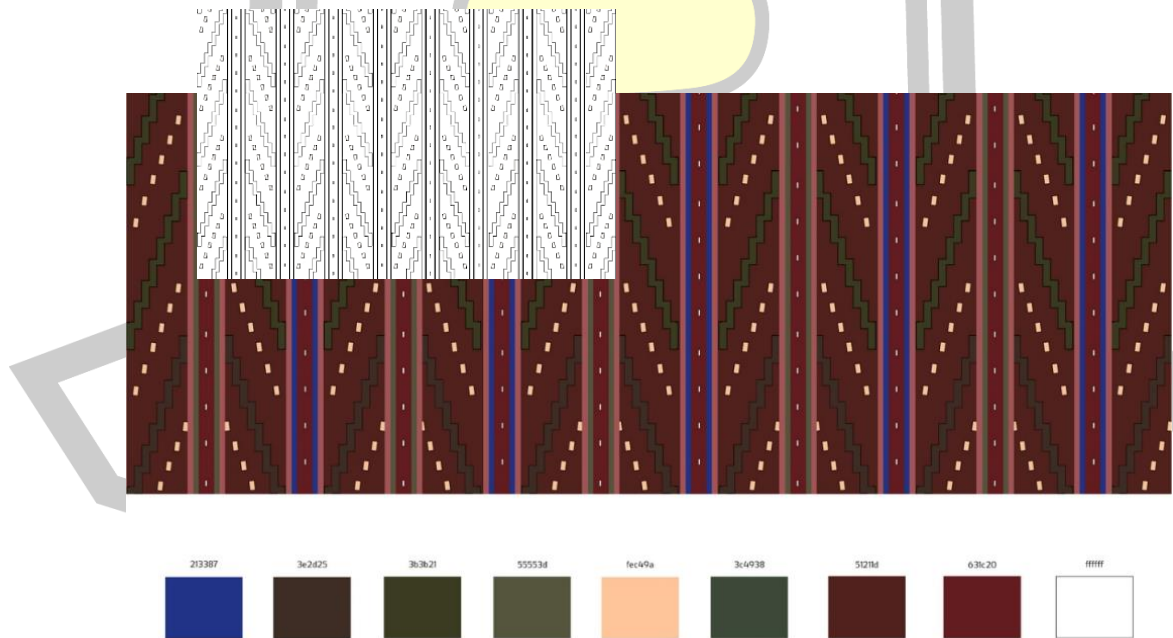
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

พหุ ปรณ ทิโต ชเว

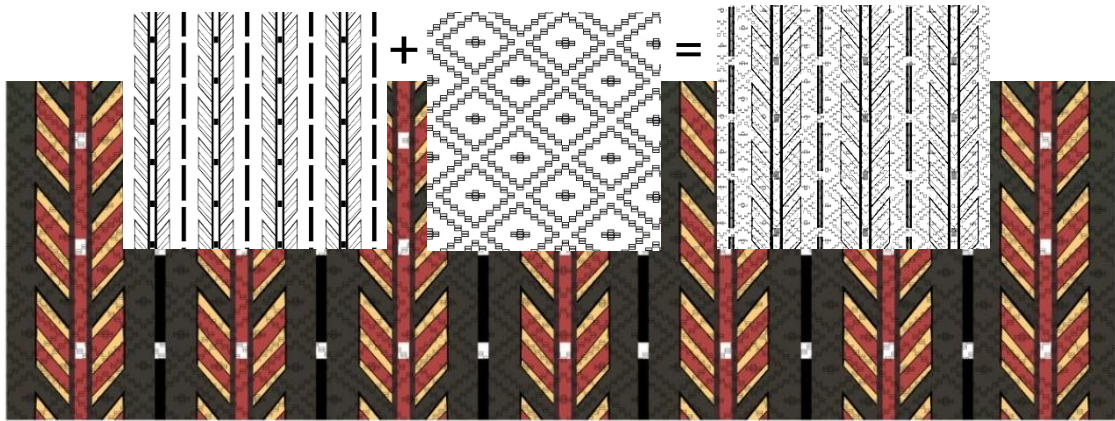

ภาพประกอบ 92 การเทียบสีระหว่างการย้อมไหมสีธรรมชาติและสีเคมี ของมัดหมี่ลายโฮล
 ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2563 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 93 ผ้าลายโฮล 3 ตะกอ ย้อมสีธรรมชาติ ของมัดหมี่ลายโฮล
 ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

ภาพประกอบ 94 ผ้าลายโฮล 6 ตะกอยกดอกแก้ว ย้อมสีเคมีทั้งผืนของมัดหมี่ลายโฮล
 ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

ภาพประกอบ 95 ผ้าลายโฮล 6 ตะกอยกดอกแก้ว ย้อมสีธรรมชาติทั้งผืนของมัดหมี่ลายโฮล
 ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

จากภาพประกอบที่ 93 - 95 ผู้วิจัยได้เลือกตัวอย่างผ้าลายโฮล ซึ่งถือเป็นแม่ลายหลักของผ้ามัดหมี่สุรินทร์ที่มีกรรมวิธีการมัดย้อมด้วยวิธีเฉพาะ จากผ้าลายโฮลของชุมชนบ้านตารอดมาเพื่อแสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ทำให้พบว่าในอดีตกระบวนการย้อมผ้าทอช่างทอใช้สีธรรมชาติทั้งหมดในการย้อมสี แต่ปัจจุบันพบว่ามีทั้งแบบย้อมสีธรรมชาติทั้งผืน แบบย้อมสีธรรมชาติผสมสีเคมี และการย้อมด้วยสีเคมีทั้งผืน ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าช่วงนั้นมีวัตถุดิบอะไรให้ช่างทอได้เลือก และนำมาย้อมสีผ้าไหม ข้อสังเกตคือผ้าย้อมสีธรรมชาติมีลักษณะเด่นที่สีนูนนวล ไม่ฉูดฉาด เหมือนการย้อมผ้าด้วยสีเคมี และพบว่าช่างทอมักนิยมทอผ้าแบบยกดอกแก้ว ยกดอกพริกไทย 6 ตะกอ จนเป็นที่จดจำของลูกค้าที่มาซื้อผ้าทอ หากต้องการซื้อผ้าไหมยกดอก 6 ตะกอ ทอมือโบราณ ต้องมาซื้อที่ตำบลสวายเท่า่นั้น

สำหรับผู้หญิงในชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยวิธีครุฑกักลักจำ ด้วยบริบทและต้นทุนที่พร้อม เด็กหญิงของทุกบ้านจะทอผ้าใช้เองเป็น และเริ่มลดลดยากๆ ตามความชำนาญที่สั่งสมมา ไม่เพียงแต่เด็กหญิงเท่านั้น ทุกวันนี้เด็กชายที่มีความสนใจก็สามารถฝึกหัดได้เช่นกัน การทอผ้า จึงไม่ใช่เรื่องของหญิงเพียงฝ่ายเดียวสำหรับที่แห่งนี้

ปัจจุบันชุมชนบ้านตารอดรวมถึงชุมชนต่าง ๆ ในตำบลบ้านสวายได้กลายเป็นชุมชนทอผ้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสุรินทร์ ด้วยการอนุรักษ์วิถีทอผ้าได้รุ่นเรือน ประกอบกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ได้เข้ามาช่วยส่งเสริม และแก้ไขปรับเปลี่ยนให้เป็นที่ไปตามมาตรฐาน จัดการตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ พัฒนาและแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อตอบโจทย์ตลาดคนซื้อ จึงกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ยืนด้วยความภูมิใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตัวเอง เหนือสิ่งอื่นใดคือความร่วมมือร่วมใจของพี่น้องในชุมชน

กระบวนการรื้อฟื้นการผลิตผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านตารอด ที่มีผ้าทอพื้นบ้านเป็นทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนในชุมชนนี้ ไม่ได้ถูกเปลี่ยนให้เป็นสินค้า เพราะหากเป็นเช่นนั้นเจ้าของทางวัฒนธรรมจะสูญเสียความสามารถในการควบคุมไป ในแง่หนึ่งก็ลดทอนความเป็นตัวตนของชุมชนลง แต่สำหรับบ้านตารอด ชุมชนในตำบลสวาย จ.สุรินทร์ ได้สร้างสรรค์คุณค่าจากสิ่งที่มีทุกครัวเรือน เรียงร้อยจนเกิดเป็นลวดลายที่มีเรื่องเล่าให้ชาวบ้านไม่รู้จบผ่านลวดลายศิลปะบนผ้าทอ ไม่ใช่เพราะผ้าทอกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต แต่เป็นทุกส่วนของชีวิตพวกเขาต่างหาก ทำให้การรื้อฟื้นความเป็นอดีตขึ้นมาเป็นเรื่องที่ง่าย และบางอย่างไม่ได้รื้อฟื้นเลย แต่ยังคงอยู่มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะคนในชุมชนแห่งนี้ยึดถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมมาอย่างเคร่งครัด

การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านตารอด

แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะ ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะนำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากข้อมูลเอกสารผ่านแนวคิดเพื่ออธิบายความหมายของงานต่าง ๆ ของผ้าทอพื้นบ้านชุมชนเขมรถิ่นไทย ซึ่งได้เปลี่ยนจากดั้งเดิมนั้นได้ถูกนำมาประดิษฐ์ขึ้นใหม่ดังนี้

1. กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์

การศึกษาเกี่ยวกับ“ใหม่ได้ถุ่นเรื้อน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ได้เน้นประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับใช้แนวคิดการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ “Re invention of Tradition” ตามแนวคิด-ทฤษฎีของ Eric Hobsbawm และ Terence Ranger (1983) และการศึกษากระบวนการประกอบอัตลักษณ์ในประเด็นของการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็น ศิลปะผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรว่ามี การแสดงออก เพื่อสื่อให้เห็นถึงตัวตนของคนในชุมชนอย่างไร ใช้อัตลักษณ์ใดในการสื่อความหมาย โดยอภิญา เพ็องฟูสกุล ที่ได้แบ่งประเภทอัตลักษณ์เป็นสองระดับคือ อัตลักษณ์บุคคล และอัตลักษณ์ทางสังคม (อภิญา เพ็องฟูสกุล, 2546) กระบวนการสร้างศิลปะผ้าทอเป็นกิจกรรมการแสดงออกทางสังคม มันคืออัตลักษณ์ที่ถูกวาดขึ้นมา ถูกสร้างขึ้นมา ถูกทำให้เป็นรูปร่าง ขึ้นมา ทำให้แลเห็นและจับต้องได้ เป็นการเปลี่ยนรูปแบบจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์สมมุติขึ้นเพื่อให้เป็นที่เข้าใจยอมรับร่วมกัน การแสดงออก การปฏิบัติใดแล้วเข้าใจว่ามีความหมาย อย่างไรนั้นคือการสื่อความหมายด้วยอัตลักษณ์ ความคิด ความเข้าใจ การตระหนักรู้ของมนุษย์ล้วนสื่อผ่านสิ่งที่ มนุษย์สมมุติขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ภาษา รูปแบบศิลปะ ฯลฯ ล้วนสื่อถึงอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา ดังนั้น เมื่อถูกประกอบสร้างได้ก็ย่อมถูกรื้อสร้าง (Deconstruct) และถูกสร้างขึ้นใหม่ได้ (Reconstruct) ด้วยเหตุนี้จึงมีลักษณะเลื่อนไหลไปมา (Dynamic/shifting) อยู่ตลอดเวลาจะนั้นในการปฏิบัติทางสังคมแบบต่าง ๆ (Social practice) ไม่ว่าวิถีชีวิตการทำงาน เข้าร่วมประกอบพิธีปฏิบัติทางสังคม เหล่านี้จะถูกพิจารณาว่าเป็นพื้นที่ใน กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ (site of Identity Production) (กาญจนา แก้วเทพ, 2555) สอดคล้องกับที่ สุจิตรา เปลี่นรุ่ง, 2555 ได้อธิบายว่า อัตลักษณ์คือสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมนั้น ไม่แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาผ่านกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังนั้นหากวัฒนธรรมใดมีส่วนของการสืบทอดธำรงรักษา สร้างใหม่ปรับตัว ต่อสู้ต่อรอง มากกว่าส่วนที่สูญหาย วัฒนธรรมนั้นจะสามารถดำรงอยู่ได้

นอกจากนั้นแล้วเจเกินส์ (Richard Jenkins) ยังชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลาซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของเบอร์เจอร์ และ ลัคแมน (Peter Berger and Thomas Luckmann) ที่ว่า อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมครั้งเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมีคั้งที่ปรับเปลี่ยนหรือไม่กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก กล่าวอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจ และการรับรู้ที่เราเป็นใครและคนอื่นเป็นใครนั่นคือ เป็นการกอรปขึ้น และดำรงอยู่ว่าเรารู้เกี่ยวกับตัวเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างอัตลักษณ์และสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มคนอื่น ๆ ด้วย (ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2547)

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ เกี่ยวกับเรื่องอัตลักษณ์จึงต้องถามว่า อัตลักษณ์ของเรานั้น ใครเป็นคนสร้าง เราสร้างเองหรือคนอื่นมาสร้างให้ และอัตลักษณ์ที่เราสร้างแตกต่างจากที่อื่นสร้างให้สุดท้ายและผลลัพธ์ของอัตลักษณ์ที่ออกมาจะเป็นอย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ, 2555) ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในการศึกษา การประกอบสร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ใช้เกณฑ์ความเป็นคนเขมรนอกพื้นที่และคนเขมรในพื้นที่เข้ามาช่วย เพื่อระบุตัวตน เราคือใครในพื้นที่ชุมชนด้วยตนเอง และระหว่างคนเขมรจากชุมชนอื่น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยในด้านต่าง ๆ จำนวน 6 ด้านด้วยกัน ซึ่งสามารถสรุปผลและวิจัยในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 96 การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านตารอด

ที่มา : นางสาวกรกนก แก้วเกิด ; 2562

1) อัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย ชุมชนชาวเขมรถิ่นไทย ผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุง

ซึ่งเป็นผ้าไหมพื้นเมืองที่มีชื่อเสียง คือ ผ้าโฮล ผ้าอัมปรม ผ้าอัลลุยซิม ผ้าซาคู ส่วนผู้ชายนุ่งโสร่ง สำหรับเสื้อ ผู้หญิงใส่เสื้อแขนกระบอก ผู้ชายใส่เสื้อคอกลม เครื่องประดับจะเป็นเครื่องเงิน เรียกว่า ประเก้อม (ประคำ) นำมาร้อยเป็นสร้อย ต่างหู เป็นต้น และในปัจจุบันพบว่าการสวมใส่ผ้าทอมักจะ เห็นว่ามีการประยุกต์ลวดลายโบราณ ผสมกับลวดลายใหม่ๆ เช่นลายดอกมะเขือที่นำไปผสมกับ ลายโฮลที่เป็นลายผ้าประจำจังหวัดสุรินทร์

2) อັตลัษณ์ด้านภาษา เนื่องจากประชาชนจังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่พูด ภาษาเขมร ดังนั้นประเพณีวัฒนธรรมทั้งหลายจึงเป็นของกลุ่มที่พูดภาษาเขมรมากที่สุด จนกลายเป็น เอกลัษณ์จังหวัดสุรินทร์ (สมจิตร กัลยาศิริ, 2541) อັตลัษณ์ของคนชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยที่วางอยู่ บนพื้นฐานของการใช้ภาษาเดียวกัน ศาสนาเดียวกัน หรือสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างจะมี ความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างตัวตน ดังนั้นคนในชุมชนบ้านตารอดจึงใช้ภาษาถิ่นของตนเอง ซึ่งคน ในชุมชนเรียกว่า ภาษาเขมร มีสำเนียงและความหมายใกล้เคียงภาษาเขมรในประเทศกัมพูชามาก

3) อັตลัษณ์ด้านอาหาร เนื่องจากชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย นอกจากมี อาชีพทอผ้าเป็นหลักแล้ว การปศุสัตว์ การทำนาและการเกษตรก็ยังเป็นอาชีพ และเห็นอยู่ในชีวิต- ประจำวัน ทำให้คนในชุมชนอยู่กันแบบเศรษฐกิจพอเพียง เลี้ยงชีพด้วยการปลูกผักสวนครัว เช่น มะเขือ พริก ตำลึง มะระขี้นก สะเดา เป็นต้น เมื่อกกล่าวถึงอาหาร หรือเวลาที่มีกิจกรรมในชุมชน ที่คนในชุมชนมักต้องเอาออกมาเลี้ยงแขกผู้มาเยือน มักจะเห็นชาวบ้านทำน้ำพริกมะเขือ หรือชาว เขมรถิ่นไทยเรียกว่า (เบาะเปรี๊าะ) เนื่องจากรสชาติไม่เผ็ดทานได้ทุกเพศ ทุกวัย และยังมีคุณประโยชน์ ทางโภชนาการอีกมากมาย

4) อັตลัษณ์ด้านประเพณี พิธีกรรม ชุมชนเขมรถิ่นไทยในส่วนของประเพณี พิธีกรรมนั้น การที่ผู้ประกอบพิธีกรรมจำเป็นต้องทำพิธีต่าง ๆ ในรอบปี หรือเมื่อถึงเวลาต้องทำตามให้ เขาต้องหมั่นฝึกฝนเรียนรู้ และทบทวนอยู่ตลอดเวลาเพื่อไม่ให้ผิดเพี้ยนไปจากบรรพบุรุษที่เคยปฏิบัติ กันมายาวนาน หากกระทำผิดเพี้ยนไปตามความเชื่อ ของชาวเขมรถิ่นไทยจะได้รับการลงโทษจากผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งในบางครั้งต้องมีการประกอบพิธีนั้นใหม่อีกรอบเหล่านี้ล้วนเป็นกฎเกณฑ์ทาง พฤติกรรม และสังคมในการบังคับให้สมาชิกในแต่ละช่วงวัยรุ่นต้องสืบทอดความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ของกลุ่มชาติพันธุ์ตน จะไปหยิบยืมจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นไม่ได้ มีแต่ไม่ใช่กิจกรรมทางสังคม และ วัฒนธรรมที่เป็นการบังคับแต่ก็มีการปฏิบัติกันเป็นประเพณี เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง กระบวนการในการประกอบพิธีกรรมการบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นกลไกในการซึมซับ และสร้างความตระหนักในอุดมการณ์ความเป็นชาติพันธุ์ของตนต่อสมาชิกทั้งสิ้น

5) อັตลัษณ์ด้านการดำรงชีพ รูปแบบการดำรงชีพ ที่นอกเหนือจากการ เพาะปลูก เกษตรกรรม และการปศุสัตว์เลี้ยงวัวเนื้อเป็นหลักแล้ว อาชีพทอผ้าก็สำคัญที่ทุกบ้านจะมี

ที่ทอผ้าพื้นเมืองอยู่ทุกบ้าน และทอผ้ากันทุกบ้าน รวมถึงเรื่องที่อยู่อาศัยการอยู่ร่วมกันในหมู่เครือญาติ ความสัมพันธ์ของชุมชน

6) อัตลักษณ์ด้านลวดลายผ้าทอ อดีตนิยมทอผ้าโบราณลายตาราง ผ้าโฮล ปัจจุบันนิยมทอผ้ามัดหมี่ลายโฮลประยุกต์ ลายดอกมะเขือประยุกต์ ยกดอก 6 ตะกอก เน้นสีหลักได้แก่ สีแดง สีดำ สีน้ำเงิน สีเขียว สีส้ม เป็นต้น โดยจะไม่เน้นสีที่ฉูดฉาด

จากการศึกษาอัตลักษณ์ทั้ง 6 ด้าน ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ด้านที่ได้รับการสืบทอดครบถ้วนมากที่สุด จากชุมชนบ้านตารอด มีด้วยกัน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านภาษา ด้านการดำรงชีพ อัตลักษณ์ด้านลวดลายผ้าทอ และด้านประเพณี พิธีกรรม

กระบวนการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมหนีไม่พ้นกระบวนการของการก่อสร้างและต่อรองอัตลักษณ์ไปพร้อม ๆ กัน อัตลักษณ์จึงเปลี่ยนแปลงไปโดยสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมือง และกระบวนการทางสังคมเสมอเมื่อแนวคิดอัตลักษณ์พัฒนามาสู่การศึกษาทางวัฒนธรรมที่เป็นกระบวนการ แนวคิดอัตลักษณ์จึงเป็นการศึกษาถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของการต่อรองสำนึกต่อตนเองและผู้อื่นที่เปลี่ยนแปลงเสมอ เป็นการประดิษฐ์สร้างเสมอ (ยุกติ มุกดาวิจิตร, กษมาพร แสวสุระธรรม, 2555)

กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ ในฐานะผลผลิตของการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ มีอุดมการณ์และปฏิบัติการมากกว่าจะเป็นระบบความคิดความเชื่อและแนวทางปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ อันแน่นอนตายตัวสืบทอดกันมาในท้องถิ่นหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง เนื่องจากสังคมไม่เคยหยุดนิ่งสังคมไม่เคยกลมกลืน สืบเนื่องไปอย่างไม่มีความแตกต่างและความขัดแย้ง ดังนั้นอัตลักษณ์จึงเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

(ยุกติ มุกดาวิจิตร, กษมาพร แสวสุระธรรม, 2555) การอนุรักษ์ศิลปะผ้าทอจึงไม่หยุดนิ่งตายตัวสิ่งที่น่าสนใจว่าการค้นหาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่แท้จริงของสังคมในสังคมหนึ่ง จึงได้แก่ การศึกษากระบวนการของการประกอบสร้างอัตลักษณ์ ซึ่งนอกจากจะทำให้เราเข้าใจในการก่อร่างสร้างภาพขึ้นมาแล้ว ยังช่วยให้เราเข้าใจกระบวนการทางสังคมหรือความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมในการสร้างและต่อรองเพื่อที่จะนำเสนอ อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของตน การศึกษากระบวนการดังกล่าว จึงเป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ไปพร้อมกับการศึกษาศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

ทั้งนี้ปัจจัยที่มีผลกระทบต่ออัตลักษณ์ความเป็นศิลปะผ้าทอได้เปลี่ยนแปลงไป ผู้วิจัยได้พบว่าปัจจัยหลักๆ ที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยชุมชนบ้านตารอดมีทั้งสิ้น 7 ปัจจัยหลักๆ ได้แก่

1) ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน

- 2) การศึกษา
- 3) การประกอบอาชีพ
- 4) การทำธุรกิจบ้านเช่าโฮมสเตย์
- 5) การเข้ามาปะทะของภาครัฐ/คนนอกและกระแสการท่องเที่ยวใหม่
- 6) จำนวนของคนรุ่นเก่า
- 7) การสืบทอดอัตลักษณ์

ภาพประกอบ 97 ที่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ความเป็น ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยชุมชนบ้านตารอด จังหวัดสุรินทร์แบ่งออกได้ 2 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน และการสืบทอดอัตลักษณ์ โดยพบว่าปัจจัยประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชนช่วยประกอบสร้างอัตลักษณ์ ได้แยกแยะความเป็นคนเขมรถิ่นไทย ออกจากคน กูย และคนลาวในจังหวัดสุรินทร์ จะเห็นว่ามีหลากหลายรูปแบบของพิธีกรรมในการเล่าแบบปากต่อ

ปาก oral tradition ระหว่างบุคคล เป็นต้นว่าการประกอบพิธีศพ งานบวช งานแต่งงาน การเล่าเรื่องราวและนิยายอิงประวัติศาสตร์ การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน อย่างไรก็ตามประเด็นในที่นี้อยู่ที่ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ดูเหมือนจะเป็นเรื่องพื้นๆที่ปฏิบัติกันเป็นปกติธรรมดาในชีวิตประจำวันเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการสร้างและสืบทอดความเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านด้วยเช่นกัน

สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการต่อรองอัตลักษณ์ผู้วิจัยพบว่ามีทั้งสิ้น 2 ปัจจัย ได้แก่

1) ปัจจัยการเข้ามาปะทะของภาครัฐ คนนอกและกระแสการท่องเที่ยวดูใหม่ 2) ปัจจัยการทำธุรกิจบ้านเช่าโฮมสเตย์ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า คนในชุมชนต้องเลือกแสดงอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอ ที่คิดว่าจะได้รับผลประโยชน์ที่มาจากความเป็นคนนอก (etic) และกระแสการท่องเที่ยวดูใหม่ ที่เข้ามาพร้อมกับการเช่าโฮมสเตย์เพื่อเรียนรู้วิถีชุมชน และเยี่ยมชมกระบวนการทอผ้าไหมที่คนในชุมชนได้จัดเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งในการประชาสัมพันธ์ผ้าทอพื้นบ้านของคนในชุมชน

ปัจจัยที่การเข้ามาของภาครัฐคนนอกและกระแสการท่องเที่ยวดูใหม่ และปัจจัยการทำธุรกิจบ้านเช่าโฮมสเตย์ ผู้วิจัยได้เห็นประเด็นการต่อรองอัตลักษณ์ที่ชัดเจน เนื่องจากการที่ยังปะทะกับคนนอกมากเท่าไร ยิ่งทำให้คนในชุมชนต้องปรับตัวมากขึ้น โดยเฉพาะอัตลักษณ์แบบลูกผสมใหม่เกิดขึ้น เช่น การสร้างสรรค์เมนูอาหาร การปรับเปลี่ยนได้ทุนเรือนบ้านตนเอง ให้เป็นที่ว่างจำหน่ายผ้าทอไปพร้อม ๆ กับการทอผ้าได้ทุนเรือนบ้านของตนเอง และลวดลายของผ้าทอที่อาจจะต้องปรับเปลี่ยนไปความต้องการของคนนอก รวมถึงลวดลายผ้าพื้นแบบดั้งเดิมที่คนนอก นักท่องเที่ยวหลายคนอยากเห็นทั้งลวดลายและกระบวนการ ที่มาของลวดลายศิลปะบนผ้าผืนนั้น ๆ เป็นต้น ซึ่งข้อดีของการที่ชุมชนต้องปะทะกับความเป็นคนนอก ก็คือการทำให้อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย ที่กำลังอยู่ในภาวะเสี่ยงที่จะสูญหาย ได้กลับมาได้รับการนำมาหรือฟื้น และประดิษฐ์บางอย่างใหม่ให้ ผ้าทอเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

ส่วนปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการดำรง และสืบทอดอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยชุมชนบ้านตารอด จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ 1) การศึกษา 2) การประกอบอาชีพ 3) จำนวนของคนรุ่นเก่า ซึ่งผู้วิจัยพบว่าปัจจัยที่สำคัญมากที่สุด และมีอิทธิพลมากที่สุดต่อการดำรงรักษา และสืบทอดอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน ให้ดำรงอยู่ได้ในยุคปัจจุบันคือ จำนวนของคนรุ่นเก่า ที่เรียกว่ารุ่นปู่ย่าตายาย เนื่องจากคนในชุมชนบ้านตารอดส่วนใหญ่จะทอผ้ากับแทบทุกหลังคาเรือน และหากชุมชนใดมีคนรุ่นปู่ย่าตายายมาก การสืบทอดก็จะยิ่งเข้มข้นมากตามไปด้วย เนื่องจากคนรุ่นนี้จะมีองค์ความรู้ในเรื่องของ ศิลปะลวดลาย กระบวนการทอผ้าแบบดั้งเดิม รวมไปถึงประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ อย่างแม่นยำ ดังนั้นลูกหลานจะเรียนรู้กระบวนการทอผ้าพื้นบ้าน และประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นไปได้อย่างครบถ้วนเช่นเดิม ประกอบกับความเคารพนับถือและเกรงใจของลูกหลานที่มีต่อคน

รุ่นนี้จึงไม่ค่อยมีรูปแบบกระบวนการทอผ้าและประเพณีต่าง ๆ จึงทำให้คนในชุมชนรักษาอัตลักษณ์ ศิลปะผ้าทอ ลวดลาย และกระบวนการทอผ้าแบบดั้งเดิมไว้ได้เป็นอย่างดี

กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่เดิมกลุ่มปัญญาชน ในชุมชนท้องถิ่นและว่าจะจะเป็น กลุ่มผู้นำชุมชนเช่น นายก อบต. ผู้ใหญ่บ้าน ครู และพระสงฆ์ มักเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการ ประกอบสร้างความหมายผ้าทอพื้นบ้าน แต่กลุ่มคนเล็ก ๆ ในชุมชนท้องถิ่น เช่น กลุ่มเยาวชนแทบไม่มี โอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว ผ้าทอพื้นบ้านที่ถูกผลิตซ้ำวิธีคิดและมุมมองของเยาวชนที่มี ประสบการณ์ชีวิต อยู่ในยุคที่ร่วมสมัยกับกระแสการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ ศิลปะผ้าทอ ที่ปะทะกับกระแสโลกาภิวัตน์ภายใต้บริบทของความเป็นชุมชนเขมรถิ่นไทย

การก่อตัวของกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเกิดขึ้นภายใต้ กระแสท้องถิ่นนิยมที่เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ อันเป็นการกระตุ้นให้ผู้คนในท้องถิ่น หวนกลับมาหารากเหง้า ทางวัฒนธรรมของตนเอง จนเกิดเป็นกระแสการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน ขึ้น ในกลุ่มของชุมชนบ้านตารอดจังหวัดสุรินทร์เห็นได้จากการที่คนในชุมชนได้ตื่นตัว หรือฟื้นฟูอนุรักษ์ วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ของตนที่เชื่อว่ามีมาแต่ในอดีต เช่น การรื้อฟื้นประเพณี หรือการ ประดิษฐ์วัฒนธรรมใหม่ และให้ความหมายว่า เป็นวัฒนธรรมของชาวเขมรถิ่นไทย เช่นการประดิษฐ์ กิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการกำหนดรูปแบบของการแต่งกายของชาวสุรินทร์ในทุกวันศุกร์ และการ จัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้นมาซึ่งต่อมาได้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ในปี พ.ศ. 2559 โดยมีวัตถุประสงค์ เบื้องต้นที่จะจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อที่จะอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านในจังหวัด สุรินทร์

2. อัตลักษณ์ดั้งเดิม และอัตลักษณ์ใหม่ของผ้าทอชุมชนบ้านตารอด

กระบวนการรื้อฟื้นศิลปะผ้าทอพื้นบ้านและวัฒนธรรมจึงเป็นการแสดงตัวตนทาง ชาติพันธุ์ของชุมชนเขมรถิ่นไทย ผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวทั้งในระดับกลุ่ม ระดับประเทศและ ระดับสาธารณะซึ่งมีปฏิบัติการที่มีหน่วยงาน และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการช่วยเหลือและ ประดิษฐ์สร้างขึ้นมาใหม่หรือเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เผชิญหน้าอยู่ และคำนึงถึงปฏิสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มชุมชนทอผ้าด้วยกันเอง และบางอย่างจำต้องอาศัยแหล่งอ้างอิงใหม่นอกบริบทเดิม ในแง่ นี้ความเป็นชาติพันธุ์จึงมิใช่สิ่งกำหนดตายตัวหากเป็นผลจากการกระทำของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย แต่ละกลุ่มจะหยิบใช้หรือเลือกสรร

อัตลักษณ์ดั้งเดิมผ้าทอชุมชนบ้านตารอด

จากการลงพื้นที่สำรวจและสัมภาษณ์บริบทชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอบึง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อสอบถามถึงสถานการณ์ดั้งเดิม และสถานการณ์ใหม่ที่เป็นอัตลักษณ์

ของคนในชุมชน ทั้งผู้นำและตัวแทนของชุมชน ทำให้ทราบว่าประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ทำนา เป็นต้น วิถีชีวิตของชุมชนยังคงไว้ซึ่ง อัตลักษณ์ในด้านภาษา ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมประจำวัน สตรี ในชุมชนจะทอผ้าเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันของคนในครอบครัว และผลิตขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่จะนำไปขายในเมือง หรือนำเข้ามาเสนอขายให้กับร้านค้าในเมืองด้วยตนเอง ทำให้พบว่าผู้ผลิตถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ซึ่งราคาขึ้นกับระบบเศรษฐกิจในขณะนั้น ๆ ด้วย ซึ่งผู้ผลิตผ้าทอส่วนใหญ่เป็นสตรี สูงอายุ ส่วนคนรุ่นใหม่หันไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้างนอกพื้นที่ จึงทำให้ขาดการสืบสานต่อ อีกทั้งปัญหาของผู้ผลิตผ้าทอ คือ ขาดการส่งเสริมพัฒนาให้เกิดรูปแบบลวดลายใหม่ๆ และ ปัญหาด้านคุณภาพของผ้าทอ ทำให้ไม่เป็นที่สนใจของผู้บริโภค

อัตลักษณ์ของผ้าแบบดั้งเดิม ผ้าไหมแบบดั้งเดิมของกลุ่มเขมรถิ่นไทยที่มีอัตลักษณ์ทางลวดลายและรูปแบบการทอ ผ้าแบบดั้งเดิม หมายถึง ผ้าพื้นเมืองที่ต้องทอลายตามแบบดั้งเดิมเท่านั้น และต้องเป็นผ้าทอพื้นเมืองที่มีรูปแบบกรรมวิธีการทอที่ สืบสานขนบเดิมของบรรพบุรุษไว้อย่างเคร่งครัด มีจำนวน ชนิด ได้แก่ 1) ผ้าโฮล 2) ผ้ากะเนียว 3) ผ้าหางกระรอก 4) ผ้าอัมปรม 5) ผ้าอันลวยซิม 6) ผ้าละเบ็ก 7) ผ้าสมอ 8) ผ้าฉูดเล็ก 9) ผ้าทอยกดอก 10) ผ้าสาकु 11) ผ้าปะโบร์ ซึ่งผ้าแต่ละชนิดมีลักษณะเฉพาะที่สามารถศึกษาได้จาก ชื่อ กรรมวิธีการมัด การย้อม การทอ และลวดลาย

ผ้าโฮล เป็นภาษาเขมรหมายถึงน้ำไหล ผ้ามีลักษณะเป็นคลื่นเหมือนน้ำไหล ลายเป็นริ้วคล้ายลายใบไม้ที่เป็นริ้วต่อกัน ค้นด้วยลายทางยาวเหมือนลำไผ่ ในอดีตราชสำนักที่กรุงเทพฯ สั่งทอผ้าโฮลจากท้องถิ่นตามแบบที่ราช สำนักกำหนด ผ้าโฮลที่ทอตามแบบราชสำนักมีลักษณะเป็นลายริ้ว เมื่อชาวท้องถิ่นทอผ้าแบบผ้าโฮลใช้เองต้อง ดัดแปลงผ้าโฮลให้แตกต่างจากผ้าที่ทอให้กับราชสำนัก โดยช่างทอได้ปรับลายริ้ว เลื่อนลายให้เสียงออกมาเหมือน ใบไม้เพื่อให้ต่างจากลายราชสำนัก (วีรธรรม ตระกูลเงินไทย, สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2559)

ผ้ากะเนียว เป็นชื่อ ท้องถิ่นของกลุ่มเขมรถิ่นไทย คนไทยในถิ่นอื่นจะรู้จักผ้าชนิดนี้ว่า "ผ้าหางกระรอก" (กรมหม่อมไทม, 2559) คำว่า กะเนียวในภาษาเขมรถิ่น แปลว่า พันกัน เป็นการบอกถึงกรรมวิธีการใช้เส้นไหมเส้นพุ่งต่างสีกันมาควบกัน เพื่อทอเป็นผ้า เมื่อทอออกมาเป็นผืนผ้า จะทำให้เกิดการเหลือบสี ผ้ากะเนียวที่ทอสีล้วนนิยมใช้แต่งเป็นโจงกระเบน เช่น "ผ้าม่วง" คือผ้ากะเนียวในอีกลักษณะหนึ่ง

ผ้าอัมปรม มีความโดดเด่นในรูปแบบการมัดหมี่และการทอ เป็นการมัดหมี่สองทางทั้งเส้นยืนและเส้นพุ่ง รูปแบบการมัดหมี่สองทางเป็นวิธีการมัดหมี่ที่พบเพียง 4 ประเทศเท่านั้น คือ ประเทศจีน อินเดีย อินโดนีเซีย และญี่ปุ่น ผ้าอัมปรมของกลุ่มเขมรถิ่นไทยมี

อัตลักษณ์ที่ทำให้เส้นพุ่งและเส้น ยึดมีสีตัดกันเป็นเครื่องหมายบวก (+) เป็นลายคล้ายจุดปะไปทั่วทั้ง ผืนผ้า

ผ้าอันลุยซิม หรือผ้าลายอันลูน เป็น ผ้าลายทางยาวใช้ไหมสลักกันเป็น เส้นพุ่งและเส้นยืน ทอให้เกิดเป็นลายทางยาว หรือลายริ้ว ชื่อของผ้าว่า ผ้าอันลุยซิม เป็นภาษาเขมร ถิ่น มีค ว่า “ซิม” หมายถึง “สยาม” สันนิษฐานได้ว่าอาจเกี่ยวข้องกับรูปแบบเดิมที่เป็นผ้าราชสำนักที่ ส่งทอจากท้องถิ่น แต่ต่อมาชาวท้องถิ่นดัดแปลงการทอลายให้ต่างไปจากแบบลายของราชสำนัก เพื่อให้คนท้องถิ่นสามารถใช้ผ้านั้นได้ ร่องรอยการดัดแปลงลายจึงคงเหลือในคำเรียกชื่อของผ้า (วีรธรรม ตระกูล เงินไทย, สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2559) ในกัมพูชามีผ้าชื่อว่า ซัมปวตออนลูน (Sampot anlunh) และ ซัมปวต โฮลออนลูน (Sampot hol anlunh) เป็นผ้าถุงสตรีลายทาง หรือ ลายทางสลับกับลายคันให้เป็นช่องคล้ายตาราง หมากruk (Green, Gillian, 2003)

ผ้าละเบิก เป็นผ้าทอลายตารางหมากruk ใช้สีตัดกัน หากพื้นแดงดอกต้อง ขาว ละเบิก แปลว่า อ้า หรือ เปิดออก เป็นการบอกรูปแบบการทอที่เกิดจากการใช้ตะกอจำนวน 4-2 ตะกอดึงไหมเส้นยืนให้เปิดอ้าออกขึ้นลง สลับกันเพื่อสอดไหมเส้นพุ่งเข้าไปให้ผ้าเกิดลายนูนกระจาย ทั่วทั้งผืนผ้า ผ้าสมอ เป็นผ้าลายตารางเล็ก ๆ สีโทนเข้มๆ ใช้วิธีทอสลักสีเส้นยืนกับเส้นพุ่ง สีที่นิยม นำมาสลักได้แก่ สีดำ สีเขียวขี้ม้า สีเหลืองแก่ สีแดงเข้ม สีที่เป็นโทน เด่นของผ้าคือสีเขียวขี้ม้าที่ได้มา จากการย้อมด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกและผลของต้นสมอพิเภกจึงเรียกผ้าชนิดนี้ ว่าผ้าสมอ ผ้าฉนูด เล็ก (ผ้าทอยกดอก) เป็นผ้าที่ทอยกดอกในตัว นิยมสีล้วน ใช้ตะกอหลายตะกอยกเพื่อให้เกิด ลายดอก ยกนูนบนผืนผ้า ลายดอกที่นิยมคือลายดอกจัน ดอกแก้ว เรียกชื่ออื่นว่าผ้าแก็บ หรือผ้าเกื้อะ ทอแล้ว นำไปใช้เลย หรือทอแล้วนำไปย้อมสีล้วนอีกที มีหลายสี เช่น สีครีม สีดำ สีม่วง สีน้ำเงิน ผู้สูงวัยนิยม นำไปทำเป็น (เด่นดวง บุญปก, 2562)

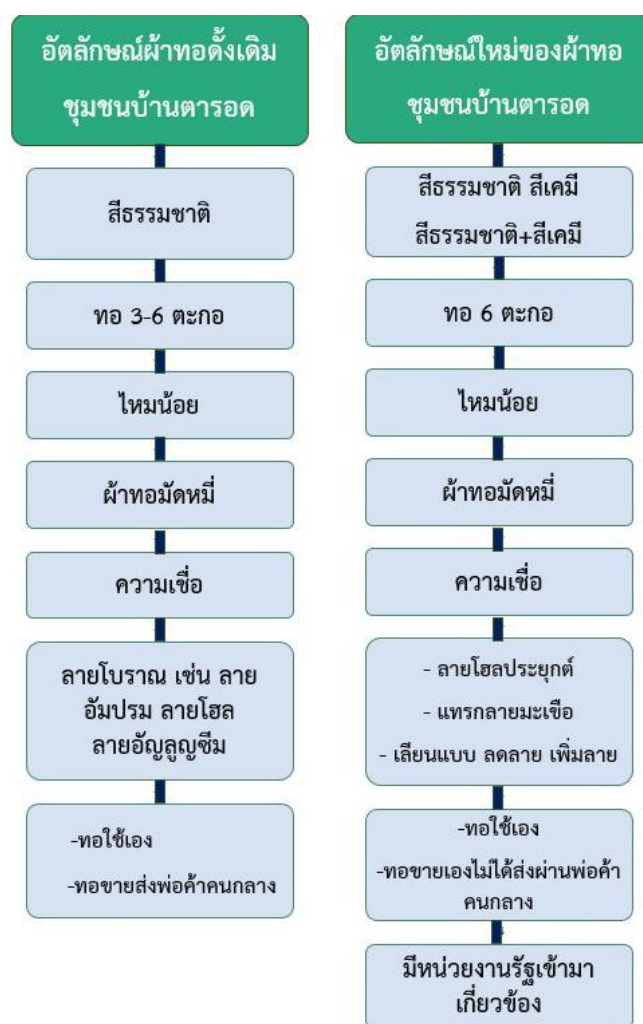
อัตลักษณ์ใหม่ของผ้าทอชุมชนบ้านดาด

การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ซึ่งจะช่วยจรรโลงชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ให้มีความหมายมากขึ้น ในด้านศิลปะผ้าทอของคนในชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์จะมีบทบาทในการดึง นักท่องเที่ยวเข้ามาสู่ท้องถิ่นและสามารถช่วยประสานสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้คนใน สังคมนั้น รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชน และมีส่วนร่วมที่จะช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนเนื่องจากการ อนุรักษ์ เป็นสิ่งที่ใช้แรงบันดาลใจในอดีตผสมผสานกับความคิดแบบสมัยใหม่ ทำให้อุตสาหกรรม ถนอมปัจจุบันได้ และมีส่วนในการพัฒนาเมืองและชุมชนต่อไป

สุนทรียะในงานผ้าทอพื้นบ้านคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าสิ่งเหล่านี้คืองานศิลปะที่ เกิดจากความคิด ถือว่ามีประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตและมนุษย์หากพิจารณาจะพบว่าลวดลายของผ้าทอ

พื้นบ้านมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือการรู้จักใช้ส่วนประกอบพื้นฐานทางศิลปะได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรงสีและหลักการทางศิลปะจนถึงความรู้สึกด้านความงามพร้อมทั้งการสอดแทรกความงามของรูปแบบที่แสดงให้เห็นที่ภาพที่มีความเข้าใจในรูปแบบที่ตัดทอนหรือรูปแบบนามธรรมซึ่งสิ่งเหล่านี้มักพบในงานทัศนศิลป์ (ทัศนีย์ บัวระกา, 19-20) ลวดลายศิลปะบนผืนผ้าไหมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตและสะท้อนความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาติไทย บนผืนผ้าแต่ลวดลายมีความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและมีความหมายอันลึกซึ้งซึ่งแตกต่างกันไปตามภูมิปัญญา ของแต่ละท้องถิ่น ที่สร้างสรรค์ขึ้นมานั้นไม่เพียงแต่ตอบสนองความงดงามเท่านั้นแต่ยังมีฐานจากความเชื่อ เช่นเดียวกับบ้านदारอด เป็นหมู่บ้านที่ถนัดในเรื่องของการมัดหมี่และนิยมทอผ้าไหมลายดอกมะเขือจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของไหมใต้ถุนเรือนแห่งนี้ ซึ่งเป็นผ้าไหมทอมือทำจากไหมแท้หรือไหมน้อย ที่มีความงดงามทรงคุณค่าโดดเด่นด้วยเนื้อผ้าเรียบเนียนสีสันทนกลมกลืน ยังคงอนุรักษ์ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบทอดจากบรรพบุรุษที่ถูกปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นที่นิยมของช่างมัดหมี่กันในชุมชน อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ หรือแม้แต่ลวดลายโบราณดั้งเดิมที่ถ่ายทอดออกมาเป็นลายบนผืนผ้าในปัจจุบันกล่าวได้ว่าแทบไม่เหลืออยู่ในความคิดของผู้ทอหรือผู้สร้างลายแล้ว แต่ยังคงมีการสืบทอดลายกันมาในลักษณะของการเป็น “แบบลาย” มีทั้งการเลียนแบบ ลดลาย เพิ่มลายเพื่อประยุกต์ให้เข้ากับความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น (ธัญญพัทธ์ ศิริเกษมบุลวัฒน์, และคนอื่นๆ, 2562 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 98 แสดงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ดั้งเดิมและใหม่ของผ้าทอพื้นบ้าน
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

จากภาพประกอบ 98 การทอผ้าพื้นบ้านและผลผลิตของผ้าจะสะท้อนให้เห็น
ค่านิยมของช่างชาวไทยเขมรซึ่งจากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่าคนไทยเขมรชอบทำในสิ่งที่ยาก
เน้นคุณภาพโดยเฉพาะในการทอ จะฝึกฝนและถ่ายทอด ความรู้ให้แก่บุตรหลาน เน้นการทอให้แน่น
ใช้ไหมน้อย หากเป็นผ้าไหมมัดหมี่จะทยอยยกดอกเพื่อให้แลดูสวยงามมีความหนามากขึ้น ซึ่งเป็นการทอ
ที่ยากต้องใช้ความชำนาญจริง ๆ จึงจะยกดอก ได้หลายตะกอไม่ทำให้ลวดลายและสีสันทที่กำหนดไว้จาก
การมัดหมี่สูญเสียนวลไป การใช้เทคนิคการมัดหมี่แล้วยกดอกเป็นเหตุให้ผ้าไหมสุรินทร์ต้องขายในราคา
ที่ค่อนข้างแพงเพราะเปลืองไหมมากและใช้เวลาในการทอนานมากกว่าผ้ามัดหมี่ธรรมดา

(อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2536) จะเห็นได้ว่าลวดลายศิลปะบนผืนผ้ามัดหมี่ที่ชาวเขมรถิ่นไทยนิยมประดิษฐ์กันนั้นเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตและสะท้อนความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาติไทย บนผืนผ้าแต่ละผืนมีลวดลายทางศิลปะ อัตลักษณ์ และมีความหมายอันลึกซึ้งแตกต่างกันไปตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นเดียวกับไหมใต้ถุนเรือน ได้มีลวดลายบนผืนผ้าที่มีอัตลักษณ์ศิลปะโดดเด่นไม่เหมือนใคร ด้วยการถอดลายจากผ้าโบราณมาประดิษฐ์ลายขึ้นใหม่ ที่ยังคงความละเอียดอ่อนและสวยงามยิ่งนัก

นอกจากนี้ศิลปะผ้าทอของชุมชนเขมรถิ่นไทย เริ่มจากการเอาอย่างศิลปะความเป็นไทยที่มี การประสานความเป็นเขมรดั้งเดิม ก็เพื่อจะได้เป็นศิลปะเขมรถิ่นไทย การเล่นภาพลักษณ์ที่เป็นผลมาจากวิถีชีวิตชนบท การประดิษฐ์กิจกรรมท่องเที่ยวชมกระบวนการทอผ้าไหมกว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน และพุทธศิลป์ที่วัด วัดตาตอมจอมสวย ก็เพื่อให้เห็นศิลปะแบบเขมรถิ่น มาจนถึงการผนวกรวมอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและการคว้านหา ความเป็นเขมรถิ่นไทย มาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน

ในกรณีของชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวย จังหวัดสุรินทร์ มีตัวการขับเคลื่อนสำคัญในการประกอบสร้างนิยามความหมาย ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ไหมใต้ถุนเรือน คือ กลุ่มนักวิชาการ ชุมชนท้องถิ่น และภาครัฐ “ไหมใต้ถุนเรือน” ไม่อาจได้รับการผูกขาดความหมายจากคนกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งโดยสิ้นเชิง หากผันแปรไปตามกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้ามาช่วงชิงให้ความหมาย “ไหมใต้ถุนเรือน” ในขณะที่วงวิชาการยึดโยง “ไหมใต้ถุนเรือน” เข้ากับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ กระบวนการกว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน ชุมชนบ้านตารอดตำบลสวย ซึ่งเดิมที่เคยปกปิดซ่อนเร้น กระบวนการทอไหมเอาไว้ให้เฉพาะลูกหลานของตนเองเท่านั้น ได้ไปกลับหันมารื้อฟื้นยืนยันความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาใหม่ ผ่านงานประเพณีขึ้นเขาสวย งานประเพณีแซนโฎนตา เพื่อแสดงตนให้ประจักษ์ว่ามีความแตกต่างไปจากคนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดอื่น

ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ แม้ในกลุ่มชุมชนเขมรถิ่นไทยด้วยกันเอง ภาพอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นบ้าน ยังได้รับการนำเสนอที่แตกต่างกันไป ในขณะที่กลุ่ม “ตลาดไหมใต้ถุนเรือน” ยืนยันความเป็นช่างทอพื้นบ้านมีความดั้งเดิมแตกต่างไปจาก ชุมชนอื่น และพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะแสดงความแตกต่างนั้น ในกิจกรรมเมื่อมีคนนอกมาเยือน ทั้งในฐานะนักท่องเที่ยวและผู้ซื้อ ทั้งในด้านการต้อนรับผู้มาเยือนและความซื่อสัตย์อย่างเห็นได้ชัดจากช่างทอ ที่มีต่อผู้มาซื้อผ้าไหม หากมีตำหนิหรือลวดลายศิลปะบนผ้าทอมีความแปลกออกไปจากที่ควรจะเป็นช่างทอจะแจ้งให้ผู้ซื้อทราบทันที

ซึ่งเมื่อมองผ่านการจัดการจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา และปรับปรุง ลวดลายศิลปะของผ้าไหม ดั้งเดิมสู่รูปแบบใหม่ พบว่าหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีความ

พยายามในการสร้างความหมายใหม่ให้กับ ผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยโดยผ่านการเรียนรู้ในแบบเรียนการเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น การจัดป้ายเพื่ออธิบาย หรือสื่อความหมายตามจุดต่าง ๆ ในเขตโรงเรียนในเขตชุมชน การจัดนิทรรศการ รวมไปถึง การถ่ายทำวีดิทัศน์ ลงทางอินเทอร์เน็ต เช่น ทาง YouTube ทาง LINE ทาง Facebook เพื่อเป็นการบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สำคัญดั้งเดิม ของช่างทอผ้า และศิลปะลวดลายของผ้าทอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้ดูมีชีวิต อาจเรียกได้ว่าเป็นการกลับไปหาอดีตและคัดสรรอดีตเพื่อสร้างความหมายบางอย่างให้กับปัจจุบันอาจเป็นการก่อให้เกิดอัตลักษณ์จาก Identity ชุดใหม่ให้กับสถานที่ซึ่งส่งผลกระทบต่อองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านที่มีต่อผ้าทอและลวดลายศิลปะของผ้าทอเหล่านั้นด้วย

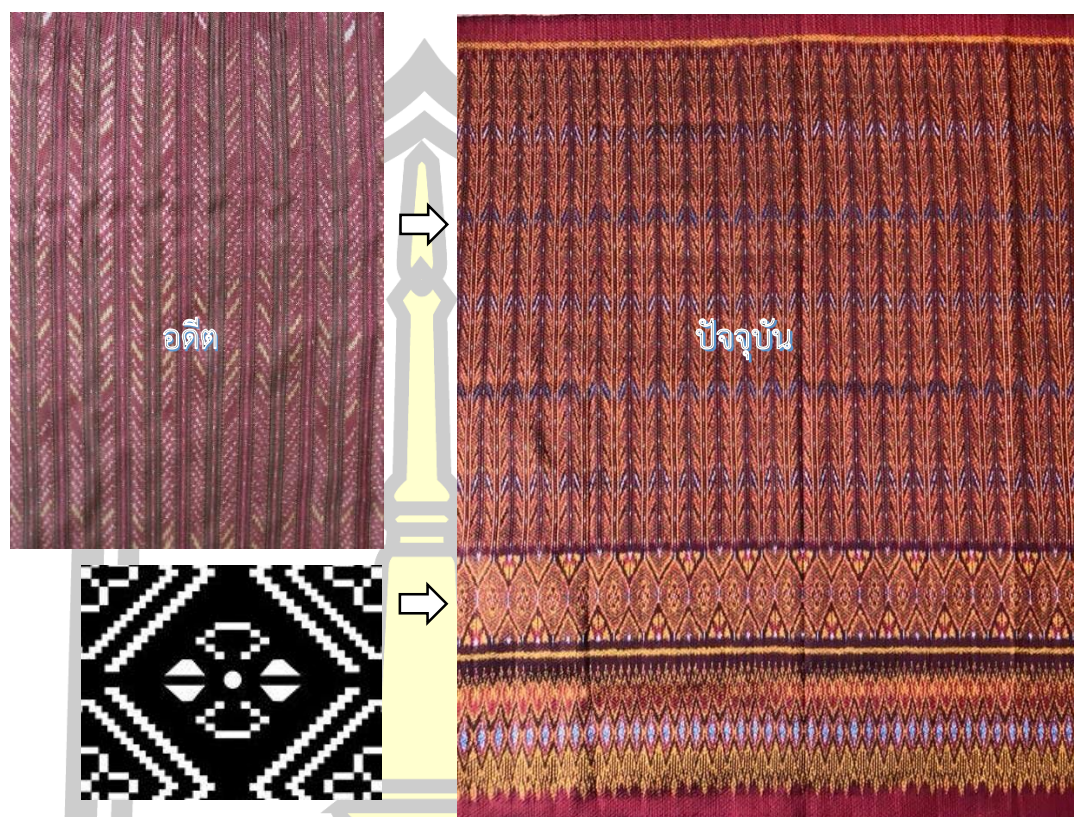

ภาพประกอบ 99 ลายดอกมะเขือจิกขาว(ลายดั้งเดิม) ทอเต็มผืน 3 ตะกอก ก้นหอย

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

พหุ ปรณ ทัต ชีเว

ภาพประกอบ 100 ผ้าไหมลายโฮลประยุกต์เชิงดอกมะเขือ 6 ตะกอก

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

จากภาพประกอบ 99-10097 แสดงผ้าทอพื้นบ้านที่มีลวดลายดอกมะเขือ ซึ่งช่่งทอในชุมชนนิยมทอ โดยคนในชุมชนเริ่มรู้จักการมัดหมี่ลายดอกมะเขือจากการเข้ามาสอนของ แม่ธนิต สนสี ปัจจุบันอายุ 68 ปี เมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว ซึ่งลายดอกมะเขือคนในชุมชนเรียกตาม ภาษาพื้นถิ่นว่า “ผกาดร้อป” ซึ่งเป็นลายที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต และพบเจอในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันการ ทอผ้าของคนในชุมชนไม่ว่าจะทอผ้าลายอะไร ช่างมัดหมี่มักจะเอาลายมะเขือไปประยุกต์ด้วยเสมอ เนื่องจากเป็นลายที่นิยมของผู้บริโภค (ธัญญพัทธ์ ศิริเกษมบุลวัฒน์ , และคนอื่นๆ, 2562: สัมภาษณ์) โดยช่างทอนิยมทอผ้าโฮลซึ่งเป็นผ้าพื้นเมืองโบราณดั้งเดิมของสุรินทร์ เป็นผ้ามัดหมี่ที่ขึ้นชื่อของชาว ไทยเขมรจังหวัดสุรินทร์มาพัฒนาลวดลาย มีทั้งการเลียนแบบ ลวดลาย เพิ่มลายดอกมะเขือเพื่อ ประยุกต์ให้เข้ากับความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น

ภาพประกอบ 101 ลายดอกมะเขือประยุกต์ 6 ตะกอ ยกดอกลายลูกแก้ว
ที่มา : สิริญชัย ใจติก ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

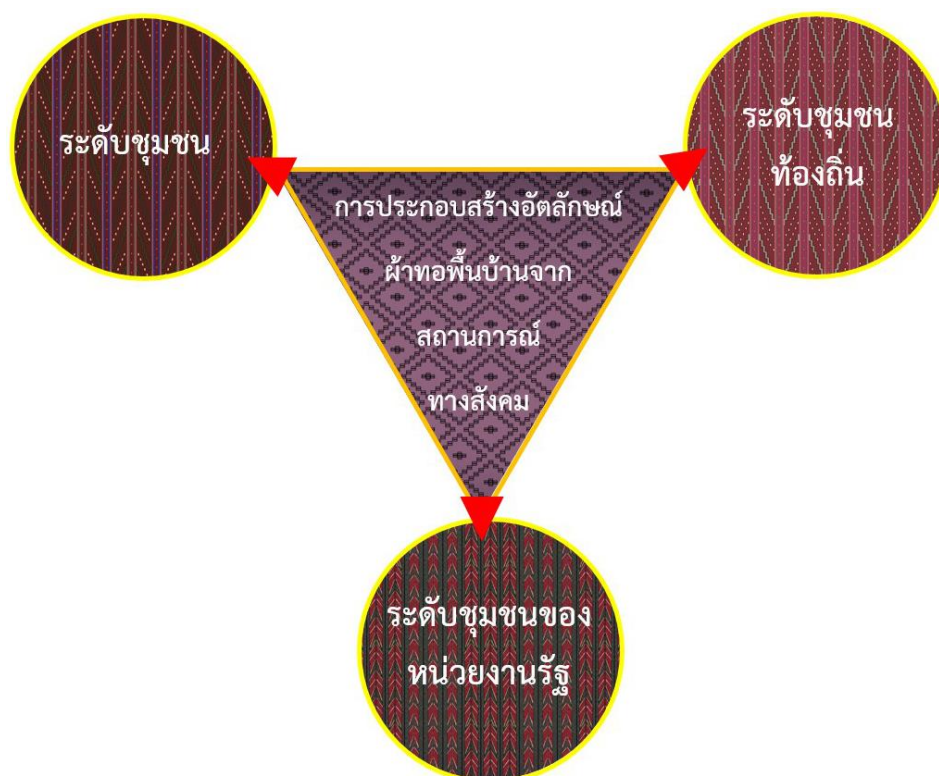
ภาพประกอบ 102 ผ้าไหมลายประยุกต์สไลด์มะเขือสีเขียวยาวทอง 6 ตะกอ ยกดอกพริกไทย
ที่มา : สิริญชัย ใจติก ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

การรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะของลวดลายผ้าทอพื้นบ้านในจังหวัด สุรินทร์ การรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน ผ้าไหมลายดอกมะเขือจากการศึกษาใน มิติของการรื้อฟื้น และประดิษฐ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านโดยหน่วยการวิเคราะห์มุ่งเน้นการทำ ความเข้าใจ ผ้าทอพื้นบ้านซึ่งเป็นสินค้าในกลุ่มตลาดใหม่ได้ถูกรื้อฟื้น อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์นี้สามารถ เทียบเคียงกับกระบวนการสื่อสารทั่วไปได้ คือผู้ผลิตสินค้าหรือช่างทอผ้าในฐานะผู้ส่งสารในที่นี้ หมายถึงเนื้อหาลวดลายทางศิลปะหรือความหมายที่สอดแทรกอยู่ในตัวผ้าทอในฐานะเป็นสื่อและ สุดท้ายคือผู้บริโภคหรือผู้ซื้อผ้าทอในฐานะผู้ใช้ผ้าทอ

อย่างไรก็ดีในวิถีสังคมที่ถูกเรียกว่า เขมรถิ่นไทยซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ในจังหวัด ชายแดน ชายขอบของความเจริญมักประสบพบเจอ งานช่างทอที่ทรงคุณค่าอันมีนัยยะความหมายที่ แสดงร่องรอยความชำนาญในฝีมือและความคิดสร้างสรรค์ จากช่างทอผ้าที่แสดงออกผ่านรูปทรงและ องค์ประกอบ ลวดลายต่าง ๆ ที่มาเป็นส่วนประกอบอีกทั้งสัญลักษณ์ความหมายที่ซ่อนเร้นแห่งพื้นที่ว่าง บนผืนผ้าในที่เป็นสัจจะอันแท้จริง ที่ตอบสนองในเรื่อง ประโยชน์ใช้สอยและสุนทรียภาพความงามที่ ชื่อดังตามครรลองแห่งวิถีอันสัมพันธ์แนบแน่นตามจังหวะ แรงกระเพื่อมทางสังคมวัฒนธรรมแห่ง ความเป็นปัจจุบัน จนกลายมาเป็น ผ้าทอพื้นบ้าน

นอกจากนี้การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมหรือสัญลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ เป็นสินค้าจึงเป็นปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ในยุคสมัยที่ชุมชน ถูกเปลี่ยนเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยดึงเอาความเป็นของแท้ ความแตกต่างและความหลากหลายของ วิถีชีวิตเป็นจุดขาย ซึ่งจากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่าเกือบทุกครัวเรือนของที่แห่งนี้ ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม แต่ด้วยความไม่แน่นอนของกลไกตลาดข้าว เม็ดเงินจากผลผลิตที่มีอาจไม่เพียงพอต่อคน ในครอบครัว กลุ่มสตรีช่างทอไหมจึงรวมตัวกัน อาศัยต้นทุนจากเครื่องมือทอผ้า สร้างมูลค่าให้กับผ้า ทอของกิจวัตรประจำวัน ส่งออกสู่ตลาดผ้าไหม ดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้สนใจเข้ามาเรียนรู้ ชื้อใช้ ซึ่งจากการเข้ามาของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นการดึงระบบเศรษฐกิจของชุมชนเข้าสู่เศรษฐกิจโลก หรือโลกาภิวัตน์ ทำให้การขายความเป็นของแท้ทางวัฒนธรรมมีความสำคัญมากต่อกลุ่มชุมชนที่มี ลักษณะความเป็นเขมรถิ่นไทยแบบดั้งเดิมมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ หรือในกลุ่มชนที่สูญเสียความเป็นของแท้ ทางวัฒนธรรมไปแล้วก็สามารถรื้อฟื้นหรือ สร้างขึ้นมาใหม่ให้เป็นจุดขายได้ (ทวีป บุญวร , 2562 : สัมภาษณ์)

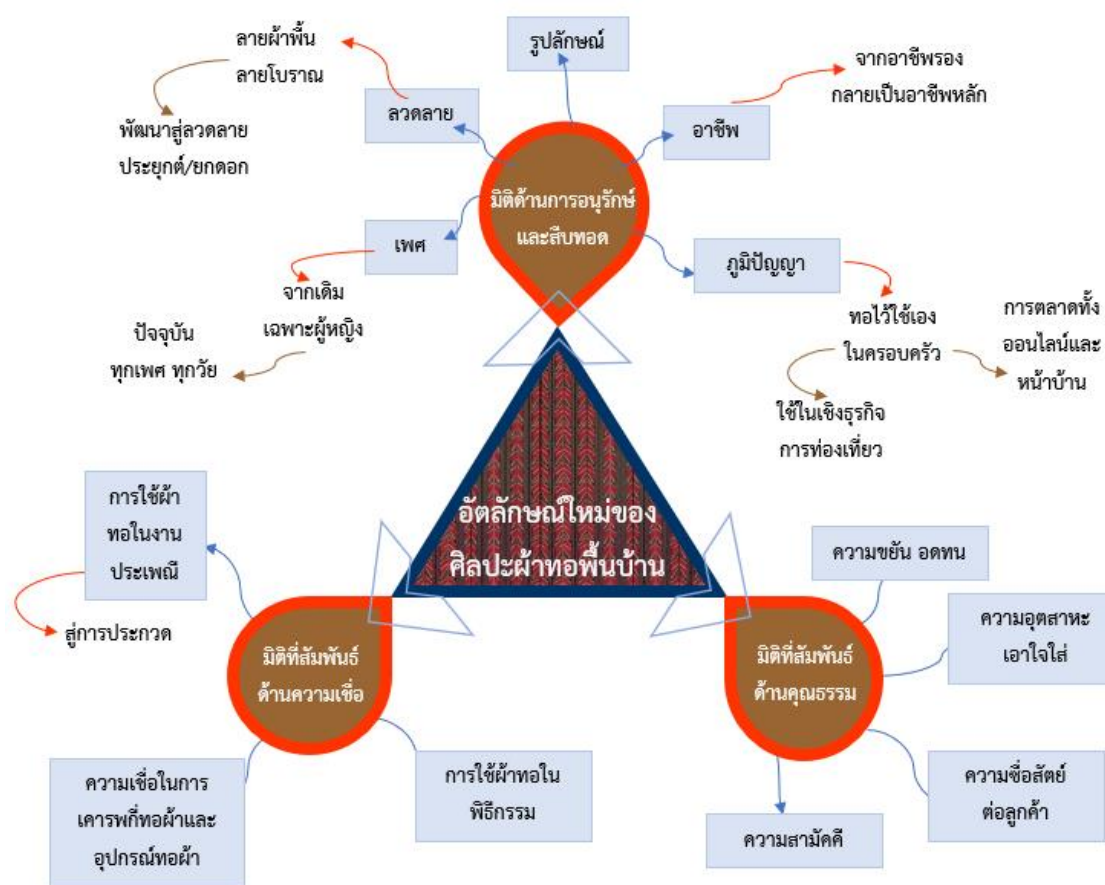

ภาพประกอบ 103 การประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นบ้านกับสถานการณ์ทางสังคม
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

จากภาพประกอบ 103 เป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นบ้านก่อตัวขึ้นโดยความสัมพันธ์ กับสถานการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นชุมชนเขมรถิ่นไทยเป็นกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหวอยู่หลายระดับ ผู้วิจัยแบ่งระดับการเคลื่อนไหวออกเป็น 3 ระดับคือระดับแรกเป็นการเคลื่อนไหวในระดับชุมชนวิชาการโดยใช้พื้นที่ทางวิชาการ เป็นพื้นที่ที่ประกอบสร้างผ้าทอพื้นบ้านให้เป็นชุดความรู้มาตรฐาน เพื่อรองรับผ้าทอพื้นบ้านที่ถูกนำไปอ้างอิงในฐานะแหล่งข้อมูลทางวิชาการ ให้กับการเคลื่อนไหวในระดับอื่น ๆ ระดับที่ 2 เป็นการเคลื่อนไหวในระดับชุมชนท้องถิ่น เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวที่มีความหลากหลายทั้งในแง่ของกลุ่มสังคมกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าร่วมในกระบวนการประกอบสร้างความหมายและในแง่ของความหมายของผ้าทอพื้นบ้านที่หลากหลาย ระดับที่ 3 เป็นการเคลื่อนไหวที่พยายามยกระดับผ้าทอพื้นบ้านให้เป็นอัตลักษณ์ของคนชุมชนของหน่วยงานราชการในจังหวัดสุรินทร์ เช่น การจัดงานสืบสานประเพณีแซนโฎนตาประเพณีขึ้นเขาสวาย ที่จัดขึ้นในทุก ๆ ปี ซึ่งความเคลื่อนไหวของทั้ง 3 ระดับมีความสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นบ้าน

อย่างไรก็ดีผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าความเคลื่อนไหวในระดับ ชุมชนท้องถิ่นนี้กลุ่มบุคคลที่เข้ามามีบทบาทส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มปัญญาชนของชุมชนท้องถิ่น เช่น คุณสิริอุษัย ใจดีก นอกจากนี้ผู้จัดการกลุ่มตลาดใหม่ไต้หวันเรื้อนแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นนักเล่าเรื่องชุมชน หรือเป็นตัวแทนในการนำเสนอเรื่องของผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนในการเข้าประกวดสุดยอดเอสเอ็มอี ของจังหวัด ไปนำเสนอในระดับประเทศ แม้ไม่ได้รับการศึกษาในระดับสูง แต่ท่านเองก็ถือว่าเป็นผู้นำความคิดในชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน นอกจากนี้ข้าราชการครูในชุมชนท้องถิ่นก็มีส่วนสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนนี้ด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า มนุษย์ในปัจจุบันแต่งแต้มอดีตเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมา การสร้างประวัติศาสตร์จึงมีกระบวนการที่ต่อเนื่อง และเป็นกระบวนการต่อสู้ เพื่อนิยามความหมายของการมีตัวตนของกลุ่ม การสร้างประวัติศาสตร์จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของกระบวนการสืบทอด การรื้อฟื้น และการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ปนัดดา บุญยสาระนัย, 2547) เช่นเดียวกับ สิริอุษัย ใจดีก (2561 : สัมภาษณ์) ผู้จัดการกลุ่มตลาดใหม่ไต้หวันเรื้อนการท่องเที่ยวชุมชนสวย และเป็นนักเล่าเรื่องราว ความเป็นมา ของผ้าทอพื้นบ้าน ศิลปะลวดลายบนผ้าทอพื้นบ้านของคนในชุมชนให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนทั้งในฐานะผู้ซื้อและนักท่องเที่ยวได้คัดสรรประวัติศาสตร์ หรือการสร้างประวัติศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของศิลปะผ้าทอ และกระบวนการทอผ้าไหมพื้นบ้าน ตั้งแต่ดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อสร้างความทรงจำร่วมกับกลุ่มในชุมชนขึ้น อธิบายว่าเป็นการสร้างอดีต หรือเรื่องราวขึ้นมาใหม่ ภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์สังคมซึ่งถูกสร้างขึ้นด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเพื่อผลประโยชน์ของทางเศรษฐกิจ ทางวิชาการ เพื่อต่อยอดความเป็นชุมชนเขมรถิ่นไทย หรือเพื่อประโยชน์ทางการเมือง สิริอุษัย ใจดีก เป็นนักเล่าปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ เกี่ยวกับศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน มีความพยายามที่จะยึดเหนี่ยวความคิด ให้แก่ชุมชนนักท่องเที่ยวคนนอก ซึ่งดูเหมือนจะประสบความสำเร็จอย่างสูง อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมวิถีชุมชน ที่ถูกทำให้ “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน” อาจพบว่า คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้ตีความหมายและปรับเปลี่ยนแนวคิด ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และตอบสนองเป้าหมายความต้องการความคิดความเชื่อของพวกเขาได้อย่างแนบเนียน

ภาพประกอบ 104 อัตลักษณ์ใหม่ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านชุมชนบ้านตารอดความสัมพันธ์ทางสังคม
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2562

จากภาพประกอบ 104 ความเป็นอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนบ้านตารอด ชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่ม หรืองานศิลปหัตถกรรมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคมในหลายมิติกับวิถีการดำเนินวิถีชีวิตในแต่ละยุค ทั้งเทคนิคกรรมวิธีการทอ ซึ่งทำให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิต มิติด้านคุณธรรมที่สอดแทรกความวิริยะ อดสาหัส ความอดทน ความเอาใจใส่ ความขยัน ความสามัคคี และความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า การทอผ้าด้วยจิตวิญญาณของช่างทอที่ตั้งใจถักทอทีละผืน เป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มคนที่สืบทอดกันมา รวมถึงเครื่องมือที่ใช้ในการผลิต ชาวบ้านสามารถผลิตขึ้นใช้เอง มิติด้านความเชื่อเกี่ยวกับผ้าทอพื้นบ้านหลายประการจึงมีบทบาทและกลายเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมประเพณีต่าง ๆ จะด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรมประกอบกับความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าไหมที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ผ้าไหมจึงได้ไปมีบทบาทและกลายเป็นองค์ประกอบในพิธีกรรมของคนในชุมชน และการใช้ผ้าในงานประเพณีที่ตั้งเอาการ

ประกวดผ้าเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย รวมถึงมิติด้านการอนุรักษ์และการสืบทอดที่ยังคงอยู่กับสิ่งที่เคยมี เช่นการใช้กึ่งทอมือโบราณในการทอเพื่อสื่อถึงวิถีชีวิตการทอผ้าแบบดั้งเดิม และที่มีการเปลี่ยนแปลง เช่น การประยุกต์ลวดลายผ้าทอ การเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ผ้าทอตามสถานการณ์ บ้านเมือง และความ ต้องการของลูกค้า เพื่อเพิ่มมูลค่าเป็นที่ต้องการของตลาด รวมถึงการนำผ้าทอพื้นบ้านไปประยุกต์ใช้ในธุรกิจการท่องเที่ยว การบริการ การนำผ้าทอออกมาขายสู่ตลาดออนไลน์และตลาดใต้ถุนเรือนหน้า บ้านของตนเองทำให้ผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของยุคสมัย สอดคล้องกับ ความต้องการของผู้บริโภค ส่งผลให้ผ้าทอยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้ และดำรงคุณค่า สมกับเป็น มรดกทางภูมิปัญญาของคนเขมรถิ่นไทย

สรุป

จากการศึกษาการร้อยพื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะไหมใต้ถุนเรือน ผ้าทอพื้นบ้านเขมร ถิ่นไทยกรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมใต้ถุนเรือนชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ทำให้ผู้วิจัยได้พบการระบุดัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอและนิยามความเป็นตัวตนของคนเขมรถิ่นไทยที่ แตกต่างกันอย่างมากระหว่างจังหวัดเดียวกันเอง แต่ต่างชุมชนกัน ก็ทำให้มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน อาจจะต้องด้วยบริบททางสังคม สภาพแวดล้อม ระบบนิเวศน์โดยรอบที่ทำให้สังคมชุมชนเขมรถิ่นไทยมี ความเหมือนที่แตกต่างกัน

ส่วนอัตลักษณ์ความเป็นเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยนั้นได้สร้าง ความหมายและนิยามตนเองว่าเป็นชนชาติที่มีอารยธรรม ซึ่งเป็นต้นทางของวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยใน หลายประการ ซึ่งสรุปได้ว่าอัตลักษณ์ของคนเขมรถิ่นไทย คืออัตลักษณ์ที่มีชีวิตคั่นกลางที่หมายถึงการ ไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวเป็นอัตลักษณ์แบบพันธุ์ทางกลมผสมไม่ไปทางใดทางหนึ่งแต่อยู่ตรงกลาง คือเป็น เขมรไทย และ อาจจะมีภูมิลำเนาหรือไทยมาผสมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่ต้องเผชิญและผลประโยชน์ ที่ตนจะได้รับ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พบว่าปัจจัยหลักๆ ที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอ พื้นบ้านเขมรถิ่นไทยชุมชนบ้านตารอดมีทั้งสิ้น 7 ปัจจัยหลักๆ ได้แก่ (1) ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ของชุมชน (2) การศึกษา (3) การประกอบอาชีพ (4) การทำธุรกิจบ้านเช่าโฮมสเตย์ (5) การเข้ามา ปะทะของภาครัฐ/คนนอกและกระแสการท่องเที่ยวใหม่ (6) จำนวนของคนรุ่นเก่า และ (7) การสืบทอดอัตลักษณ์

ทั้งนี้ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ของคนทอผ้า และลวดลายศิลปะผ้าทอ มีความหมายต่อ การดำรงอยู่ร่วมกับทางสังคมของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะความหมายใน เรื่องของการถ่ายทอดความรู้การเล่าเรื่องราว “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน” ให้แก่ผู้มาเยือนได้

รับทราบ เพราะการเล่าเรื่องราวเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ ปู่ ย่า ตา ยาย เล่าให้ลูกหลานฟัง เป็นการเล่าต่อ ๆ กันมา แต่ในขณะเดียวกัน หากเป็นการอบรม และบอกถึงประโยชน์ที่มาของผ้าทอ ให้กับผู้มาเยือนได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม บริบทต่าง ๆ ของชุมชน ความเชื่อและค่านิยม ตลอดจนกฎเกณฑ์ข้อห้ามต่าง ๆ ของสังคมท้องถิ่นไปด้วย และถือเป็นเรื่องที่มีความหมายในการสื่อสารเฉพาะชุมชน ได้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนภายในท้องถิ่น เป็นสิ่งที่นำไปสู่ความสำนึกรักบ้านเกิดแก่เยาวชน และสำนึกของการเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าการประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นบ้านก่อตัวขึ้นโดยความสัมพันธ์ กับสถานการณ์ทางสังคม ผู้วิจัยแบ่งระดับการเคลื่อนไหวออกเป็น 3 ระดับคือ (1) ระดับชุมชน (2) ระดับชุมชนท้องถิ่น (3) ระดับชุมชนของหน่วยงานรัฐ ที่มีความสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผ้าทอพื้นบ้าน

อย่างไรก็ตามบนพื้นฐานความสัมพันธ์ ระหว่างผ้าทอกับคนในชุมชน ไม่ได้จะเป็นความขัดแย้งไปเสียทั้งหมด แต่ยังมีเรื่องราวแบ่งเอาไว้คือการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันด้วย โดยเฉพาะความเป็นพี่น้องระหว่างกลุ่มช่างทอผ้าใหม่ด้วยกัน ซึ่งมีระยะของการจัดลำดับทางสังคมบนพื้นฐานของความทันสมัยและความก้าวหน้าทางความรู้ และวิทยาการ เช่นการพึ่งพาเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการให้ความรู้ และเทคนิควิธีการกระบวนการทอผ้าแบบใหม่ให้กับคนในชุมชน เป็นต้น สำหรับอัตลักษณ์ใหม่ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบใหม่ของชุมชนบ้านदारอด มีการประกอบสร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านอยู่ 3 มิติได้แก่ (1) มิติที่สัมพันธ์ด้านความเชื่อ (2) มิติที่สัมพันธ์ด้านคุณธรรม (3) มิติที่สัมพันธ์ด้านการอนุรักษ์สืบทอด

นอกจากนั้นการศึกษาตามกรอบของการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอมักถูกวิจารณ์ว่ามีส่วนทำลายสำนึกทางอัตลักษณ์ใหม่ เนื่องจากการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ดั้งเดิมหากแต่ผู้วิจัยกลับเห็นตรงกันข้ามว่าการศึกษาทั้งสองไม่ได้ทำลายอัตลักษณ์ หากแต่เป็นการรื้อฟื้นเพื่อวิเคราะห์กระบวนการประกอบสร้าง อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอแบบใหม่ และย้ำให้เห็นว่าการประกอบสร้าง ยังคงดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ไม่หยุดหย่อนยิ่งกว่านั้นการศึกษาของทั้งสองยังมีส่วนในการไปร่วมประกอบสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมา พยายามค้นหาอัตลักษณ์ของศิลปะผ้าทอจากศิลปินผู้เป็นช่างทอผ้ากลุ่มหนึ่งก็เท่ากับเป็นการปะติดปะต่อความเป็นตัวตนของอัตลักษณ์ ศิลปะผ้าทอนี้ขึ้นมาให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น จากการทบทวนตนเองของศิลปินผู้เป็นช่างทอ ซึ่งไปฝึกฝนให้กลุ่มเยาวชนรู้จักการทอผ้าการใช้สื่อเพื่อสร้างภาพลักษณ์ ความเป็นคนเขมรถิ่นไทยขึ้นมาเท่ากับว่าเป็นการกระตุ้นให้เยาวชนหันมาคิดถึงตัวตนอีกด้านหนึ่งของพวกเขา ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนนี้เยาวชนเหล่านี้อาจไม่เคยคิดถึง ความเป็นผ้าทอของเขมรถิ่นไทยของตนเองอย่างเป็นระบบเท่ากับการไปส่งเสริมให้พวกเขาทำ ยิ่งไปกว่านั้นปัจจุบันนี้ผ้าทอพื้นบ้านของกลุ่มชุมชนบ้านदारอด ยังเลือกเอาการถ่ายทอดวิถีชีวิต เล็กเอากคนนอกที่เข้ามาถ่ายทำหนังสือ ทำข่าว ทำคลิปไว้มือออนไลน์ YouTube ในชุมชน ไปใช้เป็นสื่อ

ประชาสัมพันธชุมชนตนเองด้วย ทำให้ความเป็นผ้าทอเขมรถิ่นไทยปรากฏเด่นชัดขึ้น ดังนั้นการรื้อฟื้น และประดิษฐ์สร้างของคนในชุมชน ไม่เพียงเป็นการรื้อฟื้นเพื่ออนุรักษ์การประกอบสร้างของอัตลักษณ์ผ้า ท้องถิ่น แต่ยังช่วยสร้างอัตลักษณ์ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนอีกด้วย และเมื่อความต้องการซื้อ ผ้าทอพื้นบ้านจากคนภายนอกเป็นกระแสที่เกิดขึ้นในช่วงหลัง ซึ่งมาจากการโยกหาอดีตที่สูญหายไป แล้ว ทำอย่างไรจึงจะสัมผัสอดีตนั้นได้ และสามารถอยู่เป็นส่วนหนึ่งของมันได้ ถือเป็นนวัตกรรม สำคัญคือความพยายามสร้างแบรนด์ขึ้นมา ตรงนี้ไม่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ผ้าทอพื้นบ้านเลย จึงเป็นความพยายามยกระดับให้เกิดการรับรู้ ว่า ผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ สามารถมีมาตรฐานที่เชื่อถือได้อย่างชัดเจน ตรงนี้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างแท้จริง

บทที่ 5

ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะ ผ้าทอของชุมชน

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีงานบุญขึ้นเขาสวายและงานบุญแซนโฎนตา ศึกษาการสืบทอดและการดำรงอยู่ของงานประเพณีในพื้นที่ดั้งเดิมที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมว่า มีองค์ประกอบและกระบวนการประกอบสร้างอย่างไร ตลอดจนศึกษาแนวคิดการรื้อฟื้นและประเพณี ประดิษฐ์ อัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชน เกี่ยวกับการใช้ผ้าไหมในงานพิธีกรรม ประเพณี ของคนใน ชุมชนที่ถือปฏิบัติกันมายาวนาน ในฐานะประเพณีประดิษฐ์เพื่อตอบสนองบริบทสังคมปัจจุบัน รวมถึง บทบาทของประเพณีประดิษฐ์ที่มีต่อชุมชนเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อตอบความมุ่งหมายข้อที่ สามคือ เพื่อศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ โดยผู้วิจัยจำแนกประเด็นออกได้ดังนี้

1. นโยบายภาครัฐและการส่งเสริมการใส่ผ้าทอพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์
2. ผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีขึ้นเขาสวาย
3. ผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีแซนโฎนตา
4. สรุป

นโยบายภาครัฐและการส่งเสริมการใส่ผ้าทอพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์แห่งหนึ่งผู้คนในพื้นที่อาศัยอยู่ ร่วมกันมายาวนานด้วยกันอย่างสันติสุข ถึงแม้แต่ละเชื้อชาติจะมีประเพณีสำคัญที่แตกต่างกันก็ตาม ขณะเดียวกันสุรินทร์ก็ยังมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน และมีสถานที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับ ประวัติศาสตร์หลายแห่งโดยเฉพาะในเขต อำเภอศีขรภูมิ อำเภอเมือง จึงเป็นที่มาของการจัด กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเฉลิมฉลองขึ้น หนึ่งในกิจกรรมที่จังหวัดสุรินทร์ได้ร่วมกับ กลุ่มชาติพันธุ์จัดขึ้นคือ ประเพณีแซนโฎนตา ประเพณีขึ้นเขาสวาย โดยมีศิลปินอีสานใต้ จิตอาสา มาสร้างสรรคงานและแสดง โชว์ความเป็นศิลปะผ้าทอ อันสวยงามและหลากหลาย อาทิ การประกวดขบวนรถผ้าไหม การฟ้อนรำ โดยนางรำใส่ชุดผ้าไหม การประกวดเดินแบบโชว์ผ้าไหม การประกวดลวดลายผ้าไหมแต่ละชุมชน

ซึ่งงานโชว์ศิลปะผ้าทอเหล่านี้ กำลังได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือน โดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากเจ้าของบ้านหรือเจ้าของสถานที่ต่าง ๆ ที่สละพื้นที่ หน้าบ้านหรือบริเวณบ้านเป็นอย่างดี

เมื่อกล่าวถึงผ้าทอ นอกจากจะเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังเป็นผลงานทางด้านศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่บ่งบอกถึงประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชนในสังคมนั้น ๆ ความงามในลวดลาย ความประณีตของฝีมือ การรู้จักแก้ปัญหาในวัสดุอุปกรณ์อย่างชาญฉลาด แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและอารยธรรมความเจริญของกลุ่มชน ที่สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมการทอผ้า จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นความงามของผ้าทอนั้น บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นความสุนทรีย์ของชาวบ้าน ลักษณะความเป็นอยู่ของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยการทอผ้าพื้นเมืองนี้ทำให้เราได้ทราบถึงภูมิปัญญาของชาวบ้าน (รุจยา อาภากรและคณะ, 2536) ในส่วนของการทอผ้าในประเทศไทยนั้นถือว่าเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยอย่างหนึ่งที่มีแพร่หลายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ และในแต่ละภาคก็มีวิธีการและลักษณะเฉพาะถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณผิดแผกแตกต่างกันไป (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2527) เช่นเดียวกับจังหวัดสุรินทร์ที่มีผ้าทอที่เป็นผ้าไหมเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด เมื่อกล่าวถึงจังหวัดสุรินทร์ สิ่งแรกที่คนทั่วไปนึกถึงนอกจากช้าง นั่นก็คือผ้าไหม

ความเข้มข้นในการแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ในระดับชุมชนบ้าน ตารอด ตำบลสวาย อำเภอมืองจังหวัดสุรินทร์ มีความเข้มแข็ง และในขณะที่น้ำหนักของการอธิบายนิยามความหมายทางประเพณีในสังคมเครือญาติวิชาการ ใช้การอ้างอิงที่แสดงถึงความเป็นผู้รักษาความจริงแท้และแสวงหาแหล่งอ้างอิง เพื่อสร้างน้ำหนักเชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรกลุ่มอื่น แต่ในชุมชนมีกลไกในการจัดวางตำแหน่งและกำหนดข้อแตกต่างทางประเพณี ด้วยการประดิษฐ์ศิลปะผ้าทอ และการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นเพื่อปะทะกับวัฒนธรรมอื่นที่กำลังจะเข้ามา เป็นปัจจัยทำให้ชุมชนต้องประยุกต์ลวดลายศิลปะผ้าทอพื้นบ้านทั้งแบบเก่า แบบใหม่ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมและกับสถานการณ์ด้วย อาทิ ความต้องการของลูกค้าผู้บริโภคผ้าทอ ทั้งตามความเชื่อดั้งเดิม และต้องลดทอนลวดลายศิลปะลวดลายบนผืนผ้าบางอย่างลงไปเป็นต้น

“ผ้าไหม” นอกจากจะเป็นเครื่องนุ่งห่มที่ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์แล้ว การทอผ้าไหมยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรม สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ไม่ต่างจากผ้าไหมสุรินทร์ ที่เป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาช้านาน เราสามารถพบเห็นการทอผ้าไหมกระจายอยู่แทบทุกหมู่บ้านทั่วทั้งจังหวัด และผ้าไหมสุรินทร์ก็เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างชื่อเสียง และรายได้เสริมที่สำคัญแก่เกษตรกรมูลค่าในแต่ละปีหลายร้อยล้านบาท

การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ มั่นคง มั่งคั่ง โดยใช้ประชารัฐเป็นการขับเคลื่อนเพิ่มเติม พร้อมกับภาคประชาสังคมที่มาร่วมคึกคักงานสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

การขับเคลื่อนคลัสเตอร์ผ้าไหมสุรินทร์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐจึงเกิดขึ้น และชาวบ้านที่ดำเนินการเรื่องผ้าไหมอยู่แล้ว ถ้าจัดงานทำให้ชาวบ้านมั่นใจ ซึ่งทางจังหวัดสุรินทร์เร่ง ส่งเสริมและทำการตลาดผ้าไหมพื้นเมือง โดยมุ่งเจาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้เกิดการเรียนรู้และการทอผ้า จากคนรุ่นย่า รุ่นยาย ส่งต่อมาถึงบรรดาเด็ก ๆ และเยาวชน ได้มีการเรียนรู้และสามารถที่จะสาวไหม และทอผ้าไหมที่มีลวดลายที่สวยงาม และมีคุณภาพดีได้เช่นเดิมกับคนรุ่นก่อน

เมื่อรัฐบาลเห็นความสำคัญ หน่วยงานภาครัฐในจังหวัดสุรินทร์จึงได้จัดกิจกรรมรณรงค์ ส่งเสริมเอกลักษณ์การแต่งการด้วยผ้าทอพื้นบ้าน จังหวัดสุรินทร์ และมอบเกียรติบัตรให้แก่ หน่วยงานภาครัฐ และองค์กร ที่มีส่วนส่งเสริมการสร้างภาพลักษณ์การแต่งการด้วยผ้าทอพื้นบ้าน ซึ่งดำเนินการตามโครงการรณรงค์ความเป็นไทย สร้างค่านิยม จิตสำนึกที่ดีงาม โดยการส่งเสริม และสนับสนุนให้ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักเรียน นักศึกษา บุคลากร ทุกหน่วยงาน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการแต่งกาย ด้วยชุดผ้าทอพื้นบ้าน สนองนโยบายของรัฐบาลที่จะรณรงค์ปลุกกระแสความเป็นไทยไปยัง ประชาชน ให้หันมาร่วมกันอนุรักษ์และภูมิใจในวัฒนธรรมความเป็นไทย ผ่านการแต่งกายด้วยผ้า ทอพื้นบ้าน โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ที่มีชื่อเสียงในระดับโลก คือผ้าไหม ที่ปัจจุบันได้พัฒนามาตัด เย็บเพื่อการสวมใส่ในทุกกิจกรรมของชีวิตประจำวันได้ไม่แพ้ผ้าใยสังเคราะห์อื่น ๆ

ทั้งนี้จังหวัดสุรินทร์ได้หันมาให้ความสำคัญกับผ้าทอพื้นบ้านโดยให้คนทุกเพศ ทุกวัย สวมใส่ผ้าทอพื้นบ้าน โดยเฉพาะผ้าไหมสุรินทร์ให้มากขึ้น และรณรงค์ให้สวมใส่อย่างสวยงาม เริ่ม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 จังหวัดเริ่มมีนโยบายเพื่อปฏิบัติตามที่รัฐบาลมีนโยบายให้ปลุกฝังค่านิยมใน ความเป็นไทยผ่านการรณรงค์สวมใส่ผ้าทอพื้นบ้าน ใส่ผ้าชิ้นใหม่ทุกวันศุกร์ ซึ่งมีการปฏิบัติมาอย่าง ต่อเนื่องและรณรงค์ให้ทุกภาคส่วน มีการประสานความร่วมมือในการสร้างความค่านิยมในการ สวมใส่ผ้าไหม หัวปิ่นโตมากินข้าวร่วมกันในองค์กร หรือนำไปใช้ชีวิตประจำวัน จะเป็นการกระตุ้น เน้นย้ำให้ประชาชนหันมาให้ความนิยมในการสวมใส่ผ้าทอพื้นบ้านมากขึ้นต่อไปอีกด้วย

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 105 วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ได้กำหนดวันศุกร์เป็นวันอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ด้วยการนุ่งซิ่นผ้าไหมมาเรียน
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2560 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 106 วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ได้กำหนดให้ผู้เรียนนุ่งซิ่นไหมมาเรียนทุกวันศุกร์
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2560 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 107 กิจกรรมลานบุญ ลานธรรม ทุกวันศุกร์ผู้เรียน ทำบุญ ใส่บาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2560 : ผู้บันทึกภาพ

ตั้งนี้วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ ได้กำหนดให้นักเรียนนักศึกษาหญิงทุกคนนุ่งผ้าขึ้นใหม่ ส่วนนักศึกษาชายทุกคนสวมใส่ เสื้อใหม่ ในวันศุกร์ของทุกสัปดาห์เพื่อร่วมกิจกรรมลานบุญลานธรรม ร่วมทำบุญตักบาตรทุกวันศุกร์เป็นการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมไทยไม่ให้เลือนหายไปจากสังคม ซึ่งได้รับการสนับสนุน จากผู้ประกอบการนำผ้าใหม่ที่มีอยู่ทุกครัวเรือนให้ลูกหลานได้สวมใส่โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายและได้รับการชื่นชมยินดีจากผู้ปกครองและผู้พบเห็น ในปัจจุบันค่านิยมวัฒนธรรมการนุ่งผ้าขึ้นใหม่ของจังหวัดสุรินทร์ยังมีอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มคนทำงานที่จังหวัดขอความร่วมมือให้ใส่ทุกวันศุกร์ แต่ค่านิยมนี้เริ่มเลือนหายไปจากลูกหลานของชาวสุรินทร์ เนื่องจากคนส่วนใหญ่ไม่มีการสืบทอด การทอผ้าไหมจากบรรพบุรุษและวิถีชีวิต ของคนสุรินทร์เปลี่ยนจากวิถีพื้นบ้านเข้าสู่การทำงานในโรงงานและสำนักงานจึงทำให้ไม่เห็นความสำคัญไม่เกิดความผูกพันและไม่ทราบความเป็นมาวิวัฒนาการของผ้าไหมสุรินทร์โบราณ ที่มีความสวยงามและจากปัญหาที่พบในขณะนี้ นักเรียนนักศึกษาที่เป็นวัยรุ่นยุคใหม่ชอบแต่งกายลำสมัยทำให้ลืมนิยมวัฒนธรรมการนุ่งผ้าไหมของสุรินทร์

ภาพประกอบ 108 การแต่งกายของผู้เรียนหญิง-ชาย ยืนต้อนรับผู้มาเยือนวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์
ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2560 : ผู้บันทึกภาพ

นายนิวัติ ตังวัฒนา (2557 : สัมภาษณ์) ผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์กล่าวว่า “การกำหนดให้นักศึกษาแต่งกายด้วยผ้าไหมในทุกวันศุกร์นั้น เพราะวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานการอาชีวศึกษา ให้เป็นศูนย์กลางแฟชั่นของสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษาภาคอีสาน ซึ่งจังหวัดสุรินทร์เป็นเมืองแห่งผ้าไหมงาม ผ้าไหมของสุรินทร์เป็นที่รู้จักไปทั่วโลก จึงส่งเสริมให้นักศึกษาสวมใส่ผ้าไหม เพราะนักศึกษาอาชีวศึกษาสุรินทร์ส่วนใหญ่เป็นสุภาพสตรี เมื่อสวมใส่แล้วก็จะเป็นการร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมของไทยที่เริ่มเลือนหายไป อีกทั้ง ผ้าไหมที่นักศึกษานำมาสวมใส่นั้น ส่วนใหญ่ผู้ปกครองเป็นคนทอ เพราะชาวสุรินทร์หลังจากผ่านฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวแล้วก็จะทอผ้าไหม จึงได้หารือกันในคณะกรรมการบริหารสถานศึกษากัน พร้อมทั้งมีมติว่าควรส่งเสริมให้นักศึกษา สวมใส่ผ้าไหมทุกวันศุกร์ โดยกำหนดให้นักศึกษาผู้หญิงสวมผ้าชิ้นไหม และผู้ชายใส่เสื้อผ้าไหมทั้งในระดับ ปวช.และปวส. ซึ่งเริ่มปฏิบัติในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 เป็นต้นมา ส่วนครู อาจารย์นั้นได้สวมใส่ผ้าไหมมาเป็นสิบปีแล้ว ซึ่งนโยบายนี้ก็ได้รับการตอบรับจากนักเรียน นักศึกษาและผู้ปกครองเป็นอย่างดี โดยเริ่มเป็นรูปเป็นร่างก็เมื่อต้นเดือน ต.ค. 2558 ที่ผ่านมา ซึ่งก่อนหน้านี้จะให้เห็นภาพนักศึกษาแต่งกายกันสวยงามแบบนี้ ผอ.นิวัติเล่าว่าในสัปดาห์แรกๆ ยังมีนักศึกษาที่ไม่เห็นด้วย จึงมีเพียงบางคนเท่านั้น ที่ใส่ผ้าชิ้นมาเรียน แต่เมื่อเห็นเพื่อนๆ ใส่แล้วดูดีสวยงาม จึงเริ่มทยอยใส่กันมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยในช่วงสัปดาห์แรก มีการสวมใส่ผ้าไหมมาเพียง 40-50 คนเท่านั้น อีกทั้งบริเวณนี้มีสถานศึกษากว่า 7 แห่งอยู่ใกล้ๆ กันในตอนเช้าผมสังเกตเห็นว่าผู้ที่พบเห็นผู้ปกครองที่มาส่งนักเรียนโรงเรียนอื่น ๆ เขามองด้วยสายตาที่ชื่นชม และแปลกใจว่าวันนี้เป็นวัน

อะไรทำไมเด็กวิทยาลัยอาชีวศึกษาแต่งกายเป็นผ้าชิ้นใหม่มาเรียน และเมื่อเข้าสัปดาห์ที่ 2 นักเรียน นักศึกษาคงเห็นว่าใส่แล้วมีบุคลิกดี สวยงาม จึงเริ่มสวมใส่ผ้าชิ้นใหม่มามากขึ้น จากนั้นเข้าสัปดาห์ที่ 3 นักเรียนนักศึกษาเริ่มแต่งกายด้วยผ้าใหม่มาเป็นส่วนใหญ่กว่า 80 เปอร์เซ็นต์ มองไปมีลวดลาย สวยงามหลากหลาย” ผอ.นิวัตติกล่าวอย่างภูมิใจ ขณะเดียวกันในกระแสโลกออนไลน์บางทรวงระดม มองว่า การแต่งกายด้วยผ้าพื้นบ้านกับยูนิฟอร์มนักเรียนนักศึกษาแบบนี้ เป็นการลอกเลียนประเทศเพื่อนบ้านหรือไม่ ซึ่งผอ.นิวัตติเชื่ออย่างสนิทใจว่า ไม่มีใครเลียนแบบใคร แต่ละท้องถิ่นต่างมีประเพณีที่งดงาม ของตนเอง แต่ละพื้นถิ่นมีประเพณีสืบทอดกันมา ไทยไม่ได้ไปเลียนแบบลาว ลาวไม่ได้เรียนแบบไทย ผมโตมาที่จังหวัดนี้ ผมก็เห็นแม่ผมนุ่งผ้าถุงแล้วนะ แต่ละพื้นถิ่นล้วนมีวัฒนธรรมของตนเอง เพียงแต่ ปัจจุบันกระแสใหม่ๆ เข้ามามากมาย ทำให้กระแสเก่าๆ เลือนหายไป ซึ่งถ้าเราจับเอาสิ่งเก่าๆ มาปิด ผุ่ใหม่ พื้นฟูบ้าง อย่างที่เห็นนักเรียนนักศึกษาบางคนนุ่งผ้าถุง ผ้าชิ้นไม่เป็นก็หันกลับมา สนใจ เพราะ เขาเห็นแล้วว่า มันสวยงามกว่านุ่งกระโปรงเสียอีก ทั้งนี้สมัยก่อนตอนครูอาจารย์ พุดหน้า เสาธง ไม่ค่อยมีเด็กสนใจ ตอนนั้นผมให้ครูแผนกวิชาเทคโนโลยีผ้าและเครื่องแต่งกายมาสาธิตการจับจีบ หน้านางพ้านุ่งให้ดู นักเรียนนั่งเงิบ ตั้งใจฟังกันทุกคน เพราะเข้าเห็นเองแล้วว่า การแต่งกายแบบนี้ทำให้ดูสวยงามและสง่าได้ ผมมองว่าผ้าใหม่นั้นเป็นสิ่งที่มีความค่า และเป็นที่ต้องการของผู้หญิงทุกคน

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ นายโยธิน บุญยงค์ (2563 : สัมภาษณ์) ตัวแทนนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ นายกองค์การันวิชาชีพในอนาคตแห่งประเทศไทยวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ ประจำปีการศึกษา 2562 และ 2564 เปิดเผยว่า การสวมใส่ ผ้าใหม่มาตักบาตรนี้ เป็นการได้ทำตามวัฒนธรรมประเพณีที่ดีของไทย มีความภาคภูมิใจที่ผ้าใหม่ สุรินทร์เป็นผ้าใหม่ที่มีชื่อเสียงของโลก นุ่งแล้วสบาย และยังสามารถนำไปจำหน่ายได้ ซึ่งชาวสุรินทร์มี 3 คนเผ่าท้องถิ่น คือ ลาว กูย และเขมร การสวมใส่ผ้าใหม่ก็จะมีลวดลายต่างกันไป ขึ้นอยู่กับว่า นักศึกษาอยู่ในชนเผ่าใด มีทั้งผ้าไหมโสร่งแบบเขมร และชาวส่วยหรือชาวกูย ทำให้รู้สึกภูมิใจที่ได้ อนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวสุรินทร์ และรู้สึกภูมิใจที่เกิดในครอบครัวที่ทอผ้าไหมและอยู่กับผ้าไหมมา โดยตลอด หากมองในเรื่องทัศนคติคือชอบและรักในการใส่ผ้าไหมด้วยความที่ผ้าไหมมีคุณประโยชน์ สร้างรายได้ให้กับครอบครัวทำให้เกิดความรักและห่วงแหน จึงมีความรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถ และช่วยอนุรักษ์ด้วยการสวมใส่ผ้าไหมไปในสถานที่ต่าง ๆ อย่างไม่อายใคร หากมองในเรื่องของ ความสุข คือการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องของผ้าไหมให้กับคนที่ไม่รู้จัก ว่ามีความแตกต่างอย่างไร หากใส่อยู่บ้าน หรือเข้าวัดในชุมชนถือเป็นเรื่องปกติมาก เพราะทุกคน ทุกบ้าน ทอผ้าใส่และขายกัน อยู่แล้ว แต่หากต้องไปร่วมงานระดับจังหวัด ระดับภาค หรือระดับประเทศ การใส่ผ้าไหมไปร่วมงาน ดังกล่าวถือว่าการประชาสัมพันธ์ผ้าไหมของจังหวัดสุรินทร์และโฆษณาผ้าไหมที่ครอบครัวของตน ได้ทอเองด้วย เป็นการสร้างฐานลูกค้าอีกระดับหนึ่ง เพราะอย่างน้อยต้องมีผู้หลักผู้ใหญ่เดินเข้ามา

ตกทาย เช่น ทำไมใส่ผ้าไหมสวยจ้งเลย ผ้าไหมจากไหน เป็นต้น ซึ่งตนมองว่าเป็นเส้นทางในการหา
ลูกค้าได้อีกทางหนึ่งด้วย

สำหรับการสวมใส่ผ้าไหมมาเรียนในทุกวันศุกร์นั้น ปัจจุบันพบว่ามึนักเรียน นักศึกษาชาย
ประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ให้ความร่วมมือกับนโยบายของทางวิทยาลัยเป็นอย่างดี ในส่วนของผู้เรียนที่
ไม่ค่อยให้ความร่วมมือด้วยอาจเพราะเป็นความรู้สึกของความเขินอาย การถูกมองว่าเป็นผู้สูงอายบบ้าง
เขยบบ้าง ล้าหลังบบ้าง ความรู้สึกเกะกะบบ้าง แต่สำหรับนักเรียน นักศึกษาหญิงพบว่า ประมาณ 95
เปอร์เซ็นต์ ที่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง สาเหตุที่ผู้หญิงไม่ค่อยได้สวมใส่ผ้าขึ้นใหม่พบว่าเกิดจากการลืม
ใส่ในวันนั้น ๆ ที่บ้านยากจนไม่ได้ทอผ้าไหม ไม่มีทุนทรัพย์ในการซื้อผ้าไหมใส่ และบางคนเป็นเด็กจาก
จังหวัดอื่นมาเรียน ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มน้อยที่ไม่ได้ใส่ผ้าไหมมาเรียนในวันศุกร์ตามนโยบายของทาง
วิทยาลัย

สอดคล้องกับนายโอภาส เพ็งพิศ (2563 : สัมภาษณ์) ตัวแทนนักศึกษาวิทยาลัย
อาชีวศึกษาสุรินทร์ นายกองค้การนักวิชาชีพนอนาคตแห่งประเทศไทยวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์
ประจำปีการศึกษา 2563 ให้ข้อมูลว่า ในฐานะที่เป็นผู้นำนักเรียนนักศึกษา และใส่ผ้าไหมมาเรียนเป็น
ประจำทุกวันศุกร์ รู้สึกภาคภูมิใจและมองว่าการใส่ผ้าไหมมาเรียนคือการช่วยสนับสนุนรายได้
ผู้ปกครองอีกทางหนึ่ง เพราะในแต่ละสัปดาห์ที่ได้สวมใส่ผ้าไหมหลายจะไม่ซ้ำกัน และเกิดความรู้สึกที่ดี
เมื่อมีคนเข้ามาชม และสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับผ้าไหมที่ตนเองใส่ว่า “วันลายผ้าไหมสวยนะ เรียกบาย
อะไร หาซื้อจากที่ไหน ขายอย่างไร” เช่นครู และเพื่อนในวิทยาลัยเอง ที่สนใจอยากซื้อผ้าไหม จึง
เป็นการสนับสนุนรายได้ของครอบครัว และเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ด้วย อีกทั้ง
ยังมองว่าจังหวัดสุรินทร์เน้นเรื่องการใส่ผ้าไหมซึ่งมีชื่อเสียงอยู่แล้วไม่ว่าจะไปไหน มักพบเห็นคนใส่
ผ้าไหมกัน เช่น งานวัด งานบุญ งานแต่งงาน งานบวช แม้กระทั่งใส่อยู่บ้านก็เป็นเรื่องปกติมากสำหรับ
คนในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ เมื่อพ่อแม่ใส่เป็นตัวอย่างลูกหลานก็จะปฏิบัติตามด้วยเป็นการที่เยาวชนถูก
ปลูกฝังมาตั้งแต่สถาบันครอบครัวเลยก็ว่าได้ และมองว่าแต่ละคนที่ใส่ผ้าไหมนั้น ไม่ได้เอามาอวดกัน
เพราะว่าแต่ละหมู่บ้านแต่ละพื้นที่มีลวดลายการทอที่ไม่เหมือนกัน แตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชน
ตนเอง โดยผู้สวมใส่มักพูดคุยมาแลกเปลี่ยนเรื่องของการลวดลายกัน ในส่วนของการใส่ผ้าไหมมาเรียนทุก
วันศุกร์นั้น ในแง่ของการช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ เพียงแค่ทุกคนใส่
ผ้าไหมที่ผู้ปกครองหรือทางบ้านเป็นผู้ผลิตเอานำมาใส่ที่วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ถือเป็นการ
สนับสนุนรายได้ให้ผู้ปกครองแล้ว ในฐานะที่ตนเป็นรุ่นพี่จึงไม่จำเป็นต้องบอกรุ่นน้องมากมาย
เนื่องจากเป็นคนจังหวัดสุรินทร์อยู่แล้ว จะเข้าใจและรู้คุณค่าของผ้าไหมเป็นอย่างดี ซึ่งโดยปกติมีการ
ใส่ผ้าไหมเป็นประจำที่บ้านจนเคยชินจึงไม่มีความเขินอายในขณะที่ใส่มาเรียน ซึ่งที่ผ่านมาจะพบว่า
นักเรียน นักศึกษาเกือบทุกคนใส่ผ้าขึ้นใหม่มาเรียนอย่างไม่มีเขินอาย จึงเป็นการช่วยสนับสนุน

รายได้ผู้ปกครองแล้วยังเป็นการประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ผ้าไหมและเพิ่มภาพลักษณ์ของวิทยาลัยให้ดูดีอีกด้วย

ภาพประกอบ 109 องค์ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2563

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าหน่วยงานภาครัฐซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาได้สร้างนโยบาย และระเบียบมาเพื่อรื้อฟื้นประเพณีการใส่ผ้าชิ้นใหม่ดั้งเดิมขึ้นมา ซึ่งเป็นอดีตที่เกือบจะหายไป สร้างขึ้นมาให้เกิดความชัดเจนมากขึ้น แสดงผ่านตัวบุคคลซึ่งเป็นผู้เรียนซึ่งสามารถสั่งสอน บอกกล่าวได้ง่ายและเป็นการประชาสัมพันธ์ผ้าทอให้คนนอกได้ง่ายและไวกว่าวิธีอื่น บวกกับความรู้สึกของจิตใต้สำนึกของผู้เรียนเองและถูกปลูกฝังมาตั้งแต่สถาบันครอบครัวนั้นมีส่วนก่อให้เกิดความกระตือรือร้นในการสวมใส่เพื่อแสดงให้ผู้อื่นได้กล่าวขานในทางที่ดี เป็นการสนับสนุนมองเห็นการเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่นในด้านอาชีพ ทั้งยังส่งเสริมอัตลักษณ์ของวิทยาลัยเองในด้านภาพลักษณ์ที่ดีขึ้นไปจนถึงระดับจังหวัด ผ่านความรู้สึก ทัศนคติของคนซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอด และตอบสนองการเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นแนวทางปฏิบัติทางวัฒนธรรมของสังคมในวิทยาลัยแห่งนี้ สอดคล้องกับ อีริค ฮอบส์บอว์ม (Eric Hobsbawm) และ เทอร์เรนจ์ เรนเจอร์ (Terrance Ranger) ที่เชื่อว่า The Invention of Tradition โดย ฮอบส์บอว์ม (Hobsbawm) มอง ประเพณีประดิษฐ์ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอัน เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคมที่ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของกฎระเบียบ และข้อปฏิบัติ เช่น ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม เรื่องเล่า ตำนาน คติชน ประวัติศาสตร์และสัญลักษณ์ต่าง ๆ หรือที่รวมเรียกว่า วัตถุบิโบราณ โดยมีความเด่นชัดในแง่ของการพยายามอ้างอิงอดีตของสังคม แล้วนำมาสร้างเป็นประเพณีประดิษฐ์จนเกิดการปฏิบัติซ้ำ การปฏิบัติอย่างเป็นทางการ และปฏิบัติอย่างมีพิธีการด้วยการอ้างอิงที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนเป็นที่ยอมรับโดยปริยาย เพื่อรับใช้สถานการณ์ทาง เศรษฐกิจ สังคมการเมือง ในช่วงเวลาที่กำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง (Eric Hobsbawm, 1983)

ภาพประกอบ 110 ผู้เข้าร่วมงาน“สภาภาพ”ของจังหวัดสุรินทร์ สวมใส่ผ้าชิ้นใหม่
คู่กับเสื้อของสถาบัน
ที่มา : นายไพรัตน์ โททอง ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 111 ตัวแทนของอาชีวศึกษาจังหวัดสุรินทร์ได้แต่งกายด้วยชุดผ้าไหมเข้าร่วมงานของผู้
เกษียณอายุราชการปี พ.ศ.2558 ในระดับภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ที่มา : วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ ; 2558 : แหล่งภาพ

ภาพประกอบ 112 บุคลากรในหน่วยงานราชการร่วมใจกันแต่งกายด้วยการนุ่งผ้าชิ้นใหม่ เพื่อร่วม
กิจกรรมต้อนรับและเลี้ยงอาหารช่าง ในจังหวัดสุรินทร์
ที่มา : นายไพรัตน์ โททอง ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 113 ผู้เข้าร่วมงานเกษียณอายุราชการ สวมใส่ผ้าไหม
แบบตัดเย็บเป็นชุดเสื่อกับกระโปรง
ที่มา : วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ ; 2558 : แหล่งภาพ

ภาพประกอบ 114 ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ประชาชนและตัวแทนชุมชนหลากหลายชาติสวมใส่ผ้าไหม
ในงานเทศกาลประจำปีของจังหวัดสุรินทร์
ที่มา : นายไพรัตน์ โททอง ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

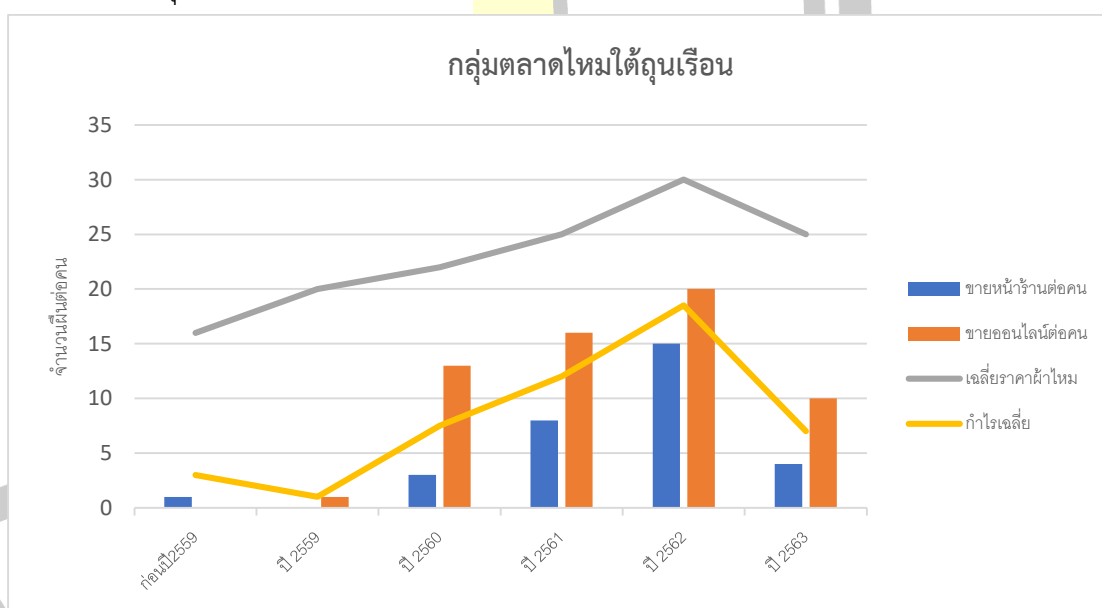

ภาพประกอบ 115 ผู้เข้าร่วมงานสวมใส่ผ้าไหม ในงานประเพณีลอยกระทงของจังหวัดสุรินทร์
ที่มา : นายไพรัตน์ โททอง ; 2561 : ผู้บันทึกภาพ

เมื่อหน่วยงานรัฐต่างเข้ามาให้ความสำคัญ ผู้ใหญ่เป็นตัวอย่างการสวมใส่ผ้าไหมให้แก่
เยาวชน ทำให้เยาวชนไม่มองเรื่องการใส่ผ้าไหมเป็นเพียงของคนแก่ และเฉพาะร่วมงานพิธีสำคัญ

เท่านั้น หรือเป็นเรื่องที่แปลก แต่หากปล่อยให้มรดกไทยที่สืบทอดกันยาวนานจากบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น สูญหายไปเพียงเพราะกลัวความลำสมัย เกรงไม่ตามแฟชั่นสมัยใหม่ อายในความเป็นไทยอยู่ใญ่ เปลี่ยนคำว่าลำสมัยมาเป็นร่วมสมัย ให้เส้นใยผ้าไหมไทยที่ถูกทอโดยภูมิปัญญาไทยได้สอดแทรกอยู่ใน ลมหายใจ ค่อยๆ ซึมซับไปจนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ทุกๆคน ทุกเพศทุกวัยให้ความสำคัญ ไม่ได้รอเพียงหน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยเท่านั้นแต่ทุกคนต้องมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด รักสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างไว้ให้ รื้อฟื้นอดีตที่หายไป ประดิษฐ์สิ่งใหม่เพื่อช่วยให้ผ้าทอพื้นบ้านน่าสนใจยิ่งขึ้น

จากการที่หน่วยงานรัฐมีนโยบายสนับสนุนการสวมใส่ผ้าไหมของจังหวัดสุรินทร์ ทำให้มีคนหันมาสวมใส่ผ้าไหมมากขึ้น ทั้งนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ คนในชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดหันกลับมาให้ความสำคัญกับการสวมใส่ผ้าไหมเพิ่มขึ้นจากเดิม มีการซื้อขายผ้าไหมกันมากขึ้นหลากหลายรูปแบบ ประกอบกับมีนักวิชาการลงมาช่วยให้คำปรึกษาคนในชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย เพื่อต่อสู้กับวิกฤตการณ์ พ.ศ.2559 จึงทำให้คนในชุมชนจำเป็นต้องรวมกลุ่มกันขายผ้าไหมทั้งในรูปแบบวางขายหน้าร้าน ขายออนไลน์ และขายตามอีเวนท์ต่าง ทำให้ยอดขายและการผลิตผ้าทอพื้นบ้านเพิ่มมากขึ้นในชุมชน ดังภาพประกอบ 116

ภาพประกอบ 116 การเปรียบเทียบราคาและยอดขายผ้าไหมในแต่ละเดือนต่อปี

ที่มา : นางสาวกรรณก แก้วเกิด ; 2563 : ผู้ออกแบบ

จากภาพประกอบ 116 แสดงให้เห็นค่าเฉลี่ยของราคาผ้า กำไรเฉลี่ย และจำนวนผ้าไหมต่อครัวเรือนที่ขายได้ในแต่ละเดือน ของแต่ละปี (ข้อมูล พ.ศ. 2559 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2563) โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

ก่อน พ.ศ. 2559 ช่างทอผ้าขายส่งพ่อค้าคนกลาง เช่น ร้านค้าในอำเภอเมือง และร้านค้าประจำที่บ้านท่าสว่าง เฉลี่ยเดือนละ 1-4 ผืน ของแต่ละครัวเรือนต่อเดือน ซึ่งราคาผ้าไหมในขณะนั้น ราคาเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ ผืนละ 1,400-2,000 บาท ขึ้นอยู่กับขนาด และลวดลายของผ้าไหม

พ.ศ. 2559 ช่างทอไม่สามารถขายผ้าไหมหลากหลายสีได้เลยเนื่องจาก ผู้บริโภคเน้นสวมใส่ผ้าทอสีดำ ทำให้รายได้ลดลงอย่างเห็นได้ชัด และเป็นปีที่เริ่มต้นขายผ้าทอผ่านทางออนไลน์ในเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2559 ซึ่งราคาผ้าไหมในขณะนั้นราคาเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ ผืนละ 1,800-2,000 บาท ขึ้นอยู่กับขนาด และลวดลายของผ้าไหม

พ.ศ. 2560 เป็นปีที่ช่างทอในชุมชนเริ่มจัดตั้งกลุ่มกันเองอย่างไม่เป็นทางการ สามารถทอผ้าขายโดยมีลูกค้าประจำมารับซื้อถึงหน้าบ้าน บวกกับการขายออนไลน์ได้เฉลี่ยเดือนละ 8-16 ผืน ต่อครัวเรือน ซึ่งราคาผ้าไหมในขณะนั้นราคาเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ ผืนละ 2,000-2,200 บาท ขึ้นอยู่กับขนาด และลวดลายของผ้าไหม

พ.ศ. 2561 จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตลาดไหมใต้ถุนเรือน มีลูกค้าเข้ามาเลือกชมและซื้อผ้าไหมถึงบ้านช่างทอ พร้อมมีโครงการเที่ยวดูไหม เพื่อให้ลูกค้าเข้าถึงกระบวนการทอผ้ามากยิ่งขึ้น มีการนำไปวางขายตามงานอีเว้นท์ต่าง ๆ โดยเฉลี่ยปีละ 7 ครั้ง รวมถึงมีรายการโทรทัศน์และสื่อออนไลน์หลายช่องมาถ่ายทำและประชาสัมพันธ์กลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน ทั้งยังเปิดขายออนไลน์อย่างเต็มรูปแบบทำให้มีลูกค้าเพิ่มมากขึ้น โดยสามารถขายผ้าทอได้เฉลี่ยเดือนละ 10-15 ผืน ต่อครัวเรือนและต่อหนึ่งงานอีเว้นท์ ซึ่งราคาผ้าไหมในขณะนั้นราคาเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ ผืนละ 2,300-2,500 บาท ขึ้นอยู่กับขนาด และลวดลายของผ้าไหม

พ.ศ. 2562 คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ช่างทอได้ออกงานประชาสัมพันธ์ จัดแสดงโชว์ผ้าทอในสถานที่ต่าง ๆ ในนามกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือนเฉลี่ยเดือนละครั้ง สามารถเพิ่มฐานลูกค้าและรายได้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ขายผ้าทอได้เฉลี่ยเดือนละ 15-20 ผืน ต่อครัวเรือนและต่องานอีเว้นท์ ในปีนี้เองที่ผ้าทอของคนในกลุ่มไม่พอขาย ทำให้เกิดเครือข่ายชุมชนขึ้น โดยการรับซื้อผ้าทอของชุมชนใกล้เคียงมาขายต่อเพื่อให้เพียงพอและหลากหลายต่อความต้องการของลูกค้า ซึ่งราคาผ้าไหมในขณะนั้นราคาเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ ผืนละ 2,800-3,000 บาท ขึ้นอยู่กับขนาด และลวดลายของผ้าไหม

พ.ศ. 2563 เนื่องด้วยสถานการณ์โควิด 2019 ระบาด ทำให้กลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือนไม่มีลูกค้าเข้ามาซื้อ แต่ในทางกลับกัน ช่องทางการขายออนไลน์กลับขายดี มีลูกค้าสั่งซื้อส่งจอบตลอด เฉลี่ยเดือนละ 8-10 ผืนต่อครัวเรือน ทั้งยังส่งผลให้ราคาผ้าไหมถูกลงด้วยเพื่อให้ง่ายต่อการขายซึ่ง

ราคาผ้าไหมในขณะนั้นราคาเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ ฝืนละ 2,500 บาท ขึ้นอยู่กับขนาด และลวดลายของผ้าไหม

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ข้าพพบว่าคนในชุมชนสามารถขายผ้าไหม และมีรายได้มากที่สุดของปีคือในช่วงเดือนกันยายน-เดือนพฤศจิกายนของทุกปี เนื่องจากเป็นช่วงของเทศกาลประเพณีประจำปีต่าง ๆ เช่น งานประเพณีแซนโฎนตา งานบุญออกพรรษา งานบุญกฐิน มหัทศกรรย์งานช้างสุรินทร์ประจำปี รวมถึงการซื้อขายของขวัญของฝากปีใหม่อีกด้วย ซึ่งในงานเหล่านี้ทางจังหวัดได้กำหนดนโยบายให้ผู้ร่วมงาน และส่วนใหญ่คนในจังหวัดสุรินทร์เองสวมใส่ผ้าไหมประจำจังหวัด เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับจังหวัด

จากการกำหนดนโยบายระดับจังหวัดที่เป็นการส่งเสริมให้ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักเรียน นักศึกษาในจังหวัดสุรินทร์ได้สวมใส่ผ้าไทยในทุกวันศุกร์นั้น นอกจากภาครัฐได้ลงมาช่วยรื้อฟื้นการใช้ผ้าทอพื้นบ้านให้กลายเป็นอัตลักษณ์ของระดับชุมชนแล้ว ยังได้สร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของชุมชนไปสู่ระดับจังหวัดอีกด้วย ซึ่งจากการสังเกตทำให้ผู้วิจัยพบว่า จังหวัดสุรินทร์มีประเพณีที่สำคัญมากมายที่ส่งเสริมและผลักดันให้คนหันมาแต่งกายด้วยผ้าทอพื้นบ้าน ได้แก่ ประเพณีบวชนาคช้าง งานประเพณีขึ้นเขาสวาย เคาะระฆังพันใบ ไหว้ 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ งานช้างและกาชาดสุรินทร์ ประเพณีแซนโฎนตา กันตริ้ม การกว่นข้าวทิพย์ การแต่งงาน หรือ แซนการ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2556) (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2556b) นอกจากปัจจัยขั้นพื้นฐาน และเครื่องแสดงความพร้อมของผู้หญิง ผ้าเองก็มีบทบาทหน้าที่อย่างมากในพิธีกรรมซึ่งผลัดเปลี่ยนไปตามฤดูกาล ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนในชุมชน กับกระบวนการนำผ้าไหมไปใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญ 2 ประเพณีได้แก่ 1) ประเพณีขึ้นเขาสวาย 2) ประเพณีแซนโฎนตา เพื่อตอบความมุ่งหมายของการวิจัยข้อที่ 3 ที่ต้องการศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์โดยใช้พื้นที่ในจังหวัดสุรินทร์เป็นพื้นที่วิจัย

ผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีขึ้นเขาสวาย

ประเพณี “ขึ้นเขาสวาย” ที่ “เมืองช้าง” หรือจังหวัดสุรินทร์เป็นประเพณีซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตั้งแต่ปี 2559 เป็นต้นมา ได้มีการจัดยิ่งใหญ่ พร้อมกับเป็นการเปิดรับการท่องเที่ยว หลังจากเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือ AEC และฉลองเขาสวายพร้อมไหว้ 9 สิ่งศักดิ์สิทธิ์เคาะระฆังนับพันใบเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว สำหรับเขาสวายหรือพนมสวาย อยู่ในเขตวน

อุทยานพนมสวายเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตั้งอยู่ในพื้นที่ของตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีเนื้อที่ประมาณ 1,000,975 ไร่อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 20 กิโลเมตร สภาพของภูมิประเทศมีลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ยๆติดต่อกัน 3 ลูกรอบ ๆ บริเวณมีเวียงน้ำใหญ่มีทิวทัศน์ที่สวยงามมาก ชุมชนพื้นเมืองสุรินทร์มีวิถีชีวิตและความเชื่อที่เป็นประเพณีสืบทอดกันมาแต่สมัยบรรพบุรุษ เมื่อถึงเดือน 5 ของทุกปี บรรพบุรุษชาวสุรินทร์จะถือว่าเป็นวันประเพณีหยุดงาน ในภาษาเขมรท้องถิ่นสุรินทร์จะเรียกว่า “ตอม” ซึ่งการหยุดงานจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือช่วงที่ 1 “ตอมตุ้ง” หรือเรียกว่า “วันหยุดงานเล็ก” จะมีการหยุดเพียง 3 วันนับตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ถึงวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 5 ช่วงที่ 2 เป็นช่วง “ตอมทม” หรือเรียกว่า “วันหยุดงานใหญ่” จะมีการหยุดงานถึง 7 วันนับตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำเดือน 5 ถึงวันแรม 7 ค่ำเดือน 5 และวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 5 จะมีชาวบ้านทั่วสารทิศจะพากันเดินทางมาขึ้น บนเขาสวายพร้อมกับกราบไหว้ขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวจนเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน (วิจิตร ชุมหกิจขจร, 2559) สอดคล้องกับที่ สิริอุชัย ใจติก (2563, สัมภาษณ์) บอกเพิ่มเติมว่าประเพณีขึ้นเขาสวาย ถือเป็นวันสงกรานต์ และเป็นวันปีใหม่ของชาวเขมรถิ่นไทยอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาครัฐ เช่น อบต. ได้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนงานประเพณีขึ้นเขาสวาย และมีกิจกรรมประกวดขบวนรถที่เกี่ยวกับผ้าไหม มีการแสดงโชว์นางแบบสวมใส่ผ้าไหมมาเดินแบบ ซึ่งการประกวดขบวนรถผ้าไหมนี้ได้ปฏิบัติกันมาต่อเนื่องหลายปีและจัดทุกปี ประเพณีนี้ชาวสุรินทร์จะถือว่าเป็นวันหยุด ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาคือ ก่อนถึงวันประเพณีขึ้นเขาสวาย 5 วัน และหลังจบงานประเพณีขึ้นเขาสวาย คนในชุมชนจะหยุดและงดการทำงานเกี่ยวกับผ้าไหมทั้งหมด ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “วันตรอม” ชาวบ้านมีความเชื่อมาตั้งแต่สมัยโบราณว่า “ช่วงนี้ห้ามทำงานเดี่ยวผ้า” แต่ความจริงคือ เป็นการที่จะหยุดเพื่อเตรียมต้อนรับแขก ในเช้า 1 ค่ำ เดือน 5 ชาวบ้านจะพากันหุงข้าวแล้วออกไปขึ้นเขา สมัยก่อนผู้ชายขึ้นเขาชาย ผู้หญิงขึ้นเขาหญิง บางคนเดินทางมาไกลต้องจอดเกวียนไว้ที่เขาคอก ซึ่งเป็นภูเขายที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ตามความเชื่อสมัยโบราณการขึ้นเขาสวายมันเป็นการรักษาความบริสุทธิ์ การชำระล้างจิตใจ ห้ามชายหญิงแตะเนื้อต้องตัวกัน ห้ามใกล้ชิด แต่จับมือก็ผิดผีแล้ว ต้องมาขอขมาลาโทษ “แซนเตอม” เพราะอาจไม่สบายได้ เช่นเดียวกับการทอผ้าไหม ต้องไหว้ครู เรียงเสร็จก็ต้องมาขอขมา เรียงเสร็จไม่ขอขมายังไม่ได้เด็ดขาด บางคนมีอาการปวดหัว ปวดหลัง ไม่สบาย ซึ่งเป็นความเชื่อที่ปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งภูมิปัญญาตรนนี้ยังคงอยู่ ถือเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณ (จันทร์ สนุกกล้า และสิริอุชัย ใจติก. 2562 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 117 การแต่งกายด้วยชุดผ้าไหมมาร่วมงานประเพณีขึ้นเขาสวาย
 ที่มา : นายสิริวุฒิชัย ใจดีก; 2559 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 118 ขบวนรถแห่ผ้าไหม
 ที่มา : นายสิริวุฒิชัย ใจดีก; 2559 : ผู้บันทึกภาพ

พหุบัน ปณ ทัต โธ ชเว

ภาพประกอบ 119 ขบวนประกวดรถแห่ผ้าไหม

ที่มา : นายสิริอุชัย ใจดีก; 2559 : ผู้บันทึกภาพ

การรื้อฟื้นการใช้ผ้าทอพื้นบ้านในงานประเพณีขึ้นเขาสวาย เป็นการจัดกิจกรรมนำไปสู่การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม หรือตอบสนองสังคมที่มีการโยกย้ายความเป็นอดีต นอกจากนี้ ประเพณียังนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงกระบวนการรื้อฟื้นทางศิลปวัฒนธรรม ทั้งจากการอ้างอิงความสัมพันธ์ดั้งเดิมในอดีต รวมทั้งการผลิตสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ในขณะเดียวกันการรื้อฟื้นประเพณีดั้งเดิมยังเป็นเครื่องมือในการรับใช้กลุ่มบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว คนในชุมชน บุคคลในหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาสวาย และเนื่องด้วยระยะเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป การนุ่งผ้าไหมได้ลดน้อยถอยลงทำให้ทางหน่วยงานภาครัฐทั้ง อบจ. อบต. ร่วมกันสืบสานอนุรักษ์ การรื้อฟื้นประเพณีความเป็นดั้งเดิมขึ้นมาได้แก่ 1) ผู้ร่วมงานสวมใส่ผ้าทอพื้นบ้าน 2) การทำบุญ แห่พระพุทธรูปขึ้นเขา เป็นปัจจัยหลักในการประกอบสร้างอัตลักษณ์การใส่ผ้าไหมขึ้นเขาสวายแสดงลวดลายผ้าทอซึ่งต้องมีในทุก ๆ ปีจนถึงปัจจุบัน โดยผู้ชายจะสวมใส่ผ้าโสร่ง หรือมีผ้าสไบคาดเอว ส่วนผู้หญิงก็นุ่งผ้าถุงไหม ผ้าขึ้นไหมลวดลายต่าง ๆ 3) กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย อาทิ กิจกรรมการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ บนเขาพนมสวาย กิจกรรมการประกวดขบวนแห่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจากองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ใกล้เคียง โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ สนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดขบวนแห่ ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลนาบัว องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย องค์การบริหารส่วนตำบลไพร และองค์การบริหารส่วนตำบลประทัดบุ โดยแต่ละกระบวนแห่จะต้องจัดรูปขบวนที่สื่อให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์

ที่เกี่ยวข้องกับเขาสวาย และสามารถเพิ่มเติมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการจัดรูปขบวนตามความเหมาะสม โดยทุกปีจะเริ่มขบวนแห่ในเวลา 09:09 น. ขบวนแห่ทุกขบวนจะทยอยเคลื่อนขบวนขึ้นเขาสวายตามลำดับไปจนถึงบริเวณลานแสดงข้างstubบรรจ้อัฐิหลวงปู่ดูลย์ อุดโล่ สูดท้ายพบกับกิจกรรมการแสดงวัฒนธรรมประเพณีและการละเล่นพื้นบ้าน ขบวนแห่ต่าง ๆ ประกอบด้วย ป้ายประเพณีขึ้นเขาสวาย ขบวนกลองยาว ขบวนรถบุปผชาติ ขบวนตุง ขบวนแห่นางงามสามเผ่า (เขมร ลาว กวย) เป็นกิจกรรมการประดิษฐ์ขึ้นมาจากหลังเพื่อผลักดันทำให้ผ้าไหมมีราคามากขึ้น โดยผู้ที่มาร่วมงานจะแต่งกายด้วยชุดผ้าไหม ผ้าสุรินทร์ ตามประเพณีท้องถิ่น เพื่อกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เก้าสิ่ง คือ พระใหญ่ รอยพระพุทธบาทจำลอง อัฐิหลวงปู่ดูลย์ พระพุทธรูปองค์ดำ หลวงปู่สวน ปราสาทหินพนมสวาย ศาลเจ้าแม่กวนอิม เต่าหินศักดิ์สิทธิ์ สระน้ำศักดิ์สิทธิ์ และ 4) กิจกรรมพิธีสะเดาะเคราะห์รับโชค ผู้ที่มาร่วมพิธีทำบุญสะเดาะเคราะห์ ให้ใส่เสื้อสีขาวหรือสวมชุดขาวมาร่วมงานในครั้งนี้อย่างจัดเป็นบางปีเท่านั้น

ภาพประกอบ 120 องค์ประกอบการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีขึ้นเขาสวาย

ที่มา : นางสาวกรนก แก้วเกิด ; 2563 : ผู้ออกแบบ

จากภาพประกอบ 120 เป็นองค์ประกอบการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีขึ้นเขาสวาย ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่น ที่ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิง และเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ จนกลายเป็นประเพณีเพื่อการแสดงผ้าทอพื้นบ้านควบคู่ไปกับพิธีกรรมการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เปลี่ยนไปจากเดิมเนื่องจากผลกระทบจากการท่องเที่ยว ซึ่งเข้ามามีบทบาทจากหน่วยงานรัฐ ทำให้กลายเป็นกิจกรรมที่มีความผูกพันกับคนในสังคม ชุมชน ที่ได้ตระหนักในการอนุรักษ์ผ้าทอด้วยการ

สวมใส่เข้าร่วมกิจกรรม หากชุมชนใดมีความพร้อม และได้รับงบประมาณจากหน่วยงานรัฐเข้ามาสนับสนุน ชุมชนนั้นจึงจะเข้าร่วมการประกวดรถแห่ผ้าทอพื้นบ้าน ผ้าทอพื้นบ้านที่เหลือจากการจัดแสดงชาวบ้านจะนำมาวางขายในงานประเพณี ตั้งแผงร้านบริเวณทางขึ้นเขาเต็มทั้งสองฝั่งข้างทาง ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่คนในสังคมพยายามรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีขึ้นเขาสวายเป็นประเพณีประดิษฐ์นำไปสู่การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของ Hobsbawm (1983) ได้กล่าวสรุปว่าประเพณีประดิษฐ์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ที่ก่อตัวขึ้นจากการทิ้งหยิบยกวัตถุทางวัฒนธรรม อาทิ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ พิธีกรรม งานเฉลิมฉลอง และข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของสังคม หรือที่เรียกว่าการอ้างอิงอดีตที่สัมพันธ์กับสังคมอนาคตที่ความใหม่ ต่อเติม และปรุงแต่ง เพื่อรับใช้สังคมในสถานการณ์ปัจจุบันขณะเดียวกันก็มีการแสวงหาวัตถุทางวัฒนธรรมใหม่อ้างอิงใหม่ นำมาปฏิบัติให้เป็นรูปแบบใหม่เพื่อจุดมุ่งหมายร่วมกันบางอย่างในช่วงเวลาที่สังคมกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่เศรษฐกิจการเมือง และสังคม (Eric Hobsbawm, 1983)

Hobsbawm (1983) ยังชี้ให้เห็นว่าก็มีบ้างเหมือนกันที่วัตถุทางวัฒนธรรมไม่ได้สัมพันธ์กับอดีตของสังคมหรือที่เรียกว่าการอ้างอิงใหม่ ก็ถูกนำมาสร้างประเพณีประดิษฐ์ได้เช่นกัน เพียงแต่การประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมนี้มักเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่นกรณีการนำประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์ที่มีการนำมาอ้างอิงเพื่อสร้างประเพณีประดิษฐ์ ประเพณีขึ้นเขาสวาย

นอกจากประเพณีประดิษฐ์มีหน้าที่สำคัญทางการเมืองและสังคม จึงมีการสร้างประเพณีประดิษฐ์เพื่อเป็นเครื่องมือรับใช้วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจในสังคมทุนนิยมของกลุ่มต่าง ๆ Hobsbawm ยังได้ยกตัวอย่างการใช้ประเพณีประดิษฐ์เพื่อเป้าหมายทางการเมืองในการควบคุมการสร้างอำนาจการปกครอง เช่น การสร้างประเพณีประดิษฐ์เพื่อตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจ การสร้างประเพณีประดิษฐ์ในโลกสมัยใหม่มีการแบ่งแยกกันระหว่างการใช้ปฏิบัติแบบใหม่ออกจากแบบดั้งเดิมทั้งทางด้านรูปแบบ การเข้าร่วมที่เปิดกว้างและมีหน้าที่ทางสังคมที่ต่างไปจากเดิม แม้จะอ้างอิงตัวเองกับประเพณีดั้งเดิม แต่ก็ขยายรูปไปสู่สถาบันใหม่ๆ นอกจากนั้นยังเป็นประเพณีที่เปี่ยมไปด้วยความหวังและทำหน้าที่ในการสร้างสถานภาพใหม่ด้วยการปรับตัวทางสัญลักษณ์เพื่อการแสดงต่อสาธารณะ เช่นเดียวกับ ประเพณีขึ้นเขาสวาย ซึ่งจังหวัดสุรินทร์จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เป็นการจัดระเบียบสังคมที่ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของกฎระเบียบข้อปฏิบัติ ประเพณีขึ้นเขาสวาย ประกอบด้วย ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม เรื่องเล่าตำนาน ประวัติศาสตร์และสัญลักษณ์ หรือที่เรียกว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เก๋าสิ่ง คือ พระใหญ่ รอยพระพุทธรูปจำลอง อัฐิหลวงปู่ดูลย์ พระพุทธรูปองค์ดำ หลวงปู่สวน ปราสาทหินพนมสวาย ศาลเจ้าแม่กวนอิม เต่าหินศักดิ์สิทธิ์ สระน้ำ

ศักดิ์สิทธิ์ วัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมที่มีความเด่นชัดในแง่ของการอ้างอิงอดีตของสังคมมาสร้าง ประเพณีประเพณีจนเกิดการประเพณีซ้ำ การปฏิบัติอย่างเป็นทางการ และเป็นแบบอย่างการปฏิบัติ อย่างเป็นทางการ โดยในการอ้างอิงการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นที่ยอมรับโดยปริยาย เพื่อรับ ใช้สถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองในช่วงเวลานั้นที่กำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง

การรื้อฟื้นและประเพณีประเพณีขึ้นเขาสวาย เป็นการจัดกิจกรรมนำไปสู่การทำ ความเข้าใจ ปรากฏการณ์ทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นจากการหยิบยกเรื่องราวประวัติศาสตร์ พิธีกรรม งานเฉลิมฉลอง และข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของสังคมมาตีความใหม่ ต่อเติม และปรับปรุงนำมาปฏิบัติให้เป็นรูปแบบใหม่เพื่อ จุดมุ่งหมายร่วมกันบางอย่างในช่วงเวลาที่สังคมกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ทั้งนี้ การประเพณีทางวัฒนธรรมนี้มักเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่าง ฉับพลันเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่นกรณีการนำประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์ที่มี การนำมาอ้างอิงเพื่อสร้างประเพณีประเพณีขึ้นเขาสวาย

หากมองในด้านอัตลักษณ์วัฒนธรรม ประเพณีประเพณีขึ้นเขาสวาย เป็นสิ่งที่เกิดจากการ สร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง ที่จัดขึ้นในรอบหนึ่งปี และเป็นวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งก่อสร้างทาง สังคม ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว งานประเพณีมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมและ สภาพแวดล้อมรวมถึงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และนโยบายทางสังคมในขณะนั้น ๆ ด้วย ดังนั้น อัตลักษณ์ทั้งหลายมีกระบวนการถูกผลิตให้เกิดขึ้น ได้สร้างความหมายต่าง ๆ ผ่านทางระบบของการ สร้างภาพตัวแทน ที่มีความสัมพันธ์กับสังคมในชุมชนเขมรถิ่นถิ่นไทยเป็นอย่างมากนั้นคือ ผ้าไหม พื้นบ้าน ที่ถูกกำหนดขึ้น และเห็นได้จากที่คนในชุมชน สังคม ได้ยอมรับและปฏิบัติตาม นโยบายรัฐ โดยการสวมใส่ รณรงค์ ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งสวมใส่เอง การจัดชบวนแห่ผ้าไหม การนำผ้าไหมมา ประดับรถแห่ และการนำผ้าไหมมาวางขายในงานประเพณี เพื่อในคนนอกพื้นที่ที่มาเข้าร่วมงานได้ เห็นและรู้จักงานผ้าไหมสุรินทร์ ผ่านงานประเพณีขึ้นเขาสวาย

ผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีแซนโฌนตา

ในส่วนของการศึกษาเทศกาลเดือนสิบหรือประเพณีแซนโฌนตา ผู้วิจัยได้ศึกษา สัมภาษณ์ และสำรวจเอกสารพบว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาในส่วนของความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีของคนเขมร ถิ่นไทย ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยสรุปไว้ดังนี้

อัตลักษณ์ด้านความเชื่อและประเพณี พิธีกรรม กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีความเชื่อและ ดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา และมีความเชื่อในวิญญาณซึ่งเป็นความเชื่อ เดิมที่เคยนับถือสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษซึ่งเชื่อว่าวิญญาณต่าง ๆ สามารถทำให้เกิดความสุข

และในขณะเดียวกันก็สามารถทำให้เกิดทุกข์ กับชีวิตได้เช่นกัน ดังนั้นถึงแม้ว่าจะนับถือศาสนาพุทธแต่ก็ไม่อาจละเลยความเชื่อเรื่องวิญญาณได้เลย ส่วนความเชื่อด้านศาสนาพราหมณ์ก็มีบทบาทในพิธีกรรมต่าง ๆ ผสมกลมกลืนกันไป ทั้งพุทธ มี พราหมณ์ (พระมหานริศ ทองบาง, 2553) ความเชื่อด้านผีบรรพบุรุษปรากฏให้เห็นเด่นชัดในประเพณีแซนโดนตา (แซน = เซ่น โคน จีโดน จะโดน = โครตเหง้า ตา = ตา ยาย) ผู้ล่วงลับของชาวไทยเขมร ประเพณีแซนเป็น เดือน 10 (แซน - เดือน เป็น = สารท) ทั้งของไทยเขมรและชาวกัมพูชา วิญญาณเหล่านี้จัดว่าอยู่ในฝ่ายดีบางคนไปเป็นเทพเทวดาอยู่ในชั้นฟ้าสามารถคุ้มครองบุตรหลานและชุมชนได้ แต่หากกระทำผิดก็สามารถทำให้เกิดความทุกข์ทั้งกายและใจได้

งานเทศกาลเดือนสิบนี้ ซึ่งโดยทั่วไปเรียกกันว่าวันสารทงานนี้กำหนดแบ่งออกเป็น 2 ระยะเวลาแรกคือวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ในวันที่ชาวบ้านจะพากันไปทำบุญใส่บาตรที่วัดกันอย่างพร้อมเพรียงส่วนงานระยะหลังตรงกับวันแรม 15 ค่ำเดือน 10 วันนี้ทุกคนครอบครัวเรียนจะทำพิธีเซ่นไหว้เรียกร่องวิญญาณของญาติพี่น้องที่ได้ล่วงลับไปแล้วให้มารับของทาน ตกกลางคืนทุกคนไปฟังพระสวดที่วัดมีการทำบุญกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลผลบุญต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียงกันเป็นจำนวนมาก (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, 2559)

ประเพณีแซนโขนตามีความสำคัญกับคนสุรินทร์ เป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างมาก ถือว่าเป็นประเพณีดั้งเดิม และเป็นการได้รวมญาติของชุมชนเชื้อสายเขมร กูย ลาว จะเห็นว่าคนที่ไปทำงานต่างจังหวัด หรือจากบ้านไกลไปอยู่ต่างถิ่น ต่างที่ ได้กลับมาช่วยทำบุญ ทำบุญให้ญาติซึ่งนี้ถือว่าสำคัญที่สุด เพราะถ้าลูกหลานไม่มาทำบุญให้ถือว่าเป็นเรื่องไม่ดี ไม่กตัญญู ลูกหลานที่อยู่ไกลต้องมารวมตัวกัน ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเป็นเพียงกุศโลบายของคนโบราณที่ต้องการให้ญาติพี่น้องมาพบกัน และมาอุทิศให้กันคนที่ตาย ญาติพี่น้องบางคนอาจไม่ถูกกันก็คืนดีกัน ถือว่าเป็นการรวมญาติ บางคนที่มาไม่ได้ก็ส่งเงินส่งทองมา คนที่มาร่วมงานส่วนใหญ่จะสวมใส่ผ้าใหม่กัน และบางคนก็ทอไว้เพื่อใช้ในงานนี้ด้วย ผ้าไหมลายที่เป็นเอกลักษณ์ หรืออัตลักษณ์ของสุรินทร์ที่ชาวบ้านนิยมนำไปใส่ในงานประเพณี คือ ไส้รัง และผ้าโฮล ผ้าลายโครงสร้างหรือผ้าพื้น ส่วนผ้าไหมมัดหมี่ลายประยุกต์ ชาวบ้านเพิ่งมามัดหมี่ใหม่เมื่อ 40-50 ปี ที่ผ่านมา ซึ่งลายที่เป็นอัตลักษณ์จริง ๆ ก็คือ ผ้าโฮลที่ชาวบ้านนิยมใส่กันมากที่สุด (กมนต์โรจน์ นวิวัฒน์บรรหาร , สำเนียง บุญโฮสตากร , 2562 : สัมภาษณ์)

สิ่งของที่ต้องเตรียมในพิธีแซนโขนตา

แต่ละบ้านจะทำพิธีแซนโขนตาแล้วแต่เวลาตามสะดวก สิ่งของที่ต้องเตรียมในพิธีแซนโขนตาได้แก่

1) กรวยดอกไม้ 5 กรวย หรือที่เรียกว่าขัน 5 ใส่พานพร้อมทั้งเงินทองของมีค่า

2) เสื้อผ้าใหม่ ผ้าโสร่ง และผ้าชิ้นใหม่ ที่ยังไม่ได้ใช้ 1 สำหรับ พร้อมแป้งหอม น้ำหอม น้ำอบ หวี กระจก

3) สำหรับกับข้าว 1 สำหรับ เปิดต้ม 1 ตัว ไก่ต้ม 1 ตัว หรืออาจมีหัวหมูตามแต่ฐานะ และกับข้าวต่างๆ

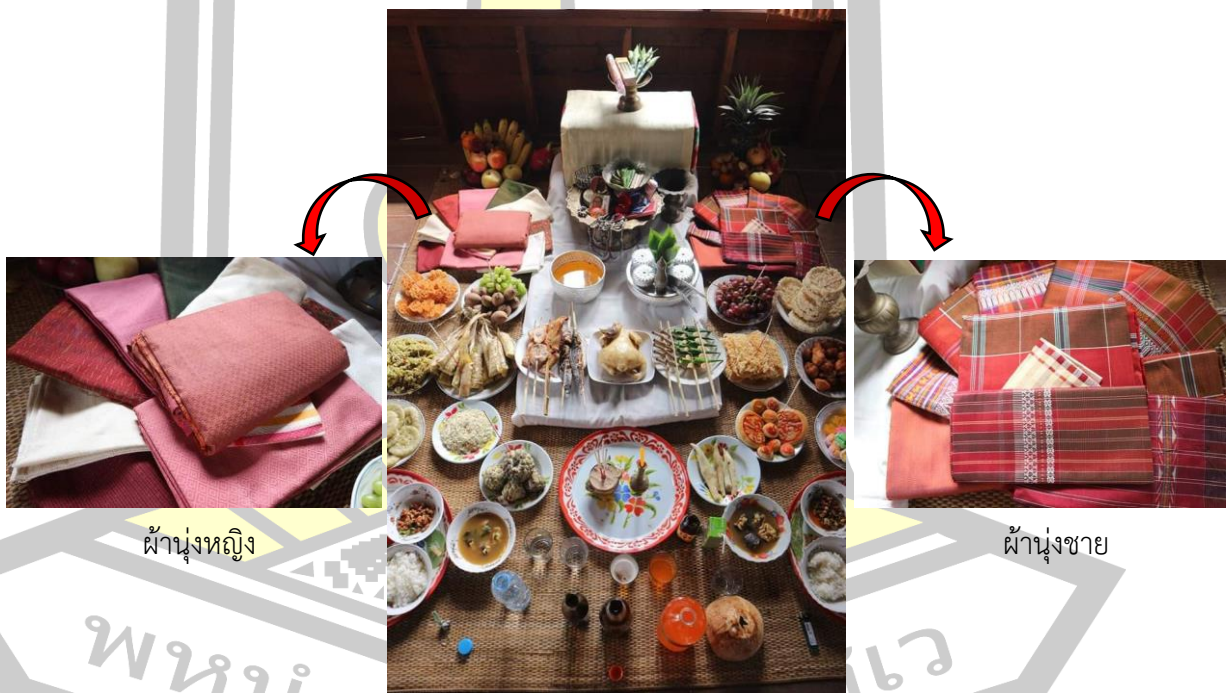
4) ขนมต่าง ๆ ได้แก่ ขนมข้าวต้มห่อด้วยใบมะพร้าวอ่อน ขนมข้าวต้มหมู ข้าวต้มมัด ขนมเทียน ขนมใส่ไส้ กันกันเตรียม ขนมกันตางราง ขนมนางเล็ด ขนมไข่หงส์ ขนมข้าวเกรียบ ขนมข้าวพอง

5) ผลไม้ต่าง ๆ แต่ที่ขาดไม่ได้คือ มะพร้าวอ่อนและกล้วยน้ำว้าสุก

6) น้ำดื่ม เหล้า ตามแต่เห็นสมควร

7) เทียน 2 เล่ม จุดไว้อย่าให้ดับ

8) กระจ่างรูปและรูป ไว้สำหรับจุดเวลาเช่น และจะใช้ปักไว้ตามจานอาหารด้วย

ผ้าถุงหญิง

ผ้าถุงชาย

ภาพประกอบ 121 ตัวอย่างการใช้เสื้อผ้าใหม่ในพิธีแซนโฎนตา

ที่มา : สิริอุษัย ใจตึก ; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

การศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในงานประเพณีแซนโฎนตา ผู้วิจัยพบว่าเป็นประเพณีท้องถิ่นของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ ได้สะท้อนให้เห็นบทบาทของผ้าทอพื้นบ้าน ผ่านการ

รื้อฟื้นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมโดยอ้างอิงความสัมพันธ์ในอดีต เป็นกระบวนการที่ชุมชนพยายาม รื้อฟื้นความเป็นดั้งเดิมขึ้นมาได้แก่ 1) การเซ่นไหว้ ซึ่งในเครื่องเซ่นไหว้จำเป็นต้องมีผ้าทอทั้งชายและ หญิง ผ้าโสร่งผ้าขาวม้าของผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะเป็น ผ้าไหม ผ้านุ่งผ้าสบงที่อยู่ในเครื่องเซ่นไหว้ 2) การเทศกาล คือตอนเช้าเวลาตี 3:30 น ชาวบ้านจะตื่นมาเซ่นไหว้กันอีกทีหนึ่ง คือการเอาข้าว ของเครื่องใช้ ผ้าไหม อาหารคาวหวานใส่ในกระจื่อ ไปวัดเพื่อให้หลวงพ่อกำทำพิธีเสร็จแล้วจึงเทศกาลรอบโบสถ์ ยกเว้นผ้าไหมที่เทแล้วชาวบ้านต้องเก็บกลับมาใช้ต่อ และ3) การตื่นมาทำบุญในตอนเช้า ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ต้องมีในทุก ๆ ปี ตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงงานระดับจังหวัด จนนำไปสู่การกลายเป็นอัตลักษณ์ของงานประเพณีนี้ โดยปัจจุบันมีหน่วยงานภาครัฐ เช่น อบจ. อบต. เข้ามาช่วยส่งเสริมและรณรงค์การใช้ผ้าทอในงานประเพณีให้เห็นชัดเจนมากขึ้น

ภาพประกอบ 122 เครื่องเซ่นไหว้ ในพิธีแซนโฎนตา

ที่มา : นายสิริรัฐชัย ใจติก; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 122 เป็นปรากฏการณ์หนึ่งในพิธีแซนโฎนตา ที่สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ได้นำผ้าทอพื้นบ้านมาเป็นองค์ประกอบในพิธีกรรม อาจนำมาซึ่งการสืบทอดและอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมของชุมชนได้ ด้านการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับวัด บ้าน ประเพณีแซนโฎนตามีกระบวนการสร้างประเพณีผ่านระบบความเชื่อ ตำนาน ศาสนาและดำรงอยู่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีหรืออดีต เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นได้เช่นเดียวกัน Eric Hobsbawm (1981) ได้กล่าวว่า ประเพณีที่ถูกสร้างขึ้น โดยปกติจะอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่รู้จักกันอยู่ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม และพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์บางอย่างซึ่งมุ่งปลูกฝังคุณค่าและขนบธรรมเนียมบางอย่างด้วยการทำซ้ำ และประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นนั้น มันต้องสร้างความต่อเนื่องกับประวัติศาสตร์ในอดีตให้ได้ เพื่อยืนยันถึงความ เป็นจริง แต่ในบางครั้งประเพณีที่ถูกสร้างขึ้น ไม่จำเป็นต้องต่อเนื่องมาจากอดีต แต่เป็นการ เกิดการ แยกแยกกับอดีตได้เช่นเดียวกัน แต่การสร้างประเพณีแล้วนำไปใช้เพื่ออธิบาย หรือประกอบการ ปฏิบัติทางสังคมอื่น ๆ อาจก่อให้เกิดผลกระทบเช่น ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของคนในกลุ่ม ในฐานะ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือความชอบธรรมกับสถาบันหรือคนบางกลุ่มในสังคม หรือเป็นการตอกย้ำ ค่านิยมความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมนั้นอยู่แล้ว เช่นเดียวกับคนในชุมชนเขมรถิ่นไทย เมื่อมีงาน ประเพณีแซนโฎนตาผ้าทอพื้นบ้านจะเป็นส่วนหนึ่งของงานพิธีกรรม ที่เป็นผลงานความภาคภูมิใจของ คนในชุมชนที่ได้ผลิตขึ้นมาเอง ทำให้คนในท้องถิ่นหรือพื้นกิจกรรมบางอย่างขึ้นมาใหม่ พร้อมกับการ พยายามรักษาพิธีกรรมเก่า และมีการสร้างองค์ประกอบใหม่ขึ้นมา ซึ่งทำให้การจัดกิจกรรมบางอย่าง เชื่อมต่อกับกิจกรรมความเชื่อในอดีต โดยเกิดการผสมผสานรูปแบบของความบันเทิงที่ตอบสนองต่อ วิถีชีวิตในเชิงเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวดูไหมของชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตามผ้าทอพื้นบ้านก็ยังไม่ สูญหายไปและยังคงเป็นส่วนหนึ่งในงานประเพณีของคนในชุมชน และจังหวัดโดยจะถูกปรับเปลี่ยนให้ เหมาะสมตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ดังภาพประกอบ 123-124

ภาพประกอบ 123 ผจ.สุรินทร์ ประธานในพิธีเปิดงานประเพณีแซนโถงตา

ที่มา : มัญจिता นามมัญฑะ; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

ภาพประกอบ 124 ขบวนพ็อนรำการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
ที่มา : นางสาวมัญชิตา นามมัญชะ; 2562 : ผู้บันทึกภาพ

จากภาพประกอบ 124 เป็นการพ็อนรำ ผู้แสดงสวมใส่ผ้าไหมในการแสดงโชว์ เพื่อประกอบพิธีแซนโฎนตา ณ บริเวณหน้าอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และในทุก ๆ ปี จะมีผู้ว่าราชการจังหวัดมาเป็นประธานพิธีเปิดงานประเพณีแซนโฎนตา โดยมีเครื่องเซ่นไหว้ทั้งอาหารคาวหวาน ข้าวต้มมัด ขนมพื้นเมือง ผลไม้ หัวหมู ไก่ต้ม และที่ขาดไม่ได้เลยก็คือ ผ้าไหม เป็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับระหว่างผ้าทอพื้นบ้านกับงานประเพณีที่แยกออกจกกันไม่ได้

พูนุ ปณ ติโต ชีเว

ภาพประกอบ 125 องค์ประกอบการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีแขนงโนงตา
ที่มา : นางสาวกรนก แก้วเกิด ; 2563 : ผู้ออกแบบ

การศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในงานประเพณีแขนงโนงตา ผู้วิจัยพบว่าเป็นประเพณีท้องถิ่นของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ ได้สะท้อนให้เห็นบทบาทของผ้าทอพื้นบ้าน ผ่านการประดิษฐ์อัตลักษณ์วัฒนธรรมของคนในชุมชน โดยการสร้าง พื้นที่ทางสังคม เพื่อแสดงการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน โดยสิ่งที่น่าสนใจ คือ การเกิดปรากฏการณ์ประเพณีประดิษฐ์ในกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอโดยชุมชนท้องถิ่น ผ่านผ้าทอพื้นบ้านที่นำเสนอ “บางส่วน” ของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์ท้องถิ่น เช่น การฟ้อนรำด้วยการแต่งกายชุดผ้าไหม ทั้งชนชาติพันธุ์เขมร กูย และลาว ในจังหวัดสุรินทร์ บริเวณหน้าอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง กลายเป็นอัตลักษณ์ร่วมกันของสังคมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งไม่จำกัดว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด อย่างไรก็ตามกระบวนการแสดงด้วยชุดผ้าไหมนี้ จำเป็นต้องมีการจัดการ ถ่ายทอด ประชาสัมพันธ์ที่สมดุล เพื่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจแก่กลุ่มคนในท้องถิ่น ดังนั้นจากกรณีอัตลักษณ์ของประเพณีแขนงโนงตาที่บริเวณหน้าอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง ที่ถูกสร้างขึ้นโดยหน่วยงานราชการ เพื่อเป็นภาพแทนในวัฒนธรรม เป็นเสมือนภาพชุมชนอุดมคติ ทั้งที่ความเป็นจริง ชุมชนกำลังเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือความเข้มแข็งของเครือญาติ ถือเป็นอำนาจของชาวบ้านที่เพียงพอหรือไม่ในการตั้งรับอย่างรู้ทัน

ประเพณีแซนโถงดาถือเป็นการรื้อฟื้นและเป็นประเพณีประดิษฐ์ อีกประเพณีหนึ่ง โดยผู้วิจัยพบว่ามีการรื้อฟื้นทางวัฒนธรรมโดยอ้างอิงความสัมพันธ์ในอดีต ขณะเดียวกันเป็นการผลิตวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ เพื่อรับใช้สถานการณ์ทางสังคม นอกจากนี้ประเพณีประดิษฐ์ของแซนโถงดา ยังนำไปสู่การแปรรูปทางวัฒนธรรมทั้งที่ปรากฏในรูปแบบสื่อประเภทต่าง ๆ เช่นการ ฟ้อนรำ หน้าอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง โดยผู้ฟ้อนระสวมใส่ผ้าทอพื้นบ้านของชาติพันธุ์ตนเอง เป็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับระหว่างผ้าทอพื้นบ้านกับงานประเพณีที่แยกออกจากกันไม่ได้

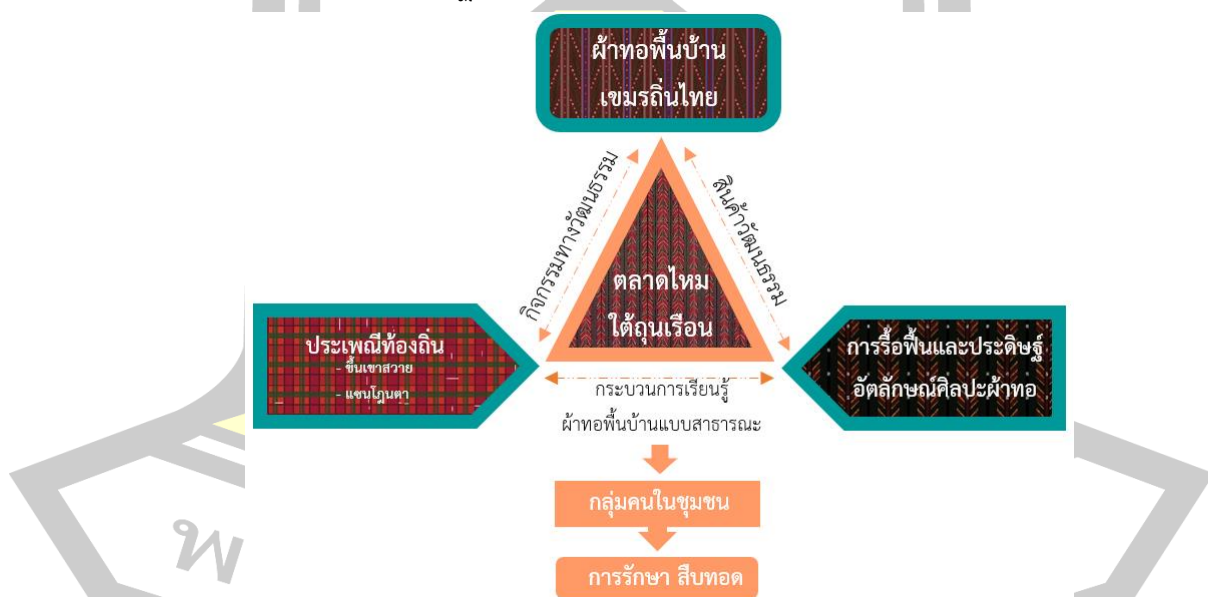
สรุป

แนวคิดประเพณีประดิษฐ์ถือเป็นหัวใจหรือสาระสำคัญที่สุดของการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะการสร้างตัวตนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้น มีกระบวนการเลือกที่จะจำหรือจินตนาการจากตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม และประวัติศาสตร์ในฐานะภาพแทนและอัตลักษณ์ วัฒนธรรมที่สะสมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพื่อแยกความแตกต่างทางชาติพันธุ์ (เอกรินทร์ พึ่งประชา, 2545) เช่นเดียวกับชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ที่ได้นำเรื่องราวประเพณี ศิลปวัฒนธรรม พิธีกรรมความเชื่อ และประวัติศาสตร์ ของผ้าทอพื้นบ้านมาสร้างความรู้สึกร่วมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของกลุ่ม ชุมชนช่างทอผ้าที่ปรากฏทั้งตลาดใหม่ใต้ถนนเรือนและพื้นที่ใกล้เคียง ในการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับประเพณีท้องถิ่นที่มีความเชื่อในเรื่อง ความเคารพบูชาพระพุทธรูป และเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ผู้หญิงสวมใส่ผ้าไหมเพื่อฟ้อนรำหน้าอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวางผู้หญิงสวมใส่ผ้าไหมร่วมขบวนแห่ขึ้นเขาสวายเพื่อบูชาพระพุทธรูปองค์ใหญ่บนเขา ซึ่งถือผู้นำกลุ่มแห่งจิตวิญญาณ ในการแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ได้ถูกสมมุติขึ้นเป็นศูนย์รวมของการมารวมตัวกันของชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ เช่นเดียวกับพิธีกรรมการบวงสรวงเจ้าเมืองในประเพณีแซนโถงดานั้น อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวางถือว่าการโถงดาเจ้าเมือง เป็นพิธีกรรมของจังหวัดในรูปแบบใหม่โดยยกวีรบุรุษในตำนานท้องถิ่นผสมผสานกับตำนาน เรื่องเล่าจากประวัติศาสตร์การเกิดเมืองสุรินทร์ เกิดการรื้อฟื้นตัวตนของวีรบุรุษท้องถิ่น ซึ่งเป็นตัวแทนโถงดาของทุกคนในพื้นที่ทั้งจังหวัด เขมร ลาว กูย ซึ่งแตกต่างจากจากพิธีกรรมในชุมชนที่การเซ่นไหว้โถงดาเป็นหน้าที่ของลูกหลานพึงกระทำต่อบรรพบุรุษในตระกูลเท่านั้น และประเพณีขึ้นเขาสวายซึ่งถือว่าเป็นประเพณีหยุดงาน ชาวสุรินทร์จะพากันเดินทางไปขึ้นเขาสวายเพื่อกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เสริมสิริมงคลชีวิตต่อตนเองและครอบครัว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประกอบด้วยพระใหญ่หรือพระพุทธรูปสุรินทร์มงคล ศาลเจ้าแม่กวนอิม เहांหินศักดิ์สิทธิ์ และสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ ได้ถูกสมมุติและประดิษฐ์พิธีกรรมขึ้นเป็นศูนย์รวมของการมารวมตัวกันของชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ ที่ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันจนถึงปัจจุบัน

ผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเหมือนจุดเริ่มต้นของกระบวนการก่อสร้างประเพณีท้องถิ่นที่ถูก
 ดัดแปลง ต่อเติมแต่งด้วยการนำเรื่องราว ความเชื่อในชุมชน อ้างอิงความสัมพันธ์โดยเชื่อมโยงกับผ้า
 ทอพื้นบ้านตั้งแต่อดีต มาประดิษฐ์เป็นประเพณีโดยเฉพาะถิ่นของชุมชนบ้านตารอด ซึ่งต่างจาก
 ประเพณีท้องถิ่นในหลายพื้นที่และที่ยอมรับทั่วไปคือรูปแบบการ จัดงานประเพณี จะทำการเช่นไหว้
 ผ้าทอพื้นบ้านให้แก่บรรพบุรุษและรูปแบบของชุมชนบ้านตารอด การเช่นไหว้ ผ้าทอพื้นบ้านจะต้อง
 เป็นผ้าไหมผืนใหม่เท่านั้นในการสื่อสารต่อดวงวิญญาณบรรพบุรุษ

ซึ่งสอดคล้องและเป็นไปตามทฤษฎีของฮอบส์บอมที่มองว่าประเพณีประดิษฐ์ คือเครื่องมือ
 สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของกลุ่มผู้นำ ซึ่งหน่วยงานราชการถือได้ว่าเป็นผู้กำหนดทิศทางในการ
 ดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านตารอด โดยใช้ผ้าทอพื้นบ้านในประเพณีท้องถิ่นเป็นพื้นที่แสดงสถานภาพ
 ของผู้นำแห่งจิตวิญญาณของชุมชน และฮอบส์บอมยังชี้ให้เห็นว่าประเพณีคือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยกลุ่ม
 สังคมจะหยิบยักวัตถุดิบทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม เรื่องเล่า
 ตำนาน และประวัติศาสตร์ มาดัดแปลงต่อเติมปรุงแต่ง ทำให้เป็นประเพณี พิธีกรรมและมีแบบ
 แผนปฏิบัติที่แน่นอน เกิดการปฏิบัติธรรมโดยการอ้างอิงอดีตที่มีมายาวนานตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ
 กลายเป็นที่ยอมรับและเป็นข้อปฏิบัติทางสังคมนั้น ๆ

ภาพประกอบ 126 แสดงบทบาทของผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์
 ของตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน

ที่มา : นางสาวกรนก แก้วเกิด ; 2563 : ผู้ออกแบบ

ภาพประกอบ 126 แสดงให้เห็นว่างานบุญหรือประเพณีขึ้นเขาสวาย และประเพณีแซนโฎนตาที่ดำรงอยู่ชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมรมายาวนาน เป็นตัวอย่างวัฒนธรรมหนึ่งที่ได้รับการเลือกสรรเพื่อสืบทอดผ่านกระบวนการผลิตซ้ำ และกระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอตั้งแต่อดีตสู่ปัจจุบัน โดยเทศกาลงานบุญประเพณีเหล่านี้เป็นสถานการณ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่หนึ่งเพื่อตอบสนองกับกระแสบริโภคนิยมใหม่ที่หนวยถึงอดีตที่เชื่อว่าจารีตประเพณีเหล่านี้มีความรุ่งเรืองมาก่อน และประเด็นหนึ่งก็เพื่อเป็นการต่อรองทางศิลปวัฒนธรรม ในการยืนยันว่าความเป็นท้องถิ่นของตนนั้นมีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ อะไรบ้างในวิถีการดำรงอยู่ ดังที่ อีริค นักประวัติศาสตร์แนวสังคมนิยมได้เสนอว่า ประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นหมายถึงแบบฉบับของการปฏิบัติชุดหนึ่ง โดยปกติจะรับรู้การจากพิธีกรรม ทั้งที่มุ่งปลูกฝังคุณค่าด้วยการทำอย่างซ้ำ ๆ ซึ่งมีนัยสัมพันธ์กับอดีต เมื่อความจริงแท้ของประเพณีทั้งที่ความจริงอาจจะเกิดจากความขัดแย้งระหว่างสิ่งเก่าและสิ่งใหม่ ทั้งนี้ เพราะบางครั้งประเพณีเก่าไม่อาจปรับเปลี่ยนตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ที่เปลี่ยนแปลง จึงจำเป็นต้องเกิดกระบวนการที่ทำให้มันกลายเป็นที่ยอมรับของสังคม

ทั้งนี้ปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นบทบาทของผ้าทอพื้นบ้าน ผ่านการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของชุมชน เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมโดยอ้างอิงความสัมพันธ์ในอดีต เป็นกระบวนการที่ชุมชนพยายามรื้อฟื้นความเป็นดั้งเดิมขึ้นมาในงานประเพณีขึ้นเขาสวาย ได้แก่ 1) ผู้ร่วมงานสวมใส่ผ้าทอพื้นบ้าน และ 2) การทำบุญแห่พระพุทธรูปขึ้นเขา สำหรับงานประเพณีแซนโฎนตา ได้แก่ 1) การเซ่นไหว้ 2) การเทกระจาด และ 3) การตื่นมาทำบุญในตอนเช้า ซึ่งปรากฏการณ์ประเพณีทั้ง 2 ดังกล่าวที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผ้าทอ และมองศิลปะของผ้าทอที่เด่นชัดจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ร่วมกันของคนในสังคมในงานประเพณีอีกอย่างหนึ่งคือ การแต่งกายด้วยผ้าทอพื้นบ้านมาร่วมงานประเพณี

นอกจากชาวชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย ได้รักษาประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรไว้ อย่างเข้มแข็ง พบว่า ยังคงรักษาและสืบทอดความเชื่อและวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ในงานบุญทั้งประเพณีขึ้นเขาสวายและประเพณีแซนโฎนตา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดหรือสาระสำคัญของประเพณีที่มุ่งเน้นให้คนที่มิชีวิตอยู่ได้ตอบแทนคุณคนตาย คนเป็น และเป็นพิธีกรรมที่คาบเกี่ยวกับความเชื่อในศาสนา ความเชื่อของท้องถิ่น และความเป็นสิริมงคลของชีวิต ซึ่งยังคงได้รับการรักษาและสืบทอดอย่างมั่นคงตามฐานความเชื่อเดิม ส่วนรูปแบบ ขั้นตอน หรือองค์ประกอบในงานประเพณีขึ้นเขาสวายและประเพณีแซนโฎนตาได้มีการปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนไปพร้อมกับการพัฒนาเมือง และการศึกษาของคนในชุมชน เป็นศิลปะวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในสังคมเขมรถิ่นไทย ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนผ่านงานประเพณี ทั้งศิลปะการแสดง ศิลปะลวดลายบนผืนผ้า นับว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของหลายฝ่ายที่องค์กรภายนอก และภายในเน้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วน

ร่วมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และเกิดการตระหนักในวิถีชีวิตที่เป็นรากเหง้าดั้งเดิม ที่ปัจจุบันอาจหายไปสู่วิถีการปฏิบัติในรูปแบบใหม่มีความน่าสนใจ เพราะเป็นพื้นที่ที่อยู่มานานและมีการจัดพื้นที่บ้านให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้อัตลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมการทอผ้าของชุมชน ส่วนกิจกรรมการประกวดผ้าไหมประกวดรถแห่ผ้าไหม กิจกรรมใส่ผ้าไหมขึ้นเขาสวาย มุ่งสร้างและส่งเสริมการตระหนักรู้ในศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม และการสร้างรูปแบบของการรู้จักสามัคคีของชุมชน นำมาสู่การประชาสัมพันธ์ให้กับการท่องเที่ยวให้กับชุมชนบ้านदारอด ตำบลสวาย อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ กิจกรรมประเพณีทั้ง 2 อย่างนี้ เป็นกิจกรรมเชิงวิถีชีวิต และวัฒนธรรมนี้แสดงออกถึงความรักสามัคคีของคนในชุมชนบ้านदारอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ อีกทั้งยังประชาสัมพันธ์การใช้ผ้าไหมและการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนบ้านदारอด ตำบลสวายอีกด้วย

การศึกษา ประเพณีประดิษฐ์ ผ่านงานประเพณีขึ้นเขาสวายและประเพณีแซนโถงตา ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ของผ้าทอพื้นบ้านที่มีบทบาทต่อประเพณีและสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชน และในระดับจังหวัด ว่าแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในงานประเพณีท้องถิ่นที่เกิดขึ้นช่วงปี พ.ศ.2559 เป็นต้นมา เป็นการประดิษฐ์ที่เกิดจากการนำผ้าทอพื้นบ้านมาผสมผสานความเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมและประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์เป็นส่วนในการประกอบสร้างกิจกรรมที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ โดยมีผ้าไหมซึ่งมีชื่อเสียงของจังหวัดเข้าไปเกี่ยวข้อง ผ่านระบบความเชื่อ ทั้งยังเป็นประเพณีประดิษฐ์เสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่สัมพันธ์กัน ทำให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนเขมรถิ่นไทยที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับผ้าทอพื้นบ้านอย่างขาดกันมิได้ เป็นประเพณีที่ต้องการเสนอว่าการนำผ้าทอที่มีลวดลายทางศิลปะอันสวยงามแฝงไปด้วยจิตวิญญาณของช่างทอสามารถสะท้อนปฏิบัติการและความสัมพันธ์ของผู้คน ชุมชนบริบทประเพณีท้องถิ่นสมัยใหม่ได้ ทำให้คนในชุมชนรื้อฟื้นกิจกรรมบางอย่างขึ้นมาใหม่ พร้อมกับพยายามรักษาพิธีกรรมเก่า และมีการสร้างองค์ประกอบใหม่ขึ้นมาผสมผสานรูปแบบของความบันเทิงที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตในเชิงเศรษฐกิจของชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตามประเพณีขึ้นเขาสวายและประเพณีแซนโถงตาก็ยังไม่สูญหายไปและยังคงเป็นประเพณีของคนในท้องถิ่นโดยถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ไหมใต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมร
ถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา พร้อมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อ
นำไปใช้ในการวิจัยครั้งต่อไป โดยมีลำดับการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

1. ความมุ่งหมายของการศึกษา
2. สรุปผลการศึกษา
3. อภิปรายผลการศึกษา
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัด
สุรินทร์
2. เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะไหมใต้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านเขมร
ถิ่นไทยกรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมใต้ถุนเรือนชุมชนบ้านดาดรอด ตำบลสวาย อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์
อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษา “ไหมใต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน
เขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ สรุปได้ตามความมุ่งหมายของการศึกษา ดังนี้

- 1) อัตลักษณ์วัฒนธรรมศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์
ผ้าทอพื้นบ้านมัดหมี่ของ ชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ ถือเป็นงาน
สำคัญที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตดั้งเดิมในอดีต คุณภาพและการผลิตผืนผ้าสำเร็จด้วยทั้งมือสตรีและบุรุษ
ไทยเขมร โดยได้รับอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการสืบทอดจากนานาอารยธรรม ได้ซึมซับใน
สิ่งที่ดีสวยงามทั้งปรับปรุงคงอยู่แก้ไขเปลี่ยนแปลง วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ กรรมวิธีการผลิตตลอดจน
สิ่งอื่น ๆ ทำให้ผ้ามัดหมี่ มีคุณภาพหลากหลายประโยชน์ใช้สอย และเป็นส่วนประกอบหนึ่งในแต่ละ

พิธีกรรม ผู้วิจัยได้จำแนกโดยใช้ลวดลายเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยไว้ 5 กลุ่มใหญ่คือ (1) ลายเรขาคณิต (2) ลายธรรมชาติ (3) ลายเครื่องใช้ (4) ลายจากศาสนา และ (5) ลายจินตนาการในอุดมคติ ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่มักเป็นลวดลายที่จดจำ หรือได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งยังเป็นลายที่เกี่ยวข้อง พบเห็นได้ในชีวิตประจำวันอยู่ตลอดเวลา แล้วจดจำสืบทอดกันมา ลวดลายเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นลวดลายการทอทั้งหมดเกิดจากฝีมือ และภูมิปัญญาของช่างทออย่างแท้จริง ซึ่งซึมซับอยู่ในสายเลือดจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนในชุมชนเขมรถิ่นไทย และถ่ายทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อคนรุ่นหลัง อัตลักษณ์ของลวดลายศิลปะผ้าทอแต่ละชุมชนได้ถูกพัฒนารูปแบบเพื่อเคลื่อนตำแหน่งของลวดลายศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน โดยอิทธิพลจากสังคมและอิทธิพลของตัวเองที่ลื่นไหลไปตามวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยอาศัยความเหมือน และความต่างกันสื่อสารผ่านลวดลายศิลปะผ้าทอที่เป็นภาพตัวแทน จนกลายเป็นอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของแต่ละชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ทั้งยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์ ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัวหรือจุดเด่นของลวดลายศิลปะผ้าทอของชุมชนนั้น ๆ อย่างเห็นได้ชัด เพื่อให้เป็นที่รู้จักและดึงดูดความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอัตลักษณ์นี้เองที่ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดกระบวนการสำนึก ร่วมกัน ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนได้เห็นความสำคัญของลวดลายศิลปะผ้าทอของตนเอง ดังนั้นคนในชุมชน ซึ่งเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองอยู่แล้ว จึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้าง อนุรักษ์ รักษา และปรับเปลี่ยนความเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะบนผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนตนเองได้

2) ศึกษาการร้อยพื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะไหมใต้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมใต้ถุนเรือนชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

การวิจัยเรื่อง “ไหมใต้ถุนเรือน” : การร้อยพื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ สรุปได้ตามความมุ่งหมายของการศึกษา ผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์ผลการศึกษาโดยใช้แนวคิดทฤษฎีการร้อยพื้นและประดิษฐ์ประเพณี “The invention of Tradition” ของ Eric Hobsbawm และ Terence Ranger (1983) และแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์มาเป็นกรอบการอธิบาย เลือกมาใช้กับปรากฏการณ์ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับตลาดไหมใต้ถุนเรือนชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มทอผ้าพื้นบ้านวิสาหกิจชุมชน “ตลาดไหมใต้ถุนเรือน” เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ.2559 ในนามของชุมชนบ้านตารอด เคยได้รับคัดเลือกให้เป็น สุดยอดเอสเอ็มอีระดับจังหวัด และเป็นตัวแทนเข้าประกวด เอสเอ็มอี ระดับประเทศ ในปี พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมา จึงเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมการเที่ยวดูไหม “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน” สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน

ทำให้สมาชิกกลุ่มตลาดใหม่ได้ทุนเรือน และข้าราชการในชุมชนได้เกิดแนวคิดที่จะฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม รื้อฟื้นและประดิษฐ์ผ้าทอพื้นบ้านที่ผูกพันกับวิถีชีวิตตนเองตั้งแต่เด็ก โดยการคิดริเริ่มในครั้งนี้เกิดขึ้น จากเจตนาที่ดีเพียงต้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนโบราณใช้เป็นกุศโลบาย และสร้างสรรค์ จินตนาการและเล่าเรื่องราวออกมา เป็นการประดิษฐ์กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งยัง สร้างความเข้าใจให้แก่ชาวบ้านในชุมชนและผู้มาเยือนเข้าใจได้ง่าย ทั้งนี้ด้วยตลาดใหม่ได้ทุนเรือน ร่วมกันจัดกิจกรรมเที่ยวดูไหม “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน” สามารถสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ ศิลปะผ้าทอเฉพาะถิ่นและอิงกับเรื่องราวความเชื่อของชุมชนใน เรื่องของผีบรรพบุรุษจากประเพณี ท้องถิ่นมาจนถึงปัจจุบัน ที่ดูแลรักษาและสร้างสีสัน ให้ตลาดใหม่ได้ทุนเรือน คือ แหล่งท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม ท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตดั้งเดิมของช่างทอผ้าชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ช่างทอได้มี โอกาสแสดงกระบวนการทอผ้าไหม สิ่งของตนเองนัดให้คนนอกได้ชม และนำเสนอขายผ้าไหมทั้ง รูปแบบออนไลน์และได้ทุนเรือนหน้าบ้านตนเอง กระบวนการถักทอและสร้างลวดลายที่เกิดจาก จิตวิญญาณของช่างทอเอง ทำให้ผู้ซื้อตระหนักและเห็นคุณค่าของลวดลายผ้าทอแต่ละผืนที่มากกว่า เป็นผ้าทอ แต่เป็นผ้าทอที่เกิดจากการตั้งใจสร้างสรรค์ทุกกระบวนการ มีกลิ่นอายของความเป็นวิถี ดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พบว่าปัจจัยหลักๆ ที่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ศิลปะผ้า ทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยชุมชนบ้านตารอดมีทั้งสิ้น 7 ปัจจัยหลักๆ ได้แก่ (1) ประวัติศาสตร์ความเป็น มาของชุมชน (2) การศึกษา (3) การประกอบอาชีพ (4) การทำธุรกิจบ้านเช่าโฮมสเตย์ (5) การ เข้ามาปะทะของภาครัฐ/คนนอกและกระแสการท่องเที่ยวไหม (6) จำนวนของคนรุ่นเก่า และ (7) การสืบทอดอัตลักษณ์

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ้าทอพื้นบ้านก่อตัวขึ้นโดยความสัมพันธ์กับ สถานการณ์ทางสังคม ผู้วิจัยแบ่งระดับการเคลื่อนไหวออกเป็น 3 ระดับคือ (1) ระดับชุมชน (2) ระดับชุมชนท้องถิ่น (3) ระดับชุมชนของหน่วยงานรัฐ ที่มีความสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ ของผ้าทอพื้นบ้าน สำหรับอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านแบบใหม่ของชุมชนบ้านตารอด มีการ ประกอบสร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านอยู่ 3 มิติได้แก่ (1) มิติที่สัมพันธ์ด้านความเชื่อ (2) มิติที่ สัมพันธ์ด้านคุณธรรม (3) มิติที่สัมพันธ์ด้านการอนุรักษ์สืบทอด จนกลายเป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน” เพื่อให้เห็นศิลปะแบบเขมรถิ่นไทยที่เป็น ส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน การผสมผสานลวดลายเก่าดั้งเดิมที่เคยมี กับลวดลาย ใหม่ที่เป็นความต้องการของตลาดและผู้ใช้ผ้าทอที่นิยมผ้าทอพื้นบ้านมัดหมี่แบบยกดอก 6 ตะกอ ที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะของลวดลายผ้าทอพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์ ผ้าไหม ลายดอกมะเขือ ซึ่งเป็นที่นิยมของผู้ซื้อ และช่างทอนิยมทอลวดลายนี้ประยุกต์เข้ากับลวดลายโบราณ

เช่น ลายโฮล จนเป็นลักษณะเด่นของผ้าทอในชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3) ศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะ ผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์

การวิจัยเรื่อง “ไหมใต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ สรุปได้ตามความมุ่งหมายของการศึกษา การศึกษาศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ (1) ประเพณีขึ้นเขาสวาย (2) ประเพณีแซนโถงตา ผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์ผลการศึกษาโดยใช้แนวคิดทฤษฎีการประดิษฐ์ประเพณี “The invention of Tradition” ของ Eric Hobsbawm and Terence Ranger (1983) มาเป็นกรอบการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ผ้าทอพื้นบ้านในงานประเพณีท้องถิ่นของชุมชนตนเองมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อดำรงอยู่ของชุมชน โดยผู้วิจัยมองผ่านศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนเขมรถิ่นไทยที่นำมาใช้ในงานพิธีกรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์

การใช้ผ้าทอพื้นบ้านในงานประเพณีท้องถิ่น ทั้งประเพณีแซนโถงตาและประเพณีขึ้นเขาสวาย ผ่านการสะท้อนความคิดจากคนในชุมชนและสถาบันท้องถิ่นด้วยกระบวนการที่เรียกว่า การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี อัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชน มีรูปแบบของการรื้อฟื้นกิจกรรมย่อยในประเพณีขึ้นมาใหม่ มีการคงรูปแบบของประเพณีดั้งเดิมบางอย่างไว้ และมีการสร้างกิจกรรมใหม่ขึ้นมาเพื่อตอบสนองอุดมการณ์สมัยใหม่ ค่านิยมต่าง ๆ โดยเลือกที่จะคงรูปแบบที่เห็นว่าเหมาะสมไว้

การศึกษา ประเพณีประดิษฐ์ ผ่านงานประเพณีขึ้นเขาสวายและประเพณีแซนโถงตา ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ของผ้าทอพื้นบ้านที่มีบทบาทต่อประเพณีและสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชน และในระดับจังหวัด ว่าแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในงานประเพณีท้องถิ่นที่เกิดขึ้นช่วงปี พ.ศ.2559 เป็นต้นมา เป็นการประดิษฐ์ที่เกิดจากการนำผ้าทอพื้นบ้านมาผสมผสานความเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมและประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์เป็นส่วนในการประกอบสร้างกิจกรรมที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ โดยมีผ้าไหมซึ่งมีชื่อเสียงของจังหวัดเข้าไปเกี่ยวข้องผ่านระบบความเชื่อ ทั้งยังเป็นประเพณีประดิษฐ์เสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่สัมพันธ์กัน ทำให้เห็นถึงวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนเขมรถิ่นไทยที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับผ้าทอพื้นบ้านอย่างขาดกันมิได้ เป็นประเพณีที่ต้องการเสนอว่าการนำผ้าทอที่มีลวดลายทางศิลปะอันสวยงามแฝงไปด้วยจิตวิญญาณของช่างทอสามารถสะท้อนปฏิบัติการและความสัมพันธ์ของผู้คน ชุมชนบริบทประเพณีท้องถิ่นสมัยใหม่ได้ ทำให้คนในชุมชน

รื้อฟื้นกิจกรรมบางอย่างขึ้นมาใหม่ พร้อมกับพยายามรักษาพิธีกรรมเก่า และมีการสร้างองค์ประกอบใหม่ขึ้นมาผสมผสานรูปแบบของความบันเทิงที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตในเชิงเศรษฐกิจของชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตามประเพณีขึ้นเขาสวายและประเพณีแซนโถงตา ก็ยังไม่สูญหายไปและยังคงเป็นประเพณีของคนในท้องถิ่นโดยถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

อภิปรายผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยตามความมุ่งหมายและกรอบแนวคิดในการวิจัย จากการศึกษา ค้นคว้าแนวคิด หลักการ ทฤษฎีและงานวิจัย สามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1) อัตลักษณ์วัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์

เรื่องราวของผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ เป็นเรื่องราวของการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้า ลวดลาย กระบวนการผลิตศิลปะบนผืนผ้า จนกลายเป็นอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน ที่สามารถบอกความแตกต่างและสร้างความจดจำได้ ซึ่งเป็นผลจากการยอมรับและเข้าใจบทบาทหน้าที่ของผ้าทอพื้นบ้านผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของศิลปะผ้าทอ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล จากหลักฐานพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์รับเอาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีจากกัมพูชา สุรินทร์เคยมีอารยธรรมอันสูงส่งมาก่อน ศิลปะวัฒนธรรมที่ได้กำเนิดยังคงสืบทอดในปัจจุบัน เป็นความสวยงามความละเอียดอ่อนสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต โดยเฉพาะการแต่งกายด้วยผ้าทอพื้นบ้านของชาวเขมรในสุรินทร์ ซึ่งมีแบบแผนที่เป็นเอกลักษณ์ของตน ได้รับอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการลี้ภัยจากนานาอารยธรรมได้ซึมซับในสิ่งที่ดีสวยงามทั้งปรับปรุง คงอยู่ แก้ไข เปลี่ยนแปลง วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ กรรมวิธีการผลิต ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ ทำให้ผ้าทอพื้นบ้าน ผ้ามัดหมี่ชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ มีคุณภาพหลากหลายประโยชน์ใช้สอย มีสีสันลวดลายมากมาย กระบวนการสร้างลวดลายศิลปะทอผ้าแต่ละชุมชน แต่ละบ้าน ไม่เพียงแต่ผู้หญิงเท่านั้นที่ทอได้ พบว่ามีทั้งผู้ชาย เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงช่วยพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทอผ้าไหม ตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้น จนถึงจบออกมาเป็นผืนผ้าไหมหนึ่งผืน ทำให้เห็นว่าผ้าทอมีความผูกพันกับคนในทุกช่วงอายุ ถูกหล่อหลอมตั้งแต่เด็กจนโต แม้สังคมภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปแต่คนในชุมชน ยังอนุรักษ์รูปแบบยี่ดือวิถีชีวิตกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น ในด้านการอนุรักษ์รูปแบบยี่ดือวิถีชีวิตกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมของการทอผ้าที่สืบทอดจากบรรพบุรุษนี้พบในผลการศึกษาของ สวัสดิ์ แก้วแบน, 2552 ระบุว่าภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณ ประกอบด้วย การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การผลิตเส้นไหม การฟอกย้อม เอกลักษณ์

ลวดลาย เทคนิคกรรมวิธีในการทอเครื่องมือที่ใช้ในการผลิต การแปรรูป และการตลาด การทอผ้าไหม เป็นภูมิปัญญา ที่ทรงคุณค่าที่สั่งสม สืบทอด จากบรรพบุรุษเป็นเวลาอันยาวนาน เป็นผลผลิตที่สำคัญ ยิ่งอย่างหนึ่ง ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยรูปแบบของการทอผ้าไหมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากบรรพบุรุษซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประเพณี ค่านิยม ธรรมเนียม ตัวตนอัตลักษณ์ดั้งเดิม ของกลุ่มชาติพันธุ์เทคนิคกรรมวิธีในการทอผ้าไหม และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เมธวดี พยัฒประโคน, 2558 ระบุว่า การทอผ้าไหมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ และมีพัฒนาการจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ที่ทำให้ผ้าของจังหวัดสุรินทร์มีความสวยงาม วิจิตร ประณีต และมีประโยชน์ใช้สอย เป็นงานหัตถศิลป์ที่ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์จังหวัดสุรินทร์และการดิ้นรนของชุมชนทอผ้า ในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีการนำภูมิปัญญา และทรัพยากรในท้องถิ่นมาแปลงเป็นทุนในการผลิตสินค้าและบริการ ทำให้การทอผ้ายังคงเป็นกิจกรรมสำคัญในชุมชนเมือง ชุมชนปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าสำหรับใช้เองในครอบครัว บางชุมชนทอผ้าโดยแบ่งออกเป็นส่วนตัวและกระจายให้ชาวบ้านทำที่บ้าน กระบวนการเหล่านี้มีนายทุนเป็นผู้กำหนดรูปแบบและนำส่งผ้าที่สมบูรณ์ออกสู่ตลาดมีการตีราคาและให้คุณค่ากับลวดลายโบราณ

นอกจากนี้แล้วลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย จังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่มักเป็นลวดลายที่จดจำ หรือได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งยังเป็นลายที่เกี่ยวข้องพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันอยู่ตลอดเวลา แล้วจดจำสืบทอดกันมา ลวดลายเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นลวดลายการทอทั้งหมดเกิดจากฝีมือ และภูมิปัญญาของช่างทออย่างแท้จริง ซึ่งซึมซับอยู่ในสายเลือดจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนในชุมชนเขมรถิ่นไทย และถ่ายทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อคนรุ่นหลัง ผู้วิจัยได้จำแนกโดยใช้ลวดลายเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยไว้ 5 กลุ่มใหญ่คือ (1) ลายเรขาคณิต ได้แก่ ผ้ากะเนียว ลายทาง ผ้าอันลุยซิม ลายตาราง ผ้าสมอ เป็นต้น (2) ลายธรรมชาติ ได้แก่ ลายช้าง ลายม้า ลายดอกไม้ ลายอื่น ๆ เช่น ลายน้ำไหลของผ้ามัดหมี่ทางเดียวอย่าง “โฮล” ลายเส้นขีดๆจากผ้ามัดหมี่สองทางอย่าง “อัมปรม” เป็นต้น (3) ลายเครื่องใช้ ได้แก่ ลายแหวนเพชร ลานโคม ลายหัวเข็มขัด เป็นต้น (4) ลายจากศาสนา ได้แก่ ลายเจดีย์ ลายปราสาท ลายราชรถ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นต้น และ (5) ลายจินตนาการในอุดมคติ ได้แก่ ลายพญานาค ลายสิงห์ ลายนางอัปรา นกหัสติณ เป็นต้น ซึ่งแตกต่างกับวัฒนธรรม จุฑะวิภาต, 2555 ในด้านการแบ่งประเภทของผ้าทอซึ่งระบุว่าประเภทของผ้าทอสามารถแบ่งได้ 2 ประเภทคือ แบ่งตามวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการแบ่งตามกรรมวิธีในการทอความละเอียดของลวดลาย ความประณีต ความงดงามของลวดลายลดได้มาจากกระบวนการถ่ายทอดกันในครอบครัว รุ่นต่อรุ่น ตั้งแต่ผู้ทอวัยเด็ก ฝีมือและลวดลายการทอจะพัฒนาผ่านประสบการณ์ ระยะเวลาที่เพาะบ่มโดยผู้ทอเอง จนเกิด

อัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม ทั่วประเทศไทยมีความสำคัญโดยสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต และสังคมไทยแต่ละภูมิภาครวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนบทรวมเนียมประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตายในปัจจุบัน ผ้าทอมีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันด้วยการนำมาตัดเย็บเสื้อผ้านุ่ง โดยการออกแบบให้เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้นผ้าทอจึงได้รับการอนุรักษ์ทั้งจากภาครัฐและเอกชน และเด่นดวง บุญปก, 2562 กล่าวว่าผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มเขมรถิ่นไทยสามารถแบ่งกลุ่มได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มผ้าไหมทอลายแบบดั้งเดิม (ผ้าอัตลักษณ์) และกลุ่มผ้าไหมทอลายแบบประยุกต์ อัตลักษณ์ของผ้าไหมทอลายแบบดั้งเดิม มีรูปแบบกรรมวิธีการทอและของลวดลายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษไว้อย่างเคร่งครัด มีจำนวน 9 ชนิด ได้แก่ (1) ผ้าโฮล (2) ผ้ากะเนียว (ผ้าหางกระรอก) (4) ผ้าอันลู่ซิม (5) ผ้าละเป็ก (6) ผ้าสมอ (7) ผ้าโฉนดเล็ก (ผ้าทอยกดอก) (8) ผ้าสาकु และ (9) ผ้าปะโบร์ ส่วนอัตลักษณ์ของผ้าไหมทอลายแบบประยุกต์มีโครงสร้างลายหลัก ได้แก่ลายทาง ลายตารางลายร่างแห ลายขอ (ลายรูปตัว S) ลายโคม (รูปทรงสี่เหลี่ยมของข้าวหลามตัด) ลายประดิษฐ์ตามจินตนาการของช่างทอ และลายผสมที่ผสมลวดลายต่าง ๆ ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าทั้งผ้าไหมแบบดั้งเดิมและผ้าไหมแบบประยุกต์ล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ความสุข ความสวยงาม วิถีทางประเพณี ความคิด ความเชื่อ มุมมองเกี่ยวกับสิริมงคล ความเจริญ อำนาจความน่าเกรงขาม และความปลอดภัย

ด้านศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยเห็นว่ามิติของการสร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน เป็นกลไกหนึ่งของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันในเรื่องที่โยงใยหรือเกี่ยวข้องกัน อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเกิดขึ้นได้จากคนชุมชนที่เห็นความสำคัญต่ออัตลักษณ์ร่วมกัน เกิดการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการคิดร่วมทำร่วมตัดสินใจจากฝ่ายต่างๆ เพื่อให้ได้ผลประโยชน์ร่วมกัน และเกิดการสืบทอดและรักษาศิลปะผ้าทอพื้นบ้านตั้งแต่ในระดับครอบครัว จนถึงระดับประเทศ

2) การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะไหมใต้ถิ่นเรือนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทย การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี ทำให้คนในท้องถิ่นรื้อฟื้นกิจกรรมบางอย่างขึ้นมาใหม่ พร้อมกับพยายามรักษาพิธีกรรมเก่า ประเพณีเก่า และมีการสร้างองค์ประกอบใหม่ขึ้นมาซึ่งทำให้แนวคิดในการจัดกิจกรรมบางอย่างได้เชื่อมต่อกับกิจกรรมหรือความเชื่อในอดีต เพื่อรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี อัตลักษณ์ศิลปะวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ เป็นอัตลักษณ์ใหม่แต่ยังคงรูปแบบเดิมไว้จากการศึกษาผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมใต้ถิ่นเรือนชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งผู้ผลิตผ้าทอในชุมชน มีการรวบรวมสมาชิกและตั้งกลุ่มผ้าทอเพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการ และจัดตั้งศูนย์กลางในการรวบรวมผ้าทอของสมาชิก และเป็น

สถานที่แสดง ผ้าทอ โดยนำเสนอเรื่องราวของลวดลายผ้าทอให้กับนักท่องเที่ยว หรือผู้บริโภคทราบถึงความเป็นมาของลวดลายผ้าทอ ซึ่งอาจทำในรูปแบบออนไลน์ และมีการสาธิตขั้นตอนการผลิตผ้าทอ และ เป็นแหล่งเรียนรู้ผ้าทอในชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถนำทักษะจากการสร้างองค์ความรู้ด้านการออกแบบลวดลายผ้าทอ ไปประยุกต์ใช้ ต่อยอดความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอในรูปแบบผลิตภัณฑ์ แปรรูปอื่น ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนบ้านดาดรอด ตำบลสวายไต่กลายเป็นชุมชนทอผ้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสุรินทร์ ด้วยการอนุรักษ์วิถีทอผ้าได้ถูกรื้อฟื้น ประกอบกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ได้เข้ามาช่วยส่งเสริม และแก้ไขปรับเปลี่ยนให้เป็นที่ไปตามมาตรฐาน จัดการตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ พัฒนาคุณภาพและแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อตอบโจทย์ตลาดคนซื้อ จึงกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ยืนด้วยความภูมิใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตัวเอง ถือเป็นอีกชุมชนหนึ่งในอารยธรรมที่เก่าแก่ และแหล่งผลิตผ้าไหมที่ใช้ศิลปะวิทยาการที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาแต่โบราณ กลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมครัวเรือนด้านการผลิตผ้าไหมที่ใหญ่ระดับประเทศ มีการอนุรักษ์วิถีการทอผ้าได้ถูกรื้อฟื้น ผลงานที่แสดงถึงฝีมือของการผลิตผ้าไหมของชุมชนแห่งนี้ สอดคล้องกับงานศึกษาของวิระ พันธุ์สุวรรณ, 2553 ระบุว่า การพัฒนารูปแบบการผลิตหรือการทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในเขตอีสานใต้ ปัจจุบันชาวบ้านได้รวมกลุ่มการผลิตภายในชุมชนในรูปแบบของคณะกรรมการที่มีความเข้มแข็งมีที่ตั้งกลุ่มสำหรับใช้ในการผลิต และใช้บรรจุแสดงและจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม นอกจากนี้ยังสามารถใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชน และใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้อีกทางหนึ่งด้วย มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม มีกฎระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่ม มีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการ

กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเกิดขึ้นภายใต้กระแสท้องถิ่นนิยมที่เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ อันเป็นการกระตุ้นให้ผู้คนในท้องถิ่น หวนกลับมาหารากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง จนเกิดเป็นกระแสการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านขึ้นในกลุ่มของชุมชนบ้านดาดรอดจังหวัดสุรินทร์เห็นได้จากการที่คนในชุมชนได้ตื่นตัว รื้อฟื้นการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ของตนที่เชื่อว่ามีความเป็นมาแต่ในอดีต เพื่อที่จะอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์ ลวดลายศิลปะผ้าทอ มีความหมายต่อการดำรงอยู่ร่วมกับทางสังคมของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะความหมาย ในเรื่องของการถ่ายทอดความรู้การเล่าเรื่องราว “กว่าจะเป็นผ้าไหมหนึ่งผืน สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน” ลวดลายของผ้าทอใหม่ ที่ได้นำเอาเหตุการณ์ ธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีในชุมชนหรือเรื่องราวในตำนาน มาเป็นลวดลายในการทอ เป็นสิ่งที่รับรู้กันเฉพาะกลุ่มในชุมชน ความรู้ดังกล่าว ได้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมแห่งชาติของคนในชุมชนภายในท้องถิ่น เป็นสิ่งที่นำไปสู่ความสำนึกรักบ้านเกิดแก่เยาวชนและสำนึกของการเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเมธวดี พยัฆประโคน, 2560

กล่าวว่าการสร้างแนวคิดและขั้นตอนการออกแบบ และพัฒนาลวดลายผ้ามีแบบร่วมสมัยเป็น การศึกษาความเหมาะสม และความเป็นไปได้จากข้อมูลพื้นฐานหลายมิติ คือ วิถีชีวิต ภูมิสังคม ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความต้องการของสังคมและทักษะฝีมือก่อนบูรณาการเข้าด้วยกันกับ ประโยชน์ หน้าที่ใช้สอยให้มีความงามเหมาะสมตามสุนทรียภาพทางศิลปะ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอแบบใหม่ และย้ำให้เห็นว่าการประกอบสร้าง ยังคงดำเนิน ต่อไปต่อเนื่องไม่หยุดหย่อนยิ่งกว่านั้นการศึกษาของทั้งสองยังมีส่วนในการไปร่วมประกอบสร้าง อัตลักษณ์ขึ้นมา พยายามค้นหาอัตลักษณ์ของศิลปะผ้าทอจากศิลปินผู้เป็นช่างทอผ้ากลุ่มหนึ่งก็เท่ากับ เป็นการปะติดปะต่อความเป็นตัวตนของอัตลักษณ์ ศิลปะผ้าทอนี้ขึ้นมาให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น จากการ ทบทวนตนเองของศิลปินผู้เป็นช่างทอ ซึ่งไปฝึกฝนให้กลุ่มเยาวชนรู้จักการทอผ้า การใช้สื่อเพื่อสร้าง ภาพลักษณ์ความเป็นคนเขมรถิ่นไทยขึ้นมาเท่ากับว่าเป็นการกระตุ้นให้เยาวชนหันมาคิดถึงตัวตนอีก ด้านหนึ่งของพวกเขา พบในงานศึกษาของ วิระ พันธุ์สุวรรณ, 2553 กล่าวว่า เอกลักษณ์ลวดลาย พบว่าวัฒนธรรมการทอผ้าไหมซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าที่สั่งสมสืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นผลผลิต ที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยรูปแบบเอกลักษณ์ของ การทอผ้าไหมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งสะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชน เปลี่ยนผ่านสู่การยอมรับทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคม กับการดำเนินวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ในแต่ละยุค จากนั้นชาวบ้านมีการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบ การทอจากลวดลายที่เรียบง่าย สู่รูปแบบที่ซับซ้อน วิจิตรบรรจงประณีตงดงามตามลำดับ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวที่ปรากฏในปัจจุบัน พบว่ามีการทอผ้ามัดหมี่ลายต่าง ๆ เรียกว่าลายประยุกต์ มีการเพิ่มสีสันแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีการพัฒนาการออกแบบลายทั้งจากการพัฒนาจากผู้ผลิตโดยตรง และจากการเข้ารับการ ฝึกอบรม สัมมนา และการศึกษาดูงานทั้งในและนอกพื้นที่ จากการจัดของหน่วยงานภาครัฐและ ภาคเอกชน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของคณะนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2554 ระบุว่า ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ผ้าไหมของกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรีรินทร์ และสามารถสรุปอัตลักษณ์ของกลุ่ม จังหวัดนครชัยบุรีรินทร์ คือนครแห่งภูมิวัฒนธรรมอันหลากหลาย หลอมรวมกันเป็นหนึ่ง สั่งสม ภูมิปัญญาบนฐานการผลิต ใช้ภูมิความรู้บนบริบทอันอบอุ่นของชุมชน และวัฒนธรรมที่ยาวนาน สอดประสานกับเทคนิควิธีการผลิตในการมัดหมี่ไหม ควบเส้น ดีเกลือ ยกดอกและขีดที่มีคุณภาพ บรรจงทอ และสรรค์สร้างลวดลาย จนกลายเป็นแพรวพรรณที่มีคุณค่าทางความงาม ความเชื่อ และประโยชน์ใช้สอย อันแสนไปด้วยภูมิปัญญาอันงามล้ำของชาติพันธุ์แห่งนครชัยบุรีรินทร์อารยธรรม แห่งใหม่

3) ผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์

ผ้าทอพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ ได้ดำเนินตามนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลเพื่อ บรรลุวิสัยทัศน์ มั่นคง มั่งคั่ง โดยใช้ประชารัฐเป็นการขับเคลื่อนเพิ่มเติม ซึ่งทางจังหวัดสุรินทร์ เร่ง ส่งเสริมและทำการตลาดผ้าไหมพื้นบ้าน โดยมุ่งเจาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้เกิดการเรียนรู้และการทอผ้า เพื่อให้มีคุณภาพดีได้เช่นเดียวกับคนรุ่นก่อน เมื่อรัฐบาลเห็นความสำคัญ หน่วยงานภาครัฐในจังหวัด สุรินทร์จึงได้จัดกิจกรรมรณรงค์ส่งเสริมเอกลักษณ์การแต่งการด้วยผ้าทอพื้นบ้าน ส่งเสริมการสร้าง ภาพลักษณ์การแต่งการด้วยผ้าทอพื้นบ้าน ซึ่งดำเนินการตามโครงการรณรงค์ความเป็นไทย สร้าง ค่านิยม จิตสำนึกที่ดีงาม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักเรียน นักศึกษา บุคลากรทุกหน่วยงาน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบสาน ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สนองนโยบายของรัฐบาลที่จะรณรงค์ปลูกกระแสความเป็นไทย ไปยังประชาชน ให้หันมาร่วมกันอนุรักษ์และภูมิใจในวัฒนธรรมความเป็นไทย ผ่านการแต่งการ ด้วยผ้าทอพื้นบ้าน โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ที่มีชื่อเสียงในระดับโลก คือผ้าไหม โดยให้คนทุกเพศ ทุกวัย สวมใส่ผ้าทอพื้นบ้าน เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา จังหวัดเริ่มมีนโยบายเพื่อปฏิบัติ ตามที่รัฐบาลมีนโยบายให้ปลูกฝังค่านิยมในความเป็นไทยผ่านการรณรงค์สวมใส่ผ้าทอพื้นบ้าน ใส่ ผ้าชิ้นใหม่ทุกวันศุกร์ ซึ่งมีการปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องและรณรงค์ให้ทุกภาคส่วน มีการประสาน ความร่วมมือในการสร้างความค่านิยมในการสวมใส่ผ้าไหม ผ้าพื้นถิ่น ในชีวิตประจำวัน ในงาน ประเพณี งานบุญต่าง ๆ จะเป็นการกระตุ้นเน้นย้ำให้ประชาชนหันมาให้ความนิยมในการสวมใส่ผ้า ไทยมากขึ้นต่อไปอีกด้วย

ไหมได้ถูกรื้อฟื้น การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน เขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์ ถือเป็นผ้าทอพื้นบ้าน ที่นำเอาอัตลักษณ์วัฒนธรรมในท้องถิ่นที่พัฒนาเป็น ศิลปะลวดลายผ้าทอ ตั้งแต่อดีตสู่ปัจจุบัน รวมถึงการใช้ผ้าทอในงานประเพณีที่มีแสดงพัฒนาการ ศิลปะผ้าทอในทุก ๆ ปี การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัด สุรินทร์ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ จากลวดลายศิลปะผ้าทอส่วนบุคคล เป็นลวดลายศิลปะผ้าทอส่วน ชุมชนที่ผสมจิตวิญญาณของช่างทอแล้วจึงนำผ้าทอมาสวมใส่ นำมาใช้ในพิธีกรรมประเพณี ในลักษณะ การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ มีการสร้างตัวตนช่างทอ ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของท้องถิ่น สร้างเรื่องราวของผ้า ทอในอดีตขึ้นมาอธิบายความหมายผ่านลวดลายศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน ในรูปแบบใหม่ที่ผ่านการพัฒนา ประยุกต์ สู่การแสดงโชว์ผ่านงานพิธีกรรมบวงสรวง ประเพณีท้องถิ่น ใช้ผ้าทอในเชิงความเชื่อและ ศาสนา เพื่อสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมท้องถิ่นที่มีการ รื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยให้มีตัวตนเป็นที่รู้จักในชุมชนท้องถิ่น

ตามแนวคิดของ Eric Hobsbawm, 1983 กล่าวคือ ประเพณีประเพณีดั้งเดิมถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการหยิบยกเอาวัตถุโบราณทางวัฒนธรรม อาทิ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วิธีการทำงานเฉลิมฉลอง รวมถึงข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของสังคมหรือที่เรียกว่า การอ้างอิงในอดีต ที่สัมพันธ์กับสังคมมาตีความใหม่ ต่อเติม และปรุงแต่งเพื่อรับใช้สังคมในสถานการณ์ปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็มีความพยายามในการ อ้างอิงใหม่ เพื่อนำมาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปแบบใหม่โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมบางอย่างในบางช่วงเวลา นิชิมา บุกุเงลิยว, 2552 ตลอดการเคลื่อนไหวทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองรวมถึงการพัฒนาส่งเสริมผ้าทอมาสู่การท่องเที่ยววิถีชุมชนที่มีการประชาสัมพันธ์ผ้าออกสู่สายตาชาวโลกด้วย ซึ่งแนวคิดการรื้อฟื้นนี้มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของเมธาวิ ศิริวงศ์, 2556 โดยระบุว่างานเทศกาลประเพณีแซนโฎนตาอำเภอซุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นงานเทศกาลทางวัฒนธรรม ที่พัฒนามาจากงานประเพณีแซนโฎนตา ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขมรถิ่นไทยในประเทศไทย มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากประเพณีส่วนบุคคลเป็นประเพณีส่วนชุมชน ผสมพิธีกรรมแบบรัฐในลักษณะการรื้อฟื้นและสร้างตัวตนบุคคลสำคัญของท้องถิ่นในอดีตขึ้นมาอธิบาย ความชอบธรรมในงานประเพณีพิธีกรรม ในรูปแบบใหม่ ผ่านกระบวนการพิธีกรรมบวงสรวง แบบเป็นทางการผ่านอำนาจรัฐและแบบประเพณีท้องถิ่นในเชิงความเชื่อและศาสนา เพื่อสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นรูปแบบที่คล้ายคลึงกันกับที่พบในเทศกาลแซนโฎนตาของสารภี ชาวดี, 2559 ที่กล่าวว่าตลอดระยะเวลาตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 จนถึงวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปีกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษยวิทยา ศาสนา และผีหรือดวงวิญญาณอันเป็นดวงใจของงานบุญ หรือประเพณีแซนโฎนตายังคงได้รับการสืบทอดมาอย่างโบราณนับตั้งแต่เคยเตรียมงานพิธี ทุกกิจกรรมเชื่อมโยงสัมพันธ์กันโดยมีความเชื่อเกี่ยวกับดวงวิญญาณบรรพบุรุษเป็นจุดเชื่อมร้อย ถึงแม้ว่าชุมชนจะพยายามรักษา และสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพชนเพียงใด แต่ปัจจัยภายนอกบางประการ เช่น สภาพเศรษฐกิจ สังคม เวลา สถานที่ และกระแสโลกาภิวัตน์ มีส่วนทำให้ต้องมีการปรับรูปแบบขั้นตอนหรือรายละเอียดของกิจกรรมและพิธีกรรมบางช่วงบางตอน หากแต่สาระสำคัญของประเพณีที่มุ่งเน้นให้คนที่มิชีวิตอยู่ ได้ตอบแทนบุญคุณคนตายคนเป็นและพระพุทธศาสนาผ่านทุกช่วงกิจกรรมยังคงได้รับการรักษาและสืบทอดไว้อย่างมั่นคงตามฐานความเชื่อเดิมลักษณะเช่นนี้ช่วยตอกย้ำให้เห็นความเข้มแข็งและจิตวิญญาณด้านการอนุรักษ์ของชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมร

แนวคิดประเพณีประเพณีดั้งเดิมสามารถอธิบายปรากฏการณ์ในงานประเพณีขึ้นเขาสวยและประเพณีแซนโฎนตาที่เกิดขึ้นช่วงปี พ.ศ. 2559 เป็นต้นมา เป็นการประเพณีประเพณีที่ได้ประกอบสร้างกิจกรรมขึ้นมาใหม่ โดยมีผ้าไหมซึ่งมีชื่อเสียงของจังหวัดเข้าไปเกี่ยวข้องผ่านระบบความเชื่อ สะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับผ้าทอพื้นบ้านอย่างขาดกันมิได้ งานวิจัยนี้ต้องการเสนอว่าการนำผ้าทอที่มีลวดลายทางศิลปะอันสวยงามแฝงไปด้วยจิตวิญญาณของช่างทอ

สามารถสะท้อนปฏิบัติการและความสัมพันธ์ของผู้คน ชุมชนบริบทประเพณีท้องถิ่นสมัยใหม่ได้ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านพื้นที่ของประเพณี การใช้แนวคิดประเพณีประดิษฐ์นี้พบในงานศึกษาของ ธนวรรณ นิธิภานันท์, 2558 ว่าแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่ หัวหินได้ทั้งช่วงเวลาก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กล่าวคือในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการประดิษฐ์ที่เกิดจากชนชั้นสูงหรือชนชั้นผู้นำ ซึ่งสองช่วงเวลาดังกล่าวมีความแตกต่างกับการประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษปัจจุบัน (พ.ศ.2547-2557) ที่เป็นการผสมผสานด้วยการหยิบยืมสิ่งที่เกิดขึ้นจากความเป็นโลก และความเป็นท้องถิ่น ซึ่งการผนวกรวมดังกล่าวนี้ได้อาศัยการผสมผสานทั้งความเป็นไทยและประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่ของหัวหินเป็นส่วนผสมเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆขึ้น เป็นการผสมผสานอย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้การสร้างสรรค์ดังกล่าวจะมีชุดความหมายหรือการสร้างวาทกรรมขึ้นมาใหม่ ซึ่งการสร้างวาทกรรมดังกล่าวนี้เองจะก่อให้เกิดการรื้อสร้าง และการสร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งแนวคิดประเพณีประดิษฐ์มักปรากฏเด่นชัดในเชิงสังคมที่เผชิญกับสถานะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสู่ยุคทันสมัย สอดคล้องกับงานศึกษาของนิตกร สิงห์ล่อ, 2558 ที่ระบุว่าการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยนั้นไม่ได้มีรูปแบบหรือเป็นแบบแผนเสมอไป สถาปัตยกรรมสามารถออกแบบให้สอดคล้องในมิติทางสังคมกับปรากฏการณ์เรื่องประเพณีประดิษฐ์ และชุมชนจินตกรรมของคนนครชุมในอดีตมารับใช้ปัจจุบัน พิพิธภัณฑสถานชุมนี้เป็นที่นำเสนอเกี่ยวกับความทรงจำที่ได้มาจากจินตกรรมในชุมชนที่เป็นแรงผลักดันในการนำเอาประเพณีเก่าๆกลับมาใช้ใหม่ทั้งทางเศรษฐกิจชุมชน และเพื่อสังคมวัฒนธรรมแล้วนำไปทำการออกแบบพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม นอกจากนี้ประเพณีในปัจจุบันล้วนผ่านกระบวนการประดิษฐ์สร้าง และถูกถ่ายทอดออกมาเป็นแบบแผนให้เป็นที่ยอมรับทางสังคม

ในงานประเพณีขึ้นเขาสวายและประเพณีแซนโฎนตาที่กล่าวมาข้างต้นถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของช่างทอ และผ้าทอพื้นบ้านที่ถูกนำมาใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในงานประเพณี เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสังคมที่เชื่อมโยงกับผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่น เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และแฝงด้วยการสืบทอดศิลปะ และกระบวนการนำผ้าทอไปใช้ในงานประเพณีโดยคนรุ่นใหม่ ซึ่งพบในงานศึกษาของอรอุมา เมืองทอง, 2560 ที่ศึกษา “ประเพณีประดิษฐ์” ผ่านงานบุญบังไฟบ้านนาทราย ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านนาทราย เพราะ “ประเพณีประดิษฐ์” คือกระบวนการปฏิบัติการทางสังคมที่ทำให้เข้าใจถึงระบบวัฒนธรรมผ่านพื้นที่บุญบังไฟ ที่เป็นกระจกสะท้อนให้เห็นถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่สัมพันธ์กับชีวิตชุมชนบ้านนาทรายในช่วงเวลานั้น ๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดประเพณีประดิษฐ์มุ่งเน้นการตอบสนองอุดมการณ์ค่านิยมสมัยใหม่ และตอบสนองอำนาจรัฐ ซึ่งสังคมคนรุ่นใหม่ในชุมชนจะเป็นกลไกหลักสำคัญที่จะช่วยสืบทอดงานประเพณีไปในทิศทางที่ดีขึ้น

โดยมีผ้าทอพื้นบ้านเป็นองค์ประกอบหลัก ในการแสดงศิลปวัฒนธรรมของคนในชุมชนให้คนนอกได้เห็น ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้จึงถือเป็นกระบวนการสำคัญในการอนุรักษ์ผ้าทอพื้นบ้านในงานประเพณีท้องถิ่นได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อวงวิชาการ ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่น กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนท้องถิ่น อาทิ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในบทบาทที่แตกต่างกันไป ควรมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นผ่านกระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน ควรสร้างชุดความรู้ที่เข้าใจเพื่อส่งต่อและสืบทอดความรู้ ของกระบวนการผลิตศิลปะลวดลายผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง ในลักษณะการประยุกต์ใช้ร่วมสมัยที่ยังคงแก่นแท้ของศิลปะ วัฒนธรรมนั้น เพื่อไม่ให้ผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยเป็นแค่กิจกรรมเพื่อตอบสนองแค่รายได้ของคนในชุมชน หรือกลายเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ใช้ในงานพิธีกรรม ใช้ในงานประกวด หรือการสวมใส่เพื่อเฉลิมฉลองในงานประเพณีท้องถิ่น เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ในเวทีการท่องเที่ยว และตอบสนองความต้องการของคนภายนอกมากกว่าคนในชุมชนเอง

2. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนากระบวนการค้นคว้าและจัดเก็บข้อมูลที่เป็นรูปธรรมและส่งเสริมการเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะชน โดยเฉพาะคนในท้องถิ่นให้มีความรู้เกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น ไม่ละทิ้งรากเหง้าของตนเอง พร้อมส่งเสริมการทอผ้าพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมในรูปแบบของที่ระลึก ของใช้ประจำวัน เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่กลุ่มคนในชุมชน

3. ข้อเสนอแนะต่อวงการศึกษา

3.1. ด้านสังคมวัฒนธรรม การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง เพื่อหารูปแบบ และแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มช่างทอผ้าทอพื้นบ้านภายในชุมชนเขมรถิ่นไทย รวมทั้งศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการบริหารจัดการกลุ่มช่างทอผ้าทอพื้นบ้านผลกระทบที่เกิดจากรูปแบบการบริหารจัดการของหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบ เพื่อใช้เป็นแนวทางการวางแผนด้านจัดการกลุ่มช่างทอผ้าทอพื้นบ้านทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนในอนาคต

3.2 ด้านศิลปวัฒนธรรม ควรสร้างชุดความรู้ที่เข้าใจเพื่อส่งต่อและสืบทอดความรู้ของกระบวนการผลิตศิลปะลวดลายผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน โดยสามารถใช้เป็นต้นแบบในการทำวิจัยในชุมชนหรือในปรากฏการณ์ที่ใกล้เคียงกันได้

4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

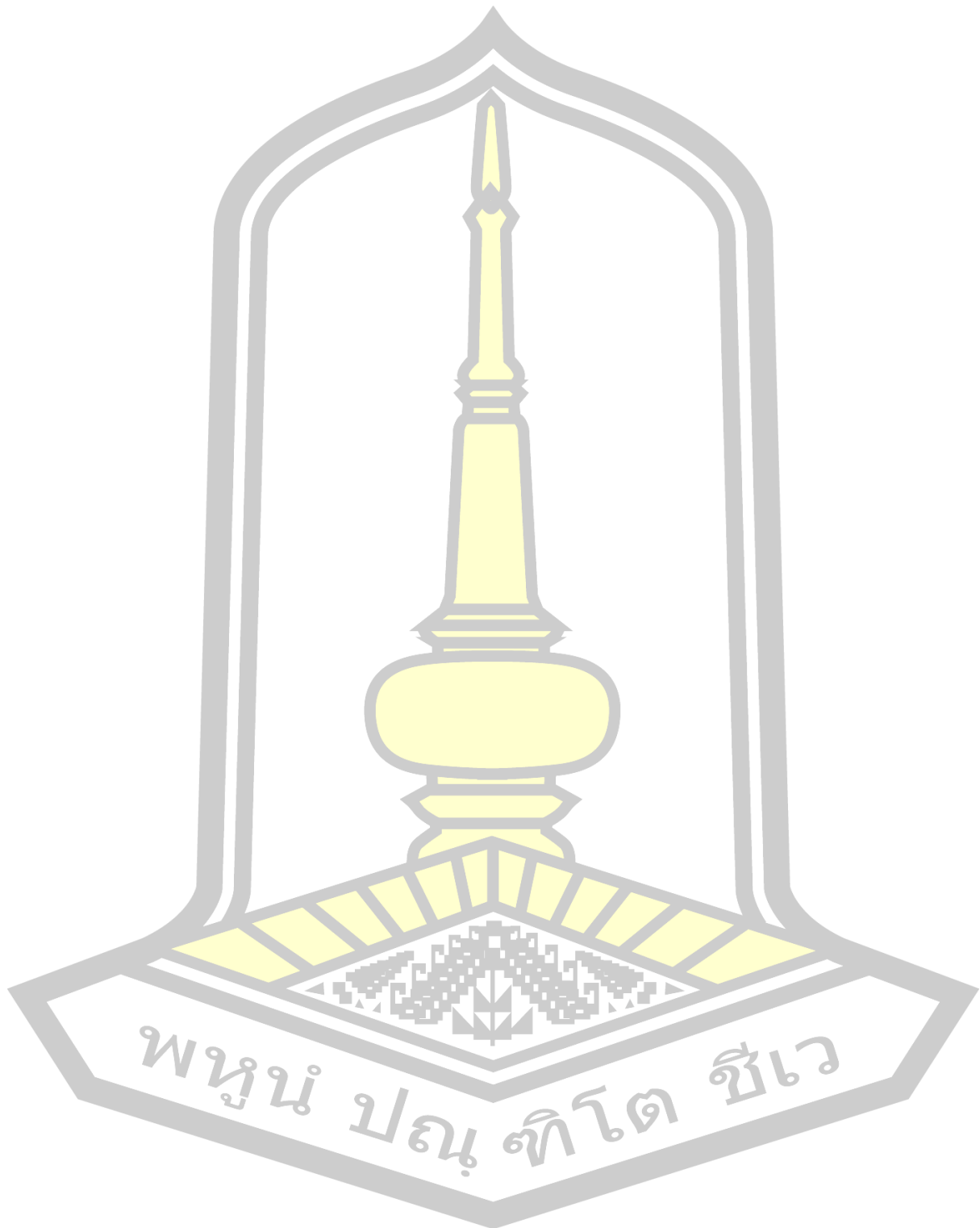
4.2. ศึกษากระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านร่วมสมัยในพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เก็บเป็นชุดความรู้ถ่ายทอดแก่คนในชุมชน

4.2. ศึกษารูปแบบการจัดงานประเพณีท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ และนำเสนอแนวทางการพัฒนาผ้าทอที่นำมาใช้ในงานประเพณีต่าง ๆ

4.2. ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์เป็นชุดความรู้ท้องถิ่นในรูปแบบที่เข้าใจง่าย อาทิ สมุดเล่มเล็ก หนังสือการ์ตูน แผนภูมิกระบวนการทอผ้าในท้องถิ่น เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2529). *จารึกในประเทศไทยเล่มที่ 4*.
- กรมศิลปากร. (2532). *เมืองพิมาย*.
- กรมหม่อนไหม. (2559). *โครงการหมู่บ้านอนุรักษ์ไหมไทยพื้นบ้าน*. สำนักอนุรักษ์และตรวจสอบมาตรฐานหม่อนไหม.
- กองแผนและงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์. (2560). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองแผนและงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์*.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2555). *สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัณฐะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์*. ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- เกศินี บัวดิศ. (2560). รายงานการวิจัยการศึกษาอัตลักษณ์และสร้างแบรนด์ผ้าไหมกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. *วารสารพื้นถิ่นโขง ซี มูล*, 3(1), 55-78.
- คณะทำงานทางวิชาการ. (2555). *เอกสารประกอบการประชุม*. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสุรินทร์.
- คณะนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. (2554). *รายงานการวิจัยการศึกษาอัตลักษณ์และสร้างแบรนด์ผ้าไหมกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง*. คณะนักวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2519). *ความเป็นมาของคำสยาม ไทย, ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติฉบับสมบูรณ์เพิ่มเติมข้อเท็จจริง ว่าด้วยชนชาติขอม*. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- จूरिवรรณ จันพลา และคณะ. (2559). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทาง เศรษฐกิจสร้างสรรค์. *วารสารวิชาการ ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2545). *ข้อเขียนว่าด้วยหญิง-ชาย*. ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เฉลิมชัย ปัญญาดี. (2553). *อัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล. (2541). *สัญลักษณ์ผ้าลาวเวียงจันทร์ Symbolism of Lao Textiles*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ณัฐพงศ์ จิตรนรินทร์. (2553). *อัตลักษณ์ชุมชน Community identities อัตลักษณ์และการพัฒนาเพื่อเคลื่อนเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของชุมชน*. *วารสารมนุษย*.
- เด่นดวง บุญปก. (2562). อัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มเขมรถิ่นไทย. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(1), 91.

- ถนอม ชากักดี. (2562). *เทศกาลดอกคำءวน: วัฒนธรรมประดิษฐ์จากรัฐไทยมอบให้คนกวย เขมร ลาว ในศรีสะเกษ*. เดอะอีสานเรคคอร์ด.
- ทวีพฤทธิ์ ศิริศักดิ์บรรจง และชูวีวรรณ ตมิศานนท์. (2554). *ลิขสิทธ์ในงานผ้าไหมไทย: กรณีศึกษา งานผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์*. มหาวิทยาลัยสยาม.
- ท่องเที่ย่วิถีชีวิต. (2561). *วิสาหกิจชุมชนตลาดใหม่ไต้ถุ่นเรื้อน* (ตลาดใหม่ไต้ถุ่นเรื้อน (ed.)).
- ท่องเที่ย่วิถีชุมชนตำบลสวาย. (2561). *ท่องเที่ย่วิถีชุมชนตำบลสวาย*. องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย.
- ทัศนีย์ บัวระกา. (n.d.). การสร้างความหมายของลวดลายผ้าและเอกลักษณ์ของผ้าทอพื้นบ้าน จังหวัดมหาสารคาม. *บทความวิชาการ*, 28.
- ธนวรรณ นิธิภานันท์. (2558). *กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีเพลินวาน อำเภอ้าวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนศ วงศ์ยานนาวา. (2549). “เปิดม่าน” สังกมที่โทยหาอดีต. ประชาไท.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). *ประวัติศาสตร์อีสานตอนล่าง พิจารณาทางด้านวัฒนธรรมและประชาคมในเอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอีสานใต้*.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2546). *ความหลากหลายของชีวิตความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. สายธาร.
- นิคม มูลิกะคามะ. (2536). *คู่มือการปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรมศิลปากร*. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- นิชธิมา บุญเฉลียว. (2552). *ความทรงจำร่วมของคนลื้อพลัดถิ่นกับประเพณีประดิษฐ์กรรม*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิติกร สิงห์ล่อ. (2558). *ประเพณีประดิษฐ์และภาพชุมชนจินตกรรมในนครชุม*. วารสารวิชาการ ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 3.
- นิติ เอียวศรีวงศ์. (2536). *ท่องเที่ย่วบุญบั้งไฟในอีสาน : บุญบั้งไฟต้องรับใช้ชาวยโสธรไม่ใช่ชาวยโสธรรับใช้บุญบั้งไฟ*. มติชน.
- บรรณ สวัฒน์จัจฉ์. (2517). *พงศาวดารเมืองสุรินทร์*.
- บัญญัติ สาลี. (2545). *จวมและความเชื่อของชาวไทยเขมร*. วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เบญจวรรณ สุพันธ์่างทอง. (2555). *การใช้อัตลักษณ์ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานี*. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- เบญจวรรณ สุพันธ์่างทอง. (2555). *การใช้อัตลักษณ์ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานี*. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2556). *ประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง*.
- ปนัดดา บุญยสารนัย. (2547). *อาษา: หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง*. สถาบันวิจัยสังคม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประกอบ ผลงาม. (2538). *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย*. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาชุมชน.

ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2547). *การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในวาทกรรม อัตลักษณ์*. โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

ปราโมทย์ ทศนสุวรรณ. (2537). *เบิ่งอีสาน*. อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

ปรีดา พูลสิน. (2558). *รูปแบบการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนของเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*.

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ. (2554). *รื้อสร้างประเพณีการเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟ ในยุค โลกาภิวัตน์*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

พระมหานริศ ทองบาง. (2553). *พหุนิยมทางศาสนาศึกษาเฉพาะกรณีความเชื่อในพิธีกรรมมะมีวด ของชาวไทยเขมรตำบลไพรบึงอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ*. มหาวิทยาลัยมหิดล.

พัชรินทร์ ศิริอำพันธ์กุล. (2542). *ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์*.

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์.

พัลลภ สุริยกุล ณ อยุธยา. (2542). *เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของ ชวามอญ:ศึกษากรณีหมู่บ้านเจดีย์ทอง ตำบลคลองควาย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มนตรา พงษ์นิล. (2562). *ประเพณีประดิษฐ์ รัศมีนาฏกรรมกับชุมชนจินตกรรมในสังคมไทย:การพัฒนา กรอบความคิด*. *วารสารพื้นถิ่นโขง ซี มูล*.

เมธวดี พยัฒประโคน. (2558). *ช่างทอผ้าพื้นบ้านกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในจังหวัดสุรินทร์*. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*.

เมธวดี พยัฒประโคน. (2560). *การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ไหมโฮลเปราะแบบร่วมสมัย*.

การประชุมวิชาการระดับชาติ "โสมภูมิ ครั้งที่ 3 : Wisdom to the Future : ภูมิปัญญาสู่ออนาคต."

เมธาวี ศิริวงศ์. (2556). *ประเพณีประดิษฐ์กับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมกรณีศึกษางานเทศกาล ประเพณีแซนโฌนตาอำเภออุบลรัตน์ จังหวัดศรีสะเกษ*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ยุกติ มุกดาวิจิตร, กษมาพร แสวสุระธรรม, แอ. อ. ธ. (2555). *วิถีวิทยารื้อสร้างอัตลักษณ์*.

โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

ยุทธกาน ดิสกุล. (2553). *ประเพณีประดิษฐ์และอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รุจยา อากาศและคณะ. (2536). *ไทลื้อ*. บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน).

- วัฒน์ จุฑะวิภาต. (2552). *ศิลปะพื้นบ้าน*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัฒน์ จุฑะวิภาต. (2555). *ผ้าทอกับชีวิตคนไทย*. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วารสารวิชาการและวิจัย มทร. (2558). หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง. *วารสารวิชาการและวิจัย มทร., ฉบับที่ 1*.
- วิจิตร ชุณหกิจจจร. (2559). อบจ.สุรินทร์จัดประเพณีขึ้นเขาสวยไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์-เคาะระฆังเสริมสิริมงคลชีวิต. *เดลินิวส์*, 15.
- วิทยา อินทะกนก. (2520). *เล่าเรื่องเมืองนครราชสีมาโบราณในวัฒนธรรมไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วิทยาลัยครูนครราชสีมา.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2527). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน*. ปานยา.
- วิชญ์ สังเกตกิจ. (2559). *พิธีโบราณอีสานตอนใต้ มรดกโลกทางวัฒนธรรม*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- วีระ พันธุ์สุวรรณ. (2553). *การศึกษาการพัฒนาการทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญเขมรในเขตอีสานใต้*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วีระ สมบูรณ์. (2553). *รัฐชาติชาติพันธุ์ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยความเป็นชาติความเป็นรัฐ และปัญหาชาติพันธุ์*. สมมติ.
- ศักราช ฟ้าขาว. (2553). *การปรับเปลี่ยนและการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน*. กระทรวงวัฒนธรรม.
- ศิริ ผาสุก และอัจฉรา ภาณุรัตน์. (2536). *สุรินทร์มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย*. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์.
- ศิริญา หาญไชยชนะ. (2545). *เส้นสายลายไหม*. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2546). *ชุมชนผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมจิตร กัลยาศิริ. (2541). *การวิเคราะห์เพลงพื้นเมืองและละเล่นพื้นเมืองของชาวจังหวัดสุรินทร์*. วิทยาลัยครูสุรินทร์.
- สมบัติ สมัครสมาน. (2553). *การออกแบบและพัฒนาผ้าไหมมัดหมี่ไทย-เขมร สุรินทร์*. รุ่งธนเกียรติ ออฟเซ็ทจำกัด.
- สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร. (2559). *บันทึกประเพณีไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า องค์การบริหารส่วนตำบลสวย. องค์การบริหารส่วนตำบลสวย*.
- สวัสดิ์ แก้วแบน. (2552). *มีปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์*. *วารสารวิชาการ มจร.บุรีรัมย์*, 71.
- สัทธา อริยะรุกันต์. (2530). *“กรณีศึกษาภาคใต้เขมรถิ่นอีสานใต้” ใน สมบัติอีสานใต้(ฉบับพิเศษ)*. เรวัตการพิมพ์.

สายชล แก้วบริสุทธ์. (2556). *เทศกาลกินเจหาดใหญ่พื้นที่ประดิษฐ์เพื่อการท่องเที่ยว*.

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สารภี ขาวดี. (2559). ประเพณีแซนโฎนตา: การสืบทอดและการดำรงอยู่ในบริบทพื้นที่ดั้งเดิมวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 131.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. (2556). *ประวัติเมืองสุรินทร์*. รุ่งธนเกียรติออฟเซ็ทจำกัด.

สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. (2556). *เส้นทางอารยธรรมมรดกล้ำค่าสุรินทร์*. สำนักงานจังหวัดสุรินทร์.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์. (2558). *สุรินทร์สวยสดใสด้วยผ้าไหมสุรินทร์ เอลิมพระเกียรติ 60 พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี*. รุ่งธนเกียรติออฟเซ็ทจำกัด.

สิริวัฒน์ คำวันสา. (2522). *อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์ (เน้นประเทศไทย)*. สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง. (2555). การสื่อสารเพื่อสร้าง ธารรักษา และต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์. In *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. โครงการเมธีวิจัยอาวุโส “กระบวนทัศน์ใหม่ของสื่อสารศึกษาไทย” ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สุทัศน์ กองทรัพย์. (2536). *ความสำคัญของหัวเมืองขุขันธ์ สุรินทร์ ลังชะ ระหว่างปี พ.ศ.2302-2450*. มหาวิทยาลัยสารคาม.

สุทิน สนองฝัน. (2532). *ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองในอีสานตั้งแต่ สุโขทัย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุเทพ สุนทรเมสัช. (2548). *ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติ และการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์*. เมืองโบราณ, สนพ.

สุนัย ณ อุบล และคณะ. (2536). *ผ้าก๊วยชีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว สายเมืองอุบล*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

เสริมศักดิ์ ขุนพล. (2558). การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนเกาะยอ. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*.

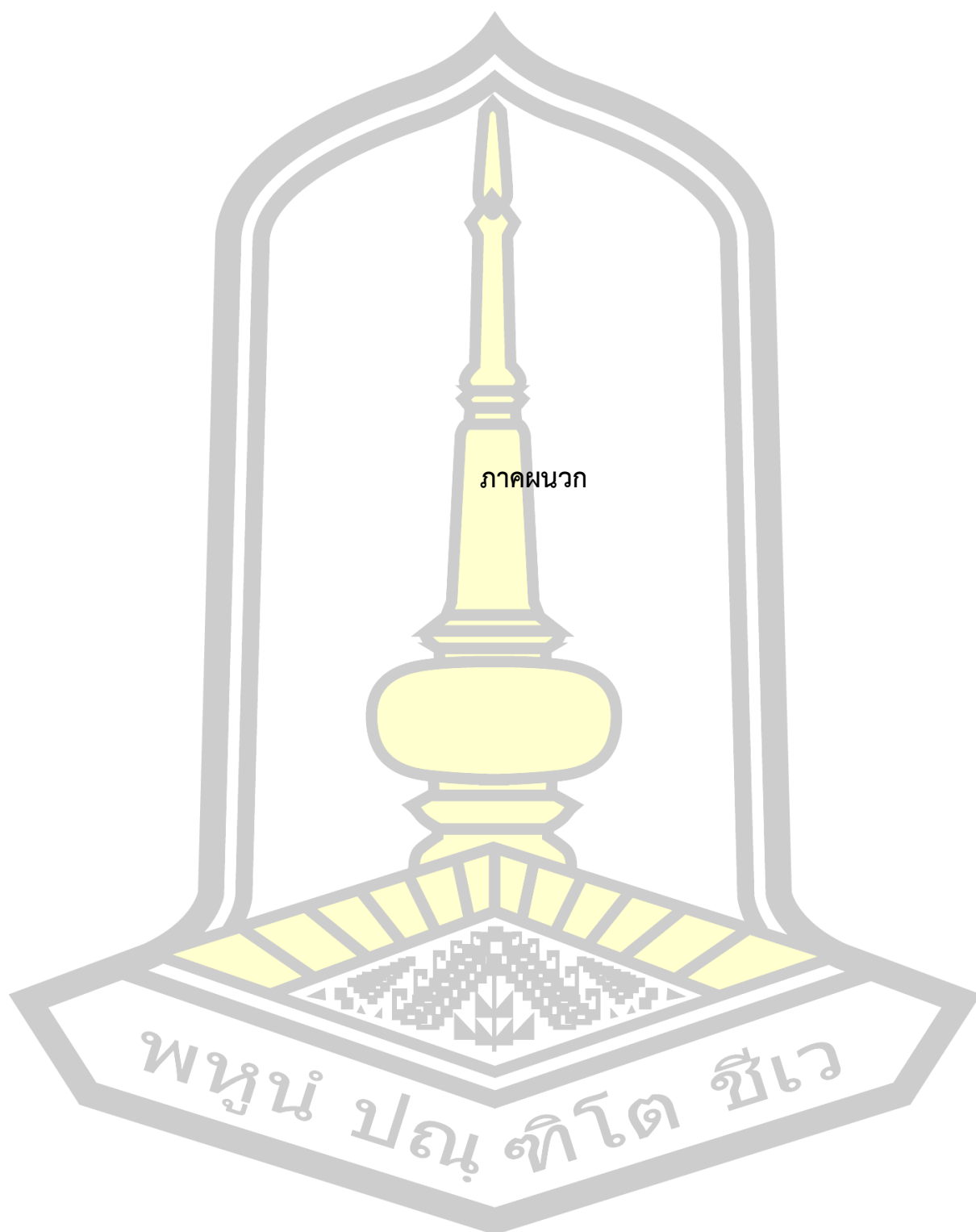
อคิน ทรัพย์พัฒน์. (2551). *วัฒนธรรมคือความหมาย ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ*. บริษัทโอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์ จำกัด.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์. (2557). *อัจฉริยะภูมิปัญญาผ้าไหมสุรินทร์*. รุ่งธนเกียรติออฟเซ็ท

การพิมพ์.

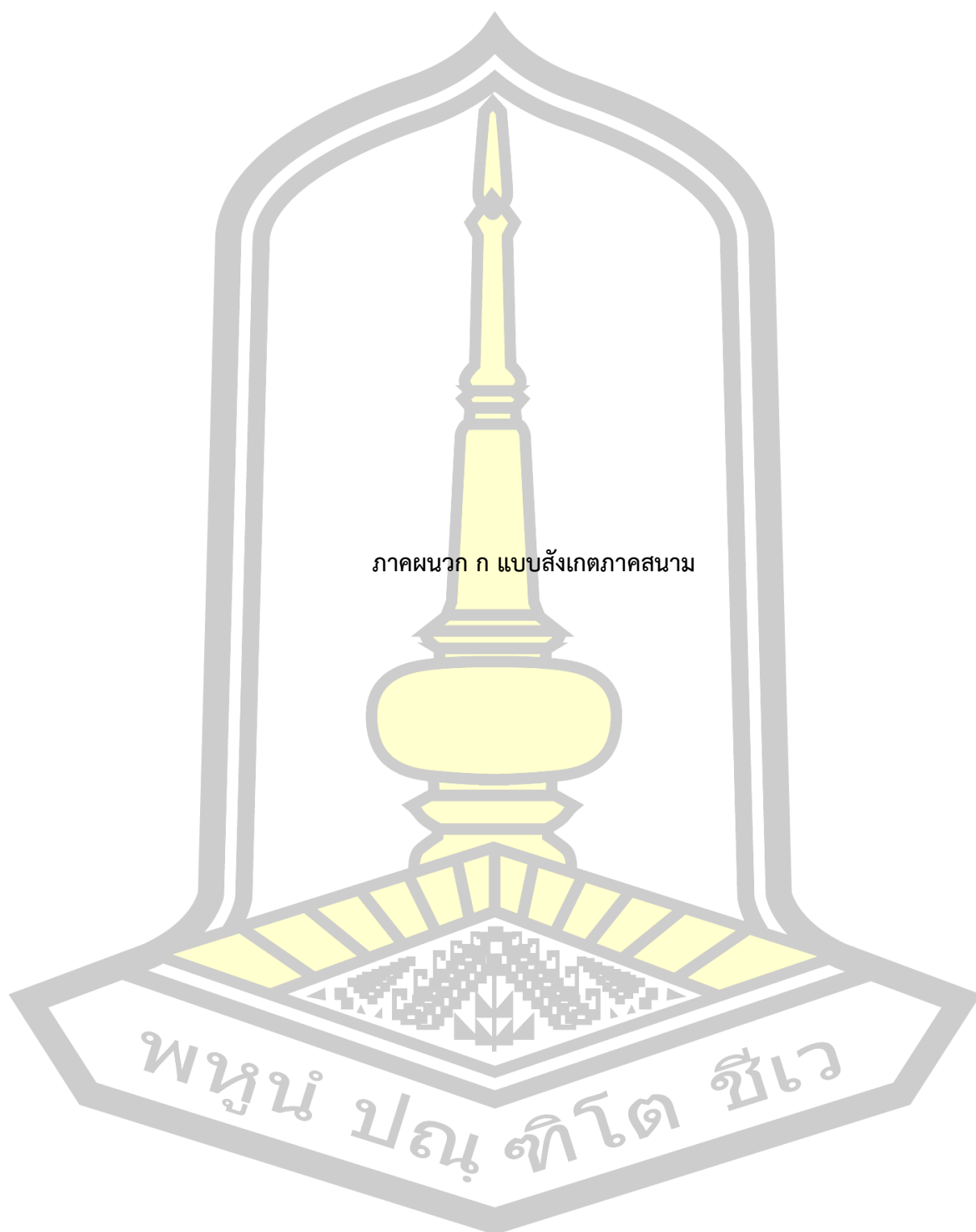
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์. (2560). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พ.ศ. 2560-2563 ของ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์*. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย. (2559). *โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการการขับเคลื่อนคลัสเตอร์ ผ้าไหมตำบลสวาย*. องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย.
- อภิญา เพ็ญพสุกุล. (2546). *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. สำนักพิมพ์ งานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อรนุช นาคชาติ และคณะ. (2558). *การอนุรักษ์และพัฒนาการย้อมสีไหมด้วยเปลือกต้น เมล็ดและ เปลือกหุ้มเมล็ดมะขามตามภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร ในจังหวัดสุรินทร์*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- อรอุมา เมืองทอง. (2560). *ประเพณีประเพณีบุญนึ่งไฟบ้านนาทรายตำบลวังบาลอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. การประชุมวิชาการระดับชาติด้านการบริหารกิจการสาธารณะ*.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2536). *ผ้าไหมในวิถีไทยกุยและไทยเขมร*. รุ่งธนเกียรติออฟเซ็ทการพิมพ์.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิตร บุญนาค. (2536). *ผ้าไหมในวิถีชีวิตไทยกุยและไทยเขมร*. รุ่งธนเกียรติ ออฟเซ็ทการพิมพ์.
- อาทิตยา จันทิมา. (2552). *ความเป็นยอง: การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงของ อัตลักษณ์ในภาวะสมัยใหม่*. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- เอกรินทร์ พึ่งประชา. (2545). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือ “ความเป็นไทย” ที่หลายหลาก. ศิลปวัฒนธรรม*.
- Eric Hobsbawm, and T. R. (1983). *The Invention of Tradition*. University Press.
- Green, Gillian. (2003). *Traditional Textiles of Cambodia: Cultural Threads and Material Heritage*. River Books.
- Hall. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*.
- Joseph B. Aceves. (1974). *Identity, Survival and Change*. General Learning Corporation.
- Kathryn Woodward. (1997). *Identity and Difference*. SAGE Publications.
- Schlesinger B. (1993). *The sexless years or sex rediscovered*. *Journal of Gerontological and Social Work*.

ภาคผนวก

พหุ ประดิษฐ์ ชัยเว

วัน/เดือน/ปี.....ที่สัมภาษณ์

วิธีสังเกต ( ) สังเกต ( ) สอบถาม ( ) สังเกตแบบมีส่วนร่วม

ชื่อ-สกุล.....อายุ.....การศึกษา.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....สถานที่.....เวลา.....

เหตุการณ์.....บุคคลที่ร่วมในสถานการณ์.....

สภาพแวดล้อม.....ปฏิริยาของผู้สัมภาษณ์.....

บันทึกพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่สังเกต

ลำดับที่	ข้อมูลที่สังเกต	หมายเหตุ

พจนัน ปณ ทิโต สีเว

กรอบในการสังเกต ลักษณะการสังเกต

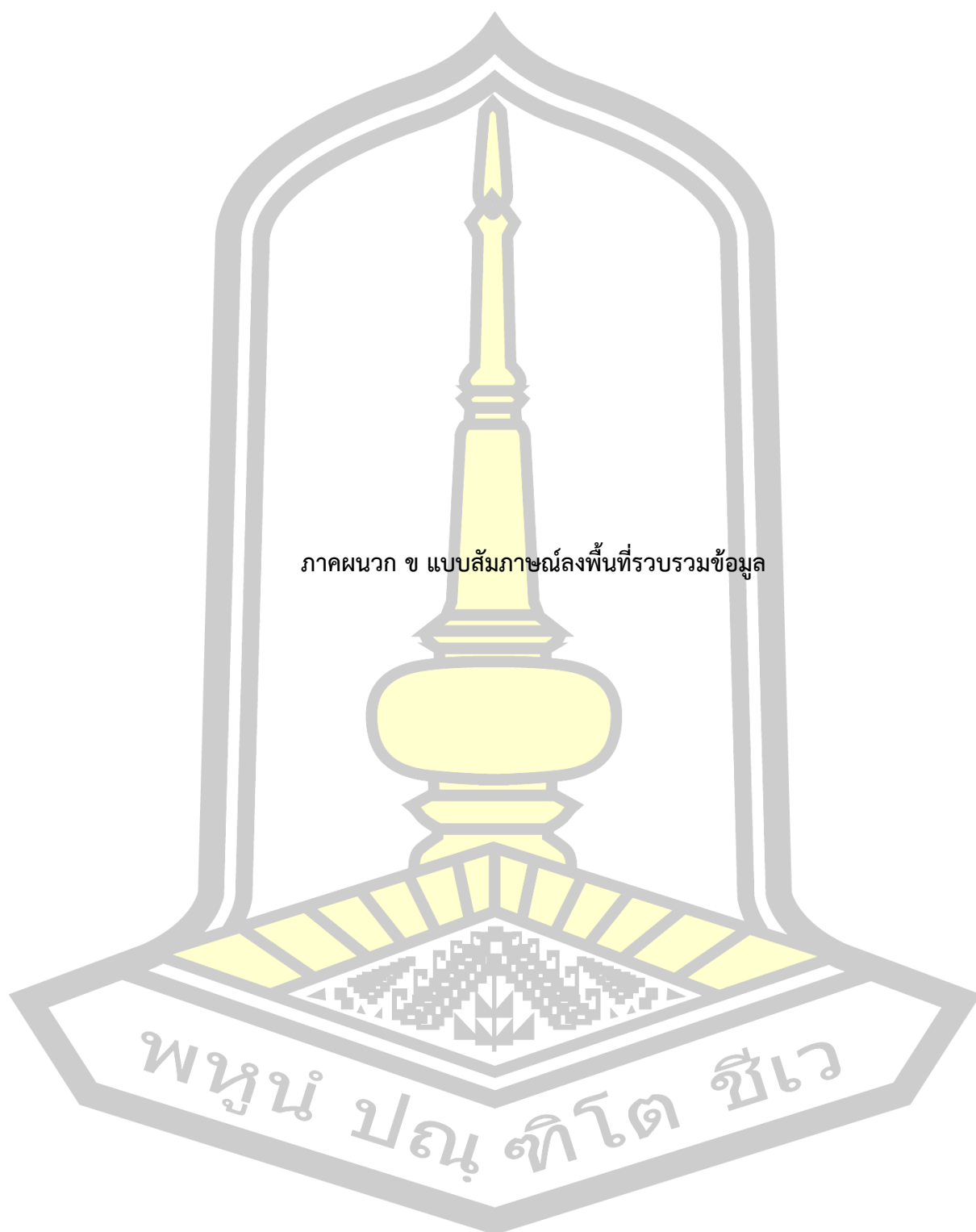
1. สังเกตพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมกลุ่มทอผ้าไหม วิถีชีวิตที่เป็นจริง
2. สังเกตพฤติกรรมที่เกิดขึ้นบ่อยเพื่อยืนยันข้อมูล
3. ลำดับในการเกิดพฤติกรรม หรือการเรียงลำดับเหตุการณ์เพื่อหาความสัมพันธ์ของพฤติกรรม
4. ความสำคัญของพฤติกรรมที่เกิดขึ้น สังเกตพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการทำงานของช่างทอ การดำรงชีวิต การสร้างสรรค์ลวดลาย และความร่วมมือในกลุ่มตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน
5. สังเกตพฤติกรรมการใช้ผ้าทอพื้นบ้านในแต่ละบริบท

เนื้อหาที่สังเกต

1. พฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ด้านชีวิตส่วนตัว ด้านชีวิตที่เกี่ยวกับการใช้ทอผ้าพื้นบ้าน
2. พฤติกรรมด้านอาชีพลักษณะงานการจัดการอาชีพที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์กับชุมชน
3. พฤติกรรมด้านสังคม สังเกตลักษณะและประเภทกิจกรรมในชุมชนการให้ความร่วมมือและประโยชน์ของกิจกรรมในชุมชน
4. พฤติกรรมการร่วมกิจกรรมกลุ่มทอผ้าไหมสังเกตกระบวนการขั้นตอนการผลิตระยะเวลาในการร่วมกิจกรรมกลุ่ม
5. การสนทนาในชุมชนสังเกตเนื้อหาที่สนทนาในชุมชนด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมแนวทางการพัฒนาการทอผ้าไหม แนวทางการอนุรักษ์การทอผ้าไหมแบบพื้นบ้านอย่างยั่งยืน การดำเนินธุรกิจการทอผ้าไหมที่ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้อย่างยิ่งยืน และความผูกพันระหว่างผ้าทอพื้นบ้านกับคนในชุมชน
6. สังเกตความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลครอบครัว และชุมชนสังเกตด้านรายได้และเศรษฐกิจในชุมชน
7. สังเกตการใช้ผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นในระดับชุมชน และในระดับจังหวัด

พหุ ประถมศึกษา ชีวะ

ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล

พหุบัณฑิตยาลัย จุฬาลงกรณ์

วัน/เดือน/ปี.....ที่สัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล
หัวข้อวิจัย “ไหมใต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์
ผู้วิจัย นางสาวกรรณก แก้วเกิด หลักสูตร ศศ.ม. สาขาวิชาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

แนวทางการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

๑. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....เพศ.....อายุ.....ปี
 ที่อยู่.....เบอร์โทรศัพท์.....
 กลุ่มอาชีพ.....ตำแหน่ง.....
 ความเชี่ยวชาญ.....

ประเด็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะไหมใต้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษา กลุ่มทอผ้าไหมใต้ถุนเรือนชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์

ตอนที่ 1 แนวคำถามสภาพอดีตและปัจจุบัน ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนมีอะไรบ้าง

- 1.1 การทอผ้าไหมมีความเป็นมาอย่างไร
- 1.2 อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนมีอะไรบ้าง
- 1.3 สภาพอดีตของลวดลายผ้าทอพื้นบ้านของคนในชุมชนเป็นอย่างไร
- 1.4 ปัจจุบันลวดลายผ้าทอพื้นบ้านของคนในชุมชนเป็นอย่างไร
- 1.4 อัตลักษณ์ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเป็นอย่างไร
- 1.5 ท่านมีการจัดการกับศิลปะลวดลายผ้าทอดั้งเดิมของชุมชนอย่างไร
- 1.6 มีแรงจูงใจและวิธีการสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อให้ผ้าทอพื้นบ้านได้อยู่ต่อไปกับชุมชนอย่างไรบ้าง
- 1.7 คุณค่าของเอกลักษณ์ลวดลายผ้าไหมที่ทอมีอะไรบ้างอย่างไร
- 1.8 การทอผ้าไหมในปัจจุบันเป็นอย่างไร
- 1.9 ทำไมต้องมีการทอผ้าไหม
- 1.10 ปัญหาการทอผ้าไหมในชุมชนมีอะไรบ้างแก้ไขอย่างไรต้องการความช่วยเหลือในเรื่องใด
- 1.11 มีความรู้สึกอย่างไรกับแนวทางการอนุรักษ์และแนวทางการพัฒนาการทอผ้าไหม
- 1.12 การทอผ้าไหมมีความสำคัญต่อตนเองและชุมชนอย่างไร

ตอนที่ 2 แนวคำถามเกี่ยวกับสภาพปัญหา ข้อเสนอแนะ แนวทางการจัดการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อศึกษาการรื้อฟื้น และประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอไหมใต้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษา กลุ่มทอผ้าไหมใต้ถุนเรือน ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างไร

- 2.1 ปัญหาและอุปสรรคการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะใหม่ได้ถูกรื้อฟื้นผ้าทอพื้นบ้านมีอะไรบ้าง
- 2.2 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางด้าน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม ส่งผลกระทบต่อศิลปะผ้าทอของชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- 2.3 ท่านมีแนวทางการสร้างและจัดการอัตลักษณ์ศิลปะใหม่ของชุมชนในการส่งเสริมผ้าทอพื้นบ้านอย่างไร
- 2.4 ท่านมีบทบาทอะไรในการรื้อฟื้นสิ่งที่เคยมี และประดิษฐ์สิ่งใหม่ในการสร้างศิลปะผ้าทอใหม่ได้ถูกรื้อฟื้นแห่งนี้ และมีส่วนช่วยให้ตลาดใหม่ได้ถูกรื้อฟื้นเกิดขึ้นได้อย่างไร
- 2.5 การพัฒนารูปแบบการรื้อฟื้นศิลปะผ้าทอชุมชนมีลักษณะอย่างไร
- 2.6 ท่านมีวิธี ขั้นตอน ทิศทางการสร้างลวดลายศิลปะการทอผ้าพื้นบ้านในชุมชนอย่างไร
- 2.7 กระบวนการทอผ้าใหม่ที่แบบดั้งเดิม และแบบปัจจุบันเป็นอย่างไร ต่างจากที่อื่นอย่างไร
- 2.8 รูปแบบการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะ

ผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน มีลักษณะอย่างไร

- 2.9 การรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน มีลักษณะอย่างไร
- 2.10 ท่านมีกระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะใหม่ได้ถูกรื้อฟื้นผ้าทอพื้นบ้านอย่างไร

ตอนที่ 3 แนวคำถามเกี่ยวกับหน่วยงานภาครัฐมีการส่งเสริม สนับสนุน และกระตุ้นให้ผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยมีบทบาทอย่างไรในงานประเพณีท้องถิ่น มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือไม่อย่างไร ชุมชนมีบทบาทอย่างไรในประเพณีนี้

- 3.1 การพัฒนาอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอใหม่ได้ถูกรื้อฟื้นผ้าทอพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการนำผ้าทอไปใช้ในประเพณีในท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีขึ้นเขาสวาย และประเพณีแซนโหม้นตาอย่างไร
- 3.2 รูปแบบการนำผ้าทอพื้นบ้านไปใช้ในประเพณีท้องถิ่นมีลักษณะเป็นอย่างไร
- 3.3 ชุมชนนำอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอใหม่ได้ถูกรื้อฟื้นผ้าทอพื้นบ้านไปใช้ในประเพณีท้องถิ่นอย่างไร
- 3.4 กระบวนการรื้อฟื้นผ้าทอพื้นบ้านไปใช้ในประเพณีท้องถิ่นใส่ผ้าใหม่เป็นอย่างไร
- 3.5 ท่านมีบทบาทอะไร ในประเพณีนี้ และมีส่วนช่วยให้ประเพณีเกิดขึ้นได้อย่างไร

การบันทึกข้อมูล

.....

.....

.....

.....

วัน/เดือน/ปี.....ที่สัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล

หัวข้อวิจัย “ไหมไต้ถุนเรือน” : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์

ผู้วิจัย นางสาวกรรณก แก้วเกิด หลักสูตร ศศ.ม. สาขาวิชาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

แนวทางการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

๑. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....เพศ.....อายุ.....ปี
ที่อยู่.....เบอร์โทรศัพท์.....
กลุ่มอาชีพ.....ตำแหน่ง.....
ความเชี่ยวชาญ.....

ตอนที่ 1

คำชี้แจงข้อตกลงเบื้องต้น แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับผู้รู้ คำถามในแบบสัมภาษณ์เป็นเพียงแนวทางเท่านั้นแต่ในการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสอบถามจริงอาจเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และประสบการณ์ของผู้สัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการดังนี้

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะไหมไต้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษา กลุ่มทอผ้าไหมไต้ถุนเรือนชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อศึกษาผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์

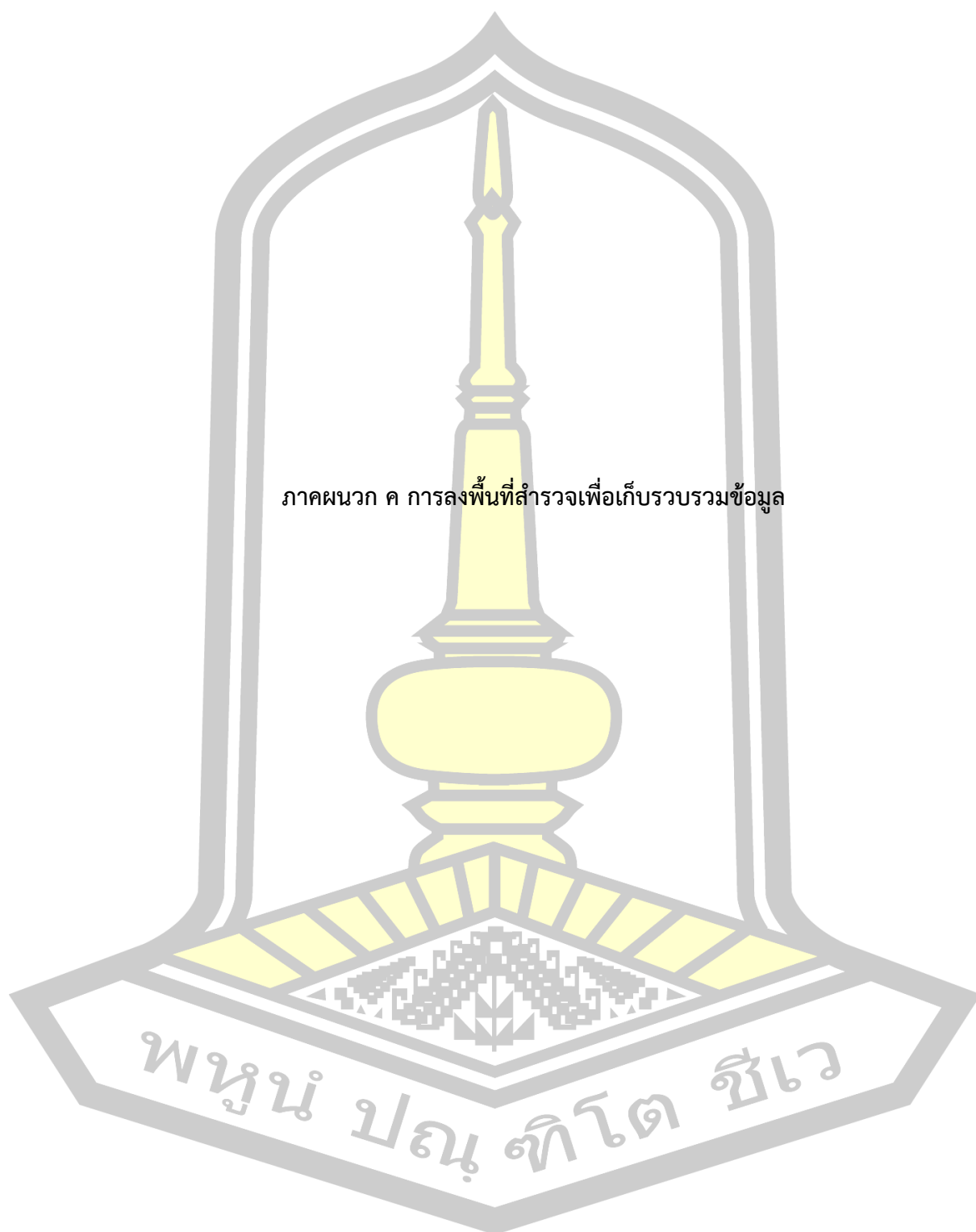
แนวคำถาม

คำถามการวิจัย	แนวคำถามย่อย
1. อัตลักษณ์วัฒนธรรมศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนเขมรถิ่นไทยจังหวัดสุรินทร์มีอะไรบ้าง	1.1 การทอผ้าไหมมีความเป็นมาอย่างไร
	1.2 อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนมีอะไรบ้าง
	1.3 สภาพอดีตของลวดลายผ้าทอพื้นบ้านของคนในชุมชนเป็นอย่างไร
	1.4 ปัจจุบันลวดลายผ้าทอพื้นบ้านของคนในชุมชนเป็นอย่างไร
	1.4 อัตลักษณ์ของศิลปะผ้าทอพื้นบ้านเป็นอย่างไร
	1.5 ท่านมีการจัดการกับศิลปะลวดลายผ้าทอดั้งเดิมของชุมชนอย่างไร
	1.6 มีแรงจูงใจและวิธีการสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อให้ผ้าทอพื้นบ้านได้อยู่ต่อไปกับชุมชนอย่างไรบ้าง
	1.7 คุณค่าของอัตลักษณ์ลวดลายผ้าไหมที่ทอมีอะไรบ้างอย่างไร
	1.8 การทอผ้าไหมในปัจจุบันเป็นอย่างไร
	1.9 ทำไมต้องมีการทอผ้าไหม
	1.10 ปัญหาการทอผ้าไหมในชุมชนมีอะไรบ้างแก้ไขอย่างไรต้องการความช่วยเหลือในเรื่องใด
1.11 มีความรู้สึกอย่างไรกับแนวทางการอนุรักษ์และแนวทางการพัฒนาการทอผ้าไหม	

	1.12 การทอผ้าไหมมีความสำคัญต่อตนเองและชุมชนอย่างไร
2. การรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีศิลปะไหมได้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมได้ถุนเรือนชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวายอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างไร	2.1 ปัญหาและอุปสรรคการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะไหมได้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านมีอะไรบ้าง
	2.2 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางด้าน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม ส่งผลกระทบต่อศิลปะผ้าทอของชุมชนหรือไม่ อย่างไร
	2.3 ท่านมีแนวทางการสร้างและจัดการอัตลักษณ์ศิลปะไหมของชุมชนในการส่งเสริมผ้าทอพื้นบ้านอย่างไร
	2.4 ท่านมีบทบาทอย่างไรในการรื้อฟื้นสิ่งที่เคยมี และประดิษฐ์สิ่งใหม่ในการสร้างศิลปะผ้าทอไหมได้ถุนเรือนแห่งนี้ และมีส่วนช่วยให้ตลาดไหมได้ถุนเรือนเกิดขึ้นได้อย่างไร
	2.5 การพัฒนารูปแบบการรื้อฟื้นศิลปะผ้าทอชุมชนมีลักษณะอย่างไร
	2.6 ท่านมีวิธี ขั้นตอน ทิศทางของการสร้างตลาดศิลปะการทอผ้าพื้นบ้านในชุมชนอย่างไร
	2.7 กระบวนการทอผ้าไหมที่นับแต่ดั้งเดิม และแบบปัจจุบันเป็นอย่างไร ต่างจากที่อื่นอย่างไร
	2.8 รูปแบบการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน มีลักษณะอย่างไร
	2.9 การรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน มีลักษณะอย่างไร
	2.10 ท่านมีกระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะไหมได้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านอย่างไร
3. ผ้าทอพื้นบ้านในบริบทประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากการรื้อฟื้นและประดิษฐ์อัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอของคนในชุมชนเป็นอย่างไร	3.1 การพัฒนาอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอไหมได้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการนำผ้าทอไปใช้ในงานประเพณีในท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีขึ้นเขาสวาย และประเพณีแห่นาตาอย่างไร
	3.2 รูปแบบการนำผ้าทอพื้นบ้านไปใช้ในประเพณีท้องถิ่นมีลักษณะเป็นอย่างไร
	3.3 ชุมชนนำอัตลักษณ์ศิลปะผ้าทอไหมได้ถุนเรือนผ้าทอพื้นบ้านไปใช้ในประเพณีท้องถิ่นอย่างไร
	3.4 กระบวนการรื้อฟื้นผ้าทอพื้นบ้านไปใช้ในประเพณีท้องถิ่นใส่ผ้าไหมเป็นอย่างไร

ภาคผนวก ค การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

พหุณฺ์ ปณฺุ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ ค. 1 การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2561

ภาพประกอบ ค. 2 การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2561

ภาพประกอบ ค. 3 การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2561

ภาพประกอบ ค. 4 การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2561

ภาพประกอบ ค. 5 การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2561

ภาพประกอบ ค. 6 การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
กลุ่มทอผ้าไหมบ้านตารอด เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2562

ภาพประกอบ ค. 7 การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
บ้านอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย บ้านท่าสว่าง เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2562

ภาพประกอบ ค. 8 การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
บ้านอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย บ้านท่าสว่าง เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2562

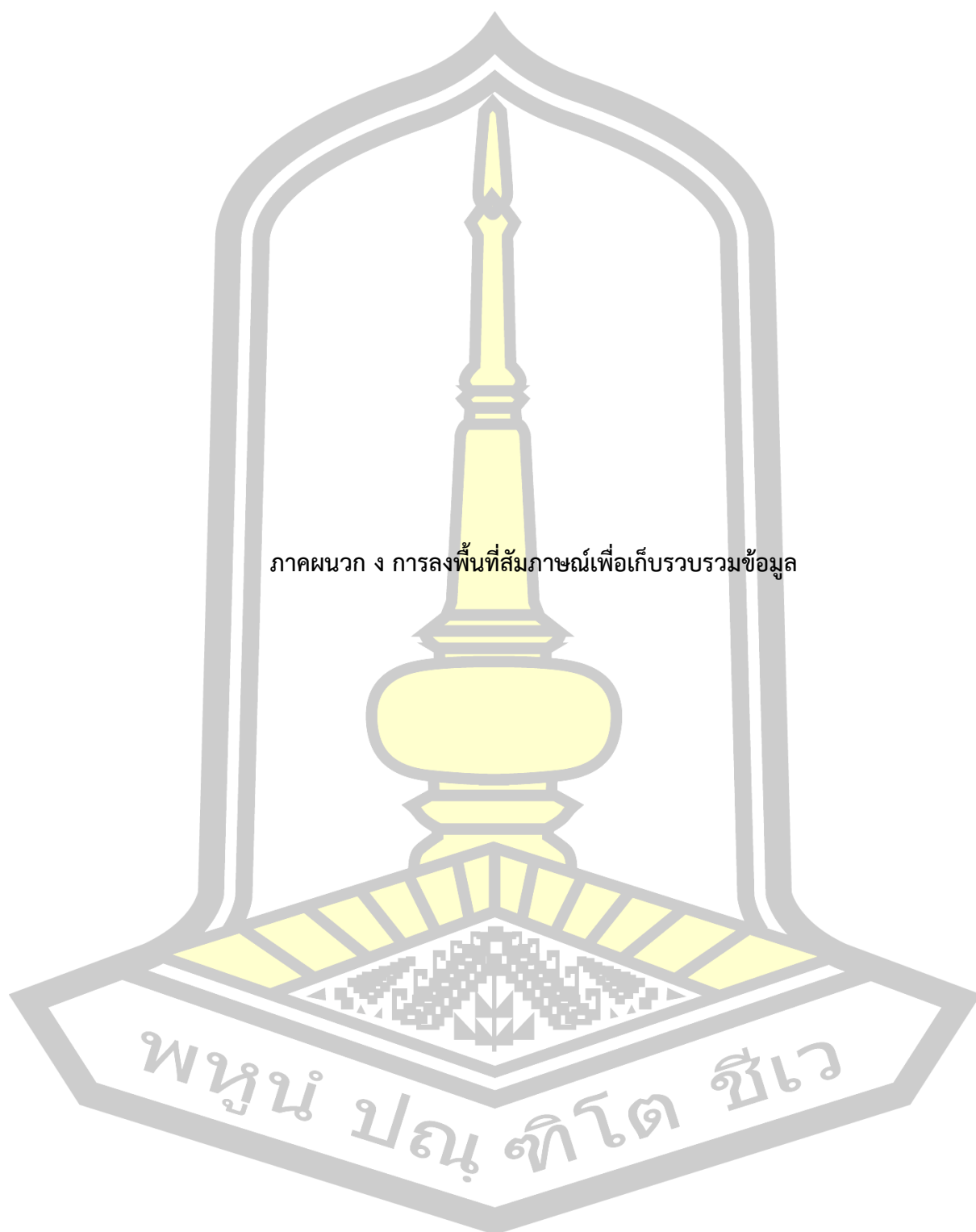

ภาพประกอบ ค. 9 การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
บ้านอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย บ้านท่าสว่าง เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2562

ภาพประกอบ ค. 9 การลงพื้นที่สำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
กลุ่มไหมใต้ถุนเรือน เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2562

ภาคผนวก ง การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

พญูน์ ปณฺ ทิตฺ สีเว

ภาพประกอบ ง. 1 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
นางเกสร เสียงตรง ครูโรงเรียนบ้านสวาย เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2562

ภาพประกอบ ง. 2 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2562
อ.ดร.ศิวาพร พยัคฆ์ และ อ.ดร.อัครเดช สุพรรณฝ้าย นักวิชาการและที่ปรึกษากลุ่มตลาดใหม่
ไต้ถุนเรื่อน นายสิริณัฐชัย ใจดีก ผู้จัดการกลุ่มตลาดใหม่ไต้ถุนเรื่อน

ภาพประกอบ ง. 3 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
 อ.ดร.อัครเดช สุพรรณฝ้าย นักวิชาการและที่ปรึกษากลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน
 นายสิริณัฐชัย ใจดีก ผู้จัดการกลุ่มไหมใต้ถุนเรือน เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2562

ภาพประกอบ ง. 4 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
 นายประทีป บุญถาวร นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลสวาย เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2562

ภาพประกอบ ง. 5 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2562
นางประภา อธิติผล ประธานกลุ่มกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน
นายสิริรัชชัย ใจดีก ผู้จัดการกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน

ภาพประกอบ ง. 8 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2562
นางประภา อธิติผล ประธานกลุ่มกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน
นายสิริรัชชัย ใจดีก ผู้จัดการกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน

ภาพประกอบ ง. 6 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2562
นางสำเนียง บุญโสตากร ผู้เชี่ยวชาญด้านการย้อมสีธรรมชาติ ตำบลสวาย

ภาพประกอบ ง. 9 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2562
นางสำเนียง บุญโสตากร ผู้เชี่ยวชาญด้านการย้อมสีธรรมชาติ ตำบลสวาย

ภาพประกอบ ง. 7 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2563
นางเยียน สุปินนาม ช่างทอผ้าโบราณ ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย

ภาพประกอบ ง. 10 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2563
นางเยียน สุปินนาม ช่างทอผ้าโบราณ ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย

ภาพประกอบ ง. 11 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
สมาชิกกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2562

ภาพประกอบ ง. 12 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2562
สมาชิกกลุ่มตลาดไหมใต้ถุนเรือน เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2562

ภาพประกอบ ง. 13 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
นายสมบัติ อุตมะ ช่างทอผ้าให้ละครนาดี ตำบลสวาย เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2561

ภาพประกอบ ง. 14 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
กลุ่มช่างทอผ้าบ้านด่านเจริญ เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2561

ภาพประกอบ ง. 15 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
สมาชิกกลุ่มตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2561

ภาพประกอบ ง. 16 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
สมาชิกกลุ่มตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2561

สัมภาษณ์นายโอภาส เพ็งพิศ ชั้นปวส.5/2 สาขาวิชาการตลาด
ดำรงตำแหน่งนายกองค์การนักวิชาชีพในอนาคตแห่งประเทศไทยวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ ปีการศึกษา 2563

สัมภาษณ์นายโยธิน บุญยงค์ ชั้นปวส.4/1 สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์
ดำรงตำแหน่งนายกองค์การนักวิชาชีพในอนาคตแห่งประเทศไทยวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ ปีการศึกษา 2562และ 2564

ภาพประกอบ ง. 17 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
นักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2563

สัมภาษณ์นางบุณิกา สังข์โกมล

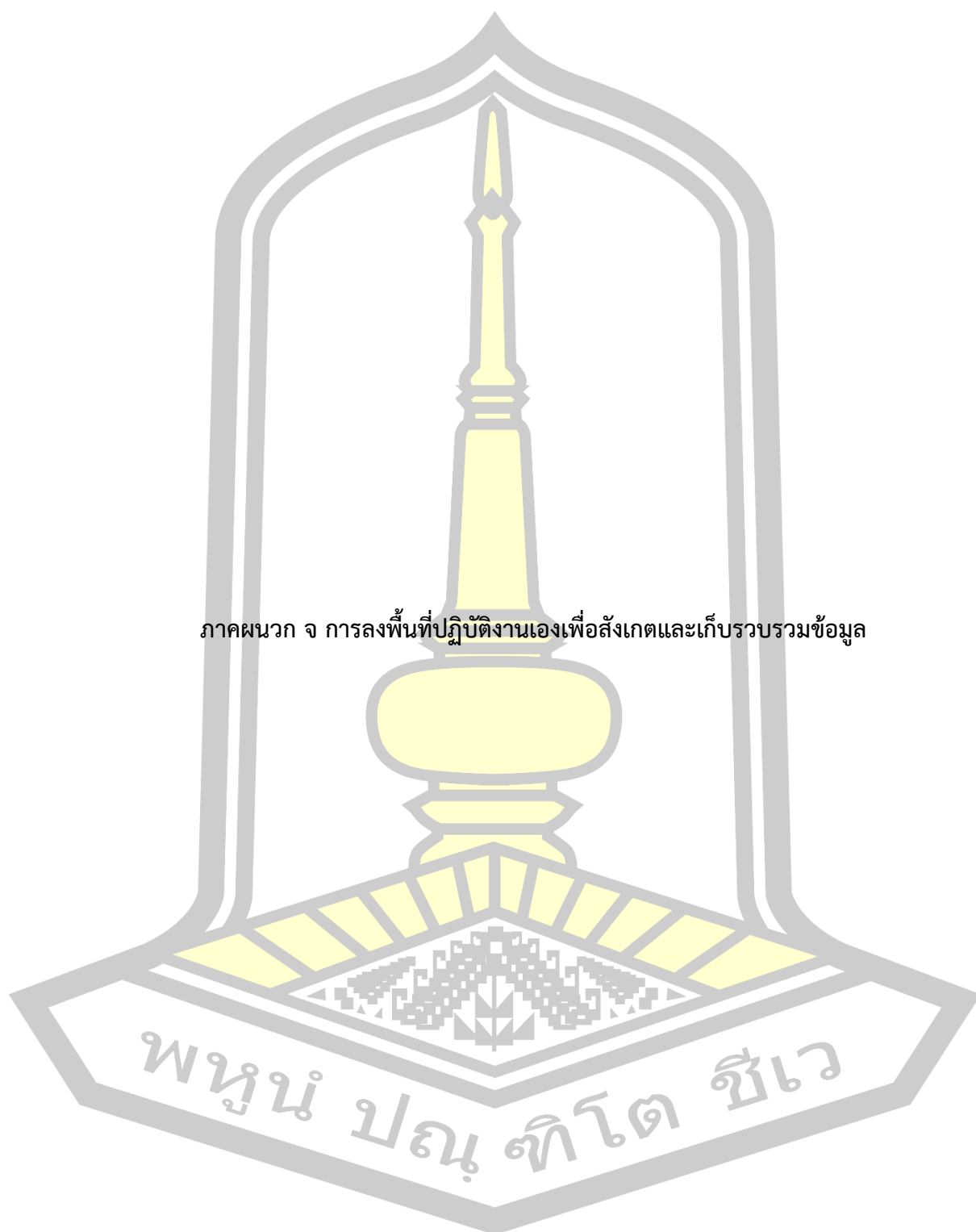

สัมภาษณ์นางสาวกฤตชมาพร ถึงทะเล

สัมภาษณ์นางสาวเสมอใจ นวลศรี

ภาพประกอบ ง. 17 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
ลูกค้าเข้ามาซื้อผ้าทอพื้นบ้านตลาดไหมใต้ถุนเรือน เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2562

ภาคผนวก จ การลงพื้นที่ปฏิบัติงานเองเพื่อสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล

ภาพประกอบ จ. 1 การลงพื้นที่ปฏิบัติงานเองเพื่อสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล
นางพร้อม สโนทอง ช่างทอผ้าบ้านสะตอ อ.เขวาสินรินทร์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2561

ภาพประกอบ จ. 2 การลงพื้นที่ปฏิบัติงานเองเพื่อสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล
นางเยียน สุนินนาม ช่างทอผ้าโบราณ ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2562

ภาพประกอบ จ. 3 การลงพื้นที่ปฏิบัติงานเองเพื่อสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล
นางสำเนียง บุญโสตากร ผู้เชี่ยวชาญด้านการย้อมสีธรรมชาติ ตำบลสวาย
เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2562

ภาพประกอบ จ. 5 การลงพื้นที่ปฏิบัติงานเองเพื่อสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล
นางสำเนียง บุญโสตากร ผู้เชี่ยวชาญด้านการย้อมสีธรรมชาติ ตำบลสวาย
เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2562

ภาพประกอบ จ. 4 การลงพื้นที่ปฏิบัติงานเองเพื่อสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล สมาชิกกลุ่ม ตลาดไหมใต้ถุนเรือน เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2562

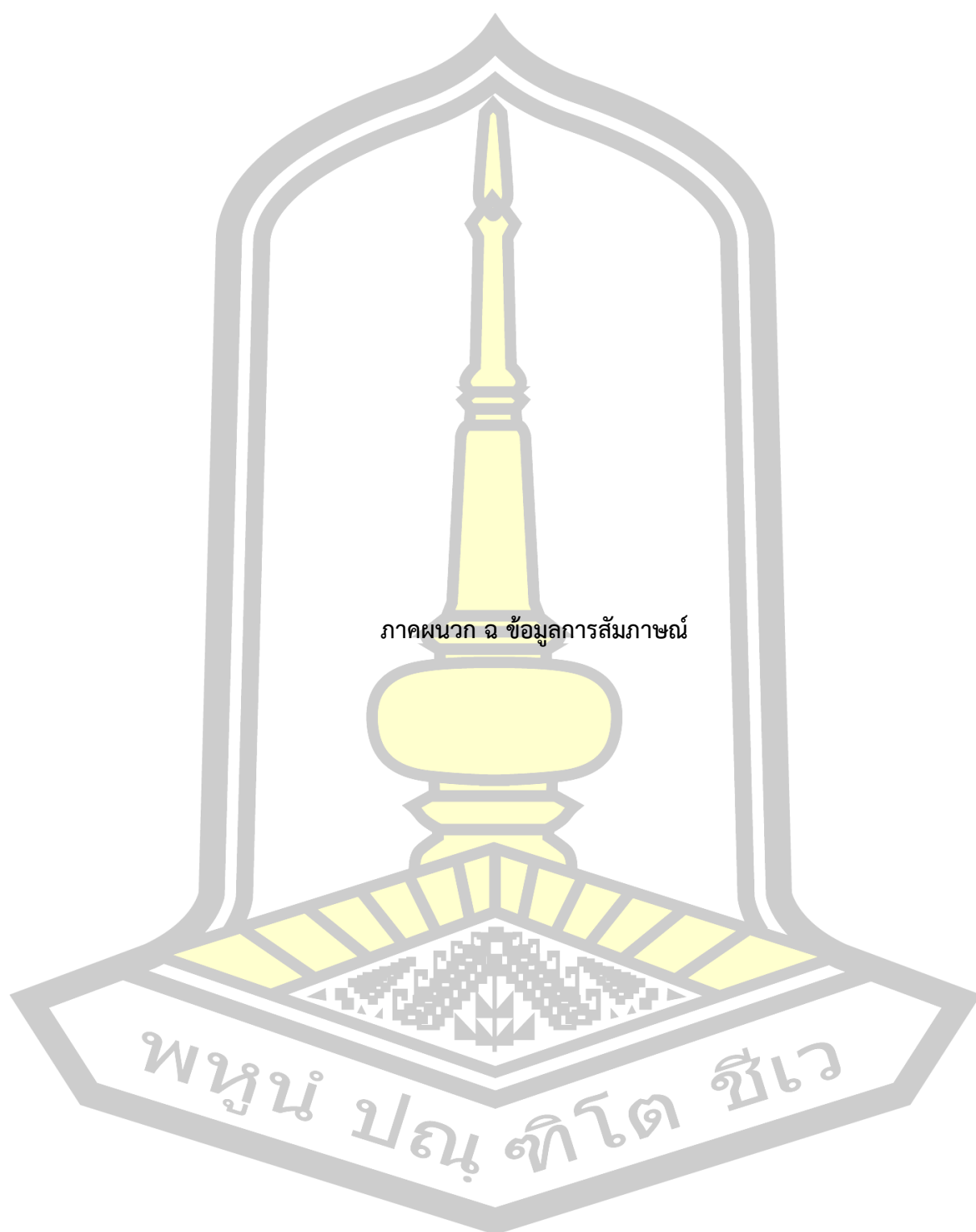

ภาพประกอบ จ. 6 การลงพื้นที่ปฏิบัติงานเองเพื่อสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล สมาชิกกลุ่ม ตลาดไหมใต้ถุนเรือน เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2562

ภาพประกอบ จ. 7 การลงพื้นที่ปฏิบัติงานเองเพื่อสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล
สมาชิกกลุ่ม ตลาดใหม่ใต้ถนนเรือน เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2562

ภาคผนวก ฉ ข้อมูลการสัมภาษณ์

พหุ ประยูตย์ จิต วิทยา

กชพร ห่องแก้ว (อายุ 54 ปี) ผู้ใหญ่บ้าน อยู่บ้านเลขที่ 132 หมู่ 2 ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เบอร์โทรศัพท์ 099-3341468 เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2562 ,
31 สิงหาคม 2562

กมนต์โรจน์ นวัตกรรมบรรหาร หรือ “ครูจุก” (อายุ 71 ปี) ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์ ศิลปิน
ผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้าน การแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การเรือบั้ง การรำตึกแคน
ตำข้าว อยู่บ้านเลขที่ 732 ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 32000
เบอร์โทรศัพท์ 095-1316141 เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2562

เกสร เสียงตรง (อายุ 61 ปี) ครูโรงเรียนบ้านสวาย(ตำแหน่งครูชำนาญการพิเศษ) อยู่บ้านเลขที่ 186/1
หมู่ 6 ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เบอร์โทรศัพท์ 088-1163491 เมื่อวันที่ 1
กันยายน 2562

ขวัญใจ เชื้อมาก (อายุ 51 ปี) เลขานุการวิสาหกิจชุมชนตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน ช่างมัดหมี่ย้อมสี
ธรรมชาติ เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2561 , 10 ธันวาคม 2561 , 22 มกราคม 2562 , 25
เมษายน 2562

จันทรา สุนกุล้ำ (อายุ 34 ปี) นักพัฒนาชุมชน อบต.ตำบลสวาย เบอร์โทรศัพท์ 085-44414953
เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2562

นิตยา สีสวน (อายุ 48 ปี) กรรมการวิสาหกิจชุมชนตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน เบอร์โทรศัพท์ 089-
2127474 เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2561 , 22 มกราคม 2562

ประภา อธิธมล (อายุ 48 ปี) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน ช่างทอผ้าไหมยกดอก
6 ตะกอ อยู่บ้านเลขที่ 184 หมู่ 2 ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัด
สุรินทร์ เบอร์โทรศัพท์ 092-9865684 เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2562

ปวน สุปินนาม อายุ ปี ช่างทอผ้าและเล่าเรื่องประวัติชุมชนบ้านตารอดและผ้าไหมลายดอกมะเขือ
เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562 , 27 กุมภาพันธ์ 2562

บุณิกา สังข์โกลม ลูกค้าประจำ ผู้ซื้อผ้าทอพื้นบ้านตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2562

ทวีป บุญวร (อายุ 68 ปี) นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลสวาย บ้านเลขที่ 106 หมู่ 1 ตำบลสวาย
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เบอร์โทรศัพท์ 086-2495683 เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2562

ไทยรัฐ นนทสร (อายุ 70 ปี) ศิลปินประจำจังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2562

ธนิต สนสี (อายุ 68 ปี) ประชาสัมพันธ์ด้านมัดหมี่และสอนให้กับชาวบ้านในชุมชน เมื่อวันที่ 26
พฤษภาคม 2562

โยธิน บุญยงค์ (อายุ 18 ปี) นายกองจัดการนักวิชาซีพีในอนาคตแห่งประเทศไทย วิทยาลัยอาชีวศึกษา
สุรินทร์ นักเรียนรางวัลพระราชทาน ประจำปีการศึกษา 2561 อยู่บ้านเลขที่ 281 หมู่ที่ 5
บ้านสะดอ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เบอร์โทรศัพท์ 098

194 1227 เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2563

เยียน สุปินนาม (อายุ 62 ปี) ช่างทอผ้าโบราณ อยู่บ้านเลขที่ 48 หมู่ 2 ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เบอร์โทรศัพท์ 081-4053573 เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2561 ,
10 ธันวาคม 2561, 27 กุมภาพันธ์ 2562 , 25 เมษายน 2562 , 26 พฤษภาคม 2562, 15
กุมภาพันธ์ 2563

วิไลวรรณ บุญยงค์ (อายุ 51 ปี) อยู่บ้านเลขที่ 281 หมู่ที่ 5 บ้านสะตอ ตำบลเขวาสินรินทร์
อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เบอร์โทรศัพท์ 098 194 1227 เมื่อวันที่ 15
กุมภาพันธ์ 2563

ศิริกานต์ วายโคตรก (อายุ 52 ปี) หัวหน้ากลุ่มบริหารงานวิชาการวิทยาศาสตร์ เป็นครูสอนอยู่โรงเรียน
สวายวิทยาคาร ผู้มีบทบาทด้านการส่งเสริมผ้าทอพื้นบ้านให้กับนักเรียนในชุมชน ซึ่งอาศัย
อยู่มาตั้งแต่ปี 2538 ถึงปัจจุบัน เบอร์โทรศัพท์ 089-2814635 เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2562

ศิวาพร พยัคฆ์ (อายุ 40 ปี) อาจารย์ประจำสาขาการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สุรินทร์ ผู้ร่วมก่อตั้งและเป็นทีปรึกษาให้กับกลุ่มผู้ทอผ้าตลาดไหมใต้ถุนเรือน เบอร์โทรศัพท์
097-3347362 เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2562

สิริณัฐชัย ใจติก (อายุ 27 ปี) ผู้จัดการวิสาหกิจชุมชนตลาดไหมใต้ถุนเรือน อยู่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 2
ชุมชนบ้านตารอด ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เบอร์โทรศัพท์ 087-9623472
เมื่อวันที่, 2 กุมภาพันธ์ 2562 , 27 กุมภาพันธ์ 2562 , 25 เมษายน 2562 , 10 , 27
พฤษภาคม 2562 , 30-31 สิงหาคม 2562

สิริวรรณ สุขจิตร (อายุ 61) อยู่บ้านเลขที่ 185 ต.นางมุด อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ เมื่อวันที่ 12 เมษายน
2563

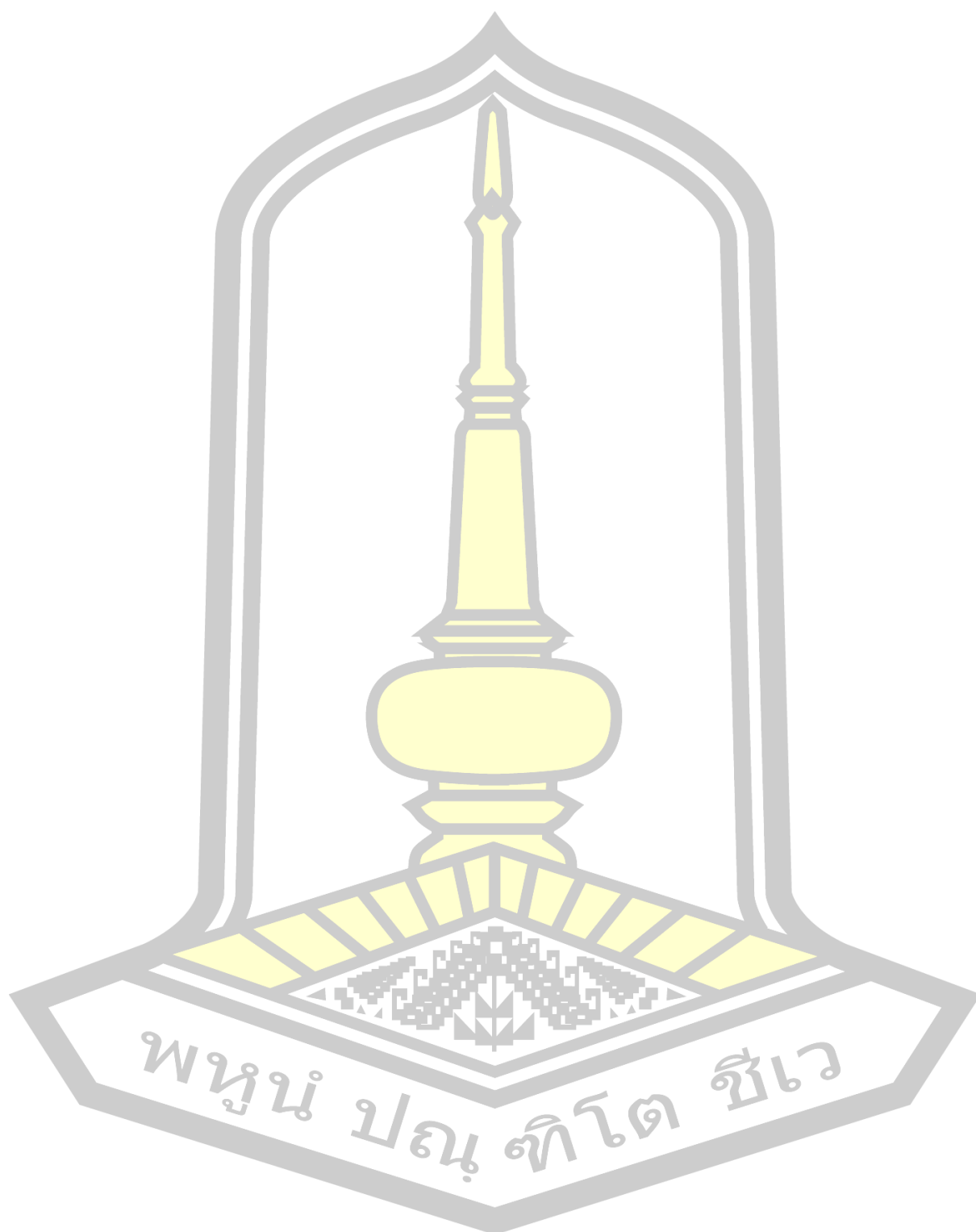
สำเนียง บุญโสดากร (อายุ 52 ปี) ครูทอผ้าศูนย์การเรียนรู้ไหมย้อมสีธรรมชาติ ที่ปรึกษากลุ่มตลาด
ไหมใต้ถุนเรือนด้านการย้อมสีธรรมชาติ อยู่บ้านเลขที่ 3 หมู่ 1 ตำบลสวาย เบอร์โทรศัพท์
082-1563930 เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2561, 27 กุมภาพันธ์ 2562 , 1 กันยายน 2562

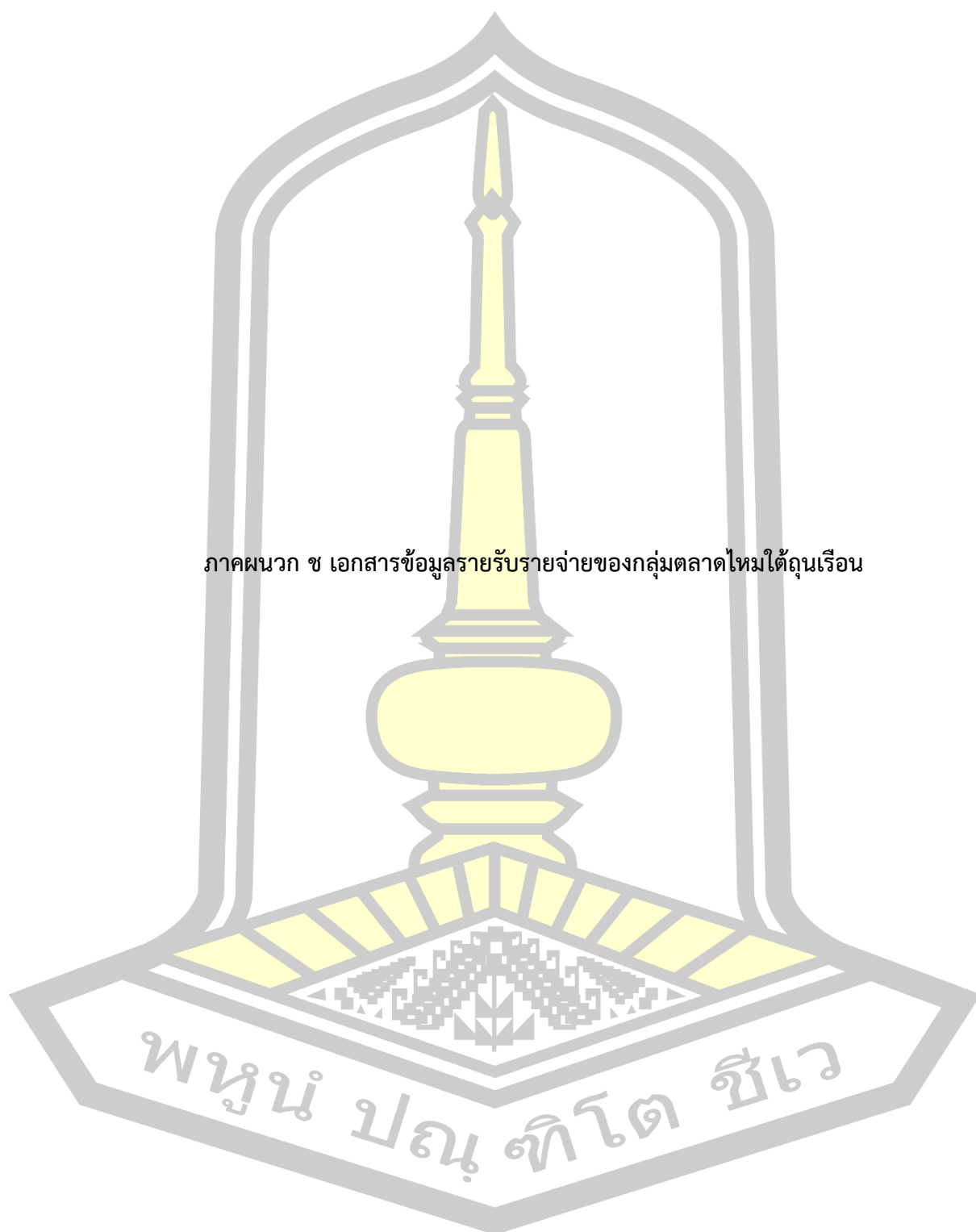
สำรวม ดีสม (อายุ 50 ปี) ครูโรงเรียนบ้านดงมัน/ศิลปินพื้นบ้านกันตรึมที่มีชื่อเสียงมาก
โดยเฉพาะในแถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ บ้านเลขที่ 186 หมู่ 6 บ้าน
ปราสาทเบง ต.กาบเชิง อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ 32000 เบอร์โทรศัพท์ 081-3901018
เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2562

สนสี สุปินนาม (อายุ 62 ปี) (ประวัติชุมชนบ้านตารอด) 10 พฤษภาคม 2562

อัครเดช สุพรรณผ่าย (อายุ 46 ปี) ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ผู้ก่อตั้งตลาดไหมใต้ถุนเรือน เบอร์โทรศัพท์ 081-4702933
เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2562

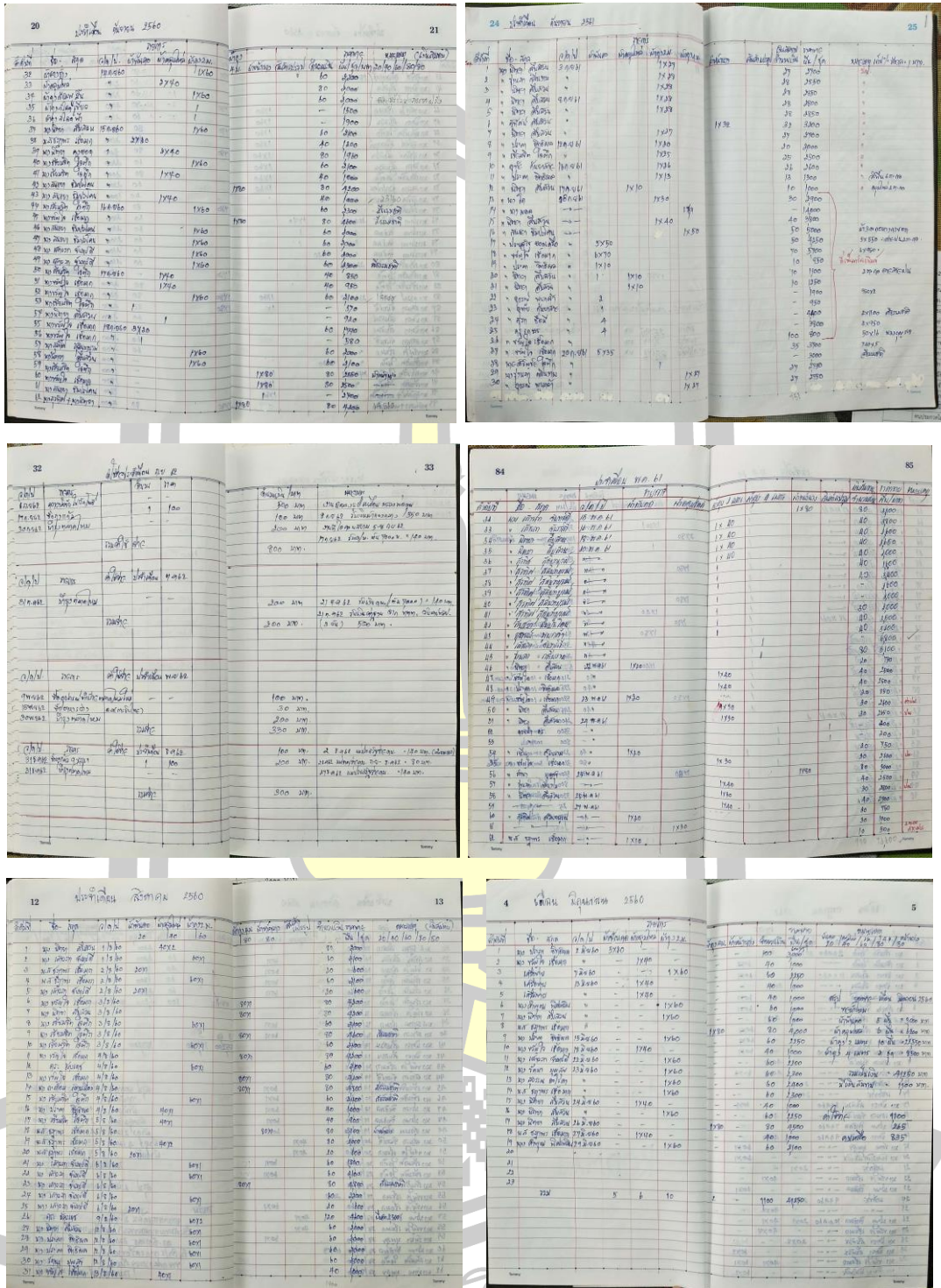
อุทร พูนกล้า (อายุ66) บ้านเลขที่110 หมู่2 ต.สวาย อ.เมือง จ.สุรินทร์ เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2563

ภาคผนวก ช เอกสารข้อมูลรายรับรายจ่ายของกลุ่มตลาดใหม่ใต้ถุนเรือน

ภาพประกอบ ฉ. 1 ส่วนหนึ่งของข้อมูลรายการขายผ้าไหมในแต่ละเดือน และข้อมูลบัญชีเงิน
สมทบของตลาดไหมใต้ถุนเรือน

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวกรรณก แก้วเกิด
วันเกิด	วันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2532
สถานที่เกิด	อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 426 วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ ถนนเทศบาล 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ 32000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ข้าราชการ(ครู) หัวหน้าสาขาวิชาคอมพิวเตอร์กราฟิก ประจำสาขาวิชา คอมพิวเตอร์กราฟิก และสาขาวิชาดิจิทัลกราฟิก วิทยาลัยอาชีวศึกษา สุรินทร์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	เลขที่ 426 วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ ถนนเทศบาล 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ 32000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.2550 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนพรตพิทยพยัต พ.ศ.2555 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.อ.บ.) เกียรตินิยมอันดับ2 สาขาสภาพแวดล้อมภายใน ภาควิชาสถาปัตยกรรมและการออกแบบ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง พ.ศ.2563 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชา การวิจัยและ สร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูนุ์ ปณุ์ ทิโต ชีเว